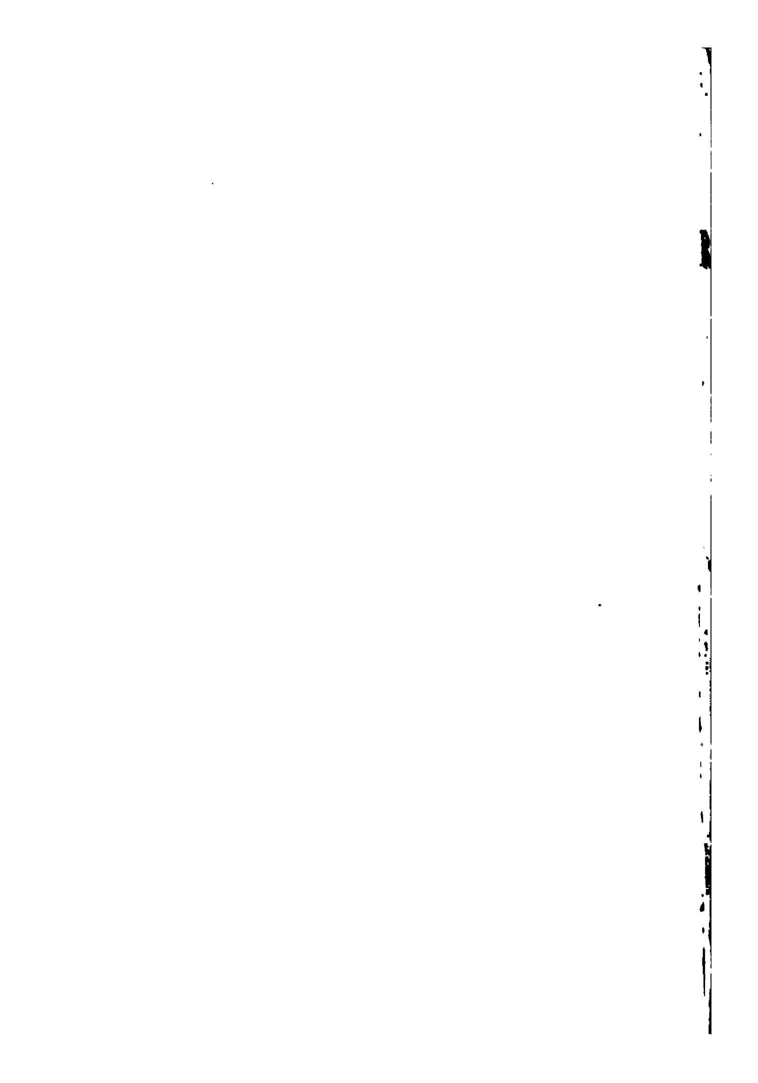

TITI LUCRETII CARI

DE

RERUM NATURA

LIBRI VI.

AD

OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM

ACCURATE EDITI.

ACCEDIT VARIETAS LECTIONIS ET INDEX LATINITATIS.

EDITIO STEREOTYPA C. TAUCHNITIANA.

NOVA IMPRESSIO.

LIPSIAE

SUMPTIBUS OTTONIS HOLTZE.

1868.

IMPRESSIT F. L. METZGER, LIPSIAE.

TITI LUCRETII CARI VITA

D. LAMBINO AUCTORE.

OVID. AMOR. I, 15, 23.

Carmina sublimis tunc sunt peritura Lucreti,
Exitio terras quum dabit una dies.

De patria T. Lucretii Cari constat inter omnes, idque vel ex ipsius poëtae testimonio intelligere licet, eum Romanum esse. Itaque quod de T. Pomponio Attico scripsit Cornelius Nepos, munus fortunae fuisse, quod in ea potissimum urbe natus esset, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem patriam haberet, et dominam etc. hoc idem de T. Lucretio dicere licet, eandem urbem eius patriam fuisse, et gentium dominam; siquidem Roma patria eius est, ut est. Atque haec quidem de patria.

De genere autem, gentis Lucretiae fuisse T. Lucretium, nomen ipsum declarat. Porro autem gens Lucretia quam clara atque antiqua fuerit, argumento sunt Lucretii Tricipitini, Triones, Ofellae, Vespillones, Galli. Quod vero ad cognomen attinet, tametsi rarius in Fastis et ceteris monumentis compareat, Romanum esse tamen et ex elegiis nonnullis P. Ovidii, et ex epigrammatis M. Valerii Martialis intelli-

gere licet. Sed credibile est huius familiae Lucretios, equestri ordine contentos, populi honores non magnopere expetiisse: quod nemo mirabitur, qui legerit C. Maecenatem Vipsanium, cum et Caesari Augusto, et M. Agrippae carissimus, atque adeo intimus esset, ideoque amplissimos honores capere, atque ad Senatorium ordinem pervenire posset, angusto tamen clavo contentum fuisse. Licet etiam dicere, Lucretium nostrum e Vespillonum aut Ofellarum familia fuisse, duoque cognomina habuisse; cum ad commune totius familiae cognomen aut Vespillonis, aut Ofellae, cognomen Cari accessisset, vel propter ingenii magnitudinem ac praestantiam, vel propter morum suavitatem et comitatem, vel propter aliquid tale.

Quod ut facilius credam, facit vel Q. Lucretius Vespillo, iurisperitus, quem commemorat M. Tullius in Bruto: vel Q. Lucretius Ofella, quem idem ibidem scribit aptiorem fuisse concionibus, quam iudiciis; de quo fortasse et Velleius Paterculus lib. II. verba facit: vel potius alter Lucretius Vespillo, cuius M. Tullius mentionem facit lib. VIII ad Attic. epist. 5. et C. Caesar lib. I et III de bello civili; ut credibile sit, Lucretium poëtam horum alicuius fratrem germanum, aut patruelem fuisse. Neque me movet, quod Caesar lib. I de bello civili, Lucretium illum Senatorem appellat: fieri enim poterat, ut ex eadem familia alius esset equestris, aut etiam plebeii ordinis, alius senatorii.

Quod si cui mirum videatur, consideret, M. Tullium Ciceronem et Q. Tullium eius fratrem equestri loco esse natos. Finge igitur ex his duobus fratribus alterum se ad honores petendos et rempublicam gerendam contulisse, alterum luce populari carere, suum negotium agere, intra pelliculam se continere voluisse, (quod tamen secus factum est; sed finge ita evenisse:) procul dubio is, qui aedilitatem maio-

rem, praeturam, consulatum adeptus esset, ut Marcus, senatorii ordinis factus esset: ille alter, qui nullum magistratum gessisset, in equestri ordine mansisset. Hoc idem de nostro Tito dicere licet, eum equestri ordine contentum fuisse, cum eius propinqui, quod se ad rempublicam administrandam, et ad magistratus gerendos contulerant, senatores facti essent. Quo posito et concesso, licebit eum referre in familiam aut Vespillonum, aut Ofellarum, ut praeter praenomen Titi, et nomen Lucretii, et cognomen Cari, vel sic appelletur: T. Lucretius Vespillo Carus; vel sic, T. Lucretius Ofella Carus. De duobus cognomentis autem dubitari non debet. Nullum enim dubitandi locum relinquunt P. Cornelius Lentulus Sura, P. Cornelius Lentulus Spinther, Q. Fabius Maximus Verrucosus, L. Cornelius Sylla Felix, L. Calpurnius Piso Frugi; et alii, quos longum sit enumerare.

Haec sunt, quae de T. Lucretii genere comperta sunt. Eusebius autem Pamphili F. eum natum esse tradidit Olympiade CLXXI, hoc est, Cn. Domitio Ahenobarbo, et C. Cassio Longino Coss. an. ab U. C. IↃCLVII. Alii, Olympiade CLXXII. hoc est, L. Licinio Crasso et Q. Mucio Scaevola Coss. an. U. C. IↃCLVIII. Ex quo apparet, eum M. Tullio Cicerone annis XII aut XI natu minorem fuisse; siquidem M. Tullius natus est Q. Servilio Caepione, et C. Attilio Serrano coss. Et ita T. Lucretium Carum, C. Julium Caesarem, Q. Tullium Ciceronem, C. Valerium Catullum, T. Pomponium Atticum, et horum aequales non longe admodum inter se aetatibus distitisse.

Quod ad vitae studium attinet, credibile est Lucretium, cum ad poëticam et philosophiam natus esset, ingenioque suo indulgens, et naturam suam ducem secutus, philosophiam Epicuream approbasset, ut solutiore animo et commodius philosophari posset, sese Athenas contulisse, ibique Zenonem illum,

Epicureorum coryphaeum, audivisse, atque hoc pacto totam Epicuri disciplinam accurate cognovisse atque perdidicisse.

Cum esset igitur Lucretius ad poëticam factus natura, ingeniique acumine excelleret, contemtis popularibus honoribus, qui non solum equestri ordini, verum etiam plebeio patebant (certe maioribus eius et propinquis patuerant,) sive quod a populari levitate abhorreret natura, sive quod vitam suam ei disciplinae, quam sequeretur, quamque amplexus esset, consentaneam esse vellet, (sapientem enim ad rempublicam accessurum negabat Epicurus,) constituit se intra fortunam suam continere, perpetuoque equestrem dignitatem retinere, neque longius progredi, idque multorum bonorum et clarorum virorum exemplo. Quamvis autem essent hi numero complures, unus Pomponius tamen multorum instar ei esse poterat; qui, cum ei honores amplissimos in sua civitate consequi liceret, ita privatus, quamdiu mansit in vita, vixit tamen, ut viris totius civitatis Romanae amplissimis, et ornatissimis, et nobilissimis carissimus fuerit.

Quantus autem poëta sit Lucretius, quam acuto et acri ingenio, quanta sit carminis ab eo scripti gravitas ac maiestas, quantus ornatus, quam pulchri et praeclari versus, quanta sermonis elegantia, integritas, atque, ut ita dicam, sanitas, cum omnes eruditi, qui hodie vivunt, intelligunt; tum qui patrum nostrorum aetate floruerunt, eo maxime declararunt, quod hunc poëtam inprimis amabant et lectitabant. Sed ultima illa et maxime veneranda, utpote nondum peregrinis sordibus oblita, antiquitas non obscure id significavit.

Satis vero interdum mirari non possum, quae tanta fuerit in Quintiliano iudicii perversitas, ut primum cum Macro Lucretium, hoc est, cum musca elephantum, compararit, cum sint inter se maxime dispares

ac dissimiles. Macrum autem eum significo, quem Quintilianus noverat. Nam is, qui hodie est in manibus, non est Macer germanus, sed alius quidam Pseudomacer, in antiqui et veri Macri locum subditus. Deinde scripserit, utrumque esse quidem legendum, sed non ut phrasin, id est corpus eloquentiae, faciant. Postremo subiunxerit, elegantem esse utrumque in sua materia; sed alterum humilem, alterum difficilem. Nam primum Lucretius non fuit cum Macro comparandus, propterea quod nihil habent inter se simile. Deinde quod negat, Lucretii lectionem oratori prodesse posse ad corpus eloquentiae constituendum; nihil unquam Quintilianus minus vere locutus est. Nam sive verba simplicia, ac propria, et elocutionem ipsam spectes, paucis admodum verbis exceptis, quae poëta aut suo iure finxit, aut ab Ennio et aliis ficta usurpavit, potest orator ex sermonis genere, quo Lucretius est usus, orationem suam efficere primum puriorem atque elegantiorem, deinde uberiorem ac nitidiorem: sive te ad rerum tractandarum rationem convertas, habet, unde facere possit orationem elatiorem, grandiorem, excelsiorem.

Quemadmodum enim M. Tullius Periclem illum, qui fulgurare, tonare, permiscere Graeciam diceba-tur, eo ceteris oratoribus praestitisse dicit, quod Anaxagorae Physici auditor fuisset: et Demosthenem illum, quem Longinus scribit, ignis instar, eorum, quos afficere velit, animos incendere atque inflammare, tanto maiorem evasisse, quod Platonem in Academia de rebus a sensu populari remotis disputantem audivisset: ita arbitror, eum oratorem, qui studiose Lucretium legat, multo maiores in dicendo sonitus editurum, multoque vehementius animos auditorum quasi percussurum, et, quocunque volet, impulsurum. Neque tamen hoc ita accipi velim, quasi hoc sentiam, disputationem de atomis, et de earum

concursione fortuita, et de earum motu triplici, et similibus rebus, ad eloquentiae incrementum ac pondus acquirendum oratori profuturam: sed hoc sentio, hoc dico, detracta certorum librorum materia, eius tractandae rationem ac figuras oratori magnos et uberes fructus allaturas, magnoque adiumento ad eloquentiam omnibus suis partibus absolutam comparandam futuras; et oratorem ab huius poëmatis lectione profectum, orationem confecturum longe grandiorem, magis sonoram, magis arduam, et excelsam, magis denique, ut ita dicam, exstructam, atque exaggeratam.

Iam quod idem Quintilianus ait, Lucretium esse difficilem, quid diceret, si his temporibus natus esset, quibus a certis hominibus ita depravatus est, ut vix eius pristina facies agnoscatur, cum et aetati Lucretii paene vicinus, et Lucretii exemplaria integra et emendata, aut certe quam minime corrupta et mendosa habens, haec scripserit tamen? Atqui nihil est in Lucretio magnopere difficile homini tolerabiliter erudito, et in disciplina Epicuri non omnino hospiti: quia pleraque in eo sunt, quae non debet ignorare homo honesto loco natus, et liberaliter educatus, et bonis artibus eruditus, nedum is, qui est orator aliquando futurus, et apud pontifices, apud imperatores, apud reges, apud populos opulentos ac potentes magnis de rebus verba facturus.

Tali igitur ingenio praeditus atque ornatus, talibusque adiumentis partim a natura, partim a studio et doctrina instructus Lucretius sese ad scribendum de natura rerum contulit, scribendi quidem genus et figuras et grandiloquentiam Empedoclis secutus; materiam vero, et res ab Epicuro, cuius disciplinam et decreta adamarat, mutuatus.

Quo mortis genere exstinctus sit Lucretius, difficile dictu est; neque multo facilius est dicere, quotø

suae aetatis anno e vita discesserit. Plerique mortuum esse ferunt anno aetatis XLIII, Cn. Pompeio Magno III, Caecilio Metello Pio Coss. an. ab U. C. IↃCLI. eodem die quo P. Virgilium Maronem natum esse nonnulli scriptum reliquerunt. Nolunt autem eum, aut sua sponte mortem obiisse, aut alicuius morbi vi, ut fit, consumtum esse, sed, ut eius obitum τραγικώτερον faciant, scribunt eum sibi ipsum manus attulisse. Alii taedio vitae, quod patriam suam ambitione, avaritia, luxuria, discordia, et similibus civitatum, quae diu floruerunt, et iam senescunt, morbis aestuare atque afflictari videret. Alii aegritudine animi, quod Memmii sui, qui in exilium pulsus erat, tristem casum aequo animo ferre non posset. Alii furore percitum, in quem Lucilia, sive uxor, sive amica, amatorio poculo porrecto, eum imprudens adegerit, cum ab eo amari, non ei necem inferre, aut bonam mentem adimere vellet.

Quoniam autem de numero librorum a Lucretio scriptorum nonnulli dubitarunt, et levissimis argumentis adducti, plures quam sex ab eo scriptos esse existimarunt, videtur hic error minuendus, atque haec dubitatio tollenda. Omnino igitur sex libros dumtaxat de natura rerum scripsit T. Lucretius Carus. Cuius rei cum sint mihi plura, tum illa quoque argumenta non imbecilla: primum, quod grammatici veteres, aliique scriptores, Festus, Nonius, Diomedes, Priscianus, Probus, Carisius, Donatus, Servius, Tertullianus, Arnobius, Lactantius, nullum Lucretii librum ultra sextum commemorant: deinde, quod ex his sex libris solis tota Epicuri ratio, sententia ac doctrina, quae quidem ad naturae explicationem pertineat, continetur; neque quidquam amplius, quod quis de ea dicere queat, reliquum est. Et tamen multa de continentia et parcimonia in victu, de honoribus contemnendis, de luxuria et mol-

litie aspernanda, et de ceteris rebus ad philosophiam moralem pertinentibus accedunt.

Consilium denique Lucretii est, animi tranquillitatem, et ἀταραξίαν illam, quam crebro habebat in ore Epicurus, hominibus afferre. Quoniam autem duae res inprimis homines sollicitant et conturbant, ut ille putabat, religio, hoc est, timor deorum inanis, vitaeque beatae inimicus atque infestus; et metus mortis: his duobus animorum quasi pestibus et crucibus conatur eos liberare, ostendendo primum, nullam esse Deorum providentiam, deinde nullum sensum post vitam remanere, animosque esse mortales. Quibus vehementer errat Epicurus, et nos Christiani ab eo valde dissentimus.

Quoniam igitur neutrum horum facile expedire poterat Lucretius, nisi natura rerum perspecta et cognita, omnem operam suam in explicanda ratione naturae ponit. Itaque docet mundum sine consilio deorum, atomorum concursu fortuito esse factum; et mundos esse innumerabiles, eodem modo creatos, eosque omnes esse interituros. Ac totum quidem librum tertium in disputatione de anima consumsit: ceteros vero in diversis ac variis quaestionibus, quas lector ex indice earum rerum, quae in singulis libris tractantur, facile cognoscet.

res,
ma,

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER PRIMUS.

De inani et materia, eiusque praedicatis.

ARGUMENTUM.

Invocat poeta Venerem, ut adsit sibi, pacemque praebeat. 1—44. *Memmium alloquitur, eique dicat carmen de natura rerum.* — 62. *Sequitur laus Epicuri, repertoris melioris doctrinae.*— 80. *Veterum superstitio exemplo Agamemnonis Iphianassam sacrificantis illustratur.* — 102. *Operam igitur dandam esse cognitioni rerum naturae, quo liberi reddamur ab omni inani terrore.*— 146.

Nullam rem de nihilo gigni, sed ex certa materia, hoc est, e corporibus primis, seu principiis aut atomis; nullam interire plane. — 265. *Obiici posse, haec principia rerum, atomos, oculis non cerni; unde aliae res invisibiles enumerantur, ut venti, odores, aestus, frigus, voces, ros cadens et a sole siccatus, aera detrita usu.* — 329.

Esse tamen inane quoddam, quia alias non possint moveri res, neque penetrari a rariori materie, velut

saxa ab undis. — 418. *Totam igitur naturam constare corpore et inani.* — 429. *Quaecunque sint, vel ad corpora vel ad inane esse referenda et cum alterutro coniuncta.* — 450. *Declaratur, quae vocentur coniuncta, et quae eventa.* — 458. *Tempus per se non esse.* — 468, *Materiei et loci, quaecunque in tempore facta sint, esse effecta, nec per se constare, eventaque corporum atque loci esse vocanda.* — 483.

De corporibus et eorum primordiis. — 502. *Corpora prima esse solida et sine omni inani.* 511 — 528. *Eadem esse immutabilia et aeterna;* — 592. *esse minima.* — 635. *Impugnatur dogma Heracliti, qui ex igne omnia esse orta contenderit.* — 712. *Porro refutantur, qui duo elementa esse doceant, ignem et aquam, ut Xenophanes; ignem et terram, ut Parmenides; et qui quatuor,* — 716. *ut Empedocles, cuius laus sequitur.* 717 — 734. *Refutatis huius et illorum opinionibus, simul illustratur dogma Epicuri.* — 829. *Sequitur Anaxagorae refutatio eiusque homoeomeriae.* — 920. *Interloquitur poeta de se.* — 949.

Mundum esse infinitum demonstrat. — 950. *In eo non esse medium, in quod omnia nitantur. Negantur antipodes.* — 1106. *Conclusio libri* — 1110.

Aeneadum genetrix, hominum divumque voluptas,
Alma Venus, coeli subter labentia signa
Quae mare navigerum, quae terras frugiferenteis
Concelebras; per te quoniam genus omne animantum
5 Concipitur, visitque exortum lumina solis:
Te, dea, te fugiunt venti, te nubila coeli,
Adventumque tuum· tibi suaveis daedala tellus
Summittit flores, tibi rident aequora ponti,
Placatumque nitet diffuso lumine coelum.
10 Nam simul ac species patefacta est verna liei,

Et reserata viget genitabilis aura Favoni;
Aëriae primum volucres te, diva, tuumque
Significant initum, perculsae corda tua vi:
Inde ferae pecudes persultant pabula laeta,
Et rapidos tranant amneis; ita capta lepore 15
Illecebrisque tuis omnis natura animantum
Te sequitur cupide, quo quamque inducere pergis:
Denique per maria, ac monteis, fluviosque rapaces,
Frundiferasque domos avium, camposque virenteis,
Omnibus incutiens blandum per pectora amorem, 20
Efficis, ut cupide generatim saecla propagent.
Quae quoniam rerum naturam sola gubernas,
Nec sine te quidquam dias in luminis oras
Exoritur, neque fit laetum, neque amabile quidquam:
Te sociam studeo scribundis versibus esse, 25
Quos ego de rerum natura pangere conor
Memmiadae nostro: quem tu, dea, tempore in omni
Omnibus ornatum voluisti excellere rebus.
Quo magis aeternum da dictis, diva, leporem:
Effice, ut interea fera moenera militiaï 30
Per maria ac terras omneis sopita quiescant.
Nam tu sola potes tranquilla pace iuvare
Mortaleis, quoniam belli fera moenera Mavors
Armipotens regit, in gremium qui saepe tuum se
Reiicit, aeterno devinctus volnere amoris; 35
Atque ita suspiciens tereti cervice reposta
Pascit amore avidos inhians in te, dea, visus,
Eque tuo pendet resupini spiritus ore.
Hunc tu, diva, tuo recubantem corpore sancto
Circumfusa super, suaveis ex ore loquelas 40
Funde, petens placidam Romanis, incluta, pacem.
Nam neque nos agere hoc patriaï tempore iniquo

Possumus aequo animo: neque Memmi clara propago
Talibus in rebus communi deesse saluti.
45 Quod superest, vacuas aureis mihi, Memmiada, et te
Semotum a curis adhibe veram ad rationem,
Nec mea dona tibi studio disposta fideli,
Intellecta prius quam sint, contempta relinquas.
Nam tibi de summa coeli ratione deûmque
50 Disserere incipiam, et rerum primordia pandam;
Unde omneis natura creet res, auctet, alatque:
Quove eadem rursum natura perempta resolvat:
Quae nos materiem, et genitalia corpora rebus
Reddunda in ratione vocare, et semina rerum
55 Appellare suemus, et haec eadem usurpare
Corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis.
Omnis enim per se divum natura necesse est
Immortali aevo summa cum pace fruatur,
Semota ab nostris rebus, seiunctaque longe;
60 Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
Humana ante oculos foede cum vita iaceret
In terris oppressa gravi sub relligione,
65 Quae caput a coeli regionibus ostendebat,
Horribili super aspectu mortalibus instans:
Primum Graius homo mortaleis tollere contra
Est oculos ausus, primusque obsistere contra:
Quem nec fama deûm, nec fulmina, nec minitanti
70 Murmure compressit coelum, sed eo magis acrem
Virtutem irritât animi, confringere ut arcta
Naturae primus portarum claustra cupiret.
Ergo vivida vis animi pervicit, et extra
Processit longe flammantia moenia mundi;

Atque omne immensum peragravit mente animoque: 75
Unde refert nobis victor, quid possit oriri,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique
Quanam sit ratione, atque alte terminus haerens:
Quare relligio pedibus subiecta vicissim
Obteritur, nos exaequat victoria coelo. 80
Illud in his rebus vereor, ne forte rearis
Impia te rationis inire elementa, viamque
Endogredi sceleris: quod contra, saepius illa
Relligio peperit scelerosa atque impia facta:
Aulide quo pacto Triviai virginis aram 85
Iphianassai turparunt sanguine foede
Ductores Danaum, delecti, prima virorum.
Cui simul infula virgineos circumdata comptus
Ex utraque pari malarum parte profusa est,
Et moestum simul ante aras adstare parentem 90
Sensit, et hunc propter ferrum celare ministros;
Aspectuque suo lacrimas effundere civeis:
Muta metu terram genibus summissa petebat:
Nec miserae prodesse in tali tempore quibat,
Quod patrio princeps donarat nomine regem. 95
Nam sublata virûm manibus tremebundaque ad aras
Deducta est, non ut, solenni more sacrorum
Perfecto, posset claro comitari Hymenaeo:
Sed casta inceste, nubendi tempore in ipso,
Hostia concideret mactatu moesta parentis, 100
Exitus ut classi felix faustusque daretur.
Tantum relligio potuit suadere malorum.
Tutemet a nobis iam quovis tempore, vatum
Terriloquis victus dictis, desciscere quaeres?
Quippe etenim quam multa tibi iam fingere possum 105
Somnia, quae vitae rationes vertere possint,
Fortunasque tuas omneis turbare timore?

Et merito: nam si certam finem esse viderent
Aerumnarum homines, aliqua ratione valerent
110 Relligionibus atque minis obsistere vatum.
Nunc ratio nulla est restandi, nulla facultas;
Aeternas quoniam poenas in morte timendum.
Ignoratur enim, quae sit natura animai,
Nata sit, an contra nascentibus insinuetur,
115 Et simul intereat nobiscum morte dirempta,
An tenebras Orci visat, vastasque lacunas,
An pecudes alias divinitus insinuet se,
Ennius ut noster cecinit, qui primus amoeno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
120 Per genteis Italas hominum quae clara clueret.
Etsi praeterea tamen esse Acherusia templa
Ennius aeternis exponit versibus, edens:
Quo neque permanent animae, neque corpora nostra;
Sed quaedam simulacra modis pallentia miris:
125 Unde sibi exortam semper-florentis Homeri
Commemorat speciem, lacrumas et fundere salsas
Coepisse, et rerum naturam expandere dictis.
Quapropter bene quum superis de rebus habenda
Nobis est ratio, solis lunaeque meatus
130 Qua fiant ratione, et qua vi quaeque genantur
In terris: tum cumprimis ratione sagaci,
Unde anima atque animi constet natura, videndum;
Et quae res nobis vigilantibus obvia menteis
Terrificet, morbo affectis, somnoque sepultis,
135 Cernere uti videamur eos, audireque coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.
Nec me animi fallit, Graiorum obscura reperta
Difficile inlustrare Latinis versibus esse,
(Multa novis verbis praesertim cum sit agendum,)

Propter egestatem linguae, et rerum novitatem: 140
Sed tua me virtus tamen, et sperata voluptas
Suavis amicitiae, quemvis perferre laborem
Suadet, et inducit nocteis vigilare serenas,
Quaerentem, dictis quibus et quo carmine demum
Clara tuae possim praepandere lumina menti, 145
Res quibus occultas penitus convisere possis.
Hunc igitur terrorem animi tenebrasque necesse est
Non radii solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed naturae species ratioque:
Principium hinc cuius nobis exordia sumet, 150
Nullam rem e nihilo gigni divinitus unquam.
Quippe ita formido mortaleis continet omneis,
Quod multa in terris fieri coeloque tuentur,
Quorum operum causas nulla ratione videre
Possunt, ac fieri divino numine rentur. 155
Quas ob res, ubi viderimus, nil posse creari
De nihilo, tum, quod sequimur, iam rectius inde
Perspiciemus, et unde queat res quaeque creari,
Et quo quaeque modo fiant opera sine divum.
Nam si de nihilo fierent, ex omnibu' rebus 160
Omne genus nasci posset; nil semine egeret:
E mare primum homines, e terra posset oriri
Squamigerum genus, et volucres; erumpere coelo
Armenta atque aliae pecudes: genus omne ferarum
Incerto partu culta ac deserta teneret: 165
Nec fructus iidem arboribus constare solerent,
Sed mutarentur: ferre omnes omnia possent.
Quippe, ubi non essent genitalia corpora quoique,
Qui posset mater rebus consistere certa?
At nunc seminibus quia certis quidque creatur, 170

Inde enascitur atque oras in luminis exit,
Materies ubi inest cuiusque et corpora prima:
Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
Quod certis in rebus inest secreta facultas.
175 Praeterea, cur vere rosam, frumenta calore,
Viteis autumno fundi sudante videmus:
Si non, certa suo quia tempore semina rerum
Cum confluxerunt, patefit, quodcunque creatur,
Dum tempestates adsunt, et vivida tellus
180 Tuto res teneras effert in luminis oras?
Quodsi de nihilo fierent, subito exorerentur
Incerto spatio, atque alienis partibus anni:
Quippe ubi nulla forent primordia, quae genitali
Concilio possent arceri tempore iniquo.
185 Nec porro augendis rebus spatio foret usus
Seminis ad coitum, e nihilo si crescere possent.
Nam fierent iuvenes subito ex infantibu' parvis,
E terraque exorta repente arbusta salirent:
Quorum nil fieri manifestum est, omnia quando
190 Paulatim crescunt (ut par est) semine certo:
Crescendoque genus servant; ut noscere possis,
Quaeque sua de materia grandescere alique.
Huc accedit, uti sine certis imbribus anni
Laetificos nequeat foetus summittere tellus:
195 Nec porro secreta cibo natura animantum
Propagare genus possit, vitamque tueri:
Ut potius multis communia corpora rebus
Multa putes esse, ut verbis elementa videmus,
Quam sine principiis ullam rem existere posse.
200 Denique cur homines tantos natura parare
Non potuit, pedibus qui pontum per vada possent
Transire, et magnos manibus divellere monteis,
Multaque vivendo vitalia vincere saecla:
Si non, materies quia rebus reddita certa est
205 Gignundis, e qua constat quid possit oriri?

Nil igitur fieri de nilo posse fatendum est:
Semine quando opus est rebus, quo quaeque creatae
Aeris in teneras possint proferrier auras.
Postremo, quoniam incultis praestare videmus
Culta loca, et manibus meliores reddere foetus: 210
Esse videlicet in terris primordia rerum,
Quae nos, foecundas vertentes vomere glebas,
Terraique solum subigentes, cimus ad ortus.
Quodsi nulla forent, nostra sine quaeque labore
Sponte sua multo fieri meliora videres. 215
Huc accedit, uti quidque in sua corpora rursum
Dissoluat natura, neque ad nihilum interimat res.
Nam, si quid mortale e cunctis partibus esset,
Ex oculis res quaeque repente erepta periret;
Nulla vi foret usus enim, quae partibus eius 220
Discidium parere, et nexus exsolvere posset.
At nunc, aeterno quia constant semine quaeque,
Donec vis obiit, quae res diverberet ictu,
Aut intus penetret per inania, dissoluatque,
Nullius exitium patitur natura videri. 225
Praeterea, quaecunque vetustate amovet aetas,
Si penitus perimit consumens materiem omnem,
Unde animale genus generatim in lumina vitae
Redducit Venus? aut redductum daedala tellus
Unde alit, atque auget, generatim pabula praebens? 230
Unde mare, ingenui fontes, externaque longe
Flumina suppeditant? unde aether sidera pascit?
Omnia enim debet, mortali corpore quae sunt,
Infinita aetas consumpse, anteacta diesque.
Quodsi in eo spatio, atque anteacta aetate fuere, 235
E quibus haec rerum consistit summa refecta:

Immortali sunt natura praedita certe.
Haud igitur possunt ad nilum quaeque reverti.
Denique res omneis eadem vis causaque volgo
240 Conficeret, nisi materies aeterna teneret
Inter se nexas minus aut magis endopedite.
Tactus enim leti satis esset causa profecto:
Quippe, ubi nulla forent aeterno corpore, eorum
Contextum vis deberet dissolvere quaeque.
245 At nunc, inter se quia nexus principiorum
Dissimiles constant, aeternaque materies est,
Incolumi remanent res corpore, dum satis acris
Vis obeat pro textura cuiusque reperta.
Haud igitur redit ad nihilum res ulla, sed omnes
250 Discidio redeunt in corpora materiai.
Postremo pereunt imbres, ubi eos pater aether
In gremium matris terrai praecipitavit:
At nitidae surgunt fruges, ramique virescunt
Arboribus; crescunt ipsae foetuque gravantur:
255 Hinc alitur porro nostrum genus, atque ferarum:
Hinc laetas urbeis pueris florere videmus,
Frundiferasque novis avibus canere undique silvas.
Hinc fessae pecudes pingues per pabula laeta
Corpora deponunt, et candens lacteus humor
260 Uberibus manat distentis; hinc nova proles
Artubus infirmis teneras lasciva per herbas
Ludit, lacte mero menteis percussa novellas.
Haud igitur penitus pereunt quaecunque videntur:
Quando alid ex alio reficit natura, nec ullam
265 Rem gigni patitur, nisi morte adiutam aliena.
Nunc age, res quoniam docui non posse creari
De nihilo, neque item genitas ad nil revocari:
Ne qua forte tamen coeptes diffidere dictis,
Quod nequeunt oculis rerum primordia cerni;

Accipe praeterea, quae corpora tute necesse est 270
Confiteare esse in rebus, nec posse videri.
Principio, venti vis verberat incita pontum,
Ingenteisque ruit naveis, et nubila differt;
Interdum rapido percurrens turbine campos
Arboribus magnis sternit, monteisque supremos 275
Silvifragis vexat flabris: ita perfurit acri
Cum fremitu, saevitque minaci murmure coortus.
Sunt igitur venti nimirum corpora caeca,
Quae mare, quae terras, quae denique nubila coeli
Verrunt, ac subito vexantia turbine raptant. 280
Nec ratione fluunt alia, stragemque propagant,
Ac quum mollis aquae fertur natura repente
Flumine abundanti, quod largis imbribus auget
Montibus ex altis magnus decursus aquai,
Fragmina coniiciens sylvarum, arbustaque tota; 285
Nec validi possunt pontes venientis aquai
Vim subitam tolerare: ita magno turbidus imbri
Molibus incurrens validis cum viribus amnis,
Dat sonitu magno stragem; volvitque sub undis
Grandia saxa, ruit qua quidquid fluctibus obstat. 290
Sic igitur debent venti quoque flamina ferri:
Quae, veluti validum flumen, cum procubuere
Quamlibet in partem, trudunt res ante, ruuntque
Impetibus crebris; interdum vertice torto
Corripiunt, rapidoque rotantia turbine portant. 295
Quare etiam atque etiam sunt venti corpora caeca:
Quandoquidem factis ac moribus, aemula magnis
Amnibus inveniuntur, aperto corpore qui sunt.
Tum porro varios rerum sentimus odores,
Nec tamen ad nareis venienteis cernimus unquam: 300
Nec calidos aestus tuimur, nec frigora quimus
Usurpare oculis, nec voces cernere suemus;
Quae tamen omnia corporea constare necesse est

Natura: quoniam sensus impellere possunt.
305 Tangere enim et tangi, nisi corpus, nulla potest res.
Denique fluctifrago suspensae in litore vestes
Uvescunt, eaedem dispansae in sole serescunt;
At neque quo pacto persederit humor aquai
Visu est, nec rursum quo pacto fugerit aestu;
310 In parvas igitur parteis dispergitur humor,
Quas oculi nulla possunt ratione videre.
Quin etiam multis solis redeuntibus annis
Annulus in digito subtertenuatur habendo:
Stillicidi casus lapidem cavat: uncus aratri
315 Ferreus occulte decrescit vomer in arvis:
Strataque iam volgi pedibus detrita viarum
Saxea conspicimus: tum portas propter ahena
Signa manus dextras ostendunt attenuari
Saepe salutantum tactu, praeterque meantum.
320 Haec igitur minui, cum sint detrita, videmus;
Sed quae corpora decedant in tempore quoque,
Invida praeclusit speciem natura videndi.
Postremo, quaecunque dies naturaque rebus
Paulatim tribuit, moderatim crescere cogens,
325 Nulla potest oculorum acies contenta tueri;
Nec porro quaecunque aevo macieque senescunt.
Nec mare quae impendent vesco sale saxa peresa,
Quid quoque amittant in tempore, cernere possis.
Corporibus caecis igitur natura gerit res.
330 Nec tamen undique corporea stipata tenentur
Omnia natura; namque est in rebus inane.
Quod tibi cognosse in multis erit utile rebus:
Nec sinet errantem dubitare et quaerere semper
De summa rerum, et nostris diffidere dictis.
335 Quapropter locus est intactus, inane, vacansque.
Quod si non esset, nulla ratione moveri
Res possent: namque, officium quod corporis exstat,

Officere atque obstare, id in omni tempore adesset
Omnibus: haud igitur quidquam procedere posset,
Principium quoniam cedendi nulla daret res. 340
At nunc per maria, ac terras, sublimaque coeli,
Multa modis multis varia ratione moveri
Cernimus ante oculos; quae, si non esset inane,
Non tam sollicito motu privata carerent,
Quam genita omnino nulla ratione fuissent: 345
Undique materies quoniam stipata quiesset.
Praeterea quamvis solidae res esse putentur,
Hinc tamen esse licet raro cum corpore cernas:
In saxis ac speluncis permanat aquarum
Liquidus humor, et uberibus flent omnia guttis: 350
Dissipat in corpus sese cibus omne animantum:
Crescunt arbusta, et foetus in tempore fundunt,
Quod cibus in totas usque ab radicibus imis
Per truncos, ac per ramos diffunditur omneis:
Inter septa meant voces, et clausa domorum 355
Transvolitant: rigidum permanat frigus ad ossa.
Quod nisi inania sint, qua possent corpora quaeque
Transire, haud ulla fieri ratione videres.
Denique cur alias aliis praestare videmus
Pondere res rebus, nihilo maiore figura? 360
Nam, si tantundem est in lanae glomere, quantum
Corporis in plumbo est, tantundem pendere par est;
Corporis officium est quoniam premere omnia deorsum:
Contra autem natura manet sine pondere inanis.
Ergo quod magnum est aeque, leviusque videtur, 365
Nimirum plus esse sibi declarat inanis:
At contra gravius plus in se corporis esse
Dedicat, et multo vacui minus intus habere.
Est igitur nimirum id, quod ratione sagaci
Quaerimus, admistum rebus quod inane vocamus. 370

Illud in his rebus ne te deducere vero
Possit, quod quidam fingunt, praecurrere cogor.
Cedere squamigeris latices nitentibus aiunt,
Et liquidas aperire vias; quia post loca pisces
375 Linquant, quo possint cedentes confluere undae.
Sic alias quoque res inter se posse moveri,
Et mutare locum, quamvis sint omnia plena.
Scilicet id falsa totum ratione receptum est.
Nam quo squamigeri poterunt procedere tandem,
380 Ni spatium dederint latices? Concedere porro
Quo poterunt undae, cum pisces ire nequibunt?
Aut igitur motu privandum est corpora quaeque,
Aut esse admistum dicendum est rebus inane,
Unde initum primum capiat res quaeque movendi.

385 Postremo, duo de concursu corpora lata
Si cita dissiliant, nempe aer omne necesse est,
Inter corpora quod fuvat, possidat inane.
Is porro quamvis circum celerantibus auris
Confluat, haud poterit tamen uno tempore totum
390 Compleri spatium: nam primum quemque necesse est
Occupet ille locum, deinde omnia possideantur.
Quod si forte aliquis, cum corpora dissiluere,
Tum putat id fieri, quia se condenseat aer,
Errat; nam vacuum tum fit, quod non fuit ante;
395 Et repletur item, vacuum quod constitit ante:
Nec tali ratione potest denserier aer,
Nec, si iam posset, sine inani posset, opinor,
Se ipse in se trahere, et parteis conducere in unum.
Quapropter, quamvis causando multa moreris,
400 Esse in rebus inane tamen fateare necesse est.
Multaque praeterea tibi possum commemorando
Argumenta, fidem dictis conradere nostris,

Verum animo satis haec vestigia parva sagaci
Sunt, per quae possis cognoscere cetera tute.
Namque canes ut montivagae persaepe ferai 405
Naribus inveniunt intectas fronde quietes,
Cum semel institerunt vestigia certa viai:
Sic alid ex alio per te tute ipse videre
Talibus in rebus poteris, caecasque latebras
Insinuare omneis, et verum protrahere inde. 410
Quod si pigrâris, paulumve abscesseris ab re,
Hoc tibi de plano possum promittere, Memmi,
Usque adeo largos haustus de fontibu' magnis
Lingua meo suavis diti de pectore fundet,
Ut verear, ne tarda prius per membra senectus 415
Serpat, et in nobis vitai claustra resolvat,
Quam tibi de quavis una re versibus omnis
Argumentorum sit copia missa per aureis.
Sed nunc iam repetam coeptum pertexere dictis.
Omnis, ut est, igitur, per se, natura, duabus 420
Consistit rebus; nam corpora sunt, et inane,
Haec in quo sita sunt, et qua diversa moventur.
Corpus enim per se communis deliquat esse
Sensus; quo nisi prima fides fundata valebit,
Haud erit occultis de rebus quo referentes 425
Confirmare animi quidquam ratione queamus.
Tum porro, locus ac spatium, quod inane vocamus,
Si nullum foret, haud usquam sita corpora possent
Esse, neque omnino quoquam diversa meare;
Id quod iam supera tibi paulo ostendimus ante. 430
Praeterea nihil est, quod possis dicere ab omni
Corpore seiunctum, secretumque esse ab inani:
Quod quasi tertia sit rerum natura reperta.
Nam quodcunque erit, esse aliquid debebit id ipsum
Augmine vel grandi, vel parvo denique, dum sit; 435

Cui si tactus erit quamvis levis exiguusque,
Corporum augebit numerum, summamque sequetur;
Sin intactile erit, nulla de parte quod ullam
Rem prohibere queat per se transire meantem:
440 Scilicet hoc id erit vacuum, quod inane vocamus.
Praeterea per se quodcunque erit, aut faciet quid,
Aut aliis fungi debebit agentibus ipsum;
Aut erit ut possint in eo res esse gerique.
At facere et fungi sine corpore nulla potest res:
445 Nec praebere locum porro, nisi inane vacansque.
Ergo praeter inane, et corpora, tertia per se
Nulla potest rerum in numero natura relinqui;
Nec, quae sub sensus cadat ullo tempore nostros,
Nec ratione animi quam quisquam possit apisci.
450 Nam quaecunque cluent, aut his coniuncta duabus
Rebus ea invenies, aut horum eventa videbis.
Coniunctum est id, quod nunquam sine perniciali
Discidio potis est seiungi, seque gregari:
Pondus uti saxis, calor ignibu', liquor aquai,
455 Tactus corporibus cunctis, intactus inani.
Servitium contra, libertas, divitiaeque,
Paupertas, bellum, concordia, cetera, quorum
Adventu manet incolumis natura, abituque,
Haec soliti sumus, ut par est, eventa vocare.
460 Tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis
Consequitur sensus, transactum quid sit in aevo.
Tum quae res instet, quid porro deinde sequatur:
Nec per se quemquam tempus sentire fatendum est,
Semotum ab rerum motu, placidaque quiete.
465 Denique Tyndaridem raptam, belloque subactas
Troiugenas gentes cum dicunt esse, videndum est,

Ne forte haec per se, cogant nos, esse fateri:
Quando ea saecla hominum, quorum haec eventa fuere,
Irrevocabilis abstulerit iam praeterita aetas.
Namque aliud rebus, aliud regionibus ipsis 470
Eventum dici poterit, quodcunque erit actum.
Denique materies si rerum nulla fuisset,
Nec locus, ac spatium, res in quo quaeque geruntur;
Nunquam Tyndaridis formae conflatus amore
Ignis Alexandri Phrygio sub pectore gliscens 475
Clara accendisset saevi certamina belli:
Nec clam durateus Troiai Pergama partu
Inflammasset equus nocturno Graiugenarum;
Perspicere ut possis res gestas funditus omneis,
Non ita, uti corpus, per se constare, nec esse: 480
Nec ratione cluere eadem, qua constat inane:
Sed magis ut merito possis eventa vocare
Corporum, atque loci, res in quo quaeque gerantur.
Corpora sunt porro partim primordia rerum,
Partim concilio quae constant principiorum. 485
Sed quae sunt rerum primordia, nulla potest vis
Stringere; nam solido vincunt ea corpore demum:
Etsi difficile esse videtur, credere quidquam
In rebus solido reperiri corpore posse;
Transit enim fulmen coeli per septa domorum, 490
Clamor ut, ac voces: ferrum candescit in igne:
Dissiliuntque fero ferventia saxa vapore:
Conlabefactatus rigor auri solvitur aestu:
Tum glacies aeris flamma devicta liquescit:
Permanat calor argentum, penetraleque frigus, 495
Quando utrumque, manu retinentes pocula rite,
Sensimus infuso lympharum rore superne.
Usque adeo in rebus solidi nihil esse videtur.

Sed quia vera tamen ratio, naturaque rerum
500 Cogit, ades, paucis dum versibus expediamus.
Esse ea, quae solido atque aeterno corpore constent,
Semina quae rerum, primordiaque esse docemus:
Unde omnis rerum nunc constet summa creata.
Principio quoniam duplex natura duarum
505 Dissimilis rerum longe constare reperta est,
Corporum atque loci, res in quo quaeque geruntur;
Esse utramque sibi per se, puramque necesse est.
Nam quacunque vacat spatium, quod inane vocamus,
Corpus ea non est: qua porro cunque tenet se
510 Corpus, ea vacuum nequaquam constat inane.
Sunt igitur solida, ac sine inani corpora prima.
Praeterea quoniam genitis in rebus inane est,
Materiem circum solidam constare necesse est:
Nec res ulla potest vera ratione probari
515 Corpore inane suo celare atque intus habere;
Si non, quod cohibet, solidum constare relinquas
Id porro nihil esse potest, nisi materiai
Concilium, quod inane queat rerum cohibere.
Materies igitur, solido quae corpore constat,
520 Esse aeterna potest, cum cetera dissoluantur.
Tum porro si nil esset, quod inane vacaret,
Omne foret solidum. Nisi contra corpora caeca
Essent, quae loca complerent, quaecunque tenerent:
Omne, quod est, spatium vacuum constaret inane
525 Alternis igitur nimirum corpus inani
Distinctum est, quoniam nec plenum naviter exstat,
Nec porro vacuum. Sunt ergo corpora caeca,
Quae spatium pleno possint distinguere inane.
Hac neque dissolvi plagis extrinsecus icta

Possunt: nec porro penitus penetrata retexi; 530
Nec ratione queunt alia tentata labare:
Id quod iam supera tibi paulo ostendimus ante.
Nam neque conlidi sine inani posse videtur
Quidquam, nec frangi, nec findi in bina secando:
Nec capere humorem, neque item manabile frigus, 535
Nec penetralem ignem, quibus omnia conficiuntur.
Et quam quaeque magis cohibet res intus inane,
Tam magis his rebus penitus tentata labascit.
Ergo, si solida, ac sine inani corpora prima
Sunt, ita uti docui, sint haec aeterna necesse est. 540
Praeterea, nisi materies aeterna fuisset,
Antehac ad nihilum penitus res quaeque redissent;
De nihiloque renata forent quaecunque videmus.
At quoniam supera docui, nil posse creari
De nihilo, neque quod genitum est, ad nil revocari: 545
Esse immortali primordia corpore debent,
Dissolvi quo quaeque supremo tempore possint;
Materies ut suppeditet rebus reparandis.
Sunt igitur solida primordia simplicitate,
Nec ratione queunt alia servata per aevum 550
Ex infinito iam tempore res reparare.
Denique, si nullam finem natura parasset
Frangendis rebus, iam corpora materiai
Usque redacta forent, aevo frangente priore,
Ut nihil ex illis a certo tempore posset 555
Conceptum, summum aetatis pervadere florem.
Nam quidvis citius dissolvi posse videmus,
Quam rursus refici. Quapropter longa diei
Infinitae aetas anteacti temporis omnis
Quod fregisset adhuc, disturbans, dissoluensque, 560
Id nunquam reliquo reparari tempore posset.
At nunc nimirum frangendi reddita finis
Certa manet, quoniam refici rem quamque videmus,

Et finita simul generatim tempora rebus
565 Stare, quibus possint aevi contingere florem.
Huc accedit, uti solidissima materiai
Corpora cum constant, possint tamen omnia reddi
Mollia, quae fiant, aer, aqua, terra, vapores,
Quo pacto fiant, et qua vi cunque genantur,
570 Admistum quoniam simul est in rebus inane.
At contra, si mollia sint primordia rerum,
Unde queant validi silices, ferrumque creari,
Non poterit ratio reddi. Nam funditus omnis
Principio fundamenti natura carebit.
575 Sunt igitur solida pollentia simplicitate,
Quorum condenso magis omnia conciliatu
Arctari possunt, validasque ostendere vires.
Denique iam quoniam generatim reddita finis
Crescendi rebus constat, vitamque tuendi,
580 Et quid quaeque queant per foedera naturai,
Quid porro nequeant, sancitum quandoquidem exstat;
Nec commutatur quidquam; quin omnia constant
Usque adeo, variae volucres ut in ordine cunctae
Ostendant maculas generaleis corpori inesse:
585 Immutabile materiae quoque corpus habere
Debent nimirum. Nam si primordia rerum
Commutari aliqua possent ratione revicta,
Incertum quoque iam constet, quid possit oriri,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique
590 Quanam sit ratione, atque alte terminus haerens·
Nec toties possent generatim saecla referre
Naturam, motus, victum, moresque parentum.
Tum porro, quoniam extremum cuiusque cacumen
Corporis est aliquod, nostri quod cernere sensus
505 Iam nequeunt, id nimirum sine partibus exstat,
Et minimâ constat naturâ; nec fuit unquam
Per se secretum, neque posthac esse valebit;

Alterius quoniam est ipsum pars, primaque, et ima·
Inde aliae atque aliae similes ex ordine partes
Agmine condenso naturam corporis explent. 600
Quae quoniam per se nequeunt constare, necesse est
Haerere, ut nequeant ulla ratione revelli.
Sunt igitur solida primordia simplicitate,
Quae minimis stipata cohaerent partibus arcte,
Non ex ullorum conventu conciliata, 605
Sed magis aeterna pollentia simplicitate:
Unde neque avelli quidquam, neque diminui iam
Concedit natura reservans semina rebus.

Praeterea, nisi erit minimum, parvissima quaeque
Corpora constabunt ex partibus infinitis; 610
Quippe ubi dimidiae partis pars semper habebit
Dimidiam partem, nec res perfiniet ulla.
Ergo rerum inter summam, minimamque quid escit?
Non erit ut distent: nam quamvis funditus omnis
Summa sit infinita, tamen parvissima quae sunt, 615
Ex infinitis constabunt partibus aeque.
Quoi quoniam ratio reclamat vera, negatque
Credere posse animum, victus fateare necesse est,
Esse ea, quae nullis iam praedita partibus exstent,
Et minima constent natura. Quae quoniam sunt, 620
Illa quoque esse tibi solida atque aeterna fatendum.

Denique ni minimas in partes cuncta resolvi
Cogere consuesset rerum natura creatrix,
Iam nihil ex illis eadem reparare valeret:
Propterea quia, quae multis sunt partibus aucta, 625
Non possunt ea, quae debet genitalis habere
Materies, varios connexus, pondera, plagas,

Concursus, motus, per quae res quaeque geruntur.

Porro, si nulla est frangendis reddita finis
630 Corporibus, tamen ex aeterno tempore quaedam
Nunc etiam superare necesse est corpora rebus,
Quae nondum clueant ullo tentata periclo.
At quoniam fragili natura praedita constant,
Discrepat aeternum tempus potuisse manere
635 Innumerabilibus plagis vexata per aevum.

Quapropter, qui materiem rerum esse putarunt
Ignem, atque ex igni summam consistere solo,
Magnopere a vera lapsi ratione videntur.
Heraclitus init quorum dux proelia primus,
640 Clarus ob obscuram linguam magis inter inaneis,
Quamde graveis inter Graios, qui vera requirunt.
Omnia enim stolidi magis admirantur amantque,
Inversis quae sub verbis latitantia cernunt:
Veraque constituunt, quae belle tangere possunt
645 Aureis, et lepido quae sunt fucata sonore.

Nam cur tam variae res possent esse, requiro,
Ex vero si sunt igni, puroque creatae?
Nil prodesset enim calidum denserier ignem,
Nec rarefieri, si partes ignis eandem
650 Naturam, quam totus habet super ignis, haberent.
Acrior ardor enim conductis partibus esset:
Languidior porro disiectis, disque supatis.
Amplius hoc fieri nihil est quod posse rearis
Talibus in causis, nedum variantia rerum
655 Tanta queat densis rarisque ex ignibus esse.
Atque hi, si faciant admistum rebus inane,
Denseri poterunt ignes, rarique relinqui:
Sed quia multa sibi cernunt contraria, mussant,
Et fugitant in rebus inane relinquere purum, et,
660 Ardua dum metuunt, amittunt vera viai:
Nec rursum cernunt, exemto rebus inani,

Omnia denseri, fierique ex omnibus unum
Corpus, nil ab se quod possit mittere raptim,
Aestifer ignis uti lumen iacit, atque vaporem:
Ut videas non e stipatis partibus esse. 665

Quodsi forte ulla credunt ratione potesse
Igneis in coetu stingui, mutareque corpus;
Scilicet ex ulla facere id si parte reparcent,
Occidet ad nihilum nimirum funditus ardor
Omnis, et ex nihilo fient quaecunque creantur. 670
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Proinde aliquid superare necesse est incolume ollis,
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes,
De nihiloque renata virescat copia rerum. 675

Nunc igitur, quoniam certissima corpora quaedam
Sunt, quae conservant naturam semper eandem,
Quorum abitu, aut aditu, mutatoque ordine, mutant
Naturam res, et convertunt corpora sese;
Scire licet non esse haec ignea corpora rerum. 680
Nil referret enim quaedam decedere, abire,
Atque alia attribui, mutarique ordine quaedam,
Si tamen ardoris naturam cuncta tenerent.
Ignis enim foret omnimodis, quodcunque crearent.
Verum, ut opinor, ita est: Sunt quaedam corpora, quorum 685
Concursus, motus, ordo, positura, figurae,
Efficiunt ignes, mutatoque ordine mutant
Naturam; neque sunt igni simulata, neque ullae
Praeterea reii, quae corpora mittere possit
Sensibus, et nostros adiectu tangere tactus. 690

Dicere porro ignem res omneis esse, neque ullam
Rem veram in numero rerum constare, nisi ignem,

Quod facit hic idem, perdelirum esse videtur.
Nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat:
695 Et labefactat eos, unde omnia credita pendent:
Unde hic cognitus est ipsi, quem nominat ignem.
Credit enim sensus ignem cognoscere vere,
Cetera non credit, nihilo quae clara minus sunt.
Quod mihi cum vanum, tum delirum esse videtur
700 Quo referemus enim? Quid nobis certius ipsis
Sensibus esse potest, quo vera ac falsa notemus?
Praeterea, quare quisquam magis omnia tollat,
Et velit ardoris naturam linquere solam,
Quam neget esse ignis, summam tamen esse relinquat?
705 Aequa videtur enim dementia dicere utrumque.
Quapropter qui materiem rerum esse putarunt
Ignem, atque ex igni summam consistere posse:
Et qui principium gignundis aëra rebus
Constituere: aut humorem quicunque putarunt
710 Fingere res ipsum per se: terramve creare
Omnia, et in rerum naturas vertier omneis:
Magnopere a vero longeque errasse videntur.
Adde etiam, qui conduplicant primordia rerum,
Aëra iungentes igni, terramque liquori:
715 Et qui quatuor ex rebus posse omnia rentur,
Ex igni, terra, atque anima procrescere, et imbri.
Quorum Acragantinus cumprimis Empedocles est,
Insula quem triquetris terrarum gessit in oris,
Quam fluitans circum magnis amfractibus aequor
720 Ionium glaucis adspergit virus ab undis:
Angustoque fretu rapidum mare dividit undis
Italiae terrai oras a finibus eius.
Hic est vasta Charybdis, et hic Aetnaea minantur

Murmura flammarum rursum se conligere iras,
Faucibus eruptos iterum ut vis evomat igneis: 725
Ad coelumque ferat flammai fulgura rursum.
Quae cum magna modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio, visendaque fertur,
Rebus opima bonis, multa munita virum vi:
Nil tamen hoc habuisse viro praeclarius in se, 730
Nec sanctum magis, et mirum, carumque vide-
tur.
Carmina quin etiam divini pectoris eius
Vociferantur, et exponunt praeclara reperta,
Ut vix humana videatur stirpe creatus.
Hic tamen, et supera quos diximus, inferiores 735
Partibus egregie multis, multoque minores,
Quamquam multa bene ac divinitus invenientes
Ex adyto tanquam cordis responsa dedere,
Sanctius, et multo certa ratione magis, quam
Pythia, quae tripode ex Phoebi lauroque pro-
fatur; 740
Principiis tamen in rerum fecere ruinas,
Et graviter magni magno cecidere ibi casu:
Primum, quod motus, exemto rebus inani,
Constituunt, et res molleis rarasque relinquunt,
Aera, solem, ignem, terras, animalia, fruges: 745
Nec tamen admiscent in eorum corpus inane.
Deinde, quod omnino finem non esse secandis
Corporibus faciunt, neque pausam stare fragori;
Nec prorsum in rebus minimum consistere quid-
quam:
Cum videamus id extremum cuiusque cacumen 750
Esse, quod ad sensus nostros minimum esse vi-
detur:
Coniicere ut possis ex hoc, quod cernere non quis,
Extremum quod habent, minimum consistere
rebus.
Huc accedit item, quod iam primordia rerum

755 Mollia constituunt, quae nos nativa videmus
Esse et mortali cum corpore funditus; atqui
Debeat ad nihilum iam rerum summa reverti,
De nihiloque renata virescere copia rerum.
Quorum utrumque quid a vero iam distet, habebas.

700 Deinde inimica modis multis sunt, atque venena
Ipsa sibi inter se. Quare aut congressa peribunt,
Aut ita diffugient, ut, tempestate coorta,
Fulmina diffugere, atque imbreis ventosque videmus.

Denique quatuor ex rebus si cuncta creantur,
765 Atque in eas rursum res omnia dissoluuntur,
Qui magis illa queunt rerum primordia dici,
Quam contra res illorum, retroque putari?
Alternis gignuntur enim, mutantque colorem,
Et totam inter se naturam tempore ab omni.
770 Sin ita forte putas, ignis, terraeque coire
Corpus, et aerias auras, roremque liquorum,
Nil in concilio naturam ut mutet eorum:
Nulla tibi ex illis poterit res esse creata,
Non animans, non exanimo quid corpore, ut arbos:
775 Quippe suam quidque in coetu variantis acervi
Naturam ostendet, mistusque videbitur aer
Cum terra simul, atque ardor cum rore manere.
At primordia gignundis in rebus oportet
Naturam clandestinam caecamque adhibere,
780 Emineat ne quid, quod contra pugnet et obstet,
Quo minus esse queat proprie, quodcunque creatur.

Quin etiam repetunt a coelo, atque ignibus eius;
Et primum faciunt ignem se vertere in auras
Aeris: hinc imbrem gigni, terramque creari

Ex imbri, retroque a terra cuncta reverti, 785
Humorem primum, post aera, deinde calorem:
Nec cessare haec inter se mutare, meare
De coelo ad terram, de terra ad sidera mundi:
Quod facere haud ullo debent primordia pacto.
Immutabile enim quiddam superare necesse est; 790
Ne res ad nihilum redigantur funditus omnes.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Quapropter, quoniam quae paulo diximus ante,
In commutatum veniunt, constare necesse est 795
Ex aliis ea, quae nequeant convertier unquam:
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
Quin potius tali natura praedita quaedam
Corpora constituas, ignem si forte crearint,
Posse eadem, demtis paucis, paucisque tributis, 800
Ordine mutato, et mótu, facere aeris auras:
Sic alias aliis rebus mutarier omneis.

At manifesta palam res indicat, inquis, in auras
Aeris e terra res omneis crescere alique;
Et nisi tempestas indulget tempore fausto, 805
Imbribus, et tabe nimborum arbusta vacillant,
Solque sua pro parte fovet, tribuitque calorem,
Crescere non possunt fruges, arbusta, animantes.
Scilicet et, nisi nos cibus aridus, et tener humor
Adiuvet, amisso iam corpore, vita quoque omnis 810
Omnibus e nervis atque ossibus exsoluatur.
Adiutamur enim dubio procul atque alimur nos
Certis ab rebus, certis aliae atque aliae res.
Nimirum quia multa modis communia multis
Multarum rerum in rebus primordia mista 815
Sunt, ideo variis variae res rebus aluntur.
Atque eadem magni refert primordia saepe
Cum quibus, et quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus, accipiantque.

820 Namque eadem coelum, mare, terras, flumina, solem
Constituunt; eadem fruges, arbusta, animantes:
Verum aliis, alioque modo commista moventur.
Quin etiam passim nostris in versibus ipsis
Multa elementa vides multis communia verbis,
825 Cum tamen inter se versus ac verba necesse est
Confiteare et re et sonitu distare sonanti.
Tantum elementa queunt permutato ordine solo.
At rerum quae sunt primordia, plura adhibere
Possunt, unde queant variae res quaeque creari
830 Nunc et Anaxagorae scrutemur homoeomeriam
Quam Graeci memorant, nec nostra dicere lingua
Concedit nobis patrii sermonis egestas.
Sed tamen ipsam rem facile est exponere verbis,
Principium rerum quam dicit homoeomeriam.
835 Ossa videlicet e pauxillis atque minutis
Ossibu': sic et de pauxillis atque minutis
Visceribus viscus gigni: sanguenque creari,
Sanguinis inter se multis coeuntibu' guttis:
Ex aurique putat micis consistere posse
840 Aurum: et de terris terram concrescere parvis:
Ignibus ex ignem: humorem ex humoribus esse:
Cetera consimili fingit ratione, putatque.
Nec tamen esse ulla parte idem in rebus inane
Concedit, neque corporibus finem esse secandis:
845 Quare in utraque mihi pariter ratione videtur
Errare, atque illi, supera quos diximus ante.
Adde quod imbecilla nimis primordia fingit,
Si primordia sunt, simili quae praedita constant
Natura, atque ipsae res sunt; aequeque laborant,
850 Et pereunt, neque ab exitio res ulla refraenat.
Nam quid in oppressu valido durabit eorum,
Ut mortem effugiat leti sub dentibus ipsis?

Ignis? an humor? an aura? quid horum? sanguen? an ossa?
Nil, ut opinor, ubi ex aequo res funditus omnis
Tam mortalis erit, quam quae manifesta videmus 855
Ex oculis nostris aliqua vi victa perire.
At neque recidere ad nihilum res posse, neque autem
Crescere de nihilo, testor res ante probatas.
Praeterea quoniam cibus auget corpus alitque,
Scire licet, nobis venas, et sanguen, et ossa, 860
Et nervos alienigenis ex partibus esse;
Sive cibos omneis commisto corpore dicent
Esse, et habere in se nervorum corpora parva,
Ossaque, et omnino venas, partesque cruoris;
Fiet, uti cibus omnis et aridus, et liquor ipse, 865
Ex alienigenis rebus constare putetur,
Ossibus, et nervis, venisque, et sanguine misto.
Praeterea, quaecunque e terra corpora crescunt,
Si sunt in terris, terras constare necesse est
Ex alienigenis, quae terris exoriuntur. 870
Transfer item, totidem verbis utare licebit:
In lignis si flamma latet, fumusque, cinisque,
Ex alienigenis consistant ligna necesse est.
Linquitur hic tenuis latitandi copia quaedam:
Id quod Anaxagoras sibi sumit, ut omnibus omneis 875
Res putet immistas rebus latitare: sed illud
Apparere unum, cuius sint pluria mista,
Et magis in promtu, primaque in fronte locata:
Quod tamen a vera longe ratione repulsum est.
Conveniebat enim, fruges quoque saepe minutas, 880
Robore cum saxi franguntur, mittere signum
Sanguinis, aut aliûm, nostro quae corpore aluntur:
Cum lapidi lapidem terimus, manare cruorem.

Consimili ratione herbas quoque saepe decebat,
885 Et laticis dulceis guttas, similique sapore
Mittere, lanigerae quali sunt ubera lactis:
Scilicet et glebis terrarum saepe friatis
Herbarum genera, et fruges, frondeisque videri
Dispertita, atque in terris latitare minute;
890 Postremo, in lignis cinerem fumumque videri,
Cum praefracta forent, igneisque latere minutos.
Quorum nil fieri quoniam manifesta docet res,
Scire licet, non esse in rebus res ita mistas:
Verum semina multimodis immista latere
895 Multarum rerum in rebus communia debent.
At saepe in magnis fit montibus, inquis, ut altis
Arboribus vicina cacumina summa terantur
Inter se, validis facere id cogentibus Austris,
Donec fulserunt flammae fulgore coorto:
900 Scilicet, et non est lignis tamen insitus ignis,
Verum semina sunt ardoris multa, terendo
Quae cum confluxere, creant incendia sylvis.
Quod si tanta foret sylvis abscondita flamma,
Non possent ullum tempus celarier ignes:
905 Conficerent volgo sylvas, arbusta cremarent.
Iamne vides igitur, paulo quod diximus ante,
Permagni referre, eadem primordia saepe
Cum quibus, et quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus, accipiantque;
910 Atque eadem paulo inter se mutata creare
Igneis e lignis, quo pacto verba quoque ipsa
Inter se paulo mutatis sunt elementis,
Cum ligna atque igneis distincta voce notemus?
Denique iam quaecunque in rebus cernis apertis,
915 Si fieri non posse putas, quin materiaï
Corpora consimili natura praedita fingas,
Hac ratione tibi pereunt primordia rerum:

Fiet, uti risu tremulo concussa cachinnent,
Et lacrimis salsis humectent ora, genasque.
Nunc age, quod superest, cognosce, et clarius audi. 920
Nec me animi fallit, quam sint obscura; sed acri
Percussit thyrso laudis spes magna meum cor,
Et simul incussit suavem mi in pectus amorem
Musarum: quo nunc instinctus, mente vigenti
Avia Pieridum peragro loca, nullius ante 925
Trita solo: iuvat integros accedere fonteis,
Atque haurire: iuvatque novos decerpere flores;
Insignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Musae:
Primum, quod magnis doceo de rebus, et arctis 930
Relligionum animos nodis exsolvere pergo:
Deinde, quod obscura de re tam lucida pango
Carmina, Musaeo contingens cuncta lepore.
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur:
Sed, veluti pueris absinthia tetra medentes 935
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum aetas improvida ludificetur
Labrorum tenus, interea perpotet amarum
Absinthi laticem, deceptaque non capiatur, 940
Sed potius tali facto recreata valescat:
Sic ego nunc, quoniam haec ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac, volui tibi suaviloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram, 945
Et quasi Musaeo dulci contingere melle,
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
Naturam rerum, qua constet comta figurâ.
Sed quoniam docui, solidissima materiaï 950

Corpora perpetuo volitare invicta per aevum;
Nunc age, summai ecquaenam sit finis eorum,
Necne sit, evolvamus: item, quod inane repertum est,
Seu locus, ac spatium, res in quo quaeque genantur,
955 Pervideamus, utrum finitum funditus omne
Constet, an immensum pateat vel adusque profundum?
Omne, quod est, igitur, nulla regione viarum
Finitum est: namque extremum debebat habere.
Extremum porro nullius posse videtur
960 Esse, nisi ultra sit quod finiat, ut videatur,
Quo non longius haec sensus natura sequatur.
Nunc extra summam quoniam nihil esse fatendum est,
Non habet extremum: caret ergo fine modoque:
Nec refert, quibus assistas regionibus eius.
965 Usque adeo quem quisque locum possedit, in omneis
Tantundem parteis infinitum omne relinquit.
Praeterea, si iam finitum constituatur
Omne, quod est, spatium, si quis procurrat ad oras
Ultimus extremas, iaciatque volatile telum;
970 Id validis utrum contortum viribus ire,
Quo fuerit missum, mavis, longeque volare,
An prohibere aliquid censes, obstareque posse?
Alterutrum fatearis enim, sumasque necesse est;
Quorum utrumque tibi effugium praecludit, et omne
975 Cogit ut exemta concedas fine patere.
Nam sive est aliquid, quod prohibeat officiatque,
Quo minu' quo missum est veniat, finique locet se,

Sive foras fertur, non est ea fini' profecto.
Hoc pacto sequar, atque, oras ubicunque locaris
Extremas, quaeram, quid telo denique fiat. 980
Fiet, uti nusquam possit consistere finis;
Effugiumque fugae prolatet copia semper.
Praeterea spatium summaï totius omne
Undique si inclusum certis consisteret oris,
Finitumque foret; iam copia materiai 985
Undique ponderibus solidis confluxet ad imum:
Nec res ulla geni sub coeli tegmine posset:
Nec foret omnino coelum, neque lumina solis:
Quippe ubi materies omnis cumulata iaceret
Ex infinito iam tempore subsidendo. 990
At nunc nimirum requies data principiorum
Corporibus nulla est: quia nil est funditus imum,
Quo quasi confluere, et sedes ubi ponere possint;
Semper et assiduo motu res quaeque genuntur
Partibus in cunctis, aeternaque suppeditantur 995
Ex infinito cita corpora materiai.
Postremo ante oculos rem res finire videtur,
Aër dissepit colleis, atque aëra montes;
Terra mare, et contra mare terras terminat omneis.
Omne quidem vero nihil est quod finiat extra. 1000
Est igitur natura loci, spatiumque profundi,
Quod neque clara suo percurrere flumina cursu
Perpetuo possint aevi labentia tractu:
Nec prorsum facere, ut restet minus ire, meando:
Usque adeo passim patet ingens copia rebus, 1005
Finibus exemtis, in cunctas undique parteis.
Ipsa modum porro sibi rerum summa parare
Ne possit, natura tenet: quia corpus inani,

Et quod inane autem est, finiri corpore cogit:
1010 Ut sic alternis infinita omnia reddat.
Aut etiam, alterutrum nisi terminet alterum eorum,
Simplice natura et pateat tantum immoderatum:
Nec mare, nec tellus, nec coeli lucida templa,
Nec mortale genus, nec divum corpora sancta
1015 Exiguum possent horai sistere tempus.
Nam dispulsa suo de coetu materiai
Copia ferretur magnum per inane soluta,
Sive adeo potius nunquam concreta creasset
Ullam rem, quoniam cogi disiecta nequisset.
1020 Nam certe neque consilio primordia rerum
Ordine se quaeque, atque sagaci mente locarunt;
Nec quos quaeque darent motus pepigere profecto:
Sed, quia multimodis, multis, mutata, per omne
Ex infinito vexantur percita plagis.
1025 Omne genus motus, et coetus experiundo,
Tandem deveniunt in taleis dispposituras,
Qualibus haec rebus consistit summa creata:
Et multos etiam magnos servata per annos,
Ut semel in motus coniecta est convenienteis,
1030 Efficit, ut largis avidum mare fluminis undis
Integrent amnes, et solis terra vapore
Fota novet foetus, summissaque gens animantum
Floreat, et vivant labentes aetheris ignes.
Quod nullo facerent pacto, nisi materiai
1035 Ex infinito suboriri copia posset,
Unde amissa solent reparari in tempore quoque.
Nam veluti privata cibo natura animantum
Diffluit amittens corpus; sic omnia debent
Dissolvi, simulac defecit suppeditare

Materies recta regione aversa viai. 1040
Nec plagae possent extrinsecus undique summam
Conservare omnem, quaecunque est conciliata.
Cudere enim crebro possunt, partemque morari,
Dum veniant aliae, ac suppleri summa queatur.
Interdum resilire tamen coguntur, et una 1045
Principiis rerum spatium, tempusque fugai
Largiri, ut possint a coetu libera ferri.
Quare etiam atque etiam suboriri multa necesse est.
Et tamen ut plagae quoque possint suppetere ipsae,
Infinita opus est vis undique materiai. 1050
Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,
In medium summae (quod dicunt) omnia niti,
Atque ideo mundi naturam stare sine ullis
Ictibus externis, neque quoquam posse resolvi
Summa atque ima, quod in medium sint omnia nixa, 1055
(Ipsum si quidquam posse in se sistere credis:
Et, quae pondera sunt sub terris, omnia sursum
Nitier, in terraque retro requiescere posta:
Ut per aquas quae nunc rerum simulacra videmus:)
Et simili ratione animalia subtu' vagari 1060
Contendunt, neque posse e terris in loca coeli
Recidere inferiora magis, quam corpora nostra
Sponte sua possint in coeli templa volare:
Illi cum videant solem, nos sidera noctis
Cernere, et alternis nobiscum tempora coeli 1065
Dividere, et nocteis parileis agitare diesque.
Sed vanus stolidis haec omnia finxerit error,
Amplexi quod habent perverse prima viai.

Nam medium nihil esse potest, ubi inane locus-
que
1070 Infinita: neque omnino, si iam medium sit,
Possit ibi quidquam hac potius consistere causa,
Quam quavis alia longe regione manere.
Omnis enim locus, ac spatium, quod inane vo-
camus,
Per medium, per non medium concedat oportet
1075 Aequis ponderibus, motus quacunque ferantur:
Nec quisquam locus est, quo corpora cum venere,
Ponderis amissa vi possint stare in inani:
Nec quod inane autem est, illis subsistere debet,
Quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
1080 Haud igitur possunt tali ratione teneri
Res in concilio, medii cuppedine victae.
Praeterea quoque iam non omnia corpora
fingunt
In medium niti, sed terrarum, atque liquorum,
Humorem ponti, magnisque e montibus undas,
1085 Et quasi terreno quae corpore contineantur:
At contra tenues exponunt aëris auras,
Et calidos simul a medio differrier ignes,
Atque ideo totum circumtremere aethera signis,
Et solis flammam per coeli caerula pasci,
1090 Quod calor a medio fugiens ibi colligat igneis.
(Quippe etiam vesci e terra mortalia saecla:
Nec prorsum arboribus summos frundescere
ramos
Posse, nisi a terris paulatim cuique cibatum
Terra det) at supera circumtegere omnia coelum,
1095 Ne, volucrum ritu flammarum, moenia mundi
Diffugiant subito magnum per inane soluta,
Et ne cetera consimili ratione sequantur:
Neve ruant coeli tonitralia templa superne,
Terraque se pedibus raptim subducat, et omnes,
1100 Inter permistas terrae coelique ruinas

Corpora solventes, abeant per inane profundum,
Temporis ut puncto nihil exstet relliquiarum,
Desertum praeter spatium, et primordia caeca.
Nam quacunque prius de parti corpora cesse
Constitues, haec rebus erit pars ianua leti: 1105
Hac se turba foras dabit omnis materiai.
Haec si pernosces, parva perfunctus opella,
(Namque alid ex alio clarescet,) non tibi caeca
Nox iter eripiet, quin ultima naturai
Pervideas: ita res accendent lumina rebus. 1110

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER SECUNDUS.

De corporibus primis, s. atomis.

ARGUMENTUM.

Totus hic liber agit de atomis, quarum natura et attributa declarantur. Principium autem fit a laude philosophiae Epicureae, quae veram naturam rerum recludat, superstitionemque aspellat. — 60.

Omnia mutantur fluuntque; rerum tamen Summa manet. — 78. *Semper moventur atomi,* — 87. *quarum ex aliis, quae exiguo intervallo resultant et perplexae sunt, ferrum et saxa oriuntur, ex aliis, quae longius, Solis ignes et aër.* — 107. *Aliae libere vagantur.* — 123. *Simile de pulvere in solis radio conspicuo.* — 140. *Atomi citius moventur solis radiis.* — 166. *Tangitur obiectio eorum, qui a diis, ob ordinem in eo conspicuum, creatum mundum esse velint, praecipiturque eorum refutatio ex imperfectione rerum.* — 183. *Pergitur de motu. Nihil sponte sua sursum ferri, sed vi quadam, ut ignem, ut ligna in aqua natantia. Per se enim deorsum cadere.* — 215. *Atomos igitur deorsum ferri vi sua: sed decli-*

nare paululum inter se, ut frictio vel appulsus exsistat; unde omnia sint creata. — 122. *Hanc frictionem non posse ex maiori celeritate graviorem exsistere, quia in spatio vere vacuo omnia idem pondus habeant.* — 242. *Paullum igitur clinant atomi.* — 250. *Simile quiddam esse in libero viventium motu.* — 283. *Non igitur impulsum neque pondus solum efficere motum atomorum, sed liberum quasi quoddam arbitrium; unde hoc idem innatum etiam nobis.* — 293.

Summa materiae et motus idem semper manet. — 307. *Videtur quidem repugnare quies visibilium rerum motui atomorum. Sed saepe etiam, quae visibilia stare videntur, nihilominus moventur, ut exercitus summo de monte visus, ut grex ovium e longinquo.* — 332.

Varias esse atomorum figuras. — 341. *Simile quoddam esse in generibus animalium, quae, licet similia, tamen diversa omnia sint figura.* — 376. *Item in frumentis.* — 380. *Ex hac diversitate atomorum explicatur maior fulminis celeritas;* — 387. *item, quare lumen penetrantius sit aqua;* — 391. *vinum oleo;* — 397. *item, quare alia sint gustatu iucundiora, alia acerbiora;* — 407. *idem de auditu,* — 413. *de odoratu,* — 417. *de coloribus,* — 425. *de tactu.* — 443. *Ex hamatis et quasi ramosioribus atomis oriri saxa et aera,* — 450. *ex rotundioribus liquores,* — 454. *ex acutis fumum, flammam,* — 462. *ex rotundis, sed asperioribus fluida amariora, ut aquam marinam.* — 475.

Finitam tamen esse hanc figurarum variationem, quia si in infinitum velis augere, corpora ipsa (prima) denique augeas oporteat, quod contra naturam sit. — 498. *Tunc etiam nihil praestans in suo genere maneret, quia semper praestantius oriretur.* — 506. *Possent etiam omnia in deterius mutari.* — 510. *Hoc quoniam in rebus est, item etiam in materia.* — 513. *Ceterum in mundo omnia sunt finita certis limitibus, ut zonae, fructus.* — 520. *Infinitas tamen esse atomos eiusdem ge-*

generis, quia, si singula genera sint finita, summam etiam finitam esse oporteat, quod contra. — 527.

Motu et concursu atomorum rerum omnium naturam teneri et continuari. — 531. *Quae rariora sint apud nos animalia, at in aliis terris esse frequentiora, ut elephantos.* — 540. *Sed si vel unica sit quaedam res in mundo et sola sui generis, eam tamen non posse gigni neque crescere, nisi ex infinitis eiusdem generis atomis.* — 546. *Finiti enim numeri atomos iactari in universo necesse esse, tanquam naufragae navis rudera, nec coire posse, nec crescere. Ergo infinitum esse numerum eiusdem generis atomorum.* — 568.

Per omnem naturam rerum ortum interitumque continua serie invicem versari. — 580. *Nihil ex uno solum genere atomorum constare, sed e permistis variorum.* — 588. *Exemplum de terrae ipsius varietate.* — 597. *(Explicantur poetice Cybeles deae attributa et cultus,* — 642. *quem tamen cultum carpit poeta ex doctrina Epicuri.)* — 658. *Aliud exemplum de frugibus et aqua, e quibus varia animalium genera sua propria alimenta hauriant.* — 666. *Imo singulas corporis partes sua propria ex eodem cibo potuque.* — 670. *Idem monstrant corpora dissoluta.* — 677. *In iisdem porro rebus inest et odor et sapor.* — 686. *Idem etiam exemplo de versibus suis depromto illustrat Lucretius.* — 698.

Non tamen omnes atomos omnibus aptas esse, ne monstra oriantur; sed certa certis. — 723. *Ex diversitate autem seminum et atomorum effici, ut quaeque sint disiuncta apteque disposita.* — 728.

Nequaquam tamen illud ita esse intelligendum, ut existimemus, nigra ex nigris atomis, alba ex albis oriri. Atomi enim nullum habent plane colorem. — 737. *Hoc non absonum esse demonstratur.* — 755. *Colores potius ex ipsa forma atomorum earumque motu gignuntur, quod ex ipsa mutabilitate colorum intelligitur.* — 793. *Porro, sine luce nullos esse colores.* — 815. *Pergitur de coloribus* — 840. *Expertes item sunt atomi teporis,*

frigoris, sonitus, succi, odorisque omnis. — 852. *Odore ideo carent, quia nihil ab se emittere queunt, etc.* — 863. *Sensu carent, licet ex ipsis sensilia omnia oriantur,* — 869. *ut ex stercore vermes, ex aqua animantia, ut cibi in vivam carnem vertuntur, etc.* — 881. *Igitur, ex insensilibus sensilia oriri, non posse dubitari* — 890. *quamquam non ex omnibus.* — 900. *Si sensiles essent atomi, non essent aeternae neque immutabiles :* — 917. *si sensum haberent, nihil aliud posset ex ipsis effici, eodem sensu. Qui si mutaretur, aeque bene ab initio iis inesse negaretur.* — 933. *Idem aliis porro argumentis demonstratur.* — 991.

Ex terra quae oriantur, ad terram redire ; nihil tamen prorsus interire. — 1021.

Praeparatur Memmius ad gravissimum praeceptum percipiendum, — 1042. *De innumerabilitate mundorum ;* — 1088. *sed nulla deorum ope creatorum, natura opifice sola.* — 1122. *Res omnes in natura positas oriri, crescere et decrescere.* — 1144. *Idem igitur et terram esse experturam.* — 1172.

Suave, mari magno turbantibus aequora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem ;
Non, quia vexari quemquam est iucunda voluptas,
Sed, quibus ipse malis careas, quia cernere suave est.
Suave etiam, belli certamina magna tueri, 5
Per campos instructa, tua sine parte pericli.
Sed nil dulcius est, bene quam munita tenere
Edita doctrina sapientum templa serenâ :
Despicere unde queas alios, passimque videre
Errare, atque viam palanteis quaerere vitae, 10
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Nocteis atque dies niti, praestante labore

Ad summas emergere opes, rerumque potiri.
O miseras hominum menteis! o pectora caeca
15 Qualibus in tenebris vitae, quantisque periclis
Degitur hoc aevi, quodcunque est! Nonne videre,
Nil aliud sibi naturam latrare, nisi ut, cum
Corpore seiunctus dolor absit, mente fruatur
Iucundo sensu, cura semota metuque!
20 Ergo corpoream ad naturam pauca videmus
Esse opus omnino, quae demant cunque dolorem;
Delicias quoque uti multas substernere possint,
Gratius interdum neque natura ipsa requirit.
Si non aurea sunt iuvenum simulacra per aedeis,
25 Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur;
Nec domus argento fulget, auroque renidet;
Nec citharis reboant laqueata aurataque templa:
Attamen inter se prostrati in gramine molli
30 Propter aquae rivum, sub ramis arboris altae,
Non magnis opibus iucunde corpora curant:
Praesertim cum tempestas arridet, et anni
Tempora conspergunt viridanteis floribus herbas.
Nec calidae citius decedunt corpore febres,
35 Textilibus si in picturis ostroque rubenti
Iactaris, quam si plebeia in veste cubandum est.
Quapropter, quoniam nil nostro in corpore gazae
Proficiunt, neque nobilitas, neque gloria regni:
Quod superest, animo quoque nil prodesse putandum:
40 Si non forte tuas legiones per loca campi
Fervere cum videas, belli simulacra cienteis;
Fervere cum videas classem, lateque vagari;
His tibi tum rebus timefactae relligiones
Effugiunt animo pavidae, mortisque timores:
45 Tum vacuum pectus linquunt, curaque solutum.

Quod si ridicula haec, ludibriaque esse videmus,
Reveraque metus hominum, curaeque sequaces
Nec metuunt sonitus armorum, nec fera tela:
Audacterque inter reges, rerumque potenteis
Versantur, neque fulgorem reverentur ab auro, 50
Nec clarum vestis splendorem purpureai:
Quid dubitas, quin omne sit hoc rationis egestas,
Omnis cum in tenebris praesertim vita laboret?
Nam veluti pueri trepidant, atque omnia caecis
In tenebris metuunt: sic nos in luce timemus 55
Interdum, nihilo quae sunt metuenda magis, quam
Quae pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi tenebrasque necesse est
Non radii solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed naturae species ratioque. 60
Nunc age, quo motu genitalia materiai
Corpora res varias gignant, genitasque resolvant,
Et qua vi facere id cogantur, quaeve sit ollis
Reddita mobilitas magnum per inane meandi,
Expediam: tu te dictis praebere memento. 65
Nam certe non inter se stipata cohaeret
Materies, quoniam minui rem quamque videmus,
Et quasi longinquo fluere omnia cernimus aevo;
Ex oculisque vetustatem subducere nostris:
Cum tamen incolumis videatur summa manere, 70
Propterea quia, quae decedunt corpora cuique,
Unde abeunt, minuunt: quo venere, augmine donant:
Illa senescere, at haec contra florescere cogunt.
Nec remorantur ibi: sic rerum summa novatur
Semper, et inter se mortales mutua vivunt. 75
Augescunt aliae gentes, aliae minuuntur:

Inque brevi spatio mutantur saecla animantum;
Et, quasi cursores, vitai lampada tradunt.
Si cessare putas rerum primordia posse,
80 Cessandoque novos rerum progignere motus:
Avius a vera longe ratione vagaris.
Nam quoniam per inane vagantur, cuncta necesse est
Aut gravitate sua ferri primordia rerum,
Aut ictu forte alterius: nam cita superne
85 Obvia cum flixere, fit, ut diversa repente
Dissiliant; neque enim mirum, durissima quae sint,
Ponderibus solidis, neque quidquam a tergo ibus obstet.
Et quo iactari magis omnia materiai
Corpora pervideas, reminiscere totius imum
90 Nil esse in summa: neque habere, ubi corpora prima
Consistant: quoniam spatium sine fine modoque est:
Immensumque patere in cunctas undique parteis,
Pluribus ostendi, et certa ratione probatum est.
Quod quoniam constat, nimirum nulla quies est
95 Reddita corporibus primis per inane profundum:
Sed magis assiduo, varioque exercita motu,
Partim intervallis magnis conflicta resultant:
Pars etiam brevibus spatiis nexantur ab ictu.
Et quaecunque magis condenso conciliatu,
100 Exiguis intervallis connexa resultant,
Endupedita suis perplexis ipsa figuris;
Haec validas saxi radices, et fera ferri
Corpora constituunt, et cetera de genere horum
Paucula: quae porro magnum per inane vagantur,
105 Et cita dissiliunt longe, longeque recursant

In magnis intervallis: haec aera rarum
Sufficiunt nobis, et splendida lumina solis.
Multaque praeterea magnum per inane vagantur,
Conciliis rerum quae sunt reiecta, nec usquam
Consociare etiam motus potuere recepta: 110
Cuius, uti memoro, rei simulacrum et imago
Ante oculos semper nobis versatur, et instat.
Contemplator enim, cum solis lumina cunque
Insertim fundunt radios per opaca domorum:
Multa minuta modis multis per inane videbis 115
Corpora misceri radiorum lumine in ipso:
Et velut aeterno certamine proelia pugnasque
Edere, turmatim certantia; nec dare pausam,
Conciliis et discidiis exercita crebris:
Coniicere ut possis ex hoc, primordia rerum, 120
Quale sit, in magno iactari semper inani.
Dumtaxat rerum magnarum parva potest res
Exemplare dare, et vestigia notitiai.
Hoc etiam magis haec animum te advertere par est
Corpora, quae in solis radiis turbare videntur: 125
Quod tales turbae motus quoque materiai
Significant clandestinos, caecosque subesse.
Multa videbis enim plagis ibi percita caecis
Commutare viam, retroque repulsa reverti
Nunc huc, nunc illuc, in cunctas denique parteis. 130
Scilicet hic a principiis est omnibus error.
Prima moventur enim per se primordia rerum:
Inde ea, quae parvo sunt corpora conciliatu,
Et quasi proxima sunt ad vireis principiorum,
Ictibus illorum caecis impulsa cientur; 135
Ipsaque, quae porro paulo maiora, lacessunt.
Sic a principiis adscendit motus, et exit
Paulatim nostros ad sensus, ut moveantur

Illa quoque, in solis quae lumine cernere quimus:
140 Nec quibus id faciant plagis apparet aperte.
Nunc, quae mobilitas sit reddita materiai
Corporibus, paucis licet hinc cognoscere, Memmi.
Primum aurora novo cum spargit lumine terras,
Et variae volucres, nemora avia pervolitantes,
145 Aera per tenerum liquidis loca vocibus opplent:
Quam subito soleat sol ortus tempore tali
Convestire sua perfundens omnia luce,
Omnibus in promptu, manifestumque esse videmus.
At vapor is, quem sol mittit, lumenque serenum,
150 Non per inane meat vacuum; quo tardius ire
Cogitur, aerias quasi cum diverberet undas:
Nec singillatim corpuscula quaeque vaporis,
Sed complexa meant inter se, conque globata.
Quapropter simul inter se retrahuntur, et extra
155 Officiuntur, uti cogantur tardius ire.
At, quae sunt solida primordia simplicitate,
Cum per inane meant vacuum, nec res remoratur
Ulla foris, atque ipsa suis e partibus unum,
Unum in quem coepere locum, connixa feruntur:
160 Debent nimirum praecellere mobilitate,
Et multo citius ferri, quam lumina solis:
Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo solis pervolgant fulgura coelum.
Nam neque consilio debent tardata morari,
165 Nec perscrutari primordia singula quaeque,
Ut videant, qua quidque geratur cum ratione.
At quidam contra haec, ignari materiai
Naturam non posse deum sine numine rentur
Tantopere humanis rationibus, ac moderatis,
170 Tempora mutare annorum, frugesque creare:
Nec iam cetera, mortaleis quae suadet adire,

Ipsaque deducit dux vitae dia voluptas,
Ut res per Veneris blanditim saecla propagent,
Ne genus occidat humanum: quorum omnia causa
Constituisse deos fingunt; sed in omnibu' rebus 175
Magnopere a vera lapsi ratione videntur.
Nam quamvis rerum ignorem primordia quae sint,
Hoc tamen ex ipsis coeli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus esse creatam 180
Naturam mundi, quae tanta est praedita culpa:
Quae tibi posterius, Memmi, faciemus aperta.
Nunc id, quod superest de motibus, expediemus.
Nunc locus est, ut opinor, in his illud quoque rebus
Confirmare tibi, nullam rem posse sua vi 185
Corpoream sursum ferri, sursumque meare.
Ne tibi dent in eo flammarum corpora fraudem:
Sursus enim vorsus gignuntur, et augmina sumunt:
Et sursum nitidae fruges, arbustaque crescunt,
Pondera, quantum in se est, cum deorsum cuncta ferantur. 190
Nec cum subsiliunt ignes ad tecta domorum,
Et celeri flamma degustant tigna, trabeisque,
Sponte sua facere id, sine vi subigente, putandum est:
Quod genus, e nostro cum missus corpore sanguis
Emicat exsultans alte, spargitque cruorem. 195
Nonne vides etiam, quanta vi tigna trabeisque
Respuat humor aquae? Nam quam magis ursimus alte
Directa, et magna vi multi pressimus aegre,
Tam cupide sursum revomit magis, atque remittit,

200 Plus ut parte foras emergant, exsiliantque.
Nec tamen haec, quantum est in se, dubitamus, opinor,
Quin vacuum per inane deorsum cuncta ferantur.
Sic igitur debent flammae quoque posse per auras
Aeris expressae sursum succedere; quanquam
205 Pondera, quantum in se est, deorsum deducere pugnent.
Nocturnasque faces, coeli sublime volanteis,
Nonne vides longos flammarum ducere tractus,
In quascunque dedit parteis natura meatum?
Non cadere in terram stellas, et sidera cernis?
210 Sol etiam summo de vertice dissupat omneis
Ardorem in parteis, et lumine conserit arva:
In terras igitur quoque solis vergitur ardor.
Transversosque volare per imbres fulmina cernis:
Nunc hinc, nunc illinc abrupti nubibus ignes
215 Concursant; cadit in terras vis flammea volgo.
Illud in his quoque te rebus cognoscere avemus:
Corpora cum deorsum rectum per inane feruntur,
Ponderibus propriis, incerto tempore ferme,
Incertisque locis spatio decedere paulum:
220 Tantum quod momen mutatum dicere possis.
Quod nisi declinare solerent, omnia deorsum,
Imbris uti guttae, caderent per inane profundum:
Nec foret offensus natus, nec plaga creata
Principiis: ita nil unquam natura creasset.
225 Quod si forte aliquis credit, graviora potesse
Corpora, quo citius rectum per inane feruntur,
Incidere e supero levioribus, atque ita plagas
Gignere, quae possint genitaleis reddere motus
Avius a vera longe ratione recedit.
230 Nam per aquas quaecunque cadunt, atque aera deorsum,
Haec pro ponderibus casus celerare necesse est;

Propterea, quia corpus aquae, naturaque tenuis
Aeris, haud possunt aeque rem quamque morari:
Sed citius cedunt gravioribus exsuperata.
At contra nulli de nulla parte, neque ullo 235
Tempore inane potest vacuum subsistere reii,
Quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
Omnia quapropter debent per inane quietum
Aeque ponderibus non aequis concita ferri.
Haud igitur poterunt levioribus incidere unquam 240
Ex supero graviora, neque ictus gignere per se,
Qui varient motus, per quos natura genat res.
Quare etiam atque etiam paulum clinare necesse est
Corpora, nec plus quam minimum: ne fingere motus
Obliquos videamur, et id res vera refutet. 245
Namque hoc in promtu manifestumque esse videmus:
Pondera, quantum in se est, non posse obliqua meare,
Ex supero cum praecipitant; quod cernere possis.
Sed nihil omnino recta regione viai
Declinare, quis est, qui possit cernere, sese? 250
Denique si semper motus connectitur omnis,
Et vetere exoritur semper novus ordine certo,
Nec declinando faciunt primordia motus
Principium quoddam, quod fati foedera rumpat,
Ex infinito ne causam causa sequatur: 255
Libera per terras unde haec animantibus exstat,
Unde est haec, inquam, fatis avolsa voluntas,
Per quam progredimur, quo ducit quemque voluptas?
Declinamus item motus, nec tempore certo,
Nec regione loci certa, sed ubi ipsa tulit mens. 260
Nam dubio procul his rebus sua cuique voluntas

Principium dat: et hinc motus per membra rigantur.
Nonne vides etiam, patefactis tempore puncto
Carceribus, non posse tamen prorumpere equorum
265 Vim cupidam tam desubito, quam mens avet ipsa!
Omnis enim totum per corpus materiai
Copia conquiri debet, concita per artus
Omneis, ut studium mentis connexa sequatur:
Ut videas initum motus a corde creari,
270 Ex animique voluntate id procedere primum:
Inde dari porro per totum corpus, et artus.
Nec simile est, ut cum impulsi procedimus ictu,
Viribus alterius magnis, magnoque coactu:
Nam tum materiam totius corporis omnem
275 Perspicuum est nobis invitis ire, rapique,
Donicum eam refraenavit per membra voluntas.
Iamne vides igitur, quamquam vis extera multos
Pellit, et invitos cogit procedere saepe,
Praecipiteisque rapit, tamen esse in pectore nostro
280 Quiddam, quod contra pugnare, obstareque possit;
Cuius ad arbitrium quoque copia materiai
Cogitur interdum flecti per membra, per artus,
Et proiecta refraenatur, retroque residit?
Quare in seminibus quoque idem fateare necesse est,
285 Esse aliam, praeter plagas et pondera, causam
Motibus, unde haec est nobis innata potestas:
De nihilo quoniam fieri nil posse videmus.
Pondus enim prohibet, ne plagis omnia fiant,
Externa quasi vi: sed ne mens ipsa necessum
290 Intestinum habeat cunctis in rebus agendis;
Et devicta quasi cogatur ferre, patique:

Id facit exiguum clinamen principiorum
Nec regione loci certa, nec tempore certo.
Nec stipata magis fuit unquam materiai
Copia, nec porro maioribus intervallis. 295
Nam neque adaugescit quidquam, neque deperit inde.
Quapropter quo nunc in motu principiorum
Corpora sunt, in eodem anteacta aetate fuere,
Et posthac semper simili ratione ferentur:
Et quae consuerunt gigni, gignentur eadem 300
Conditione, et erunt, et crescent, inque valebunt,
Quantum cuique datum est per foedera naturai.
Nec rerum summam commutare ulla potest vis.
Nam neque quo possit genus ullum materiai
Effugere ex omni, quidquam est, neque rursus, in omne 305
Unde coorta queat nova vis irrumpere, et omnem
Naturam rerum mutare, et vertere motus.
Illud in his rebus non est mirabile, quare,
)mnia cum rerum primordia sint in motu,
umma tamen summa videatur stare quiete, 310
'raeterquam si quid proprio dat corpore motus.
)mnis enim longe nostris ab sensibus infra
'rimorum natura iacet: quapropter, ubi illa
;ernere iam nequeas, motus quoque surpere debent:
'raesertim cum, quae possimus cernere, celent 315
aepe tamen motus, spatio diducta locorum.
[am saepe in colli tondentes pabula laeta
anigerae reptant pecudes, quo quamque vocantes
ivitant herbae, gemmantes rore recenti:
t satiati agni ludunt, blandeque coniscant: 320
mnia quae nobis longe confusa videntur,
t veluti in viridi candor consistere colli.
raeterea magnae legiones cum loca cursu

Camporum complent, belli simulacra cientes,
325 Et circumvolitant equites, mediosque repente
Tramittunt valido quatientes impete campos:
Fulgur ibi ad coelum se tollit, totaque circum
Aere renidescit tellus, subterque virûm vi
Excitur pedibus sonitus, clamoreque montes
330 Icti reiectant voces ad sidera mundi:
Et tamen est quidam locus altis montibus, unde
Stare videtur, et in campis consistere fulgur.
Nunc, age, iam deinceps cunctarum exordia rerum,
Qualia sint, et quam longe distantia formis,
335 Percipe, multigenis quam sint variata figuris:
Non quod multa parum simili sint praedita forma,
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
Nec mirum: nam cum sit eorum copia tanta,
Ut neque finis, uti docui, neque summa sit ulla.
340 Debent nimirum non omnibus omnia prorsum
Esse pari filo, similique affecta figura.
Praeterea genus humanum, mutaeque natantes
Squamigerum pecudes, et laeta armenta, feraeque,
Et variae volucres, laetantia quae loca aquarum
345 Concelebrant circum ripas, fonteisque, lacusque
Et quae pervolgant nemora avia pervolitantes:
Horum unumquodvis generatim sumere perge:
Invenies tamen inter se distare figuris.
Nec ratione alia proles cognoscere matrem,
350 Nec mater posset prolem: quod posse videmus,
Nec minus atque homines inter se nota cluere.
Nam saepe ante deûm vitulus delubra decora
Turicremas propter mactatus concidit aras,
Sanguinis exspirans calidum de pectore flumen

At mater, virideis saltus orbata peragrans, 355
Linquit humi pedibus vestigia pressa bisulcis,
Omnia convisens oculis loca, si queat usquam
Conspicere amissum foetum; completque querelis
Frundiferum nemus adsistens; et crebra revisit
Ad stabulum, desiderio perfixa iuvenci: 360
Nec tenerae salices, atque herbae rore vigentes,
Fluminaque ulla queunt, summis labentia ripis,
Oblectare animum, subitamque avertere curam,
Nec vitulorum aliae species per pabula laeta
Derivare queunt alio, curaque levare: 365
Usque adeo quiddam proprium notumque requirit.
Praeterea teneri tremulis cum vocibus hoedi
Cornigeras norunt matres, agnique petulci
Balantum pecudes: ita, quod natura reposcit,
Ad sua quisque fere decurrunt ubera lactis. 370
Postremo quodvis frumentum, non tamen omne,
Quodque suo in genere inter se simile esse videbis,
Quin intercurrat quaedam distantia formis,
Concharumque genus parili ratione videmus
Pingere telluris gremium, qua mollibus undis 375
Litoris incurvi bibulam pavit aequor arenam.
Quare etiam atque etiam simili ratione necesse est,
Natura quoniam constant, neque facta manu sunt,
Unius ad certam formam primordia rerum,
Dissimili inter se quaedam volitare figura. 380
Perfacile est iam animi ratione exsolvere nobis,
Quare fulmineus multo penetralior ignis,
Quam noster fluat e taedis terrestribus ortus.
Dicere enim possis, coelestem fulminis ignem
Subtilem magis e parvis constare figuris: 385

Atque ideo transire foramina, quae nequit ignis
Noster hic, e lignis ortus, taedaque creatus.
Praeterea lumen per cornu transit; at imber
Respuitur: quare? nisi luminis illa minora
390 Corpora sunt, quam de quibus est liquor almus aquarum.
Et quamvis subito per colum vina videmus
Perfluere, at contra tardum cunctatur olivum:
Aut quia nimirum maioribus est elementis,
Aut magis hamatis inter se, perque plicatis.
395 Atque ideo fit, uti non tam deducta repente
Inter se possint primordia singula quaeque
Singula per cuiusque foramina permanare.
Huc accedit, uti mellis lactisque liquores
Iucundo sensu linguae tractentur in ore;
400 At contra taetra absinthi natura, ferique
Centauri foedo pertorquent ora sapore:
Ut facile agnoscas, e laevibus atque rotundis
Esse ea, quae sensus iucunde tangere possunt:
At contra, quae amara atque aspera cunque videntur,
405 Haec magis hamatis inter se nexa teneri;
Proptereaque solere vias rescindere nostris
Sensibus, introituque suo perrumpere corpus.
Omnia postremo bona sensibus, et mala tactu,
Dissimili inter se pugnant perfecta figura:
410 Ne tu forte putes serrae stridentis acerbum
Horrorem constare elementis laevibus aeque,
Ac musaea mele, per chordas organici quae
Mobilibus digitis expergefacta figurant.
Neu simili penetrare putes primordia forma
415 In nareis hominum, cum taetra cadavera torrent
Et cum scena croco Cilici perfusa recens est,
Araque Panchaeos exhalat propter odores.
Neve bonos rerum simili constare colores
Semine constituas, oculos qui pascere possunt,

Et qui compungunt aciem, lacrimareque cogunt: 420
Aut foeda specie taetri turpesque videntur.
Omnis enim, sensus quae mulcet causa, iuvatque,
Haud sine principiali aliquo laevore creata est:
At contra, quaecunque molesta atque aspera constat,
Non aliquo sine materiae squalore reperta est. 425

Sunt etiam, quae iam nec laevia iure putantur
Esse, neque omnino flexis mucronibus unca:
Sed magis angululis paulum prostantibus, et quae
Titillare magis sensus, quam laedere possunt:
Faecula iam quo de genere est, inulaeque sapores. 430
Denique iam calidos igneis gelidamque pruinam
Dissimili dentata modo compungere sensus
Corporis, indicio nobis est tactus uterque.
Tactus enim, tactus (proh divum numina sancta!)
Corporis est sensus, vel cum res extera sese 435
Insinuat, vel cum laedit, quae in corpore nata est,
Aut iuvat egrediens genitaleis per Veneris res:
Aut ex offensu cum turbant corpore in ipso
Semina, confunduntque inter se concita sensum:
Ut si forte manu quamvis iam corporis ipse 440
Tute tibi partem ferias, aeque experiare.
Quapropter longe formas distare necesse est
Principiis, varios quae possint edere sensus.

Denique, quae nobis durata ac spissa videntur,
Haec magis hamatis inter sese esse necesse est, 445
Et quasi ramosis alte compacta teneri.
In quo iam genere in primis adamantina saxa
Prima acie constant, ictus contemnere sueta,
Et validi silices, ac duri robora ferri,

450 Aeraque, quae claustris restantia vociferantur.
Illa autem debent ex laevibus atque rotundis
Esse magis, fluido quae corpore liquida constant.
Nec retinentur enim inter se glomeramina quaeque,
Et procursus item in proclive volubilis exstat.
455 Omnia postremo, quae puncto tempore cernis
Diffugere, ut fumum, nebulas, flammasque, necesse est,
Si minus omnibu' sunt e laevibus atque rotundis,
At non esse tamen perplexis endupedita,
Pungere uti possint corpus, penetrareque saxa;
460 Nec tamen haerere inter se, quod quisque videmus
Sentibus esse datum: facile ut cognoscere possis,
Non e perplexis, sed acutis esse elementis.
Sed quod amara vides eadem, quae fluvida constant,
Sudor uti maris est, minime id mirabile habendum.
465 Nam quod fluvidum est, e laevibus atque rotundis
Est: at laevibus atque rotundis mista doloris
Corpora; nec tamen haec retineri hamata necesse est:
Scilicet esse globosa, tamen cum squalida constent,
Provolvi simul ut possint et laedere sensus.
470 Et quo mista putes magis aspera laevibus esse
Principiis, unde est Neptuni corpus acerbum:
Est ratio secernundi, seorsumque videndi.
Humor dulcit, ubi per terras crebrius idem
Percolatur, ut in foveam fluat ac mansuescat.
475 Linquit enim supra taetri primordia viri
Aspera, quo magis in terris haerescere possunt.

Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quae
Ex hoc apta fidem ducit: primordia rerum
Finita variare figurarum ratione.
Quod si non ita sit, rursum iam semina quaedam 480
Esse infinito debebunt corporis auctu.
Namque in eadem una cuiuscuius brevitate
Corporis, inter se multum variare figurae
Non possunt. Fac enim, minimis e partibus esse
Corpora prima tribus, vel paulo pluribus auge; 485
Nempe ubi eas parteis unius corporis omneis,
Summa atque ima locans, transmutans dextera laevis,
Omnimodis expertus eris, quam quisque det ordo
Formai speciem totius corporis eius:
Quod superest, si forte voles variare figuras, 490
Addendum parteis alias erit: inde sequetur
Adsimili ratione, alias ut postulet ordo,
Si tu forte voles etiam variare figuras.
Ergo formai novitatem corporis augmen
Subsequitur: quare non est ut credere possis, 495
Esse infinitis distantia semina formis,
Ne quaedam cogas immani maximitate
Esse; supra quod iam docui non posse probari.
Iam tibi barbaricae vestes, Meliboeaque fulgens
Purpura, Thessalico concharum tincta colore et 500
Aurea pavonum ridenti imbuta lepore
Saecla, novo rerum superata colore iacerent:
Et contemtus odor myrrhae, mellisque sapores,
Et Cycnea mele, Phoebeaque daedala chordis
Carmina, consimili ratione oppressa silerent. 505
Namque aliis aliud praestantius exoreretur.
Cedere item retro possent in deteriores
Omnia sic parteis, ut diximus in meliores.
Namque aliis aliud retro quoque taetrius esset

510 Naribus, auribus, atque oculis, orisque sapori.
Quae quoniam non sunt in rebus reddita, certa et
Finis utrinque tenet summam: fateare necesse est,
Materiam quoque finitis differre figuris.
Denique, ab ignibus ad gelidas hiemisque pruinas
515 Finitum est, retroque pari ratione remensum est.
Finit enim calor ac frigus; mediique tepores
Inter utrumque iacent, explentes ordine summam.
Ergo finita distant ratione creata,
Ancipiti quoniam mucrone utrimque notantur,
520 Hinc flammis, illinc rigidis insessa pruinis.
Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quae
Ex hoc apta fidem ducit: primordia rerum,
Inter se simili quae sunt perfecta figura,
Infinita cluere: etenim distantia cum sit
525 Formarum finita, necesse est, quae similes sint,
Esse infinitas: aut summam materiai
Finitam constare: id quod non esse probavi.
Quod quoniam docui, nunc suaviloquis, age paucis
Versibus ostendam, corpuscula materiai
530 Ex infinito summam rerum usque tenere,
Undique protelo plagarum continuato.
Nam quod rara vides magis esse animalia quaedam,
Foecundamque minus naturam cernis in illis;
At regione locoque alio, terrisque remotis
535 Multa licet genere esse in eo, numerumque repleri.
Sicuti quadrupedum cum primis esse videmus
In genere anguimanos elephantos, India quorum
Millibus e multis vallo munitur eburno,
Ut penitus nequeat penetrari; tanta ferarum

Vis est, quarum nos perpauca exempla videmus. 540
Sed tamen id quoque uti concedam, quamlibet, esto
Unica res quaedam, nativo corpore sola,
Cui similis toto terrarum non sit in orbe:
Infinita tamen nisi erit vis materiai,
Unde ea progigni possit concepta; creari 545
Non poterit: neque, quod superest, procrescere alique.
Quippe etenim sumant oculi, finita per omne
Corpora iactari unius genitalia reii;
Unde, ubi, qua vi, et quo pacto congressa coibunt
Materiae tanto in pelago, turbaque aliena? 550
Non (ut opinor) habent rationem conciliandi:
Sed quasi naufragiis magnis multisque coortis,
Disiectare solet magnum mare transtra, guberna,
Antennas, proram, malos, tonsasque natanteis,
Per terrarum omneis oras fluitantia aplustra 555
Ut videantur, et indicium mortalibus edant,
Infidi maris insidias vireisque dolumque
Ut vitare velint, neve ullo tempore credant,
Subdola cum ridet placidi pellacia ponti:
Sic tibi, si finita semel primordia quaedam 560
Constitues, aevum debebunt sparsa per omne
Disiectare aestus diversi materiai:
Nunquam in concilium ut possint compulsa coire;
Nec remorari in concilio, nec crescere adaucta.
Quorum utrumque palam fieri manifesta docet res, 565
Et res progigni, et genitas procrescere posse:
Esse igitur genere in quovis primordia rerum
Infinita palam est, unde omnia suppeditantur.
Nec superare queunt motus utique exitiales
Perpetuo, neque in aeternum sepelire salutem; 570
Nec porro rerum genitales auctificique
Motus perpetuo possunt servare creata.

Sic aequo geritur certamine principiorum
Ex infinito contractum tempore bellum:
575 Nunc hic, nunc illic superant vitalia rerum
Et superantur item; miscetur funere vagor,
Quem pueri tollunt visentes luminis oras:
Nec nox ulla diem, neque noctem aurora secuta est,
Quae non audierit mistos vagitibus aegris
580 Ploratus, mortis comites, et funeris atri.
Illud in his obsignatum quoque rebus habere
Convenit, et memori mandatum mente tenere:
Nil esse, in promtu quorum natura tenetur,
Quod genere ex uno consistat principiorum:
585 Nec quidquam, quod non permisto semine constet;
Et quam quidque magis multas vis possidet in se,
Atque potestates, ita pluria principiorum
In sese genera, ac varias docet esse figuras.
Principio tellus habet in se corpora prima,
590 Unde mare immensum volventes flumina fontes
Assidue renovent; habet, ignes unde oriantur.
Nam multis succensa locis ardent sola terrae;
Eximiis vero furit ignibus impetus Aetnae.
Tum porro nitidas fruges, arbustaque laeta
595 Gentibus humanis habet unde extollere possit:
Unde etiam fluidas frondeis, et pabula laeta
Montivago generi possit praebere ferarum.
Quare magna deum mater, materque ferarum,
Et nostri genetrix haec dicta est corporis una.
600 Hanc veteres Graium docti cecinere poetae
Sublimem in curru biiugos agitare leones:
Aeris in spatio magnam pendere docentes
Tellurem; neque posse in terra sistere terram.
Adiunxere feras, quia quamvis effera proles
605 Officiis debet molliri victa parentum.
Muralique caput summum cinxere corona;

Eximiis munita locis quod sustinet urbeis:
Quo nunc insigni per magnas praedita terras
Horrifice fertur divinae matris imago.
Hanc variae gentes antiquo more sacrorum 610
Idaeam vocitant matrem, Phrygiasque catervas
Dant comites, quia primum ex illis finibus edunt
Per terrarum orbem fruges coepisse creari.
Gallos attribuunt, quia numen qui violarint
Matris, et ingrati genitoribus inventi sint, 615
Significare volunt indignos esse putandos,
Vivam progeniem qui in oras luminis edant.
Tympana tenta tonant palmis, et cymbala circum
Concava, raucisonoque minantur cornua cantu,
Et Phrygio stimulat numero cava tibia menteis, 620
Telaque praeportant violenti signa furoris,
Ingratos animos, atque impia pectora volgi
Conterrere metu quae possint numine divae.
Ergo cum primum magnas invecta per urbeis
Munificat tacita mortaleis muta salute: 625
Aere atque argento sternunt iter omne viarum
Largifica stipe ditantes, ninguntque rosarum
Floribus, umbrantes matrem comitumque catervas.
Hic armata manus (Curetas nomine Graii
Quos memorant Phrygios) inter se forte catenas 630
Ludunt, in numerumque exsultant, sanguine laeti, et,
Terrificas capitum quatientes numine cristas:
Dictaeos referunt Curetas: qui Iovis illum
Vagitum in Creta quondam occultasse feruntur, 635
Cum pueri circum puerum pernice chorea
Armati in numerum pulsarent aeribus aera,
Ne Saturnus eum malis mandaret adeptus,
Aeternumque daret matri sub pectore volnus.
Propterea magnam armati matrem comitantur:
Aut quia significant divam praedicere, ut armis 640

Conservare genus crescentia posse videmus.
Scilicet id certa fieri ratione necesse est:
710 Nam sua cuique cibis ex omnibus intus in artus
Corpora discedunt; connexaque convenienteis
Efficiunt motus: at contra aliena videmus
Reiicere in terras naturam: multaque caecis
Corporibus fugiunt e corpore percita plagis,
715 Quae neque connecti cuiquam potuere, neque intra
Vitaleis motus consentire, atque animari.
Sed ne forte putes animalia sola teneri
Legibus his: eadem ratio res terminat omneis.
Nam veluti tota natura dissimiles sunt
720 Inter se genitae res quaeque; ita quamque necesse est
Dissimili constare figura principiorum:
Non quod multa parum simili sint praedita forma;
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constent.
Semina cum porro distent, differre necesse est
725 Intervalla, vias, connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus: quae non animalia solum
Corpora seiungunt, sed terras ac mare totum
Secernunt, coelumque a terris omne retentant.
Nunc age, dicta meo dulci quaesita labore
730 Percipe: ne forte haec albis ex alba rearis
Principiis esse, ante oculos quae candida cernis:
Aut ea, quae nigrant, nigro de semine nata:
Neve, alium quemvis quae sunt induta colorem,
Propterea gerere hunc credas, quod materiai
735 Corpora consimili sint eius tincta colore.
Nullus enim color est omnino materiai
Corporibus, neque par rebus, neque denique dispar.
In quae corpora si nullus tibi forte videtur
Posse animi iniectus fieri, procul avius erras.
740 Nam cum caecigeni, solis qui lumina nunquam

Adspexere, tamen cognoscant corpora tactu,
Ex ineunte aevo nullo contincta colore:
Scire licet, menti quoque nostrae corpora posse
Verti in notitiam nullo circumlita fuco.
Denique nos ipsi caecis quaecunque tenebris 745
Tangimus, haud ullo sentimus tincta colore.
Quod quoniam vinco fieri, nunc esse docebo.
Omnis enim color omnino mutatur in omnis:
Quod facere haud ullo debent primordia pacto:
Immutabile enim quiddam superare necesse'st, 750
Ne res ad nihilum redigantur funditus omnes.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Proinde colore cave contingas semina rerum:
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes. 755
Praeterea, si nulla coloris principiis est
Reddita natura; at variis sunt praedita formis,
E quibus omnigenos gignunt variantque colores;
(Praeterea magni quod refert, semina quaeque
Cum quibus, et quali positura contineantur, 760
Et quos inter se dent motus, accipiantque;)
Perfacile extemplo rationem reddere possis,
Cur ea, quae nigro fuerint paulo ante colore,
Marmoreo fieri possint candore repente:
Ut mare, cum magni commorunt aequora venti, 765
Vertitur in canos candenti marmore fluctus.
Dicere enim possis nigrum, quod saepe videmus,
Materies ubi permista est illius, et ordo
Principiis mutatus, et addita, demtaque quaedam,
Continuo id fieri, ut candens videatur, et album. 770
Quod si caeruleis constarent aequora ponti
Seminibus, nullo possent albescere pacto.
Nam quocunque modo perturbes, caerula quae sint,
Nunquam in marmoreum possunt migrare colorem.

Nec minus haec animum cognoscere posse sagacem,
840 Quam quae sunt aliis rebus privata, notisque.
Sed ne forte putes, solo spoliata colore
Corpora prima manere: etiam secreta teporis
Sunt, ac frigoris omnino, calidique vaporis:
Et sonitu sterila, et succo ieiuna feruntur:
845 Nec iaciunt ullum proprio de corpore odorem.
Sicut amaracini blandum, stactaeque liquorem,
Et Nardi florum, nectar qui naribus halant,
Cum facere instituas: cumprimis quaerere par est,
Quod licet, ac potis es reperire, inolentis olivi
850 Naturam, nullam quae mittat naribus auram:
Quam minime ut possit mistos in corpore odores,
Concoctosque, suo contactos perdere viro.
Propterea demum debent primordia rerum
Non adhibere suum gignundis rebus odorem,
855 Nec sonitum, quoniam nihil ab se mittere possunt:
Nec simili ratione saporem denique quemquam,
Nec frigus, neque item calidum tepidumque vaporem, et
Cetera, quae cum ita sunt tandem, ut mortalia constent,
Molli lenta, fragosa putri, cava corpore raro,
860 Omnia sint a principiis seiuncta necesse est,
Immortalia si volumus subiungere rebus
Fundamenta, quibus nitatur summa salutis:
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
Nunc ea, quae sentire videmus cunque, necesse est
865 Ex insensilibus tamen omnia confiteare
Principiis constare: neque id manifesta refutant,
Nec contra pugnant, in promtu cognita quae sunt:

Sed magis ipsa manu ducunt, et credere cogunt,
Ex insensilibus, quod dico, animalia gigni.
Quippe videre licet, vivos exsistere vermeis 870
Stercore de taetro, putrorem cum sibi nacta est
Intempestivis ex imbribus humida tellus.
Praeterea cunctas itidem res vertere sese.
Vertunt se fluvii, frondes, et pabula laeta
In pecudes; vertunt pecudes in corpora nostra 875
Naturam: et nostro de corpore saepe ferarum
Augescunt vires, et corpora pennipotentum.
Ergo omneis natura cibos in corpora viva
Vertit, et hinc sensus animantum procreat omneis;
Non alia longe ratione, atque arida ligna 880
Explicat in flammas, et in igneis omnia versat.
Iamne vides igitur, magni primordia rerum
Referre in quali sint ordine quaeque locata,
Et commista quibus dent motus, accipiantque?
Tum porro quid id est, animum quod percutit ipsum? 885
Quod movet? et varios sensus expromere cogit,
Ex insensilibus ne credas sensile gigni?
Nimirum lapides, et ligna, et terra quod una
Mista, tamen nequeunt vitalem reddere sensum.
Illud in his igitur foedus meminisse decebit, 890
Non ex omnibus omnino, quaecunque creant res,
Sensilia extemplo, et sensus me dicere gigni:
Sed magni referre, ea primum quantula constent,
Sensile quae faciunt, et qua sint praedita forma,
Motibus, ordinibus, posituris denique quae sint: 895
Quarum nil rerum in lignis, glebisque videmus.
Et tamen haec cum sunt quasi putrefacta per imbreis,
Vermiculos pariunt, quia corpora materiai,
Antiquis ex ordinibus permota nova re,
Conciliantur ita, ut debent animalia gigni. 900

Deinde ex sensilibus cum sensile posse creari
Constituunt, porro ex aliis sentire suetis;
Mollia tum faciunt: nam sensus iungitur omnis
Visceribus, nervis, venis, quaecunque videmus
905 Mollia mortali consistere corpore creta.
Sed tamen esto iam posse haec aeterna manere:
Nempe tamen debent aut sensum partis habere,
Aut similia totis animalibus esse putari.
At nequeant per se partes sentire, nec esse.
910 Namque alium sensus membrorum respuit omnium:
Nec manus a nobis potis est secreta, neque ulla
Corporis omnino sensum pars sola tenere.
Linquitur, ut totis animalibus adsimulentur;
Vitali ut possint consentire undique sensu.
915 Qui poterunt igitur rerum primordia dici,
Et leti vitare vias, animalia cum sint,
Atque animalibu' sint mortalibus una eademque?
Quod tamen ut possint: ab coetu concilioque
Nil facient, praeter volgum, turbamque animantum;
920 Scilicet ut nequeant homines, armenta, feraeque
Inter sese ullam rem gignere conveniendo
Per Veneris res, extra homines, armenta, ferasque.
Quod si forte suum dimittunt corpore sensum,
Atque alium capiunt: quid opus fuit attribui, quod
925 Detrahitur? Tum praeterea, (quod fugimus ante,)
Quatinus in pullos animaleis vertier ova
Cernimus alituum, vermeisque effervere, terram
Intempestivos cum putror cepit ob imbreis:
Scire licet gigni posse ex non-sensibu' sensus.
930 Quod si forte aliquis dicet, dumtaxat oriri
Posse ex non-sensu sensus, sed mobilitate

Ante aliqua, tanquam partum, quam proditur extra:
Huic satis illud erit planum facere atque probare
Non fieri partum, nisi concilio ante coacto:
Nec commutari quidquam sine conciliatu 935
Primorum, ut nequeunt ullius corporis esse
Sensus ante ipsam genitam naturam animantis.
Nimirum quia materies disiecta tenetur
Aere, fluminibus, terris, flammaque creatis;
Nec congressa modo vitaleis convenienti 940
Contulit inter se motus, quibus omnituentes
Accensi sensus animantem quamque tuentur.

Praeterea quamvis animantem grandior ictus,
Quam patitur natura, repente adfligit, et omneis
Corporis atque animi pergit confundere sensus. 945
Dissolvuntur enim positurae principiorum,
Et penitus motus vitales impediuntur,
Donec materies omnes concussa par artus,
Vitaleis animae nodos e corpore solvit,
Dispersamque foras per caulas eiicit omneis. 950
Nam quid praeterea facere ictum posse reamur
Oblatum, nisi discutere ac dissolvere quaeque?

Fit quoque, uti soleant minus oblato acriter ictu
Relliquiae motus vitalis vincere saepe,
Vincere, et ingenteis plagae sedare tumultus, 955
Inque suos quidquid rursus revocare meatus,
Et quasi iam leti dominantem in corpore motum
Discutere, ac paene amissos accendere sensus.
Nam, quare potius leti iam limine ab ipso
Ad vitam possint conlecta mente reverti, 960
Quam quo decursum prope iam siet, ire et abire?

Praeterea, quoniam dolor est, ubi materiai
Corpora, vi quadam per viscera viva, per artus
Sollicitata, suis trepidant in sedibus intus:

965 Inque locum quando remigrant, fit blanda voluptas:
Scire licet, nullo primordia posse dolore
Tentari, nullamque voluptatem capere ex se:
Quandoquidem non sunt ex ullis principiorum
Corporibus, quorum motus novitate laborent:
970 Aut aliquem fructum capiant dulcedinis almae.
Haud igitur debent esse ullo praedita sensu.
Denique, uti possint sentire animalia quaeque,
Principiis si etiam est sensus tribuendus eorum.
Quid? genus humanum propritim de quibu' factum est?
975 Scilicet et risu tremulo concussa cachinnant,
Et lacrimis spargunt rorantibus ora genasque,
Multaque de rerum mistura dicere callent,
Et sibi proporro quae sint primordia quaerunt.
Quandoquidem totis mortalibus adsimulata
980 Ipsa quoque ex aliis debent constare elementis;
Inde alia ex aliis, nusquam consistere ut ausis.
Quippe sequar, quodcunque loqui ridereque dices,
Et sapere, ex aliis eadem haec facientibus, ut sit.
Quod si delira haec furiosaque cernimus esse:
985 Et ridere potest ex non ridentibu' factus,
Et sapere, et doctis rationem reddere dictis,
Non ex seminibus sapientibus, atque disertis:
Qui minus esse queant ea, quae sentire videmus
Seminibus permista carentibus undique sensu?
990 Denique coelesti sumus omnes semine oriundi:
Omnibus ille idem pater est, unde alma liquenteis
Humorum guttas mater cum terra recepit,
Foeta parit nitidas fruges, arbustaque laeta,

Et genus humanum; parit omnia saecla ferarum,
Pabula cum praebet, quibus omnes corpora pascunt, 995
Et dulcem ducunt vitam, prolemque propagant.
Quapropter merito maternum nomen adepta est.
Cedit item retro, de terra quod fuit ante,
In terras: et quod missum est ex aetheris oris,
Id rursum coeli rellatum templa receptant: 1000
Nec sic interimit mors res, ut materiai
Corpora conficiat, sed coetum dissupat ollis:
Inde aliis aliud coniungit, et efficit, omnes
Res ut convertant formas, mutentque colores,
Et capiant sensus, et puncto tempore reddant: 1005
Ut noscas referre, eadem primordia rerum
Cum quibus, et quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus, accipiantur:
(Neve putes, aeterna penes residere potesse
Corpora prima, quod in summis fluitare videmus 1010
Rebus, et interdum nasci, subitoque perire:)
Quin etiam refert nostris in versibus ipsis,
Cum quibus, et quali sint ordine quaeque locata.
Namque eadem coelum, mare, terras, flumina, solem
Significant: eadem fruges, arbusta, animanteis: 1015
Si non omnia sint, at multo maxima pars est
Consimilis: verum positura discrepitant haec.
Sic ipsis in rebus item iam materiai,
Intervalla, viae, connexus, pondera, plagae,
Concursus, motus, ordo, positura, figurae 1020
Cum permutantur, mutari res quoque debent.
Nunc animum nobis adhibe veram ad rationem.
Nam tibi vehementer nova res molitur ad aureis

Accidere, et nova se species ostendere rerum.
1025 Sed neque tam facilis res ulla est, quin ea primum
Difficilis magis ad credendum constet: itemque
Nil adeo magnum, nec tam mirabile quidquam
Principio, quod non minuant mirarier omnes
Paulatim: ut coeli clarum purumque colorem,
1030 Quemque in se cohibent palantia sidera passim,
Lunaeque, et solis praeclara luce nitorem:
Omnia quae si nunc primum mortalibus adsint,
Ex improviso ceu sint obiecta repente:
Quid magis his rebus poterat mirabile dici,
1035 Aut minus ante quod auderent fore credere gentes?
Nil, ut opinor; ita haec species miranda fuisset;
Quum tibi iam nemo fessus satiate videndi
Suspicere in coeli dignatur lucida templa.
Desine quapropter novitate exterritus ipsa
1040 Exspuere ex animo rationem: sed magis acri
Iudicio perpende, et, si tibi vera videtur,
Dede manus: aut, si falsa est, accingere contra.
Quaerit enim ratione animus, cum summa loci sit
Infinita foris haec extra moenia mundi;
1045 Quid sit ibi porro, quo prospicere usque velit mens,
Atque animi iactus liber quo pervolet ipse.
Principio, nobis in cunctas undique parteis,
Et latere ex utroque, infra, superaque, per omne
Nulla est finis, uti docui, res ipsaque per se
1050 Vociferatur, et elucet natura profundi.
Nullo iam pacto verisimile esse putandum est,
Undique cum vorsus spatium vacet infinitum,
Seminaque innumero numero, summaque profunda
Multimodis volitent aeterno percita motu:

Hunc unum terrarum orbem, coelumque creatum; 1055
Nil agere illa foris tot corpora materiai:
Cum praesertim hic sit natura factus, et ipsa
Sponte sua forte offensando semina rerum
Multimodis, temere, incassum, frustraque, coacta
Tandem cooluerint ea, quae coniecta repente 1060
Magnarum rerum fierent exordia semper,
Terrai, maris, et coeli, generisque animantum.
Quare etiam atque etiam taleis fateare necesse est
Esse alios alibi congressus materiai,
Qualis hic est, avido complexu quem tenet aether. 1065

Praeterea, cum materies est multa parata:
Cum locus est praesto: nec res, nec causa moratur
Ulla: geni debent nimirum, et confieri res.
Nunc et seminibus si tanta est copia, quantam
Enumerare aetas animantum non queat omnis: 1070
Visque eadem et natura manet, quae semina rerum
Coniicere in loca quaeque queat, simili ratione,
Atque huc sunt coniecta: necesse est confiteare,
Esse alios aliis terrarum in partibus orbeis,
Et varias hominum genteis, et saecla ferarum. 1075

Huc accedit, ut in summa res nulla sit una,
Unica quae gignatur, et unica solaque crescat:
Quin cuiusque sient saecli, permultaque eodem
Sint genere: in primis animalibus, indice mente.
Invenies sic montivagum genus esse ferarum, 1080
Sic hominum genitam prolem, sic denique mutas
Squamigerum pecudes, et corpora cuncta volantum.
Quapropter coelum simili ratione fatendum est,

Terramque, et solem, lunam, mare, cetera, quae sunt,
1085 Non esse unica, sed numero magis innumerali:
Quandoquidem vitae depactus terminus alte
Tam manet his, et tam nativo haec corpore constant,
Quam genus omne, quod his generatim rebus abundat.
Quae bene cognita si teneas: natura videtur
1090 Libera continuo, dominis privata superbis,
Ipsa sua per se sponte omnia diis agere expers.
Nam (proh sancta deum tranquilla pectora pace
Quae placidum degunt aevum, vitamque serenam!)
Quis regere immensi summam, quis habere profundi
1095 Endo manu validas potis est moderanter habenas?
Quis pariter coelos omneis convertere? et omneis
Ignibus aetheriis terras suffire feraceis?
Omnibus inque locis esse omni tempore praesto?
Nubibus ut tenebras faciat, coelique serena
1100 Concutiat sonitu? tum fulmina mittat, et aedeis
Saepe suas disturbet, et in deserta recedens
Saeviat, exercens telum, quod saepe nocenteis
Praeterit, exanimatque indignos, inque merenteis?
Multaque post mundi tempus genitale, diemque
1105 Primigenum maris, et terrae, solisque coortum,
Addita corpora sunt extrinsecus, addita circum
Semina, quae magnum iaculando contulit omne:
Unde mare, et terrae possent augescere: et unde
Adpareret spatium coeli domus, altaque tecta
1110 Tolleret a terris procul, et consurgeret aer.

Nam sua cuique locis ex omnibus omnia plagis
Corpora distribuuntur, et ad sua saecla recedunt:
Humor ad humorem, terreno corpore terra
Crescit; et ignem ignes procudunt, aetheraque aether:
Donicum ad extremum crescendi perfica finem 1115
Omnia perduxit rerum natura creatrix:
Ut fit, ubi nihilo iam plus est, quod datur intra
Vitaleis venas, quam quod fluit, atque recedit:
Omnibus his aetas debet consistere rebus:
His natura suis refrenat viribus auctum. 1120

Nam, quaecunque vides hilaro grandescere adauctu,
Paulatimque gradus aetatis scandere adultae;
Plura sibi adsumunt, quam de se corpora mittunt,
Dum facile in venas cibus omnis diditur; et dum
Non ita sunt late dispersa, ut multa remittant; 1125
Et plus dispendi faciant, quam vescitur aetas.
Nam certe fluere, ac decedere corpora rebus
Multa, manus dandum est: sed plura accedere debent,
Donicum olescendi summum tetigere cacumen.
Inde minutatim vireis et robur adultum 1130
Frangit, et in partem peiorem liquitur aetas.
Quippe etenim quanto est res amplior, augmine demto,
Et quo latior est, in cunctas undique parteis
Plura eo dispergit, et a se corpora mittit:
Nec facile in venas cibus omnis diditur eii: 1135
Nec satis est, pro quam largos exaestuat aestus,
Unde queat tantum suboriri ac suppeditare,
Quantum opus est: et quod satis est, natura novare.
Iure igitur pereunt, cum rarefacta fluendo

1140 Sunt; et cum externis succumbunt omnia plagis;
Quandoquidem grandi cibus aevo denique defit:
Nec tuditantia rem cessant extrinsecus ullam
Corpora conficere, et plagis infesta domare.
Sic igitur magni quoque circum moenia mundi
1145 Expugnata dabunt labem, putreisque ruinas.
Omnia debet enim cibus integrare novando:
Nequidquam, quoniam nec venae perpetiuntur
Quod satis est, neque quantum opus est, natura ministrat.
Iamque adeo affecta est aetas, effoetaque tellus
1150 Vix animalia parva creat, quae cuncta creavit
Saecla, deditque ferarum ingentia corpora partu.
Haud (ut opinor) enim mortalia saecla superne
Aurea de coelo demisit funis in arva:
Nec mare, nec fluctus plangentes saxa crearunt:
1155 Sed genuit tellus, eadem, quae nunc alit ex se.
Praeterea nitidas fruges, vinetaque laeta
Sponte sua primum mortalibus ipsa creavit.
Ipsa dedit dulceis foetus, et pabula laeta:
Quae nunc vix nostro grandescunt aucta labore:
1160 Conterimusque boves, et vires agricolarum:
Conficimus ferrum: vix arvis suppeditati
Usque adeo pereunt foetus, augentque labores.
Iamque caput quassans grandis suspirat arator
Crebrius incassum magnum cecidisse laborem:
1165 Et cum tempora temporibus praesentia confert
Praeteritis, laudat fortunas saepe parentis:
Et crepat, antiquum genus ut pietate repletum
Perfacile angustis tolerarit finibus aevum,
Cum minor esset agri multo modus ante viritim:
1170 Nec tenet, omnia paulatim tabescere, et ire
Ad scopulum, spatio aetatis defessa vetusto.

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER TERTIUS.

De anima.

ARGUMENTUM.

Orditur a laude Epicuri. — 30. *De animo animaque iam se expositurum docet, qua doctrina sola perspecta, mortis timor propelli possit,* — 40. *quem multi dissimulent,* — 54. *in miseriis autem periculisque saepe prodant.* — 58. *Multa ex timore mortis mala prodire alique, ut avaritiam, honorum cupidinem, iniustitiam, invidiam.* — 86. *Igitur philosophia opus esse.* — 93.

Animum esse partem hominis, nihilo secius, quam manus, aut pedes, aut oculos etc. — 106. *Refutatur eorum opinio, qui animum Harmoniam quandam dixerint, habitumque corporis, eo quod monstratur, corpore aegro animum saepe esse sanissimum;* — 112. *quiescente corpore, agitari animum,* — 117. *mutilato, illaesum manere.* — 130. *Animam animumque coniunctos esse; animum tamen, dominum quasi, in corde habitare; animam ei subditam et per omne corpus effusam.* — 161. *Animi animaeque naturam esse corpoream,* — 168. *quia pari-*

ter cum corpore fungatur. — 177. *Subtilissimum esse animum, mobilissimum;* — 203. *constare igitur minutissimis partibus et rotundis.* — 208. *Minutissimis constare eum partibus, inde intelligi, quod mortui corporis pondus nihilo sit imminutum.* — 231. *Nequaquam tamen simplicem esse eius naturam, sed compositam.* — 237. *Esse tamen tenuius quid in animo, in quo motus omnis oriatur;* — 252. *quo nullus dolor penetret, usque ad mortem.* — 258. *Ex elementis animae quodammodo unum effici, quod animae quasi anima sit.* — 288. *De affectibus et temperamentis in anima; quae tamen moderari queat ratio.* — 323.

Animum cum corpore arctissime esse coniunctum. — 350. *Non solum animum sentire, sed una cum corpore.* — 359. *Oculos non esse quasi fores animi, sed ipsos quoque agentes esse in videndo.* — 370. *De sententia Democriti, qui statuerit, atomos corporis ad animi atomos quasi esse adaptatos, unde coniunctio efficeretur.* — 396. *Animam quasi subsequens esse animi.* — 417. *Animum pariter, ut corpus, esse nativum et mortalem.* — 425. *Sicut ex vasis aquam, ita ex corpore animum effluere atque dissipari.* — 445. *Gigni animum pariter et crescere cum corpore et senescere.* — 459. *Male porro affecto corpore animus quoque aeger fit.* — 474. *Vini in animum maxima vis.* — 485. *Apoplectici.* — 508. *Medicinae etiam vim esse in animum.* — 524. *In morientibus animum quoque paullatim minui per partes, sicut vim vitalem.* — 546. *Igitur animum sine corpore esse non posse.* — 578. *Morte, corpore putrescente, animum reliquisse illud necesse esse.* — 590. *Agonia pariter animum cum corpore affici.* — 605. *In morte animum ipsum sentire, se paullatim minui.* — 614. *Animum semper in corde nasci, tamquam sede sua, neque in aliis corporis* 1170 *partibus.* — 623. *Si immortalis esset animus, sensuum instrumenta eum habere necesse esse.* — 633. *Si corpus gladio in duas partes dissecetur, animam quoque occisumque iri. Quod autem dividi possit, pe-*

rire etiam posse. — 670. *Animus non meminit rerum ante vitam hanc gestarum. Igitur cum corpore primum oritur,* — 678. *et morietur.* — 712. *Videtur anima relinquere in morte quasi quasdam partes, unde vermes gignuntur. Quare quum partes amittat, non potest esse immortalis.* — 740. *Unius generis animalia semper sui similia parere, quae ingenii eiusdem sint; quod secus foret, si infunderentur animae.* — 753. *Mutari animas, ideo etiam interire.* — 769. *Animam gaudere de iuventa, metuere ne cum senecto corpore concidat.* — 776. *Ridiculum esse, animas quasi opperientes praesto esse ad animalium coitus, quae earum prima insinuetur.* — 784. *Uti singula quaeque proprium suum habeant locum atque fundum, sic animae propriam sedem corpus esse, quo pereunte pereat.* — 800. *Aeternum mortali iungi non posse.* — 806. *Animam per naturam suam non esse aeternam.* — 829. *Idem ex accidentibus quibusdam demonstratur.* — 841.

Nihil igitur esse mortem, nihilque in ea esse, quod metuendum sit, intereunte anima. — 854. *Quodsi vero fieri possit, ut anima reviviscat, nihil tamen id ad nos pertinere, mortuo corpore nostro.* — 873. *Nihil igitur metuendum esse post mortem.* — 882. *Stultas itaque esse hominum circa mortem superstitiones;* - - 906. *stultas de mortuis naenias, utpote totaliter absumtis, nec quidquam sentientibus.* — 943. *Inducitur Natura loquens, hominumque mortis timorem carpens.* — 975. *Mortem communem esse omnibus.* — 988. *Orcum vere esse nullum, sed a poetis effictas in eo imagines poenarum in hac vita a malis pendendarum; quae singulae recensentur; ut Tityus.* — 1007. *Sisyphus.* — 1015. *Danaidae.* — 1023. *Furiae.* — 1036. *Solatia afferuntur mortis. Reges quoque clarosque homines occidisse.* — 1041. *Xerxem,* — 1046. *Scipiones,* — 1048. *philosophos atque poetas,* — 1051. *Democritum,* — 1054. *et Epicurum.* — 1057. *Stertentem ergo aliquem vigilantem multo minus convenire timere.* — 1065. *Denique consideran-*

dum, plerorumque hominum vitam, etiam divitum et beatorum, aerumnosam esse et miseram, quia, quid velint, quid quaerant, plerumque nesciant, neque naturae rerum cognoscendae studeant. — 1088. *Stultum esse, vitam tantopere expetere, quum certa mors instet.* — 1092. *Perversam esse hominum cupidinem, nec mortem ullo pacto vitari posse, quae pariter sit aeterna, sive cito, sive sero quis interierit.* — 1107.

E tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, illustrans commoda vitae:
Te sequor, o Graiae gentis decus, inque tuis nunc
Fixa pedum pono pressis vestigia signis,
5 Non ita certandi cupidus, quam propter amorem
Quod te imitari aveo. Quid enim contendat hirundo
Cycnis? aut quidnam tremulis facere artubus hoedi
Consimile in cursu possint, ac fortis equi vis?
Tu pater, et rerum inventor: tu patria nobis
10 Suppeditas praecepta, tuisque ex, inclute, chartis,
Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea, perpetua semper dignissima vita.
Nam simul ac ratio tua coepit vociferari,
15 Naturam rerum haud divina mente coortam:
Diffugiunt animi terrores; moenia mundi
Discedunt; totum video per inane geri res.
Apparet Divum numen, sedesque quietae,
Quas neque concutiunt venti, neque nubila nimbis
20 Adspergunt, neque nix acri concreta pruina
Cana cadens violat: semperque innubilus aether
Integit, et large diffuso lumine ridet.
Omnia suppeditat porro natura, neque ulla
Res animi pacem delibat tempore in ullo.
25 At contra nusquam apparent Acherusia templa

Nec tellus obstat, quin omnia dispiciantur,
Sub pedibus quaecunque infra per inane geruntur.
His tibi me rebus quaedam divina voluptas
Percipit, atque horror, quod sic natura tua vi
Tam manifesta patet ex omni parte retecta. 30
Et quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia sint, et quam variis distantia formis
Sponte sua volitent aeterno percita motu,
Quoque modo possint ex his res quaeque creari:
Hasce secundum res animi natura videtur, 35
Atque animae claranda meis iam versibus esse:
Et metus ille foras praeceps Acheruntis agendus
Funditus, humanam qui vitam turbat ab imo;
Omnia suffundens mortis nigrore: neque ullam
Esse voluptatem liquidam puramque relinquit. 40
Nam, quod saepe homines morbos magis esse timendos,
Infamemque ferunt vitam, quam Tartara leti,
Et se scire animi naturam sanguinis esse,
Nec prorsum quidquam nostrae rationis egere:
Hinc licet advertas animum, magis omnia laudis, 45
Aut etiam venti, si fert ita forte voluntas,
Iactari causa, quam quod res ipsa probetur:
Extorres iidem patria, longeque fugati
Conspectu ex hominum, foedati crimine turpi,
Omnibus aerumnis affecti denique vivunt: 50
Et quocunque tamen miseri venere, parentant,
Et nigras mactant pecudes, et Manibu' divis
Inferias mittunt: multoque in rebus acerbis
Acrius advertunt animos ad relligionem.
Quo magis in dubiis hominem spectare periclis 55
Convenit, adversisque in rebus noscere qui sit.
Nam verae voces tum demum pectore ab imo

Eliciuntur, et eripitur persona, manet res.
Denique avarities, et honorum caeca cupido,
60 Quae miseros homines cogunt transcendere fineis
Iuris, et interdum socios scelerum atque ministros
Nocteis atque dies niti praestante labore
Ad summas emergere opes: haec vulnera vitae
Non minimam partem mortis formidine aluntur.
65 Turpis enim fama, et contemtus, et acris egestas
Semota ab dulci vita stabilique videntur,
Et quasi iam leti portas cunctarier ante:
Unde homines, dum se falso terrore coacti
Refugisse volunt longe, longeque recesse:
70 Sanguine civili rem conflant, divitiasque
Conduplicant avidi, caedem caedi accumulantes.
Crudeles gaudent in tristi funere fratris:
Et consanguineum mensas odere timentque.
Consimili ratione ab eodem saepe timore
75 Macerat invidia: ante oculos illum esse potentem,
Illum adspectari, claroque incedere honore;
Ipsi se in tenebris volvi coenoque queruntur.
Intereunt partim statuarum et nominis ergo
Et saepe usque adeo, mortis formidine, vitae
80 Percipit humanos odium, lucisque videndae,
Ut sibi consciscant moerenti pectore letum,
Obliti fontem curarum hunc esse timorem,
Hunc vexare pudorem, hunc vincula amicitiai
Rumpere, et in summa pietatem evertere fundo.
85 Nam iam saepe homines patriam carosque parenteis
Prodiderunt, vitare Acherusia templa petentes.
Nam veluti pueri trepidant, atque omnia caecis
In tenebris metuunt: sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quae sunt metuenda magis, quam

Quae pueri in tenebris pavitant, finguntque futura 90
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse 'st
Non radii solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed naturae species, ratioque.
Primum animum dico, (mentem quem saepe vocamus,)
In quo consilium vitae regimenque locatum 'st, 95
Esse hominis partem nihilo minus, ac manus et pes
Atque oculi partes animantis totius exstant,
Quamvis multa quidem sapientum turba putarunt,
Sensum animi certa non esse in parte locatum:
Verum habitum quendam vitalem corporis esse, 100
Harmoniam Graii quam dicunt, quod faciat nos
Vivere cum sensu, nulla cum in parte siet mens:
Ut bona saepe valetudo cum dicitur esse
Corporis, et non est tamen haec pars ulla valentis:
Sic animi sensum non certa parte reponunt: 105
Magnopere in quo mi diversi errare videntur.
Saepe utique in promptu corpus, quod cernitur, aegrit,
Cum tamen ex alia laetamur parte latenti:
Et retro fit, uti contra sit saepe vicissim,
Cum miser ex animo, laetatur corpore toto: 110
Non alio pacto, quam si pes cum dolet aegri,
In nullo caput interea sit forte dolore.
Praeterea molli somno cum dedita membra,
Effusumque iacet sine sensu corpus onustum:
Est aliud tamen in nobis, quod tempore in illo 115
Multimodis agitatur, et omneis accipit in se
Laetitiae motus, et curas cordis inaneis.
Nunc animam quoque ut in membris cognoscere possis
Esse, neque harmoniam corpus retinere solere:

120 Principio fit, uti, detracto corpore multo,
Saepe tamen nobis in membris vita moretur.
Atque eadem rursus, cum corpora pauca caloris
Diffugere, forasque per os est editus aër;
Deserit extemplo venas, atque ossa relinquit:
125 Noscere ut hinc possis, non aequas omnia parteis
Corpora habere, neque ex aequo fulcire salutem:
Sed magis haec, venti quae sunt calidique vaporis
Semina, curare in membris ut vita moretur.
Est igitur calor ac ventus vitalis in ipso
130 Corpore, qui nobis moribundos deserit artus.
Quapropter, quoniam est animi natura reperta,
Atque animae, quasi pars hominis: redde harmoniai
Nomen, ab organico saltu delatum Heliconis,
Sive aliunde ipsi porro traxere, et in illam
135 Transtulerunt, proprio quae tum res nomine egebat;
Quidquid id est, habeant: tu cetera percipe dicta.
Nunc animum atque animam dico coniuncta teneri
Inter se, atque unam naturam conficere ex se:
Sed caput esse quasi, et dominari in corpore toto
140 Consilium, quod nos animum mentemque vocamus:
Idque situm media regione in pectoris haeret.
Hic exsultat enim pavor ac metus; haec loca circum
Laetitiae mulcent: hic ergo mens animusque est.
Cetera pars animae per totum dissita corpus
145 Paret, et ad numen mentis nomenque movetur:
Idque sibi solum per se sapit, et sibi gaudet:
Cum neque res animam, neque corpus commovet ulla.
Et quasi cum caput, aut oculus, tentante dolore,

Laeditur in nobis, non omni concruciamur
Corpore: sic animus nonnunquam laeditur ipse, 150
Laetitiaque viget, cum cetera pars animai
Per membra atque artus nulla novitate cietur.
Verum ubi vehementi magis est commota metu mens,
Consentire animam totam per membra videmus:
Sudores itaque et pallorem exsistere toto 155
Corpore, et infringi linguam, vocemque aboriri,
Caligare oculos, sonere aureis, succidere artus.
Denique concidere ex animi terrore videmus
Saepe homines: facile ut quivis hinc noscere possit,
Esse animam cum animo coniunctam: quae cum animi vi 160
Percussa est, exin corpus propellit, et icit.
Haec eadem ratio naturam animi atque animai
Corpoream docet esse: ubi enim propellere membra,
Corripere ex somno corpus, mutareque voltum
Atque hominem totum regere ac versare videtur, 165
(Quorum nil fieri sine tactu posse videmus;
Nec tactum porro sine corpore:) nonne fatendum est,
Corporea natura animum constare, animamque?
Praeterea pariter fungi cum corpore: et una
Consentire animum nobis in corpore cernis. 170
Si minus offendit vitam vis horrida teli,
Ossibus ac nervis disclusis intus adacta:
Attamen insequitur languor, terraeque petitus
Suavis, et in terra mentis qui gignitur aestus,
Interdumque quasi exsurgendi incerta voluntas. 175
Ergo corpoream naturam animi esse necesse est:
Corporeis quoniam telis ictuque laborat.
Is tibi nunc animus quali sit corpore, et unde
Constiterit, pergam rationem reddere dictis.

180 Principio esse aio persubtilem, atque minutis
Perquam corporibus factum constare: id ita esse,
Hinc licet advertas animum, ut pernoscere possis,
Nil adeo fieri celeri ratione videtur,
Quam si mens fieri proponit, et inchoat ipsa.
185 Ocius ergo animus, quam res se perciet ulla,
Ante oculos quarum in promptu natura videtur.
At quod mobile tantopere est, constare rotundis
Perquam seminibus debet, perquamque minutis:
Momine uti parvo possint impulsa moveri.
190 Namque movetur aqua, et tantillo momine flutat:
Quippe volubilibus parvisque creata figuris.
At contra mellis constantior est natura,
Et pigri latices magis, et cunctantior actus.
Haeret enim inter se magis omnis materiai
195 Copia: nimirum quia non tam laevibus exstat
Corporibus, neque tam subtilibus atque rotundis.
Namque papaverum, aura potest suspensa levisque
Cogere, ut ab summo tibi diffluat altus acervus:
At contra lapidum coniectum, spiclorumque
200 Nenu potest: igitur parvissima corpora quanto
Et laevissima sunt, ita mobilitata feruntur.
At contra quoquaeque magis cum pondere magno,
Asperaque inveniuntur, eo stabilita magis sunt.
Nunc igitur, quoniam est animi natura reperta
205 Mobilis egregie: perquam constare necesse est
Corporibus parvis et laevibus atque rotundis.
Quae tibi cognita res in multis, o bone, rebus
Utilis invenietur; et opportuna cluebit.
Haec quoque res etiam naturam deliquat eius,
210 Quam tenui constet textura; quamque loco se
Contineat parvo, si possit conglomerari:
Quod simul atque hominem leti secura quies est
Indepta, atque animi natura animaeque recessit:
Nil ibi limatum de toto corpore cernas

Ad speciem, nil ad pondus: mors omnia praestat, 215
Vitalem praeter sensum, calidumque vaporem.
Ergo animam totam perparvis esse necesse est
Seminibus, nexam per venas, viscera, nervos:
Quatinus omnis ubi e toto iam corpore cessit,
Extima membrorum circumcaesura tamen se 220
Incolumem praestat, nec defit ponderis hilum:
Quod genus est, bacchi cum flos evanuit, aut cum
Spiritus unguenti suavis diffugit in auras;
Aut aliquo cum iam succus de corpore cessit:
Nil oculis tamen esse minor res ipsa videtur 225
Propterea, neque detractum de pondere quidquam:
Nimirum, quia multa minutaque semina succos
Efficiunt, et odorem in toto corpore rerum.
Quare etiam atque etiam mentis naturam animaeque
Scire licet perquam pauxillis esse creatam 230
Seminibus: quoniam fugiens nil ponderis aufert.
Nec tamen haec simplex nobis natura putanda est.
Tenuis enim quaedam moribundos deserit aura
Mista vapore; vapor porro trahit aëra secum;
Nec calor est quisquam, cui non sit mistus et aër. 235
Rara quod eius enim constat natura, necesse est
Aëris inter eum primordia multa cieri.
Iam triplex animi est igitur natura reperta.
Nec tamen haec sat sunt ad sensum cuncta creandum:
Nil horum quoniam recipit mens posse creare 240
Sensiferos motus, quaedam qui mente volutent.
Quarta quoque his igitur quaedam natura necesse est
Attribuatur: (ea est omnino nominis expers:)
Qua neque mobilius quidquam, neque tenuius exstat,

245 Nec magis e parvis, aut laevibus ex elementis:
Sensiferos motus quae didit prima per artus.
Prima cietur enim parvis perfecta figuris;
Inde calor motus, et venti caeca potestas
Accipit; inde aër; inde omnia mobilitantur:
250 Tum quatitur sanguis; tum viscera persentiscunt
Omnia; postremo datur ossibus atque medullis
Sive voluptas est, sive est contrarius ardor.
Nec temere huc dolor usque potest penetrare, neque acre
Permanare malum, quin omnia perturbentur:
255 Usque adeo ut vitae desit locus, atque animai
Diffugiant partes per caulas corporis omneis.
Sed plerumque fit in summo quasi corpore finis
Motibus: hanc ob rem vitam retinere valemus.
Nunc, ea quo pacto inter sese mista, quibusque
260 Comta modis vigeant, rationem reddere aventem
Abstrahit invitum patrii sermonis egestas.
Sed tamen, ut potero summatim attingere, tangam.
Inter enim cursant primordia principiorum
Motibus inter se, nihil ut secernier unum
265 Possit, nec spatio fieri divisa potestas:
Sed quasi multae vis unius corporis exstant.
Quod genus in quovis animantum viscere volgo
Est odor, et quidam calor, et sapor: et tamen ex his
Omnibus est unum perfectum corporis augmen.
270 Sic calor, atque aër, et venti caeca potestas
Mista creant unam naturam, et mobilis illa
Vis, initum motus ab se quae dividit ollis,
Sensifer unde oritur primum per viscera motus.
Nam penitus prorsum latet haec natura, subestque:
275 Nec magis hac infra quidquam est in corpore nostro:

Atque anima est animae proporro totius ipsa:
Quod genus in nostris membris, et corpore tòto
Mista latens animi vis est, animaeque potestas;
Corporibus quia de parvis paucisque creata est:
Sic tibi nominis haec expers vis, facta minutis 280
Corporibus latet: atque animai totius ipsa
Proporro est anima, et dominatur corpore toto.
Consimili ratione necesse est ventus, et aër,
Et calor inter se vigeant commista per artus:
Atque aliis aliud subsit magis, emineatque: 285
Ut quiddam fieri videatur de omnibus unum:
Ne calor ac ventus seorsum, seorsumque potestas
Aëris interimant sensum, diductaque solvant.

Est etiam calor ille animo, quem sumit in ira,
Cum ferviscit, et ex oculis micat acribus ardor. 290
Est et frigida multa comes formidinis aura:
Quae ciet horrorem in membris, et concitat artus.
Est etiam quoque pacati status aëris ille,
Pectore tranquillo qui fit, voltuque sereno.
Sed calidi plus est illis, quibus acria corda 295
Iracundaque mens facile efferviscit in ira:
Quo genere in primis vis est violenta leonum;
Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.
At ventosa magis cervorum frigida mens est, 300
Et gelidas citius per viscera concitat auras;
Quae tremulum faciunt membris existere motum.
At natura boum placido magis aëre vivit,
Nec nimis irai fax unquam subdita percit
Fumida, suffundens caecae caliginis umbras; 305
Nec gelidi torpet telis perfixa pavoris:
Inter utrosque sita est, cervos, saevosque leones.

Sic hominum genus est, quamvis doctrina politos
Constituat pariter quosdam, tamen illa relinquit

310 Naturae cuiusque animae vestigia prima.
Nec radicitus evelli mala posse putandum est,
Quin proclivius hic iras decurrat ad acreis;
Ille metu citius paulo tentetur: at ille
Tertius accipiat quaedam clementius aequo.
315 Inque aliis rebus multis differre necesse est
Naturas hominum varias, moresque sequaceis:
Quorum ego nunc nequeo caecas exponere causas,
Nec reperire figurarum tot nomina, quot sunt
Principiis, unde haec oritur variantia rerum.
320 Illud in his rebus videor firmare potesse,
Usque adeo naturarum vestigia linqui
Parvola, quae nequeat ratio depellere dictis:
Ut nihil impediat dignam Diis degere vitam.
Haec igitur natura tenetur corpore ab omni,
325 Ipsaque corporis est custos, et causa salutis;
Nam communibus inter se radicibus haerent:
Nec sine pernicie divelli posse videntur.
Quod genus, e thuris glebis evellere odorem
Haud facile est, quin intereat natura quoque eius.
330 Sic animi atque animae naturam corpore toto
Extrahere haud facile est, quin omnia dissoluantur:
Implexis ita principiis ab origine prima
Inter se fiunt consorti praedita vita:
Nec sine vi quidquam alterius sibi posse videtur
335 Corporis atque animi seorsum sentire potestas:
Sed communibus inter eos conflatur utrinque
Motibus accensus nobis per viscera sensus.
Praeterea, corpus per se nec gignitur unquam,
Nec crescit, nec post mortem durare videtur.
340 Non enim, ut humor aquae dimittit saepe vaporem,
Qui datus est, neque ab hac causa convellitur ipse,
Sed manet incolumis: non, inquam, sic animai
Discidium possunt artus perferre relicti:

Sed penitus pereunt convolsi, conque putrescunt.
Ex ineunte aevo sic corporis atque animai 345
Mutua vitaleis discunt contagia motus,
Maternis etiam in membris, alvoque reposta;
Discidium ut nequeat fieri sine peste maloque:
Ut videas, quoniam coniuncta est causa salutis,
Coniunctam quoque naturam consistere eorum. 350
Quod superest, si quis corpus sentire renutat,
Atque animam credit permistam corpore toto
Suscipere hunc motum, quem sensum nominitamus:
Vel manifestas res contra, verasque repugnat.
Quid sit enim corpus sentire quis afferet unquam, 355
Si non ipsa palam quod res dedit ac docuit nos?
At dimissa anima corpus caret undique sensu:
Perdit enim quod non proprium fuit eius in aevo:
Multaque praeterea perdit, cum expellitur aevo.
Dicere porro, oculos nullam rem cernere posse; 360
Sed per eos animum ut foribus spectare reclusis,
Desipere est, contra cum sensus dicat eorum:
Sensus enim trahit, atque acies detrudit ad ipsas.
Fulgida praesertim cum cernere saepe nequimus,
Lumina luminibus quia nobis praepediuntur: 365
Quod foribus non fit: neque enim, qua cernimus ipsi,
Ostia suscipiunt ullum reclusa laborem.
Praeterea, si pro foribus sunt lumina nostra,
Iam magis, exemtis oculis, debere videtur
Cernere res animus, sublatis postibus ipsis. 370
Illud in his rebus nequaquam sumere possis,
Democriti quod sancta viri sententia ponit,
Corporis atque animi primordia singula primis
Adposita alternis variare, ac nectere membra.
Nam cum multo sint animai elementa minora, 375
Quam quibus e corpus nobis et viscera constant,

Tum numero quoque concedunt, et rara per artus
Dissita sunt, dumtaxat ut hoc promittere possis,
Quantula prima queant nobis iniecta ciere
380 Corpora sensiferos motus in corpore, tanta
Intervalla tenere exordia prima animai.
Nam neque pulveris interdum sentimus adhaesum
Corpore, nec membris incussam insidere cretam,
Nec nebulam noctu, nec aranei tenuia fila
385 Obvia sentimus, quando obretimur euntes:
Nec supra caput eiusdem cecidisse vietam
Vestem, nec plumas avium, papposque volanteis,
Qui nimia levitate cadunt plerumque gravatim:
Nec repentis itum cuiusviscunque animantis
390 Sentimus, nec priva pedum vestigia quaeque,
Corpore quae in nostro culices, et cetera ponunt.
Usque adeo prius est in nobis multa ciendum
Semina, corporibus nostris immista per artus,
Quam primordia sentiscant concussa animai,
395 Et quam intervallis tantis tuditantia possint
Concursare, coire, et dissultare vicissim.

Et magis est animus vitai claustra coërcens,
Et dominantior ad vitam, quam vis animai.
Nam sine mente animoque nequit residere per artus
400 Temporis exiguam partem pars ulla animai:
Sed comes insequitur facile, et discedit in auras,
Et gelidos artus in leti frigore linquit.
At manet in vita, cui mens animusque remansit,
Quamvis est circum-caesis lacer undique membris:
405 Truncus, adempta anima circum, membrisque remotis,
Vivit, et aetherias vitaleis suscipit auras:
Si non omnimodis, at magna parte animai
Privatus, tamen in vita cunctatur, et haeret.
Ut lacerato oculo circum si pupula mansit

Incolumis, stat cernendi vivata potestas; 410
Dummodo ne totum corrumpas luminis orbem,
Sed circumcidas aciem, solamque relinquas:
Id quoque enim sine pernicie confiet eorum.
At si tantula pars oculi media illa peresa est,
Incolumis quamvis alioqui splendidus orbis, 415
Occidit extemplo lumen, tenebraeque sequuntur:
Hoc anima atque animus vincti sunt foedere semper.

Nunc age, nativos animantibus, et mortaleis
Esse animos, animasque leveis, ut noscere possis;
Conquisita diu, dulcique reperta labore 420
Digna tua pergam disponere carmina vita.
Tu fac utrumque ūno subiungas nomen eorum,
Atque animam, verbi causa, cum dicere pergam,
Mortalem esse docens, animum quoque dicere credas,
Quatinus est unum inter se coniunctaque res est. 425

Principio, quoniam tenuem constare minutis
Corporibus docui, multoque minoribus esse
Principiis factam, quam liquidus humor aquai est,
Aut Nebula, aut fumus: nam longe mobilitate
Praestat, et a tenui causa magis icta movetur; 430
Quippe ubi imaginibus fumi nebulaeque movetur.
Quod genus in somnis sopiti ubi cernimus alta
Exhalare vapore altaria, ferreque fumum:
Nam procul haec dubio nobis simulacra genuntur:
Nunc igitur, quoniam quassatis undique vasis 435
Diffluere humorem, et laticem discedere cernis;
Et nebula ac fumus quoniam discedit in auras:
Crede, animam quoque diffundi, multoque perire
Ocius, et citius dissolvi corpora prima,
Cum semel omnibus e membris ablata recessit. 440
Quippe etenim corpus, quod vas quasi constitit eius,

Cum cohibere nequit conquassatum ex aliqua re,
Ac rarefactum detracto sanguine venis:
Aëre qui credas posse hanc cohiberier ullo,
445 Corpore qui nostro rarus magis am cohibessit?
Praeterea, gigni pariter cum corpore, et una
Crescere sentimus, pariterque senescere mentem.
Nam velut infirmo pueri teneroque vagantur
Corpore; sic animi sequitur sententia tenuis.
450 Inde, ubi robustis adolevit viribus aetas,
Consilium quoque maius, et auctior est animi vis:
Post ubi iam validis quassatum est viribus aevi
Corpus; et obtusis ceciderunt viribus artus:
Claudicat ingenium, delirat linguaque, mensque,
455 Omnia deficiunt, atque uno tempore desunt.
Ergo dissolvi quoque convenit omnem animai
Naturam, ceu fumus in altas aeris auras:
Quandoquidem gigni pariter, pariterque videtur
Crescere, et (ut docui) simul aevo fessa fatiscit.
460 Huc accedit, uti videamus, corpus ut ipsum
Suscipere immaneïs morbos, durumque dolorem;
Sic animum curas acreis, luctumque, metumque.
Quare participem leti quoque convenit esse.
Quin etiam morbis in corporis avius errat
465 Saepe animus: dementit enim, deliraque fatur:
Interdumque gravi lethargo fertur in altum
Aeternumque soporem, oculis, nutuque cadenti:
Unde neque exaudit voces, neque noscere vultus
Illorum potis est, ad vitam qui revocantes
470 Circumstant, lacrimis rorantes ora genasque.
Quare animum quoque dissolvi fateare necesse est,
Quandoquidem penetrant in eum contagia morbi:
Nam dolor ac morbus leti fabricator uterque est;
Multorum exitio perdocti quod sumus ante.
475 Denique cur, hominem cum vini vis pene travit

Acris, et in venas discessit diditus ardor,
Consequitur gravitas membrorum, praepediuntur
Crura vacillanti? tardescit lingua? madet mens?
Nant oculi? clamor, singultus, iurgia gliscunt?
Et iam cetera de genere hoc quaecunque sequuntur? 480
Cur ea sunt, nisi quod vehemens violentia vini
Conturbare animam consuevit corpore in ipso?
At quaecunque queunt conturbari, inque pediri,
Significant, paulo si durior insinuarit
Causa, fore ut pereant, aevo privata futuro. 485

Quin etiam, subita vi morbi saepe coactus
Ante oculos aliquis nostros, ut fulminis ictu,
Concidit, et spumas agit, ingemit, et tremit artus,
Desipit, extentat nervos, torquetur, anhelat,
Inconstanter et in iactando membra fatigat: 490
Nimirum, quia vis morbi distracta per artus
Turbat agens animam, spumans ut in aequore falso
Ventorum validis fervescit viribus unda.
Exprimitur porro gemitus, quia membra dolore
Afficiuntur; et omnino quod semina vocis 495
Eiiciuntur, et ore foras glomerata feruntur,
Qua quasi consuerunt, et sunt munita viai.
Desipientia fit, quia vis animi atque animai
Conturbatur, et (ut docui) divisa seorsum
Disiectatur, eodem illo distracta veneno. 500
Inde, ubi iam morbi se flexit causa, reditque
In latebras ater corrupti corporis humor,
Tum quasi talipedans primum consurgit; et omneis
Paulatim redit in sensus, animamque receptat.
Haec igitur tantis ubi morbis corpore in ipso 505
Iactetur, miserisque modis distracta laboret:
Cur eandem credis sine corpore in aëre aperto
Cum validis ventis aetatem degere posse?

Et quoniam mentem sanari, corpus ut aegrum,
510 Cernimus, et flecti medicina posse videmus;
Id quoque praesagit, mortalem vivere mentem:
Addere enim parteis, aut ordine traiicere aequum est,
Aut aliud prorsum de summa detrahere illum,
Commutare animum quicunque adoritur, et infit;
515 Aut aliam quamvis naturam flectere quaerit:
At neque transferri sibi parteis, nec tribui vult,
Immortale quod est quidquam, neque defluere hilum.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
520 Ergo animus sive aegrescit, mortalia signa
Mittit, (uti docui;) seu flectitur a medicina:
Usque adeo falsae rationi vera videtur
Res occurrere, et effugium praecludere eunti;
Ancipitique refutatu convincere falsum.
525 Denique saepe hominem paulatim cernimus ire,
Et membratim vitalem deperdere sensum:
In pedibus primum digitos livescere, et ungueis;
Inde pedes, et crura mori: post inde per artus
Ire alios tractim gelidi vestigia leti.
530 Scinditur atqui animae quoniam natura, nec uno
Tempore sincera exsistit, mortalis habenda est
Quod si forte putas, ipsam se posse per artus
Introrsum trahere, et parteis conducere in unum,
Atque ideo cunctis sensum deducere membris:
535 At locus ille tamen, quo copia tanta animai
Cogitur, in sensu debet maiore videri.
Qui quoniam nusquam est, nimirum (ut diximus ante)
Dilaniata foras dispergitur; interit ergo.
Quin etiam, si iam libeat concedere falsum,

Et dare, posse animam glomerari in corpore eorum, 540
Lumina qui linquunt moribundi particulatim:
Mortalem tamen esse animam fateare necesse est.
Nec refert, utrum pereat dispersa per auras,
An contractis in se partibus obbrutescat;
Quando hominem totum magis ac magis undique sensus 545
Deficit, et vitae minus et minus undique restat.
Et quoniam mens est hominis pars una, locoque
Fixa manet certo, velut aures atque oculi sunt,
Atque alii sensus, qui vitam cunque gubernant:
Et veluti manus, atque oculus, naresve seorsum 550
Secreta a nobis nequeant sentire, neque esse:
[Sed tamen in parvo linquuntur tempore tali:]
Sic animus per se non quit sine corpore et ipso
Esse homine; illius quasi quod vas esse videtur:
Sive aliud quidvis potis es coniunctius eii 555
Fingere, quandoquidem connexus corpori adhaeret.
Denique corporis atque animi vivata potestas
Inter se coniuncta valent, vitaque fruuntur.
Nec sine corpore enim vitaleis edere motus
Sola potest animi per se natura; nec autem 560
Cassum anima corpus durare, et sensibus uti:
Scilicet, avolsus radicitus ut nequit ullam
Dispicere ipse oculus rem, seorsum corpore toto:
Sic anima atque animus per se nil posse videntur:
Nimirum, quia per venas et viscera mistim 565
Per nervos atque ossa tenentur corpore ab omni.
Nec magnis intervallis primordia possunt
Libera dissultare; ideo conclusa moventur
Sensiferos motus; quos extra corpus in auras
Aëris haud possunt post mortem eiecta moveri: 570
Propterea quia non simili ratione tenentur.

Corpus enim atque animans erit aër, si cohibere
Sese anima, atque in eos poterit concludere motus,
Quos ante in nervis, et in ipso corpore agebat.
575 Quare etiam atque etiam, resoluto corporis omni
Tegmine, et eiectis extra vitalibus auris,
Dissolvi sensus animi fateare necesse est,
Atque animam, quoniam coniuncta est causa duobus.

Denique cum corpus nequeat perferre animai
580 Discidium, quin id taetro tabescat odore:
Quid dubitas, quin ex imo, penitusque coorta
Emanarit, uti fumus, diffusa animae vis?
Atque ideo tanta mutatum putre ruina
Conciderit corpus penitus, quia mota loco sunt
585 Fundamenta foras animae; manantque per artus,
Perque viarum omnes flexus, in corpore qui sunt,
Atque foramina? Multimodis ut noscere possis
Dispertitam animae naturam exisse per artus:
Et prius esse sibi distractam corpore in ipso,
590 Quam prolapsa foras enaret in aëris auras?

Quin etiam, fineis dum vitae vertitur intra,
Saepe aliqua tamen e causa labefacta videtur
Ire anima, et toto solvi de corpore membra;
Et quasi supremo languescere tempore voltus,
595 Molliaque exsangui cadere omnia corpore membra:
Quod genus est, animo male factum cum perhibetur,
Aut animam liquisse, ubi iam trepidatur, et omnes
Extremum cupiunt vires reprendere vinclum.
Conquassatur enim tum mens, animaeque potestas
600 Omnis: et haec ipso cum corpore conlabefiunt:
Ut gravior paulo possit dissolvere causa.

Quid dubitas, tandem quin extra prodita corpus

Imbecilla foras, in aperto, tegmine demto,
Non modo non omnem possit durare per aevum,
Sed minimum quodvis nequeat consistere tempus? 605
Nec sibi enim quisquam moriens sentire videtur,
Ire foras animam incolumem de corpore toto;
Nec prius ad iugulum, et superas succedere fauceis:
Verum deficere in certa regione locatam:
Ut sensus alios, in parti quemque sua scit 610
Dissolvi. Quodsi immortalis nostra foret mens:
Non iam se moriens dissolvi conquereretur:
Sed magis ire foras, vestemque relinquere, ut anguis,
Gauderet, praelonga senex aut cornua cervus.
Denique cur animi nunquam mens consiliumque 615
Gignitur in capite, aut pedibus manibusve, sed unis
Sedibus, et certis regionibus omnis inhaeret:
Si non certa loca ad nascendum reddita cuique
Sunt, et ubi quidquid possit durare creatum:
Atque ita multimodis pro totis artubus esse, 620
Membrorum ut nunquam exsistat praeposterus ordo?
Usque adeo sequitur res rem; neque flamma creari in
Fluminibus solita est, neque in igni gignier algor.
Praeterea, si immortalis natura animai est,
Et sentire potest secreta a corpore nostro: 625
Quinque (ut opinor) eam faciendum est sensibus auctam:
Nec ratione alia nosmet proponere nobis
Possumus infernas animas Acherunte vagare.
Pictores itaque, et scriptorum saecla priora

630 Sic animas introduxerunt sensibus auctas.
At neque seorsum oculi, neque nares, nec manus ipsâ
Esse potest animâ: neque seorsum lingua, nec aures
Absque animâ per se possunt sentire, nec esse.
Et quoniam toto sentimus corpore inesse
635 Vitalem sensum, et totum esse animale videmus,
Si subito medium celeri praeciderit ictu
Vis aliqua, ut seorsum partem secernat utramque:
Dispertita procul dubio quoque vis animai,
Et discissa, simul cum corpore disiicietur.
640 At quod scinditur et parteis discedit in ullas,
Scilicet aeternam sibi naturam abnuit esse.
Falciferos memorant currus abscindere membra
Saepe ita desubito permista caede calenteis,
Ut tremere in terra videatur ab artubus id, quod
645 Decidit abscissum: cum mens tamen, atque hominis vis
Mobilitate mali non quit sentire dolorem:
Et simul, in pugnae studio quod dedita mens est,
Corpore cum reliquo pugnam caedeisque petissit:
Nec tenet, amissam laevam cum tegmine saepe
650 Inter equos abstraxe rotas, falceisque rapaceis:
Nec cecidisse alius dextram, cum scandit, et instat.
Inde alius conatur ademto surgere crure,
Cum digitos agitat propter moribundus humi pes:
Et caput, abscissum calido viventeque trunco,
655 Servat humi voltum vitalem, oculosque patenteis,
Donec relliquias animai reddidit omneis.
Quin etiam tibi si lingua vibrante minantis
Serpentis caudam procero corpore, utrinque
Sit libitum in multas parteis discindere ferro;
660 Omnia iam seorsum cernes amcisa recenti
Volnere tortari, et terram conspergere tabo;

Ipsam seque retro partem petere ore priorem,
Volneris ardenti ut morsu premat icta dolore.
Omnibus esse igitur totas dicemus in illis
Particulis animas? At ea ratione sequetur, 665
Unam animantem animas habuisse in corpore multas.
Ergo divisa est ea, quae fuit una simul cum
Corpore: quapropter mortale utrumque putandum est,
In multas quoniam parteis discinditur aeque.
Praeterea, si immortalis natura animai 670
Constat, et in corpus nascentibus insinuatur:
Cur super anteactam aetatem meminisse nequimus?
Nec vestigia gestarum rerum ulla tenemus?
Nam si tantopere est animi mutata potestas,
Omnis ut actarum exciderit retinentia rerum: 675
Non (ut opinor) id ab leto iam longiter errat.
Quapropter fateare necesse est, quae fuit ante,
Interiisse: et quae nunc est, nunc esse creatam.
Praeterea, si iam perfecto corpore nobis
Inferri solita est animi virata potestas, 680
Tum cum gignimur, et vitae cum limen inimus:
Haud ita conveniebat, uti cum corpore et una
Cum membris videatur in ipso sanguine cresse:
Sed velut in cavea, per se sibi vivere solam
Convenit, ut sensu corpus tamen affluat omne 685
Quare etiam atque etiam nec originis esse putandum est
Experteis animas, nec leti lege solutas.
Nam neque tantopere adnecti potuisse putandum est
Corporibus nostris extrinsecus insinuatas:
Quod fieri totum contra manifesta docet res. 690
Namque ita connexa est per venas, viscera, nervos,
Ossaque, uti dentes quoque sensu participentur.

Morbus ut indicat, et gelidai stringor aquai,
Et lapis oppressus sub dente e frugibus asper:
695 Nec, tam contextae cum sint, exire videntur
Incolumes posse, et salvas exsolvere sese
Omnibus e nervis, atque ossibus, articulisque.
Quod si forte putas, extrinsecus insinuatam
Permanare animam nobis per membra solere;
700 Tanto quaeque magis cum corpore fusa peribit.
Quod permanat enim, dissolvitur: interit ergo.
Dispertitur enim per caulas corporis omneis:
Ut cibus, in membra atque artus cum diditur omneis,
Disperit, atque aliam naturam sufficit ex se:
705 Sic anima atque animus quamvis integra recens in
Corpus eunt, tamen in manando dissoluuntur;
Dum quasi per caulas omneis diduntur in artus
Particulae, quibus haec animi natura creatur,
Quae nunc in nostro dominatur corpore, nata
710 Ex illa, quae tunc peritat partita per artus.
Quapropter neque natali privata videtur
Esse die natura animae, neque funeris expers.
Semina praeterea linquuntur, necne, animai
Corpore in examino? Quod si linquuntur et insunt,
715 Haud erit, ut merito immortalis possit haberi;
Partibus amissis quoniam libata recessit.
Sin ita sinceris membris ablata profugit,
Ut nullas parteis in corpore liquerit ex se:
Unde cadavera rancenti iam viscere vermeis
720 Exspirant? atque unde animantum copia tanta
Exos et exsanguis tumidos perfluctuat artus?
Quodsi forte animas extrinsecus insinuari
Vermibus, et privas in corpora posse venire
Credis; nec reputas, cur millia multa animarum
725 Conveniant, unde una recesserit: hoc tamen est, ut
Quaerendum videatur, et in discrimen agendum:

Utrum tandem animae venentur semina quaeque
Vermiculorum, ipsaeque sibi fabricentur ubi sint:
An iam corporibus perfectis insinuentur.
At neque, cur faciant ipsae quareve laborent, 730
Dicere suppeditat; neque enim, sine corpore cum sint,
Sollicitae volitant morbis, algoque, fameque.
Corpus enim magis hic vitiis adfine laborat;
Et mala multa animus contage fungitur eius.
Sed tamen his esto quamvis facere utile corpus 735
Cum subeant: at qua possint, via nulla videtur.
Haud igitur faciunt animae sibi corpora et artus.
Nec tamen est, ut iam perfectis insinuentur
Corporibus: neque enim poterunt subtiliter esse
Connexae; neque consensu contagia fient. 740
Denique cur acris violentia triste leonum
Seminium sequitur: dolu' volpibus, et fuga cervis
A patribus datur, et patrius pavor incitat artus?
Et iam cetera de genere hoc, cur omnia membris
Ex ineunte aevo ingenerascunt, inque genuntur, 745
Si non certa suo quia semine seminioque
Vis animi pariter crescit cum corpore toto?
Quodsi immortalis foret, et mutare soleret
Corpora, permistis animantes moribus essent:
Effugeret canis Hyrcano de semine saepe 750
Cornigeri incursum cervi; tremeretque per auras
Aëris accipiter fugiens, veniente columba:
Desiperent homines; saperent fera saecla ferarum.
Illud enim falsa fertur ratione, quod aiunt,
Immortalem animam mutato corpore flecti. 755
Quod mutatur enim, dissolvitur: interit ergo.
Traiiciuntur enim partes, atque ordine migrant.
Quare dissolvi quoque debent posse per artus,
Denique ut intereant una cum corpore cunctae.
Sin animas hominum dicent in corpora semper 760

Ire humana; tamen quaeram, cur e sapienti
Stulta queat fieri, nec prudens sit puer ullus?
Nec tam doctus equae pullus, quam fortis equi vis?
Si non certa suo quia semine seminioque
765 Vis animi pariter crescit cum corpore toto.
Scilicet in tenero tenerascere corpore mentem
Confugient; quod si iam fit, fateare necesse est,
Mortalem esse animam, quoniam mutata per artus
Tantopere amittit vitam sensumque priorem.
770 Quove modo poterit pariter cum corpore quoque
Confirmata cupitum aetatis tangere florem.
Vis animi, nisi erit consórs in origine prima?
Quidve foras sibi vult membris exire senectis?
An metuit conclusa manere in corpore putri?
775 Et domus aetatis spatio ne fessa vetusto
Obruat? At non sunt immortali ulla pericla.
Denique connubia ad Veneris partusque ferarum
Esse animas praesto, deridiculum esse videtur;
Et spectare immortaleis mortalia membra
780 Innumero numero; certareque praeproperanter
Inter se, quae prima potissimaque insinuetur:
Si non forte ita sunt animarum foedera pacta,
Ut, quae prima volans advenerit, insinuetur
Prima, neque inter se contendant viribus hilum.
785 Denique in aethere non arbor, non aequore in alto
Nubes esse queunt, nec pisces vivere in arvis,
Nec cruor in lignis, nec saxis succus inesse.
Certum ac dispositum est, ubi quidquid crescat, et insit:
Sic animi natura nequit sine corpore oriri
790 Sola, neque a nervis et sanguine longius esse.
Hoc si posset enim, multo prius ipsa animi vis
In capite, aut humeris, aut imis calcibus esse

Posset, et innasci quavis in parte soleret:
Tandem in eodem homine atque in eodem vase
maneret.
Quod quoniam in nostro quoque constat corpore
certum 795
Dispositumque videtur, ubi esse et crescere possit
Seorsum anima atque animus: tanto magis infi-
ciandum,
Totum posse extra corpus durare, genique.
Quare, corpus ubi interiit, periisse necesse est
Confiteare animam, distractam in corpore toto. 800
Quippe etenim mortale aeterno iungere, et una
Consentire putare, et fungi mutua posse,
Desipere est: quid enim diversius esse putandum
est,
Aut magis inter se disiunctum discrepitansque,
Quam, mortale quod est, immortali atque perenni 805
Iunctum, in concilio saevas tolerare procellas?
Praeterea, quaecunque manent aeterna, necesse
est,
Aut, quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quidquam, quod queat
arctas
Dissociare intus parteis; ut materiai 810
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante:
Aut ideo durare aetatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia, sicut inane est;
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur
hilum:
Aut ideo, quia nulla loci fit copia circum, 815
Quo quasi res possint discedere, dissoluique:
Sicut summarum summa est aeterna, neque extra
Quis locus est, quo diffugiat: neque corpora sunt,
quae
Possint incidere, et valida dissolvere plaga:
At neque (uti docui) solido cum corpore mentis 820

Natura est, quoniam admistum est in rebus inane;
Nec tamen est ut inane: neque autem corpora desunt,
Ex infinito quae possint forte coorta
Proruere hanc mentis violento turbine molem,
825 Aut aliam quamvis cladem importare pericli:
Nec porro natura loci, spatiumque profundi
Deficit, exspergi quo possit vis animai,
Aut alia quavis possit vi pulsa perire.
Haud igitur leti praeclusa est ianua menti.
830 Quod si forte ideo magis immortalis habenda est,
Quod letalibus ab rebus munita tenetur;
Aut quia non veniunt omnino aliena salutis;
Aut quia quae veniunt, aliqua ratione recedunt
Pulsa prius, quam, quid noceant, sentire queamus:
835 Scilicet a vera longe ratione remotum est.
Praeter enim quam quod morbis tum corporis aegrit,
Advenit id, quod eam de rebus saepe futuris
Macerat, inque metu male habet, curisque fatigat:
Praeteritisque admissa annis peccata remordent.
840 Adde furorem animi proprium, atque oblivia rerum,
Adde quod in nigras lethargi mergitur undas.
Nil igitur mors est, ad nos neque pertinet hilum,
Quandoquidem natura animi mortalis habetur:
Et velut anteacto nil tempore sensimus aegri,
845 Ad confligendum venientibus undique poenis;
Omnia cum belli trepido concussa tumultu
Horrida contremuere sub altis aetheris auris:
In dubioque fuit, sub utrorum regna cadendum
Omnibus humanis esset, terraque marique:
850 Sic ubi non erimus, cum corporis atque animai

Discidium fuerit, quibus e sumus uniter apti,
Scilicet haud nobis quidquam, qui non erimus tum,
Accidere omnino poterit, sensumque movere:
Non si terra mari miscebitur, et mare coelo.
Et si iam nostro sentit de corpore, postquam 855
Distracta est animi natura, animaeque potestas:
Nil tamen hoc ad nos, qui coetu coniugioque
Corporis atque animae consistimus uniter apti.
Nec, si materiam nostram conlegerit aetas
Post obitum, rursumque redegerit, ut sita nunc est; 860
Atque iterum nobis fuerint data lumina vitae,
Pertineat quidquam tamen ad nos id quoque factum,
Interrupta semel cum sit repetentia nostra.
Et nunc nil ad nos de nobis attinet, ante
Qui fuimus; nec iam de illis nos afficit angor, 865
Quos de materia nostra nova proferet aetas.
Nam cum respicias immensi temporis omne
Praeteritum spatium, tum motus materiai
Multimodi quam sint; facile hoc adcredere possis,
Semina saepe in eodem, ut nunc sunt, ordine posta: 870
Nec memori tamen id quimus deprendere mente.
Inter enim iacta est vitai pausa, vageque
Deerrarunt passim motus ab sensibus omnes.
Debet enim, misere quoi forte aegreque futurum est,
Ipse quoque esse in eo tum tempore, cum male possit
Accidere: at quoniam mors eximit im, prohi' que, artus 935
Illum, cui possint incommoda conciliari rant:
Haec eadem, in quibus et tunc nos sumsit ipam fuisse; utangens:

Scire licet nobis nihil esse in morte timendum:
880 Nec miserum fieri, qui non est, posse: neque hilum
Differre, an nullo fuerit iam tempore natus,
Mortalem vitam mors cui immortalis ademit.
Proinde ubi se videas homin m miserarier ipsum,
Post mortem fore, ut aut putrescat corpore posto,
885 Aut flammis interfiat, malisve ferarum:
Scire licet, non sincerum sonere, atque subesse
Caecum aliquem cordi stimulum, quamvis neget ipse
Credere se, quemquam sibi sensum in morte futurum.
Non (ut opinor) enim dat, quod promittit; et inde
890 Nec radicitus e vita se tollit, et eicit;
Sed facit esse sui quiddam super inscius ipse.
Vivus enim sibi cum proponit quisque, futurum,
Corpus uti volucres lacerent in morte feraeque;
Ipse sui miseret: neque enim se vindicat hilum,
895 Nec removet satis a proiecto corpore; et illud
Se fingit, sensuque suo contaminat adstans.
Hinc indignatur, se mortalem esse creatum;
Nec videt, in vera nullum fore morte alium se;
Qui possit vivus sibi se lugere peremtum,
900 Stansque iacentem; nec lacerari, urive dolore.
Nam si in morte malum est, malis morsuque ferarum
Tractari; non invenio, qui non sit acerbum,
845 Ignibus impositum calidis, torrescere flammis;
Omt in melle situm suffocari; atque rigere
Horgore, cum in summo gelidi cubat aequore saxi:
In du.
Omnibuve superne obtritum pondere terrae.
850 Sic ubi num non domus accipiet te laeta; neque uxor

Optima, nec dulces occurrent oscula nati
Praeripere, et tacita pectus dulcedine tangent:
Non poteris factis tibi fortibus esse tuisque 910
Praesidio: miser! o miser! aiunt, omnia ademit
Una dies infesta tibi tot praemia vitae.
Illud in his rebus non addunt, nec tibi earum
Iam desiderium insidet rerum insuper una.
Quod bene si videant animo, dictisque sequantur; 915
Dissolvant animi magno se angore metuque.
Tu quidem ut es leto sopitus, sic eris aevi
Quod superest, cunctis privatu' doloribus aegris;
At nos horrifico cinefactum te prope busto
Insatiabiliter deflebimus; aeternumque 920
Nulla dies nobis moerorem e pectore demet.
Illud ab hoc igitur quaerendum est, quid sit amari
Tantopere, ad somnum si res redit, atque quietem,
Cur quisquam aeterno possit tabescere luctu?
Hoc etiam faciunt, ubi discubuere, tenentque 925
Pocula saepe homines, et inumbrant ora coronis,
Ex animo ut dicant, brevis hic est fructus homullis:
Iam fuerit, neque post unquam revocare licebit.
Tanquam in morte mali cumprimis hoc sit eorum,
Quod sitis exurat miseros, atque arida torreat; 930
Aut aliae cuius desiderium insideat rei.
Nec sibi enim quisquam tum se vitamque requirit,
Cum pariter mens et corpus sopita quiescunt:
(Nam licet aeternum per nos sic esse soporem)
Nec desiderium nostri nos adtigit ullum: 935
Et tamen haudquaquam nostros tunc illa per artus
Longe ab sensiferis primordia motibus errant:
Quin conreptus homo ex somno se conligit ipsam
Multo igitur mortem minus ad nos esse putandens:

940 Si minus esse potest, quam quod nihil esse videmus.
Maior enim turbae disiectus materiai
Consequitur leto; nec quisquam expergitus exstat,
Frigida quem semel est vitai pausa secuta.
Denique si vocem rerum natura repente
945 Mittat, et hoc aliquoi nostrum sic increpet ipsa:
Quid tibi tantopere est, mortalis, quod nimis aegris
Luctibus indulges? quid mortem congemis, ac fles?
Nam si grata fuit tibi vita anteacta priorque,
Et non omnia, pertusum congesta quasi in vas,
950 Commoda perfluxere, atque ingrata interiere:
Cur non, ut plenus vitae conviva, recedis?
Aequo animoque capis securam, stulte, quietem?
Sin ea, quae fructus cunque es, periere profusa,
Vitaque in offensu est; cur amplius addere quaeris,
955 Rursum quod pereat male, et ingratum occidat omne:
Nec potius vitae finem facis, atque laboris?
Nam tibi praeterea quod machiner, inveniamque
Quod placeat, nihil est: eadem sunt omnia semper.
Si tibi non annis corpus iam marcet, et artus
960 Confecti languent: eadem tamen omnia restant,
Omnia si pergas vivendo vincere saecla:
Atque etiam potius, si nunquam sis moriturus.
Quid respondeamus, nisi iustam intendere litem
Naturam? et veram verbis exponere causam?
965 At qui obitum lamentetur miser amplius aequo,
Non merito inclamet magis, et voce increpet acri?

Aufer abhinc lacrimas, barathro, et compesce querelas.
Grandior hic vero si iam, seniorque queratur:
Omnia perfructus vitai praemia, marces?
Sed quia semper aves, quod abest, praesentia temnis, 970
Imperfecta tibi elapsa est, ingrataque vita,
Et nec-opinanti mors ad caput adstitit ante,
Quam satur ac plenus possis discedere rerum.
Nunc aliena tua tamen aetate omnia mitte,
Aequo animoque, agedum, iam aliis concede: necesse est. 975
Iure (ut opinor) agat, iure increpet, inciletque:
Cedit enim rerum novitate extrusa vetustas
Semper, et ex aliis aliud reparare necesse est:
Nec quidquam in barathrum, nec tartara decidit atra.
Materies opus est, ut crescant postera saecla: 980
Quae tamen omnia te, vita perfuncta, sequentur.
Nec minus ergo ante haec, quam nunc, cecidere, cadentque:
Sic alid ex alio nunquam desistet oriri;
Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu.
Respice item, quam nil ad nos anteacta vetustas 985
Temporis aeterni fuerit, quam nascimur ante.
Hoc igitur speculum nobis natura futuri
Temporis exponit post mortem denique nostram.
Num quid ibi horribile apparet? num triste videtur
Quidquam? nonne omni somno securius exstat? 990
Atque ea nimirum, quaecunque Acherunte profundo
Prodita sunt esse, in vita sunt omnia nobis.
Nec miser impendens magnum timet aëre saxum
Tantalus, ut fama est, cassa formidine torpens:

995 Sed magis in vita divum metus urget inanis
Mortaleis; casumque timent, quemcunque ferat fors.
Nec Tityon volucres ineunt Acherunte iacentem,
Nec, quod sub magno scrutentur pectore, quidquam
Perpetuam aetatem poterunt reperire profecto,
1000 Quamlibet immani proiectu corporis exstet,
Qui non sola novem dispensis iugera membris
Obtineat, sed qui terrai totius orbem:
Non tamen aeternum poterit perferre dolorem,
Nec praebere cibum proprio de corpore semper:
1005 Sed Tityos nobis hic est, in amore iacentem
Quem volucres lacerant, atque exest anxius angor;
Aut alia quavis scindunt cuppedine curae.
Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est,
Qui petere a populo fasceis saevasque secureis
1010 Imbibit, et semper victus tristisque recedit:
Nam petere imperium, quod inane est, nec datur unquam,
Atque in eo semper durum sufferre laborem,
Hoc est adverso nixantem trudere monte
Saxum, quod tamen a summo iam vertice rursum
1015 Volvitur, et plani raptim petit aequora campi.
Deinde animi ingratam naturam pascere semper,
Atque explere bonis rebus, satiareque nunquam:
Quod faciunt nobis annorum tempora, circum
Cum redeunt, foetusque ferunt, variosque lepores;
1020 Nec tamen explemur vitai fructibus unquam:
Hoc (ut opinor) id est, aevo florente puellas

Quod memorant laticem pertusum congerere in vas;
Quod tamen expleri nulla ratione potestur.
Cerberus et Furiae iam vero, et lucis egenus
Tartarus, horriferos eructans faucibus aestus, 1025
Haec neque sunt usquam, neque possunt esse profecto.
Sed metus in vita poenarum pro malefactis
Est insignibus insignis, scelerisque luela
Carcer, et horribilis de saxo iactu' deorsum,
Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, taedae: 1030
Quae tamen et si absunt, at mens sibi conscia facti
Praemetuens, adhibet stimulos, torretque flagellis;
Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, nec quae sit poenarum denique finis:
Atque eadem metuit, magis haec ne in morte gravescant: 1035
Hinc Acherusia fit stultorum denique vita.
Hoc etiam tibi tute interdum dicere possis:
Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit,
Qui melior multis quam tu fuit, improbe, rebus.
Inde alii multi reges rerumque potentes 1040
Occiderunt, magnis qui gentibus imperitarunt.
Ille quoque ipse, viam qui quondam per mare magnum
Stravit, iterque dedit legionibus ire per altum,
Ac pedibus salsas docuit super ire lacunas;
Et contemsit, aquis insultans, murmura ponti; 1045
Lumine ademto, animam moribundo corpore fudit.
Scipiades, belli fulmen, Carthaginis horror,
Ossa dedit terrae, proinde ac famul infimus esset.
Adde repertores doctrinarum atque leporum;

1050 Adde Heliconiadum comites; quorum unus Homerus
Sceptra potitus, eadem aliis sopitu' quiete est.
Denique Democritum postquam matura vetustas
Admonuit memorem, motus languescere mentis,
Sponte sua leto caput obvius obtulit ipse.
1055 Ipse Epicurus obit decurso lumine vitae,
Qui genus humanum ingenio superavit, et omneis
Praestinxit stellas exortus uti aetherius sol.
Tu vero dubitabis, et indignabere obire,
Mortua quoi vita est prope iam vivo atque videnti?
1060 Qui somno partem maiorem conteris aevi?
Et vigilans stertis, nec somnia cernere cessas,
Sollicitamque geris cassa formidine mentem?
Nec reperire potes, quid sit tibi saepe mali, cum
Ebrius urgeris multis miser undique curis,
1065 Atque animi incerto fluitans errore vagaris?
Si possent homines, proinde ac sentire videntur,
Pondus inesse animo, quod se gravitate fatiget,
Et, quibus id fiat causis, cognoscere, et unde
Tanta mali tanquam moles in pectore constet;
1070 Haud ita vitam agerent, ut nunc plerumque videmus,
Quid sibi quisque velit, nescire, et quaerere semper,
Commutare locum, quasi onus deponere possit.
Exit saepe foras magnis ex aedibus ille,
Esse domi quem pertaesum est, subitoque revertit:
1075 Quippe foris nihilo melius qui sentiat esse.
Currit agens mannos ad villam hic praecipitanter,

Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans:
Oscitat extemplo, tetigit cum limina villae;
Aut abit in somnum gravis, atque oblivia quaerit;
Aut etiam properans urbem petit atque revisit. 1080
Hoc se quisque modo fugit: at, quem scilicet, ut fit,
Effugere haud potis est, ingratis haeret, et angit
Propterea, morbi quia causam non tenet aeger:
Quam bene si videat, iam rebus quisque relictis
Naturam primum studeat cognoscere rerum, 1085
Temporis aeterni quoniam, non unius horae,
Ambigitur status, in quo sit mortalibus omnis
Aetas post mortem, quae restat cunque, manenda.

Denique tantopere in dubiis trepidare periclis
Quae mala nos subigit vitai tanta cupido? 1090
Certa quidem finis vitae mortalibus adstat,
Nec devitari letum pote, quin obeamus.

Praeterea versamur ibidem, atque insumus usque:
Nec nova vivendo procuditur ulla voluptas.
Sed dum abest, quod avemus, id exsuperare videtur 1095
Cetera: post aliud, cum contigit illud, avemus;
Et sitis aequa tenet vitai semper hianteis:
Posteraque in dubio est, fortunam quam vehat aetas;
Quidve ferat nobis casus, quive exitus instet.

Nec prorsum, vitam ducendo, demimus hilum 1100
Tempore de mortis; nec delibrare valemus,
Quo minus esse diu possimus morte peremti.

Proinde licet quot vis vivendo condere saecla;
Mors aeterna tamen nihilominus illa manebit:
1105 Nec minus ille diu iam non erit, ex hodierno
Lumine qui finem vitai fecit, et ille,
Mensibus atque annis qui multis occidit ante.

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER QUARTUS.

De sensibus.

ARGUMENTUM.

In prooemio de se suique carminis dignitate loquitur ad Memmium. — 25. *Post brevem deinde repetitionem eorum quae hucusque tractaverit, iam de simulacris rerum, per auras volitantibus, se dicturum ostendit.* — 45. *Comparantur ea simulacra membranulis.* —50. *Ea vagari et volitare, pluribus allatis argumentis* κατ᾽ ἀναλογίαν *probatur, v. c. fumo, et similibus;* — 69. *item linteis, quorum coloribus res ex adverso positae colorentur eo colore, quo ipsa lintea sint.* — 84. *Et iterum de vaporibus. Hos tamen scindi et diffundi, illa autem simulacra integra manere.*—95. *Sic et in speculis imagines existere.* 102. *Ea simulacra singillatim cerni non posse, crebriore tamen eorum repulsu existere imagines rerum, quas cernamus.* — 108. *De earum imaginum subtilitate.* — 129. *Alia simulacra in aëre sponte sua gigni ex istis imaginibus, veluti fieri videamus in nubium formis.* — 143. *Simulacra per alias res transire, ut per vestem tenuem; per alias non transire, ut per*

40 Quae nos horrifice langueuteis saepe sopore
Excierunt: ne forte animas Acherunte reamur
Effugere, aut umbras inter vivos volitare:
Neve aliquid nostri post mortem posse relinqui,
Cum corpus simul, atque animi natura peremta,
45 In sua discessum dederint primordia quaeque.
Dico igitur, rerum effigias tenueisque figuras
Mittier ab rebus, summo de corpore earum;
Quae quasi membranae vel cortex nominitanda est,
Quod speciem ac formam similem gerit eius imago,
50 Quoiuscunque cluet de corpore fusa vagari.
Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde:
Principio, quoniam mittunt in rebus apertis
Corpora res multae, partim diffusa solute,
Robora ceu fumum mittunt, ignesque vaporem:
55 Et partim contexta magis, condensaque, ut olim
Cum veteres ponunt tunicas aestate cicadae;
Et vituli cum membranas de corpore summo
Nascentes mittunt, et item cum lubrica serpens
Exuit in spinis vestem; nam saepe videmus
60 Illorum spoliis vepreis volitantibus auctas.
Haec quoniam fiunt, tenuis quoque debet imago
Ab rebus mitti, summo de corpore earum.
Nam, cur illa cadant magis, ab rebusque recedant,
Quam quae tenuia sunt, hiscendi est nulla potestas.
65 Praesertim cum sint in summis corpora rebus
Multa minuta, iaci quae possint ordine eodem,
Quo fuerint, veterem et formae servare figuram;
Et multo citius, quanto minus endopediri
Pauca queunt, et sunt in prima fronte locata.
70 Nam certe iaci atque emergere multa videmus,

Non solum ex alto, penitusque, ut diximus ante,
Verum de summis ipsum quoque saepe colorem:
Et volgo faciunt id lutea russaque vela,
Et ferrugina, cum magnis intenta theatris
Per malos volgata trabeisque trementia flutant: 75
Namque ibi consessum caveai subter, et omnem
Scenai speciem, Patrum, matrumque, deorumque
Inficiunt, coguntque suo fluitare colore:
Et quanto circum mage sunt inclusa theatri
Moenia, tam magis haec intus perfusa lepore 80
Omnia conrident, conrepta luce diei.
Ergo lintea de summo cum corpore fucum
Mittunt, effigias quoque debent mittere tenueis
Res quaeque: ex summo quoniam iaculantur utraeque.
Sunt igitur iam formarum vestigia certa, 85
Quae vulgo volitant subtili praedita filo,
Nec singillatim possunt secreta videri.
Praeterea, omnis odos, fumus, vapor, atque aliae res
Consimiles, ideo diffusae rebus abundant,
Ex alto quia dum veniunt intrinsecus ortae, 90
Scinduntur per iter flexum; nec recta viarum
Ostia sunt, qua contendunt exire coortae.
At contra, tenuis summi membrana coloris
Cum iacitur, nihil est, quod eam discerpere possit;
In promtu quoniam est in prima fronte locata. 95
Postremo, in speculis, in aqua, splendoreque in omni,
Quaecunque apparent nobis simulacra, necesse est,
Quandoquidem simili specie sunt praedita rerum,
Esse in imaginibus missis consistere eorum.

100 Nam cur illa cadant magis, ab rebusque recedant
Corpora, res multae quae mittunt corpore aperto,
Quam quae tenuia sunt, hiscendi est nulla potestas.
Sunt igitur tenues formarum, consimilesque
Effigiae, singillatim quas cernere nemo
105 Cum possit, tamen assiduo crebroque repulsu
Reiectae, reddunt speculorum ex aequore visum:
Nec ratione alia servari posse videntur
Tantopere, ut similes reddantur quoique figurae.
Nunc age, quam tenui natura constet imago,
110 Percipe: et in primis quoniam primordia tantum
Sunt infra nostros sensus, tantoque minora,
Quam quae primum oculi coeptant non posse tueri.
Nunc tamen id quoque uti confirmem, exordia rerum
Cunctarum quam sint subtilia, percipe paucis.
115 Primum animalia sunt iam partim tantula, eorum
Tertia pars nulla ut possit ratione videri.
Horum intestinum quodvis quale esse putandum est?
Quid? cordis globus, aut oculi? quid? membra? quid? artus?
Quantula sunt? quid? praeterea primordia quaeque,
120 Unde anima atque animi constet natura necessum est,
Nonne vides, quam sint subtilia, quamque minuta?
Praeterea, quaecunque suo de corpore odorem
Exspirant acrem, panaces, absinthia taetra,
Abrotonique graves, et tristia Centaurea:
125 Horum unumquodvis leviter si forte ciebis,
Quamprimum noscas, rerum simulacra vagare
Multa modis multis, nulla vi, cassaque sensu.

Quorum quantula pars sit imago, dicere nemo est
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.
Sed ne forte putes, ea demum sola vagare, 130
Quaecunque ab rebus rerum simulacra recedunt:
Sunt etiam, quae sponte sua gignuntur, et ipsa
Constituuntur in hoc coelo, qui dicitur aer:
Quae multis formata modis sublime feruntur,
Nec speciem mutare suam liquentia cessant, 135
Et quoiusque modi formarum vertere in ora;
Ut nubeis facile interdum concrescere in alto
Cernimus, et mundi speciem violare serenam,
Aera mulcenteis motu: nam saepe Gigantum
Ora volare videntur, et umbram ducere late: 140
Interdum magni montes, avolsaque saxa
Montibus anteire, et solem succedere praeter:
Inde alios trahere atque inducere belluanimbos.
Nunc ea quam facili et celeri ratione genantur,
Perpetuoque fluant ab rebus, lapsaque cedant. 145
Semper enim summum quidquid de rebus abundat,
Quod iaculentur: et hoc alias cum pervenit in res,
Transit, ut in primis vestem: sed in aspera saxa
Aut in materiem ut ligni pervenit, ibi iam
Scinditur, ut nullum simulacrum reddere possit. 150
At cum, splendida quae constant, opposta fuerunt,
Densaque, ut in primis speculum est: nihil accidit horum.
Nam neque uti vestem possit transire, neque ante
Scindi, quam meminit laevor praestare salutem.
Quapropter fit, ut hinc nobis simulacra genantur. 155
Et quamvis subito, quovis in tempore, quamque
Rem contra speculum ponas, apparet imago:
Perpetuo fluere ut noscas e corpore summo
Texturas rerum tenueis, tenueisque figuras.
Ergo multa brevi spatio simulacra genuntur, 160

Ut merito celer his rebus dicatur origo.
Et quasi multa brevi spatio summittere debet
Lumina sol, ut perpetuo sint omnia plena:
Sic a rebus item simili ratione necesse est
165 Temporis in puncto rerum simulacra ferantur
Multa modis multis in cunctas undique parteis.
Quandoquidem, speculum quiscunque obvertimus oris,
Res ibi respondent simili forma atque colore.
Praeterea, modo quum fuerit liquidissima coeli
170 Tempestas, perquam subito fit turbida foede
Undique; uti tenebras omneis Acherunta rearis
Liquisse, et magnas coeli complesse cavernas;
Usque adeo, taetra nimborum nocte coorta,
Impendent atrae formidinis ora superne.
175 Quorum quantula pars sit imago, dicere nemo est
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.
Nunc age, quam celeri motu simulacra ferantur,
Et quae mobilitas ollis tranantibus auras
Reddita sit, longo ut spatio brevis hora teratur,
180 In quemcunque locum diverso numine tendunt,
Suavidicis potius, quam multis, versibus edam:
Parvus ut est cycni melior canor, ille gruum quam
Clamor, in aetheriis dispersus nubibus austri.
Principio, persaepe leveis res, atque minutis
185 Corporibus factas, celereis licet esse videre.
In quo iam genere est solis lux, et vapor eius,
Propterea quia sunt e primis facta minutis:
Quae quasi truduntur, perque aëris intervallum
Non dubitant transire, sequenti concita plaga.
190 Suppeditatur enim confestim lumine lumen,
Et quasi protelo stimulatur fulgere fulgur.
Quapropter simulacra pari ratione necesse est
Immemorabile per spatium transcurrere posse

Temporis in puncto: primum quod parvola causa
Est, procul a tergo quae provehat atque propellat: 195
Deinde, quod usque adeo textura praedita rara
Mittuntur, facile ut quasvis penetrare queant res,
Et quasi permanare per aëris intervallum.
Praeterea, si, quae penitus corpuscula rerum
Ex alto in terras mittuntur, solis uti lux, 200
Ac vapor, haec puncto cernuntur lapsa diei
Per totum coeli spatium diffundere sese;
Perque volare mare, ac terras, coelumque rigare
Quod supera est: ubi tam volucri haec levitate feruntur.
Quid? quae sunt igitur iam prima in fronte parata, 205
Cum iaciuntur, et emissum res nulla moratur,
Nonne vides citius debere, et longius ire:
Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo solis pervolgant lumina coelum?
Hoc etiam in primis specimen verum esse videtur, 210
Quam celeri motu rerum simulacra ferantur,
Quod, simul ac primum sub divo splendor aquai
Ponitur, extemplo, coelo stellante, serena
Sidera respondent in aqua radiantia mundi.
Iamne vides igitur, quam puncto tempore imago 215
Aetheris ex oris ad terrarum accidat oras?
Quare etiam atque etiam mitti haec fateare necesse est
Corpora, quae feriant oculos, visumque lacessant:
Perpetuoque fluunt certis ab rebus odores:
Frigus ut a fluviis, calor a sole, aestus ab undis 220
Aequoris, exesor moerorum litora circum.

Nec variae cessant voces volitare per auras.
Denique in os salsi venit humor saepe saporis,
Cum mare versamur propter: dilutaque contra
225 Cum tuimur misceri absinthia, tangit amaror.
Usque adeo omnibus ab rebus res quaeque fluenter
Fertur, et in cunctas dimittitur undique parteis:
Nec mora nec requies inter datur ulla fluendi:
Perpetuo quoniam sentimus, et omnia semper
230 Cernere, odorari licet, et sentire sonorem.
Praeterea, quoniam manibus tractata figura
In tenebris quaedam, cognoscitur esse eadem, quae
Cernitur in luce et claro candore; necesse est
Consimili causa tactum visumque moveri.
235 Nunc igitur, si quadratum tentamus, et id nos
Commovet in tenebris; in luci quae poterit res
Accidere ad speciem, quadrata nisi eius imago?
Esse in imaginibus quapropter causa videtur
Cernendi, neque posse sine his res ulla videri.
240 Nunc ea, quae dico, rerum simulacra feruntur
Undique, et in cunctas iaciuntur didita parteis:
Verum, nos oculis quia solis cernere quimus,
Propterea fit, uti, speciem quo vertimus, omnes
Res ibi eam contra feriant forma atque colore.
245 Et quantum quaeque a nobis res absit, imago
Efficit, ut videamus, et internoscere curat.
Nam cum mittitur, extemplo protrudit agitque
Aera, qui inter se cunque est oculosque locatus;
Isque ita per nostras acies perlabitur omnis,
250 Et quasi perterget pupillas, atque ita transit.
Propterea fit, uti videamus, quam procul absit
Res quaeque: et quanto plus aëris ante agitatur,
Et nostros oculos perterget longior aura,
Tam procul esse magis res quaeque remota videtur.
255 Scilicet haec summe celeri ratione geruntur,

Quale sit, ut videamus: et una quam procul absit.
Illud in his rebus minime mirabile habendum est,
Cur ea, quae feriant oculos simulacra, videri
Singula cum nequeant, res ipsae perspiciantur.
Ventus enim quoque paulatim cum verberat et cum 260
Acre ferit frigus, non privam quamque solemus
Particulam venti sentire, et frigoris eius,
Sed magis unversum: fierique perinde videmus
Corpore tum plagas in nostro, tanquam aliquae res
Verberet, atque sui det sensum corporis extra. 265
Praeterea, lapidem digito cum tundimus, ipsum
Tangimus extremum saxi, summumque colorem:
Nec sentimus eum tactu, verum magis ipsam
Duritiem penitus saxi sentimus in alto.
Nunc age, cur ultra speculum videatur imago, 270
Percipe: nam certe penitus remmota videtur.
Quod genus illa, foris quae vere transpiciuntur,
Ianua cum per se transpectum praebet apertum,
Multa facitque foris ex aedibus ut videantur.
Is quoque enim duplici geminoque fit aere visus. 275
Primus enim est, citra posteis qui cernitur aer:
Inde fores ipsae dextra laevaque sequuntur.
Post extraria lux oculos perterget, et aer
Alter, et illa, foris quae vere transpiciuntur.
Sic ubi se primum speculi proiecit imago, 280
Dum venit ad nostras acies, protrudit agitque
Aera, qui inter se cunque est oculosque locatus:
Et facit, ut prius hunc omnem sentire queamus,
Quam speculum: sed ubi speculum quoque sensimus ipsum,
Continuo a nobis in id haec, quae fertur, imago 285
Pervenit, et nostros oculos reiecta revisit:
Atque alium prae se propellens aera volvit;
Et facit, ut prius hunc, quam se, videamus: eoque

Distare a speculo tantum remmota videtur.
290 Quare etiam atque etiam minime mirarier est par
Illis, quae reddunt speculorum ex aequore visum,
Aeribus binis; quoniam res confit utroque.
Nunc ea, quae nobis membrorum dextera pars est,
In speculis fit ut in laeva videatur, eo quod
295 Planitiem ad speculi veniens cum offendit imago,
Non convertitur incolumis; sed recta retrorsum
Sic eliditur, ut si quis prius, arida quam sit
Cretea persona, adlidat pilaeve trabive;
Atque ea continuo rectam si fronte figuram
300 Servet, et elisam retro sese exprimat ipsa:*
Fiet, ut, ante oculos fuerit qui dexter, hic idem
Nunc sit laevus; et e laevo sit mutua dexter.
Fit quoque, de speculo in speculum ut tradatur imago:
Quinque etiam, sexve ut fieri simulacra suerint.
305 Nam quaecunque retro parte interiore latebunt,
Inde tamen, quamvis torte, penitusque remota,
Omnia per flexos aditus educta, licebit
Pluribus haec speculis videantur in aedibus esse.
Usque adeo e speculo in speculum tralucet imago,
310 Et cum laeva data est, fit rursum ut dextera fiat:
Inde retrorsum reddit se, et convertit eodem.
Quin etiam, quaecunque latuscula sunt speculorum
Adsimili lateris flexura praedita nostri:
Dextera ea propter nobis simulacra remittunt;
315 Aut quia de speculo in speculum transfertur imago,
Inde ad nos elisa bis advolat; aut etiam quod
Circumagitur, cum venit imago, propterea quod
Flexa figura docet speculi convertier ad nos.
Endogredi porro pariter simulacra, pedemque

Ponere nobiscum credas, gestumque imitari; 320
Propterea, quia de speculi qua parte recedas,
Continuo nequeunt illinc simulacra reverti:
Omnia quandoquidem cogit natura referri,
Ac resilire ab rebus ad aequos reddita flexus.
Splendida porro oculi fugitant, vitantque tueri: 325
Sol etiam caecat, contra si tendere pergas:
Propterea, quia vis magna est ipsius; et alte
Aera per purum graviter simulacra feruntur,
Et feriunt oculos, turbantia composituras.
Praeterea, splendor, quicunque est acer, adurit 330
Saepe oculos, ideo quod semina possidet ignis
Multa, dolorem oculis quae gignunt insinuando.
Lurida praeterea fiunt, quaecunque tuentur
Arquati: quia luroris de corpore eorum
Semina multa fluunt simulacris obvia rerum; 335
Multaque sunt oculis in eorum denique mista,
Quae contage sua palloribus omnia pingunt.
E tenebris autem, quae sunt in luce, tuemur,
Propterea quia, cum propior caliginis aer
Ater init oculos prior, et possedit apertos; 340
Insequitur candens confestim lucidus aer,
Qui quasi purgat eos, ac nigras discutit umbras
Aeris illius: nam multis partibus hic est
Mobilior, multisque minutior, et mage pollens.
Qui simul atque vias oculorum luce replevit, 345
Atque patefecit, quas ante obsederat ater:
Continuo rerum simulacra adaperta sequuntur,
Quae sita sunt in luce, lacessuntque, ut videamus.
Quod contra facere in tenebris a luce nequimus,
Propterea, quia posterior caliginis aer 350
Crassior insequitur, qui cuncta foramina complet;
Obsiditque vias oculorum, ne simulacra
Possint ullarum rerum coniecta moveri.

Quadratasque procul turreis cum cernimus urbis:
355 Propterea fit, uti videantur saepe rotundae,
Angulus obtusus quia longe cernitur omnis;
Sive etiam potius non cernitur; ac perit eius
Plaga, nec ad nostras acies perlabitur ictus:
Aera per multum quia dum simulacra feruntur,
360 Cogit hebescere eum crebris offensibus aer.
Hinc, ubi suffugit sensum simul angulus omnis,
Fit, quasi tornata ut saxorum structa tuantur:
Non tamen, ut coram quae sunt, vereque rotunda,
Sed quasi adumbratim paulum simulata videntur.
365 Umbra videtur item nobis in sole moveri,
Et vestigia nostra sequi, gestumque imitari;
(Aera si credas privatum lumine posse
Endogredi, motus hominum gestusque sequentem.
Nam nihil esse potest aliud, nisi lumine cassus
370 Aer, id, quod nos umbram perhibere suemus.)
Nimirum, quia terra locis ex ordine certis
Lumine privatur solis, quacunque meantes
Officimus: repletur item, quod liquimus eius.
Propterea fit, uti videatur, quae fuit umbra
375 Corporis, e regione eadem nos usque secuta.
Semper enim nova se radiorum lumina fundunt,
Primaque dispereunt, quasi in ignem lana trahatur.
Propterea facile et spoliatur lumine terra:
Et repletur item, nigrasque sibi abluit umbras.
380 Nec tamen hic oculos falli concedimus hilum.
Nam, quocunque loco sit lux, atque umbra, tueri
Illorum est: eadem vero sint lumina, necne,
Umbraque, quae fuit hic, eadem num transeat illuc;
An potius fiat, paulo quod diximus ante:
385 Hoc animi demum ratio discernere debet:

Nec possunt oculi naturam noscere rerum.
Proinde animi vitium hoc oculis adfingere noli.
Qua vehimur navi, fertur, cum stare videtur:
Quae manet in statione, ea praeter creditur ire:
Et fugere ad puppim colles campique videntur, 390
Quos agimus praeter navim, velisque volamus.
Sidera cessare aetheriis adfixa cavernis
Cuncta videntur: at adsiduo in sunt omnia motu:
Quandoquidem longos obitus exorta revisunt,
Cum permensa suo sunt coelum corpore claro: 395
Solque pari ratione manere et luna videtur
In statione; ea quae ferri res indicat ipsa.
Exstantesque procul medio de gurgite montes,
Classibus inter quos liber patet exitus, [iidem
Apparent: et longe divolsi licet,] ingens 400
Insula coniunctis tamen ex his una videtur.
Atria versari, et circumcursare columnae,
Usque adeo fit, uti pueris videantur, ubi ipsi
Desierunt verti, vix ut iam credere possint,
Non supra sese ruere omnia tecta minari. 405
Iamque rubrum tremulis iubar ignibus erigere alte
Cum coeptat natura, supraque extollere monteis;
Quos tibi tum supra sol monteis esse videtur,
Cominus ipse suo contingens fervidus igni,
Vix absunt nobis missus bis mille sagittae; 410
Vix etiam cursus quingentos saepe veruti:
Inter eos solemque iacent immania ponti
Aequora, substrata aetheriis ingentibus oris:
Interiectaque sunt terrarum millia multa,
Quae variae retinent gentes et saecla ferarum. 415
At conlectus aquae, digitum non altior unum,
Qui lapides inter sistit per strata viarum,
Despectum praebet sub terras impete tanto,
A terris quantum coeli patet altus hiatus:

420 Nubila despicere, et coelum ut videare videre et
Corpora mirando sub terras abdita coelo.
Denique, ubi in medio nobis equus acer obhaesit
Flumine, et in rapidas amnis despeximus undas;
Stantis equi corpus transversum ferre videtur
425 Vis, et in adversum flumen contrudere raptim:
Et, quocunque oculos traieoimus, omnia ferri
Et fluere adsimili nobis ratione videntur.
Porticus aequali quamvis est denique ductu
Stansque in perpetuum paribus suffulta columnis;
430 Longa tamen parte ab summa cum tota videtur,
Paulatim trahit angusti fastigia coni,
Tecta solo iungens, atque omnia dextera laevis:
Donicum in obscurum coni conduxit acumen.
In pelago nautis ex undis ortus, in undis
435 Sol fit uti videatur obire, et condere lumen:
Quippe ubi nil aliud, nisi aquam coelumque tuentur,
Ne leviter credas labefactari undique sensus.
At maris ignaris in portu clauda videntur
Navigia, aplustris fractis, obnitier undis.
440 Nam quaecunque supra rorem salis edita pars est
Remorum, recta est; et recta superne guberna:
Quae demersa liquore obeunt, refracta videntur
Omnia converti, sursumque supina reverti;
Et reflexa prope in summo fluitare liquore.
445 Raraque per coelum cum venti nubila portant
Tempore nocturno, tum splendida signa videntur
Labier adversum nubeis, atque ire superne
Longe aliam in partem, quam quo ratione feruntur.
At si forte oculo manus uni subdita, subter
450 Pressit eum, quodam sensu fit, uti videantur
Omnia, quae tuimur, fieri tum bina tuendo;
Bina lucernarum florentia lumina flammis,

Binaque per totas aedeis geminare supellex:
Et duplices hominum facies, et corpora bina.
Denique cum suavi devinxit membra sopore 455
Somnus, et in summa corpus iacet omne quiete:
Tum vigilare tamen nobis, et membra movere
Nostra videmur, et in noctis caligine caeca
Cernere censemus solem, lumenque diurnum;
Conclusoque loco coelum, mare, flumina, monteis 460
Mutare, et campos pedibus transire videmur:
Et sonitus audire, severa silentia noctis
Undique cum constent, et reddere dicta tacentes.
Cetera de genere hoc mirando multa videmus,
Quae violare fidem quasi sensibus omnia quaerunt: 465
Nequidquam: quoniam pars horum maxima fallit
Propter opinatus animi, quos addimus ipsi,
Pro visis ut sint, quae non sunt sensibu' visa.
Nam nihil egregius, quam res secernere apertas
A dubiis, animus quas ab se protinus addit. 470
Denique, nil sciri si quis putat, id quoque nescit,
An sciri possit, qui se nil scire fatetur:
Hunc igitur contra mittam contendere causam,
Qui capite ipse suo instituit vestigia retro.
Et tamen hoc quoque uti concedam, scire; at id ipsum 475
Quaeram, (quom in rebus veri nil viderit ante,)
Unde sciat, quid sit scire, et nescire vicissim;
Notitiam veri quae res falsique crearit;
Et dubium certo quae res differre probarit?
Invenies, primis ab sensibus esse creatam 480
Notitiam veri, neque sensus posse refelli:
Nam maiore fide debet reperirier illud,
Sponte sua veris quod possit vincere falsa.
Quid maiore fide porro, quam sensus, haberi

485 Debet? an ab sensu falso ratio orta valebit
Dicere eos contra, quae tota ab sensibus orta est?
Qui nisi sint veri, ratio quoque falsa fit omnis.
An poterunt oculos aures reprehendere? an aureis
Tactus? an hunc porro tactum sapor arguet oris?
490 An confutabunt nares, oculive revincent?
Non (ut opinor) ita est: nam seorsum quoique potestas
Divisa est: sua vis quoique est: ideoque necesse est,
Quod molle aut durum est, gelidum, fervensve, seorsum
Id molle, aut durum, gelidum, fervensve videri;
495 Et seorsum varios rerum sentire colores,
Et quaecunque coloribu' sunt coniuncta, necesse est.
Seorsus item sapor oris habet vim, seorsus odores
Nascuntur, seorsum sonitus? ideoque necesse est,
Non possint alios alii convincere sensus.
500 Nec porro poterunt ipsi reprendere sese;
Aequa fides quoniam debebit semper haberi.
Proinde, quod in quoque est his visum tempore, verum est.
Et, si non poterit ratio dissolvere causam,
Cur ea, quae fuerint iuxtim quadrata, procul sint
505 Visa rotunda; tamen praestat rationis egentem
Reddere mendose causas utriusque figurae,
Quam manibus manifesta suis emittere quaequam;
Et violare fidem primam, et convellere tota
Fundamenta, quibus nixatur vita, salusque.
510 Non modo enim ratio ruat omnis, vita quoque ipsa
Concidat extemplo, nisi credere sensibus ausis,

Praecipiteisque locos vitare, et cetera, quae sint
In genere hoc fugienda; sequi, contraria quae sint.
Illa tibi est igitur verborum copia cassa
Omnis, quae contra sensus instructa, parata est. 515
Denique ut in fabrica, si prava est regula prima,
Normaque si fallax rectis regionibus exit,
Et libella aliquo si ex parti claudicat hilum,
Omnia mendose fieri, atque obstipa necessum est,
Prava, cubantia, prona, supina, atque absona tecta; 520
Iam ruere ut quaedam videantur velle, ruantque,
Prodita iudiciis fallacibus omnia primis.
Sic igitur ratio tibi rerum prava necesse est
Falsaque sit, falsis quaecunque ab sensibus orta est.
Nunc alii sensus quo pacto quisque suam rem 525
Sentiat, haudquaquam ratio scruposa relicta est.
Principio, auditur sonus, et vox omnis, in aureis
Insinuata suo pepulere ubi corpore sensum.
Corpoream quoque enim vocem constare fatendum est,
Et sonitum; quoniam possunt impellere sensus. 530
Praeterradit enim vox fauceis saepe, facitque
Asperiora foras gradiens arteria clamor.
Quippe, per angustum turba maiore coorta
Ire foras ubi coeperunt primordia vocum,
Scilicet expletis quoque ianua raditur oris 535
Rauca viis, et iter laedit, qua vox it in auras.
Haud igitur dubium est, quin voces verbaque constent
Corporeis e principiis, ut laedere possint.
Nec te fallit item, quid corporis auferat, et quid
Detrahat ex hominum nervis ac viribus ipsis 540

Perpetuus sermo nigrai noctis ad umbram,
Aurorae perductus ab exoriente nitore;
Praesertim si cum summo est clamore profusus:
Ergo corpoream vocem constare necesse est,
545 Multa loquens quoniam amittit de corpore partem.

Asperitas autem vocis fit ab asperitate
Principiorum; et item laevor laevore creatur.
Nec simili penetrant aureis primordia forma,
Quom tuba depresso graviter sub murmure mugit,
550 Aut reboant raucum retrocita cornua bombum;
* Vallibus et cycni gelidis orti ex Heliconis
Cum liquidam tollunt lugubri voce querelam.

Hasce igitur penitus voces cum corpore nostro
Exprimimus, rectoque foras emittimus ore,
555 Mobilis articulat verborum daedala lingua;
Formaturaque labrorum pro parte figurat.

Atque ubi non longum spatium est, unde illa profecta
Perveniat vox quaeque, necesse est verba quoque ipsa
Plane exaudiri, discernique articulatim.
560 Servat enim formaturam, servatque figuram.
At si interpositum spatium fit longius aequo,
Aëra per multum confundi verba necesse est,
Et conturbari vocem, dum transvolat auras.
Ergo fit, sonitum ut possis audire, neque hilum
365 Internoscere, verborum sententia quae sit:
Usque adeo confusa venit vox, inque pedita.

Praeterea, edictum saepe unum perciet aureis
Omnibus, in populo emissum praeconis ab ore:
In multas igitur voces vox una repente
570 Diffugit, in privas quoniam se dividit aureis,

Obsignans formam verbis, clarumque sonorem.
At quae pars vocum non aureis accidit ipsas,
Praeterlata perit, frustra diffusa per auras:
Pars solidis adlisa locis, reiecta sonorem
Reddit, et interdum frustratur imagine verbi. 575
Quae bene cum videas, rationem reddere possis
Tute tibi atque aliis, quo pacto per loca sola
Saxa pareis formas verborum ex ordine reddant,
Palanteis comites cum monteis inter opacos
Quaerimus, et magna dispersos voce ciemus. 580
Sex etiam, aut septem loca vidi reddere voces,
Unam cum iaceres: ita colles collibus ipsis
Verba repulsantes iterabant dicta referre.
Haec loca capripedes Satyros Nymphasque tenere
Finitimi fingunt, et Faunos esse loquuntur; 585
Quorum noctivago strepitu ludoque iocanti
Adfirmant volgo taciturna silentia rumpi,
Chordarumque sonos fieri, dulceisque querelas,
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum:
Et genus agricolum late sentiscere, cum Pan 590
Pinea semiferi capitis velamina quassans,
Unco saepe labro calamos percurrit hianteis,
Fistula silvestrem ne cesset fundere Musam.
Cetera de genere hoc monstra ac portenta loquuntur,
Ne loca deserta ab divis quoque forte putentur 595
Sola tenere: ideo iactant miracula dictis:
Aut aliqua ratione alio ducuntur, ut omne
Humanum genus est avidum nimis auricularum.
Quod superest, non est mirandum, qua ratione
Quae loca per nequeunt oculi res cernere apertas, 600
Haec loca per voces veniant, aureisque lacessant.

Conloquimur clausis foribus: quod saepe videmus.
Nimirum, quia vox per flexa foramina rerum
Incolumis transire potest, simulacra renutant:
605 Perscinduntur enim, nisi recta foramina tranant;
Qualia sunt vitri, species quae travolat omnis.
Praeterea, parteis in cunctas dividitur vox,
Ex aliis aliae quoniam gignuntur; ubi una
Dissiluit semel in multas exorta: quasi ignis
610 Saepe solet scintilla suos se spargere in ignes.
Ergo replentur loca vocibus, abdita retro
Omnia quae circum fuerint, sonituque cientur.
At simulacra viis directis omnia tendunt,
Ut sunt missa semel: quapropter cernere nemo
615 Se supra potis est: at voces accipere extra.
Et tamen ipsa quoque haec, dum transit clausa viarum,
Vox obtunditur, atque aureis confusa penetrat:
Et sonitum potius, quam verba, audire videmur.
Haec, queis sentimus succum, lingua atque palatum,
620 Plusculum habent in se rationis plusque operai.
Principio, succum sentimus in ore, cibum cum
Mandendo exprimimus: ceu plenam spongiam aquai
Si quis forte manu premere, exsiccareque coepit.
Inde, quod exprimimus, per caulas omne palati
625 Diditur, et rarae perplexa foramina linguae.
Haec ubi laevia sunt manantis corpora succi,
Suaviter attingunt, et suaviter omnia tractant
Humida linguai circum sudantia templa.
At contra pungunt sensum lacerantque coorta,
630 Quanto quaeque magis sunt asperitate repleta.
Deinde voluptas est e succo in fine palati:
Cum vero deorsum per fauceis praecipitavit,
Nulla voluptas est, dum diditur omnis in artus:

Nec refert quidquam, quo victu corpus alatur,
Dummodo, quod capias, concoctum didere possis 635
Artubus, et stomachi humectum servare tenorem.
Nunc aliis alius cur sit cibus, ut videamus,
Expediam; quareve, aliis quod triste et amarum est,
Hoc tamen esse aliis possit praedulce videri.
Tantaque in his rebus distantia differitasque est, 640
Ut, quod alis cibus est, aliis fuat acre venenum.
Est utique, ut serpens hominis contacta salivis
Disperit, ac sese mandendo conficit ipsa.
Praeterea, nobis veratrum est acre venenum,
Ac capris adipes et coturnicibus auget. 645
Ut, quibus id fiat rebus, cognoscere possis,
Principio meminisse decet, quae diximus ante,
Semina multimodis in rebus mista teneri.
Porro omnes, quaecunque cibum capiunt animantes,
Ut sunt dissimiles extrinsecus, et generatim 650
Extima membrorum circumcaesura coercet,
Proinde ac seminibus distant variantque figura.
Semina cum porro distent, differre necesse est
Intervalla, viasque, foramina quae perhibemus,
Omnibus in membris, et in ore, ipsoque palato. 655
Esse minora igitur quaedam, maioraque debent,
Esse triquetra aliis, aliis quadrata necesse est:
Multa rotunda, modis multis multangula quaedam.
Namque figurarum ratio motusque reposcunt,
Proinde foraminibus debent differre figurae 660
Et variare viae, proinde ac textura coercet.
Ergo ubi quod suave est aliis, aliis fit amarum:
Illis, queis suave est, laevissima corpora debent
Contrectabiliter caulas intrare palati.
At contra, quibus est eadem res intus acerba: 665
Aspera nimirum penetrant hamataque fauceis.

Nunc facile ex his est rebus cognoscere quaeque.
Quippe, ubi quoi febris, bili superante, coorta est,
Aut alia ratione aliqua est vis excita morbi;
670 Perturbatur ibi totum iam corpus, et omnes
Commutantur ibi positurae principiorum:
Fit, prius ad sensum ut quae corpora conveniebant,
Nunc non conveniant, et cetera sint magis apta,
Quae penetrata queunt sensum progignere acerbum.
675 Utraque enim sunt in mellis commista sapore:
Id quod iam supera tibi saepe ostendimus ante.
Nunc age, quo pacto nareis adiectus odoris
Tangat, agam. Primum res multas esse necesse est,
Unde fluens volvat varius se fluctus odorum.
680 Nam fluere, et mitti volgo, spargique putandum est.
Verum aliis alius magis est animantibus aptus,
Dissimileis propter formas: ideoque per auras
Mellis apes quamvis longe ducuntur odore;
Vulturiique cadaveribus; tum fissa ferarum
685 Ungula quo tulerit gressum, promissa canum vis
Ducit; et humanum longe praesentit odorem
Romulidarum arcis servator, candidus anser.
Sic aliis alius nidor datus ad sua quemque
Pabula ducit, et a taetro resilire veneno
690 Cogit; eoque modo servantur saecla ferarum.
Hic odor ipse igitur, nareis quicunque lacessit,
Est alio ut possit permitti longius alter.
Sed tamen haud quisquam tam longe fertur eorum,

Quam sonitus, quam vox, mitto iam dicere, quam res,
Quae feriunt oculorum acies, visumque lacessunt. 695
Errabundus enim tarde venit, ac perit ante,
Paulatim facilis distractus in aeris auras:
Ex alto primum quia vix emittitur ex re.
Nam penitus fluere atque recedere rebus odores
Significat, quod fracta magis redolere videntur 700
Omnia, quod contrita, quod igni conlabefacta.
  Deinde videre licet, maioribus esse creatum
Principiis voci: quoniam per saxea septa
Non penetrat, qua vox volgo sonitusque feruntur.
Quare etiam quod olet, non tam facile esse videbis 705
Investigare, in qua sit regione locatum.
Refrigescit enim cunctando plaga per auras;
Nec calida ad sensum decurrit nuntia rerum.
Errant saepe canes itaque, et vestigia quaerunt.
  Nec tamen hoc solis in odoribus, atque saporum 710
In genere est: sed item species rerum atque colores
Non ita conveniunt ad sensus omnibus omnes,
Ut non sint aliis quaedam magis acria visu.
  Quin etiam gallum, noctem explaudentibus alis,
Auroram clara consuetum voce vocare, 715
Nenu queunt rapidi contra constare leones,
Inque tueri: ita continuo meminere fugai:
Nimirum, quia sunt gallorum in corpore quaedam
Semina, quae, cum sunt oculis immissa leonum,
Pupillas interfodiunt, acremque dolorem 720
Praebent, ut nequeant contra durare feroces;
Cum tamen haec nostras acies nil laedere possint:
Aut quia non penetrant; aut quod penetrantibus illis
Exitus ex oculis liber datur, in remeando

725 Laedere ne possint ex ulla lumina parte.
Nunc age, quae moveant animum res, accipe, et unde,
Quae veniunt, veniant in mentem, percipe paucis.
Principio hoc dico, rerum simulacra vagari
Multa modis multis in cunctas undique parteis
730 Tenuia, quae facile inter se iunguntur in auris,
Obvia cum veniunt, ut aranea, braecteaque auri.
Quippe etenim multo magis haec sunt tenuia textu,
Quam quae percipiunt oculos, visumque lacessunt:
Corporis haec quoniam penetrant per rara, cientque
735 Tenuem animi naturam intus, sensumque lacessunt.
Centauros itaque et Scyllarum membra videmus,
Cerbereasque canum facies, simulacraque eorum,
Quorum morte obita tellus amplectitur ossa:
Omne genus quoniam passim simulacra feruntur,
740 Partim sponte sua quae fiunt aëre in ipso,
Partim quae variis ab rebus cumque recedunt,
Et quae consistunt ex horum facta figuris.
Nam certe ex vivo Centauri non fit imago,
Nulla fuit quoniam talis natura animalis.
745 Verum ubi equi atque hominis casu convenit imago,
Haerescit facile extemplo, quod diximus ante,
Propter subtilem naturam et tenuia texta.
Cetera de genere hoc eadem ratione creantur.
Quae cum mobiliter summa levitate feruntur,
750 Ut prius ostendi, facile uno commovet ictu
Quaelibet una animum nobis subtilis imago.
Tenuis enim mens est, et mire mobilis ipsa.

Haec fieri (ut memoro) facile hinc cognoscere possis,
Quatinus hoc simile est oculis, quod mente videmus,
Atque oculis simili fieri ratione necesse est. 755
Nunc igitur quoniam docui, me forte leones
Cernere per simulacra, oculos quaecunque lacessunt:
Scire licet, mentem simili ratione moveri
Per simulacra leonum cetera, quae videt aeque,
Nec minus, atque oculi: nisi quod mage tenuia 760 cernit.
Nec ratione alia, cum somnus membra profudit,
Mens animi vigilat, nisi quod simulacra lacessunt
Haec eadem nostros animos, quae, quom vigilamus:
Usque adeo, certe ut videamur cernere eum, quem
Reddita vitaï iam mors et terra potita est. 765
Hoc ideo fieri cogit natura, quod omnes
Corporis effecti sensus per membra quiescunt,
Nec possunt falsum veris convincere rebus.
Praeterea, meminisse iacet, languetque sopore,
Nec dissentit, eum mortis letique potitum 770
Iampridem, quem mens vivum se cernere credit.
Quod superest, non est mirum, simulacra moveri,
Brachiaque in numerum iactare, et cetera membra.
Nam fit, ut in somnis facere hoc videatur imago.
Quippe, ubi prima perit, alioque est altera nata 775
Endo statu, prior haec gestum mutasse videtur.
Scilicet id fieri celeri ratione putandum est.
Multaque in his rebus quaeruntur, multaque nobis

Clarandum est, plane si res exponere avemus.
780 Quaeritur in primis, quare, quod quoique libido
Venerit, extemplo mens cogitet eius id ipsum.
Anne voluntatem nostram simulacra tuentur?
Et simulac volumus, nobis occurrit imago?
Si mare, si terram cordi est, si denique coelum,
785 Conventus hominum, pompam, convivia, pugnas,
Omnia sub verbone creat natura, paratque?
Quom praesertim aliis eadem in regione locoque
Longe dissimileis animus res cogitet omnis?
Quid porro, in numerum procedere quom simulacra
790 Cernimus in somnis, et mollia membra movere,
Mollia mobiliter quom alternis brachia mittunt?
Et repetunt oculis gestum pede convenienti?
Scilicet arte madent simulacra, et docta vagantur,
Nocturno facere ut possint in tempore ludos?
795 An magis illud erit verum, quia tempore in uno
Cum sentimus id: ut cum vox emittitur una:
Tempora multa latent, ratio quae comperit esse:
Propterea fit, uti quovis in tempore quaeque
Praesto sint simulacra locis in queisque parata?
800 Tanta est mobilitas, et eorum copia tanta.
Et quia tenuia sunt, nisi se contendit, acute
Cernere non potis est animus; proinde omnia, quae sunt
Praeterea, pereunt, nisi sic sese ipse paravit.
Ipse parat sese porro, speratque futurum,
805 Ut videat, quod consequitur rem quamque: fit ergo.
Nonne vides, oculos etiam, quom, tenuia quae sint,
Cernere coeperunt, contendere se, atque parare,
Nec sine eo fieri posse, ut cernamus acute?

Et tamen in rebus quoque apertis noscere possis,
Si non advertas animum, proinde esse, quasi 810
omni
Tempore semotae fuerint, longeque remotae.
Cur igitur mirum est, animus si cetera perdit,
Praeter quam quibus est in rebus deditus ipse?
Deinde adopinamur de signis maxima parvis:
Ac nos in fraudem induimus, frustramur et ipsi. 815
Fit quoque, ut interdum non suppeditetur imago
Eiusdem generis, sed femina quae fuit ante,
In manibus vir tum factus videatur adesse:
Aut alia ex alia facies aetasque sequatur:
Quod ne miremur, sopor atque oblivia curant. 820
Illud in his rebus vitium vehementer, et istum
Effugere errorem, vitareque praemeditator,
Lumina ne facias oculorum clara creata,
Prospicere ut possimus: et, ut proferre viaï
Proceros passus, ideo fastigia posse 825
Surarum ac feminum pedibus fundata plicari:
Brachia tum porro validis ex apta lacertis
Esse, manusque datas utraque a parte ministras,
Ut facere ad vitam possimus, quae foret usus.
Cetera de genere hoc, inter quaecunque pre- 830
tantur,
Omnia perversa praepostera sunt ratione.
Nil ideo quoniam natum est in corpore, ut uti
Possemus, sed quod natum est, id procreat usum:
Nec fuit ante videre oculorum lumina nata;
Nec dictis orare prius, quam lingua creata est: 835
Sed potius longe linguae praecessit origo
Sermonem; multoque creatae sunt prius aures,
Quam sonus est auditus: et omnia denique mem-
bra
Ante fuere, ut opinor, eorum quam foret usus.
Haud igitur potuere utendi crescere causa. 840
At contra conferre manu certamina pugnae,

Et lacerare artus, foedareque membra cruore
Ante fuit multo, quam lucida tela volarent:
Et volnus vitare prius natura coegit,
845 Quam daret obiectum parmai laeva per artem.
Scilicet et fessum corpus mandare quieti
Multo antiquius est, quam lecti mollia strata.
Et sedare sitim prius est, quam pocula, natum.
Haec igitur possent utendi cognita causa
850 Credier, ex usu quae sunt vitaque reperta.
Illa quidem seorsum sunt omnia, quae prius ipsa
Nata, dedere suae post notitiam utilitatis.
Quo genere in primis sensus et membra videmus.
Quare etiam atque etiam procul est, ut credere possis,
855 Utilitatis ob officium potuisse creari.
Illud item non est mirandum, corporis ipsa
Quod natura cibum quaerit quoiusque animantis.
Quippe etenim fluere atque recedere corpora rebus
Multa modis multis docui: sed plurima debent
860 Ex animalibus iis, quae sunt exercita motu;
Multaque per sudorem ex alto pressa feruntur,
Multa per os exhalantur, quom languida anhelant.
His igitur rebus rarescit corpus, et omnis
Subruitur natura; dolor quam consequitur rem:
865 Propterea capitur cibus, ut suffulciat artus,
Et recreet vireis interdatus, atque patentem
Per membra ac venas ut amorem obturet edendi.
Humor item discedit in omnia, quae loca cunque
Poscunt humorem, glomerataque multa vaporis
870 Corpora, quae stomacho praebent incendia nostro,
Dissupat adveniens liquor, ac restinguit, ut ignem,

Urere ne possit calor amplius aridus artus.
Sic igitur tibi anhela sitis de corpore nostro
Abluitur, sic expletur ieiuna cupido.
Nunc qui fiat, uti passus proferre queamus, 875
Cum volumus, varieque datum sit membra movere,
Et quae res tantum hoc oneris protrudere nostri
Corporis insuerit, dicam: tu percipe dicta.
Dico, animo nostro primum simulacra meandi
Accidere, atque animum pulsare, ut diximus ante. 880
Inde voluntas fit: neque enim facere incipit ullam
Rem quisquam, quam mens providit, quid velit, ante.
At, quod providet, illius rei constat imago.
Ergo animus cum sese ita commovet, ut velit ire
Inque gredi, ferit extemplo, quae in corpore toto 885
Per membra, atque artus, animai dissita vis est:
Et facile est factu, quoniam coniuncta tenetur.
Inde ea proporro corpus ferit, atque ita tota
Paulatim moles protruditur, atque movetur.
Praeterea tum rarescit quoque corpus, et aer, 890
Scilicet ut debet, qui semper mobilis exstat,
Per patefacta venit, penetratque foramina largus;
Et dispergitur ad parteis ita quasque minutas
Corporis: hinc igitur rebus fit utrinque duabus,
Corpus uti, ut navis velis ventoque, feratur. 895
Nec tamen illud in his rebus mirabile constat,
Tantula quod tantum corpus corpuscula possint
Contorquere, et onus totum convertere nostrum.
Quippe etenim ventus subtili corpore tenuis
Trudit agens magnam magno molimine navim: 900
Et manus una regit quantovis impete euntem:
Atque gubernaclum contorquet quolibet unum:
Multaque per trochleas et tympana pondere magno

Commovet, atque levi sustollit machina nisu.
905 Nunc quibus ille modis somnus per membra quietem
Inriget, atque animi curas e pectore solvat;
Suavidicis potius, quam multis versibus, edam:
Parvus ut est cycni melior canor, ille gruum quam
Clamor, in aetheriis dispersus nubibus austri.
910 Tu mihi da tenueis aureis, animumque sagacem,
Ne fieri negites, quae dicam, posse; retroque
Vera repulsanti discedas pectore dicta:
Tutemet in culpa quom sis, ne cernere possis.
Principio somnus fit, ubi est distracta per artus
915 Vis animae, partimque foras eiecta recessit:
Et partim contrusa magis concessit in altum.
Dissolvuntur enim tum demum membra, fluuntque.
Nam dubium non est, animai quin opera sit
Sensus hic in nobis; quem cum sapor impedit esse,
920 Tum nobis animam perturbatam esse putandum est,
Eiectamque foras; non omnem; namque iaceret
Aeterno corpus perfusum frigore leti:
Quippe ubi nulla latens animai pars remaneret
In membris, cinere ut multa latet obrutus ignis,
925 Unde reconflari sensus per membra repente
Possit, ut ex igni caeco consurgere flamma.
Sed quibus haec rebus novitas confletur, et unde
Perturbari anima, et corpus languescere possit,
Expediam: tu fac, ne ventis verba profundam.
930 Principio, externa corpus de parte necessum est,
Aëriis quoniam vicinum tangitur auris,
Tundier, atque eius crebro pulsarier ictu.

Proptereaque fere res omnes, aut corio sunt,
Aut seta, aut conchis, aut callo, aut cortice tectae.
Interiorem etiam partem spirantibus aër 935
Verberat hic idem, cum ducitur, atque reflatur.
Quare utrinque secus quom corpus vapulet, et quom
Perveniant plagae per parva foramina nobis
Corporis ad primas parteis, elementaque prima;
Fit quasi paulatim nobis per membra ruina. 940
Conturbantur enim positurae principiorum
Corporis atque animi, sic, ut pars inde animai
Eiiciatur, et introrsum pars abdita cedat;
Pars etiam distracta per artus, non queat esse
Coniuncta inter se, nec motu mutua fungi: 945
Inter enim sepit aditus natura viasque.
Ergo sensus abit mutatis motibus alte.
Et quoniam non est, quasi quod suffulciat artus,
Debile fit corpus, languescunt omnia membra:
Brachia, palpebraeque cadunt, poplitesque procumbunt. 950

Deinde cibum sequitur somnus, quia, quae facit aër,
Haec eadem cibus, in venas dum diditur omneis,
Efficit: et multo sopor ille gravissimus exstat,
Quem satur, aut lassus capias; quia plurima tum se
Corpora conturbant magno contusa labore. 955
Fit ratione eadem coniectus porro animai
Altior, atque foras eiectus largior eius,
Et divisior inter se, ac distractior intus.

Et quoi quisque fere studio devinctus adhaeret,
Aut quibus in rebus multum sumus ante morati, 960
Atque in qua ratione fuit contenta magis mens,
In somnis eadem plerumque videmur obire:

Causidici causas agere, et componere leges:
Induperatores pugnare, ac proelia obire:
965 Nautae contractum cum ventis cernere bellum:
Nos agere hoc autem, et naturam quaerere rerum
Semper, et inventam patriis exponere chartis.
Cetera sic studia atque artes plerumque videntur
In somnis animos hominum frustrata tenere.
970 Et, quicunque dies multos ex ordine ludis
Adsiduas dederunt operas, plerumque videmus,
Quom iam destiterint ea sensibus usurpare,
Relicuas tamen esse vias in mente patenteis,
Quà possint eadem rerum simulacra venire.
975 Permultos itaque illa dies eadem obversantur
Ante oculos, etiam vigilantes ut videantur
Cernere saltanteis, et mollia membra moventeis;
Et citharae liquidum carmen, chordasque loquenteis
Auribus accipere, et consessum cernere eundem,
980 Scenaique simul varios splendere decores.
Usque adeo magni refert studium atque voluntas,
Et quibus in rebus consuerint esse operati
Non homines solum, sed vero animalia cuncta.
Quippe videbis equos forteis, cum membra iacebunt,
985 In somnis sudare tamen, spirareque saepe,
Et quasi de palma summas contendere vireis,
Tunc quasi carceribus patefactis saepe quiete.
Venantumque canes in molli saepe quiete
Iactant crura tamen subito, vocesque repente
990 Mittunt, et crebras redducunt naribus auras,
Ut vestigia si teneant inventa ferarum.
Expergefactique sequuntur inania saepe
Cervorum simulacra, fugae quasi dedita cernant;
Donec discussis redeant erroribus ad se.
995 At consueta domi catulorum blanda propago

Degere, saepe levem ex oculis volucremque soporem
Discutere, et corpus de terra corripere instant,
Proinde quasi ignotas facies atque ora tuantur.
Et quam quaeque magis sunt aspera semina eorum,
Tam magis in somnis eadem saevire necessum est. 1000
At variae fugiunt volucres, pennisque repente
Sollicitant divum nocturno tempore lucos,
Accipitres somno in leni si proelia pugnasque
Edere sunt persectantes visaeque volantes.
Porro hominum mentes magnis quae motibus edunt? 1005
Magna etenim saepe in somnis faciuntque geruntque,
Reges expugnant, capiuntur, proelia miscent;
Tollunt clamores, quasi si iugulentur ibidem:
Multi depugnant, gemitusque doloribus edunt;
Et, quasi pantherae morsu saevique leonis 1010
Mandantur, magnis clamoribus omnia complent.
Multi de magnis per somnum rebu' loquuntur,
Indicioque sui facti persaepe fuere:
Multi mortem obeunt, multi, de montibus altis
Se quasi praecipitent ad terram corpore toto, 1015
Exterrentur, et ex somno, quasi mentibu' capti,
Vix ad se redeunt permoti corporis aestu.
Flumen item sitiens, aut fontem propter amoenum
Adsidet, et totum prope faucibus occupat amnem.
Pusi saepe lacum propter, se, ac dolia curta, 1020
Somno devincti credunt extollere vestem,
Totius humorem saccatum ut corpori' fundant:
Cum Babylonica magnifico splendore rigantur.

Tum quibus aetatis freta primitus insinuantur,
1025 Semen ubi ipsa dies membris matura creavit;
Conveniunt simulacra foris e corpore quoque,
Nuntia praeclari voltus pulchrique coloris :
Qui ciet inritans loca turgida semine multo,
Ut, quasi transactis saepe omnibu' rebu', profundant
1030 Fluminis ingenteis fluctus, vestemque cruentent.
Sollicitatur id in nobis, quod diximus ante,
Semen; adulta aetas cum primum roborat artus.
Namque alias aliud res commovet atque lacessit:
Ex homine humanum semen ciet una hominis vis.
1035 Quod simulatque suis eiectum sedibus exit,
Per membra atque artus decedit corpore toto
In loca conveniens nervorum certa; cietque
Continuo parteis genitaleis corporis ipsas:
Inritata tument loca semine, fitque voluntas
1040 Eiicere id, quo se contendit dira libido;
Idque petit corpus mens, unde est saucia amore.
Namque omnes plerumque cadunt in volnus, et illam
Emicat in partem sanguis, unde icimur ictu:
Et si cominus est, hostem ruber occupat humor.
1045 Sic igitur, Veneris qui telis accipit ictum,
Sive puer membris muliebribus hunc iaculatur,
Seu mulier, toto iactans e corpore amorem,
Unde feritur, eo tendit, gestitque coire,
Et iacere humorem in corpus de corpore ductum.
991 Namque voluptatem praesagit multa cupido.
Haec Venus est nobis, hinc autem est nomen Amoris:
Hinc illae primum Veneris dulcedinis in cor
Stillavit gutta, et succedit fervida cura.
Nam si abest, quod ames, praesto simulacra tamen sunt

Illius, et nomen dulce obversatur ad aureis. 1055
Sed fugitare decet simulacra, et pabula amoris
Absterrere sibi, atque alio convertere mentem,
Et iacere humorem conlectum in corpora quaeque;
Nec retinere semel conversum unius amore,
Et servare sibi curam, certumque dolorem. 1060
Ulcus enim vivescit, et inveterascit alendo,
Inque dies gliscit furor, atque aerumna gravescit,
Si non prima novis conturbes volnera plagis,
Volgivagaque vagus Venere ante recentia cures,
Aut alio possis animi traducere motus. 1065
Nec Veneris fructu caret is, qui vitat amorem:
Sed potius, quae sunt sine poena, commoda sumit.
Nam certa et pura est sanis magis inde voluptas,
Quam miseris: etenim potiundi tempore in ipso
Fluctuat incertis erroribus ardor amantum: 1070
Nec constat, quid primum oculis manibusque fruantur.
Quod petiere premunt arcte, faciuntque dolorem
Corporis, et denteis inlidunt saepe labellis,
Osculaque adfigunt, quia non est pura voluptas:
Et stimuli subsunt, qui instigant laedere id ipsum, 1075
Quodcunque est, rabies unde illae germina surgunt.
Sed leviter poenas frangit Venus inter amorem,
Blandaque refrenat morsus admista voluptas.
Namque in eo spes est, unde est ardoris origo,
Restingui quoque posse ab eodem corpore flammam; 1080
Quod fieri contra coram natura repugnat:

Unaque res haec est, quoius quam pluria habemus,
Tam magis ardescit dira cuppedine pectus.
Nam cibus atque humor membris adsumitur intus,
1085 Quae quoniam certas possunt obsidere parteis,
Hoc facile expletur laticum frugumque cupido:
Ex hominis vero facie, pulchroque colore
Nil datur in corpus praeter simulacra fruendum
Tenuia, quae vento spes raptat saepe misella.
1090 Ut bibere in somnis sitiens quom quaerit, et humor
Non datur, ardorem in membris qui stinguere possit;
Sed laticum simulacra petit, frustraque laborat,
In medioque sitit torrenti flumine potans.
Sic in amore Venus simulacris ludit amanteis;
1095 Nec satiare queunt spectando corpora coram,
Nec manibus quidquam teneris abradere membris
Possunt, errantes incerti corpore toto.
Denique quom membris conlatis flore fruuntur
Aetatis, quom iam praesagit gaudia corpus,
1100 Atque in eo est Venus, ut muliebria conserat arva;
Adfigunt avide corpus, iunguntque salivas
Oris, et inspirant pressantes dentibus ora;
Nequidquam: quoniam nihil inde abradere possunt,
Nec penetrare, et abire in corpus corpore toto.
1105 Nam facere interdum id velle, et certare videntur:
Usque adeo cupide Veneris compagibus haerent,
Membra voluptatis dum vi labefacta liquescunt.
Tandem ubi se rupit nervis conlecta cupido,
Parva fit ardoris violenti pausa parumper;
1110 Inde redit rabies eadem, et furor ille revisit,

Quom sibi, quod cupiant ipsi, contingere quaerunt:
Nec reperire malum id possunt quae machina vincat:
Usque adeo incerti tabescunt volnere caeco.
Adde quod absumunt vireis, pereuntque labore.
Adde quod alterius sub nutu degitur aetas. 1115
Labitur interea res, et vadimonia fiunt;
Languent officia, atque aegrotat fama vacillans;
Unguenta et pulchra in pedibus Sicyonia rident:
Scilicet et grandes viridi cum luce smaragdi
Auro includuntur, teriturque thalassina vestis 1120
Assidue, et Veneris sudorem exercita potat:
Et bene parta patrum fiunt anademata, mitrae:
Interdum in palliam, ac Melitensia, Ceaque vertunt.
Eximia veste et victu convivia, ludi,
Pocula crebra, unguenta, coronae, serta parantur; 1125
Nequidquam: quoniam medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat:
Aut quod conscius ipse animus se forte remordet,
Desidiose agere aetatem, lustrisque perire:
Aut quod in ambiguo verbum iaculata reliquit; 1130
Quod cupido adfixum cordi vivescit, ut ignis:
Aut nimium iactare oculos, aliumve tueri
Quod putat, in voltuque videt vestigia risus.
Atque in amore mala haec proprio summeque secundo
Inveniuntur: in adverso vero atque inopi sunt, 1135
Prendere quae possis oculorum lumine aperto,
Innumerabilia; ut melius vigilare sit ante,
Qua docui ratione, cavereque, ne inlaqueeris.
Nam vitare, plagas in amoris ne laciamur,
Non ita difficile est, quam captum retibus ipsis 1140

Exire, et validos Veneris perrumpere nodos:
Et tamen inplicitus quoque possis, inque peditus
Effugere infestum, nisi tute tibi obvius obstes;
Et praetermittas animi vitia omnia primum;
1145 Tum quae corpori' sunt eius, quam percupis, ac vis.
Nam hoc faciunt homines plerumque cupidine caeci:
Et tribuunt ea, quae non sunt his commoda vere.
Multimodis igitur pravas turpeisque videmus
Esse in deliciis, summoque in honore vigere.
1150 Atque alios alii inrident, Veneremque süadent
Ut placent, quoniam foedo adflictantur amore;
Nec sua respiciunt miseri mala maxima saepe.
Nigra, *μελίχροος* est: immunda et foetida, *ἄκοσμος*·
Caesia, *Παλλάδιον*· nervosa, et lignea, *δορκάς*·
1155 Parvola, pumilio, *Χαρίτων ἴα*, tota merum sal:
Magna, atque immanis, *κατάπληξις*, plenaque honoris:
Balba, loqui non quit? *τραυλίζει*· muta, pudens est:
At flagrans, odiosa, loquacula, *λαμπάδιον* fit.
Ἰσχνὸν ἐρωμένιον tum fit, quem vivere non quit
1160 Prae macie: *ῥαδινὴ* vero est, iam mortua tussi.
At gemina et mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho:
Simula, *Σιληνὴ* ac Satyra est: labiosa, *φίλημα*.
Cetera de genere hoc longum est, si dicere coner.
Sed tamen esto iam quantovis oris honore,
1165 Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur:
Nempe aliae quoque sunt; nempe hac sine viximus ante;
Nempe eadem facit, et scimus facere omnia turpi:
Et miseram taetris se suffit odoribus ipsa,

Quam famulae longe fugitant, furtimque cachinnant.
At lacrimans exclusus amator limina saepe 1170
Floribus et sertis operit, posteisque superbos
Unguit amaracino, et foribus miser oscula figit.
Quem si iam admissum, venientem offenderit aura
Una modo, causas abeundi quaerat honestas;
Et meditata diu cadat alte sumta querela; 1175
Stultitiaeque ibi se damnet, tribuisse quod illi
Plus videat, quam mortali concedere par est.
Nec Veneres nostras hoc fallit: quo magis ipsae
Omnia summopere hos vitae postscenia celant,
Quos retinere volunt, adstrictosque esse in amore: 1180
Nequidquam: quoniam tu animo tamen omnia possis
Protrahere in lucem, atque omneis anquirere nisus.
Et si bello animo est, et non odiosa vicissim,
Praetermittet te humanis concedere rebus.
Nec mulier semper ficto suspirat amore, 1185
Quae complexa viri corpus cum corpore iungit;
Et tenet adsuctis humectans oscula labris.
Nam facit ex animo saepe, et communia quaerens
Gaudia, sollicitat spatium decurrere amoris.
Nec ratione alia volucres, armenta, feraeque, 1190
Et pecudes, et equae maribus subsidere possent,
Si non, ipsa quod illorum subat, ardet abundans
Natura, et Venerem salientum laeta retractat.
Nonne vides etiam, quos mutua saepe voluptas
Vinxit, ut in vinclis communibus excrucientur? 1195
In triviis non saepe canes, discedere aventes,
Divorsi cupide summis ex viribu' tendunt,
Cum interea validis Veneris compagibus haerent?

Quod facerent nunquam, nisi mutua gaudia nossent,
1200 Quae iacere in fraudem possent, vinctosque tenere.
Quare etiam atque etiam (ut dico) est communi' voluptas.
Et commiscendo cum semen forte virile
Femina commulxit subita vi, conripuitque;
Tum similes matrum materno semine fiunt,
1205 Ut patribus patrio: sed quos utriusque figurae
Esse vides iuxtim, miscenteis volta parentum,
Corpore de patrio, et materno sanguine crescunt;
Semina quom Veneris stimulis excita per artus
Obvia conflixit conspirans mutuus ardor;
1210 Et neque utrum superavit eorum, nec superatum est.
Fit quoque, ut interdum similes exsistere avorum
Possint, et referant proavorum saepe figuras,
Propterea, quia multa modis primordia multis
Mista suo celant in corpore saepe parentes,
1215 Quae patribus patres tradunt a stirpe profecta.
Inde Venus varia producit sorte figuras:
Maiorumque refert voltus, vocesque, comasque.
Quandoquidem nihilo minus haec de semine certo
Fiunt, quam facies, et corpora, membraque nobis.
1220 Et muliebre oritur patrio de semine saeclum:
Maternoque mares exsistunt corpore creti.
Semper enim partus duplici de semine constat:
Atque, utri simile est magis id, quodcunque creatur,
Eius habet plus parte aequa; quod cernere possis,
225 Sive virûm suboles, sive est muliebris origo.

Nec divina satum genitalem numina quoi-
quam
Absterrent, pater a natis ne dulcibus unquam
Appelletur, et ut sterili Venere exigat aevum;
Quod plerique putant: et multo sanguine moesti
Conspergunt aras, adolentque altaria donis, 1230
Ut gravidas reddant uxores semine largo:
Nequidquam divûm numen, sorteisque fatigant.
Nam steriles nimium crasso sunt semine partim,
Et liquido praeter iustum, tenuique vicissim.
Tenue, locis quia non potis est adfigere adhae-
sum, 1235
Liquitur extemplo, et revocatum cedit ab ortu:
Crassius hoc porro, quoniam concretius aequo
Mittitur; aut non tam prolixo provolat ictu;
Aut penetrare locos aeque nequit, aut pene-
tratum,
Aegre admiscetur muliebri semine semen. 1240
Nam multum harmoniae Veneris differre vi-
dentur:
Atque alias alii complent magis, ex aliisque
Suscipiunt aliae pondus magis, inque gra-
vescunt.
Et multae steriles hymenaeis ante fuerunt
Pluribus, et nactae post sunt tamen, unde puellos 1245
Suscipere, et partu possent ditescere dulci:
Et, quibus ante domi foecundae saepe nequissent
Uxores parere, inventa est illis quoque compar
Natura, ut possent natis munire senectam.
Usque adeo magni refert, ut semina possint 1250
Seminibus commisceri genitaliter apta,
Crassaque conveniant liquidis, et liquida crassis,
Quae quoi iuncta viro sit femina per Veneris res.
Atque adeo refert, quo victu vita colatur.
Namque aliis rebus concrescunt semina mem-
bris, 1255

Atque aliis extenuantur, tabentque vicissim.
Et quibus ipsa modis tractetur blanda voluptas,
Id quoque permagni refert: nam more ferarum,
Quadrupedumque magis ritu, plerumque putantur
1260 Concipere uxores, quia sic loca sumere possunt
Pectoribus positis, sublatis semina lumbis.
Nec molles opu' sunt motus uxoribus hilum.
Nam mulier prohibet se concipere, atque repugnat,
Clunibus ipsa viri Venerem si laeta retractet,
1265 Atque exossato ciet omni pectore fluctus.
Eicit enim sulci recta regione viaque
Vomerem, atque locis avertit seminis ictum.
Idque sua causa consuerunt scorta moveri,
Ne complerentur crebro, gravidaeque iacerent,
1270 Et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset:
Coniugibus quod nil nostris opus esse videtur.
Nec divinitus interdum, Venerisque sagittis
Deteriore fit ut forma muliercula ametur.
Nam facit ipsa suis interdum femina factis,
1275 Morigerisque modis, et mundo corpori' cultu,
Ut facile insuescat secum vir degere vitam.
Quod superest, consuetudo concinnat amorem.
Nam leviter quamvis, quod crebro tunditur ictu,
Vincitur in longo spatio tamen, atque labascit.
1280 Nonne vides, etiam guttas in saxa cadenteis
Humoris longo in spatio pertundere saxa?

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER QUINTUS.

De mundo, et de vita humana.

ARGUMENTUM.

Prooemium de laudibus Epicuri, suoque proposito, de Universo exponendi, quomodo ortum sit, et quomodo interiturum. — 110. *Non enim aeternum esse mundum, nec deorum sedem.* — 156. *Nec vero a diis creatum, sed a natura et ex corporibus primis ortum.* — 195. *Non enim perfectum esse, sed multa in eo adversa et noxia deprehendi.* — 222. *Inprimis hominem inde a pueritia esse miserrimum.* — 235. *Deinde, quandoquidem elementa ipsa nascantur et intereant, mundum quoque, qui sit ex elementis, interiturum.* — 247. *Terram autem elementum minui;* — 261. *item aquam;* — 273. *et aerem;* — 281. *et lumen solis;* — 294. *et stellarum;* — 306. *et saxa.* — 318. *Denique omnem naturam minui oportere, ex qua omnia procreentur.* — 324. *Non aeternum esse mundum, inde quoque probatur, quod ante res Troianas Thebanasque nullas res gestas similes cecinerint poetae.* — 330. *Exordia igitur cepisse mundum, quemadmodum et inter homines multa sint re-*

cens reperta. — 338. *Quodsi vero saepius humanum genus interiisse dicas, eo ipso vinci, mundum quoque esse interiturum.* — 351. *Deinde, quae aeterna sint, debere esse solida et inviolabilia, aut talia, quale Inane, aut ita comparata, ut nullum sit extra ea spatium. Nullum autem horum obtinere in mundo, igitur esse interiturum.* — 376. *Easdem autem ob causas sequi, mundum esse ortum.* — 380. *Denique mundi ipsius membra pugnare inter se; igitur et interitura esse.* — 416. *Iam de ortu mundi agere inchoat, deque partium eius vel gravitate vel levitate; unde orta elementa.* — 509. *De astris et coelo.* — 534. *Qui fiat, ut terra nullo fundamento innixa pendeat.* — 564. *De sole.* — 574. *De luna.* — 584. *De astris.* — 591. *De sole et eius luminis copia quaquavorsum emissa.* — 612. *De obliquo solis itinere, et de aliis rebus ad astronomiam pertinentibus; deque solis et lunae lumine.* — 777. *Porro herbarum, arborum, avium, beluarum atque hominum originem persequitur.* — 835. *Monstra etiam creare naturam.* — 852. *Alia animantium genera interiisse, alia conservata esse:* — 875. *Centauros tamen, et similia, numquam fuisse.* — 922. *De primorum hominum vita inculta rudique,* — 1008. *deque cultura paullatim procedente.* — 1022. *Lingua et sermo ortus.* — 1090. *Ignis inventus.* — 1106. *Urbes conditae, et divitiae natae cum damno mortalium.* — 1115. *Nam melius esse, parvo contentum vivere, quam regere gentes imperio.* — 1119. *Alios tamen voluisse potentes fieri, suo cum periculo, et regna tenere. Inde ortam esse regum potestatem, male saepe usurpatam.* — 1134. *Hinc, occisis regibus, exortas esse turbas civiles;* — 1141. *donec, taedio inimicitiarum, respublica et leges atque iura ordinata, et magistratus sint constituti.* — 1143. *Praeclara hic adduntur de vi.* — 1159. *De deorum cultu, et qua ratione homines ad religionem perducti fuerint:* — 1167. *primo, quod cogitatione sibi eorum formas effinxerint;* — 1181. *deinde, quod certum ordinem certosque fines*

in rebus viderint obtinere; quorum quoniam causas minus habuerint perspectas, diis eas attribuerint. — 1192. *Hinc natam esse superstitionem et mala multa.* — 1196. *Non esse pietatem, ad aras accedere, sed potius, pacata mente omnia tueri.* — 1202. *Homines tamen, quum contemplentur coelestia corpora, credere, illa non natura sua, sed divinitus contineri atque regi.* — 1216. *Eosdem tonitribus ad deorum metum compelli; item in magnis rebus et periculis eorum pacem sibi expetere.* — 1234. *Denique ad id compelli terrae motibus.* — 1239. *Pergit porro de progressu culturae, docetque deinceps humanum genus reperisse metalla, et eorum usum.* — 1295. *Deinde equitare didicisse, et belluis uti ad proelia.* — 1348. *Porro vestes sibi parasse, et textilia.* — 1359. *Sationem inventam esse, et insitionem.* — 1377. *Musicam, saltationem, risum iocumque natum.* — 1410. *Sic paullatim cultiorem vitam factam.* — 1434. *Anni tempora esse constituta.* — 1438. *Oppida munita, naves exstructas, foedera facta, carmina composita, rerum elementa reperta, reliquasque artes omnes perfectas.* — 1456.

Quis potis est dignum pollenti pectore carmen
Condere, pro rerum maiestate, hisque repertis?
Quisve valet verbis tantum, qui fundere laudes
Pro meritis eius possit, qui talia nobis
Pectore parta suo quaesitaque praemia liquit? 5
Nemo (ut opinor) erit mortali corpore cretus.
Nam si, ut ipsa petit maiestas cognita rerum,
Dicendum est: deus ille fuit, deus, inclute Memmi,
Qui princeps vitae rationem invenit eam, quae
Nunc appellatur sapientia: quique per artem 10
Fluctibus e tantis vitam, tantisque tenebris,
In tam tranquillo, et tam clara luce locavit.
Confer enim divina aliorum antiqua reperta.

Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris
15 Vitigeni laticem mortalibus instituisse:
Cum tamen his posset sine rebus vita manere;
Ut fama est, aliquas etiam nunc vivere genteis
At bene non poterat sine puro pectore vivi.
Quo magis hic merito nobis deus esse videtur,
20 Ex quo nunc etiam per magnas didita genteis
Dulcia permulcent animos solatia vitae.
Herculis antistare autem si facta putabis,
Longius a vera multo ratione ferere.
Quid Nemeaeus enim nobis nunc magnus hiatus
25 Ille leonis obesset, et horrens Arcadius sus?
Denique quid Cretae taurus, Lernaeaque pestis
Hydra venenatis posset vallata colubris?
Quidve tripectora tergemini vis Geryonai?
Et Diomedis equi, spirantes naribus ignem,
30 Thracen, Bistoniasque plagas, atque Ismara propter,
Tantopere officerent nobis? uncisque timendae
Unguibus Arcadiae volucres Stymphala colentes?
Aureaque Hesperidum servans fulgentia mala
Asper, acerba tuens, immani corpore serpens,
35 Arboris amplexus stirpem? quid denique obesset,
Propter Atlanteum litus, pelagique severa,
Quo neque noster adit quisquam, neque barbarus audet?
Cetera de genere hoc quae sunt portenta peremta,
Si non victa forent, quid tandem viva nocerent?
40 Nil, ut opinor: ita ad satiatem terra ferarum
Nunc etiam scatit, et trepido terrore repleta est
Per nemora ac monteis magnos, silvasque profundas:
Quae loca vitandi plerumque est nostra potestas.
At nisi purgatum est pectus, quae proelia nobis
45 Atque pericula tunc ingratis insinuandum?

Quantae conscindunt hominem cuppedinis acres
Sollicitum curae? quantique perinde timores?
Quidve superbia, spurcities, petulantia, quantas
Efficiunt cladeis? quid luxus, desidiesque?
Haec igitur qui cuncta subegerit, ex animo-
que 50
Expulerit dictis, non armis; nonne decebit,
Hunc hominem numero divûm dignarier esse?
Cum bene praesertim multa ac divinitus ipsis
Immortalibu' de divis dare dicta suerit,
Atque omnem rerum naturam pandere dictis. 55
Quoius ego ingressus vestigia, nunc rationes
Persequor, ac doceo dictis, quo quaeque creata
Foedere sint, in eo quam sit durare necessum:
Nec validas aevi valeant rescindere leges.
Quo genere in primis animi natura reperta est, 60
Nativo primum consistere corpore creta;
Nec posse incolumis magnum durare per aevum:
Sed simulacra solere in somnis fallere mentem,
Cernere cum videamur eum, quem vita reliquit.
Quod superest, nunc me huc rationis detulit
ordo, 65
Ut mihi, mortali consistere corpore mundum,
Nativumque simul, ratio reddunda sit, esse.
Et quibus ille modis congressus materiai
Fundarit terram, coelum, mare, sidera, solem
Lunaique globum; tum quae tellure animantes 70
Exstiterint, et quae nullo sint tempore natae:
Quove modo genus humanum variante loquela
Coeperit inter se vesci per nomina rerum:
Et quibus ille modis divûm metus insinuarit
Pectora, terrarum qui in orbi sancta tuetur 75
Fana, lacus, lucos, aras, simulacraque divum.
Praeterea, solis cursus lunaeque meatus
Expediam, qua vi flectat natura gubernans:
Ne forte haec inter coelum terramque reamur

80 Libera sponte sua cursus lustrare perenneis,
Morigera ad fruges augendas, atque animanteis.
Neve aliqua divum volvi ratione putemus.
Nam bene qui didicere, Deos securum agere aevum,
Si tamen interea mirantur, qua ratione
85 Quaeque geri possint, praesertim rebus in illis,
Quae supera caput aetheriis cernuntur in oris;
Rursus in antiquas referuntur relligiones,
Et dominos acreis adsciscunt, omnia posse
Quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
90 Quid nequeat; finita potestas denique quoique
Quanam sit ratione, atque alte terminus haerens.
Quod superest, ne te in promissis plura moremur,
Principio maria ac terras coelumque tuere:
Horum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,
95 Treis species tam dissimileis, tria talia texta,
Una dies dabit exitio: multosque per annos
Sustentata ruet moles et machina mundi.
Nec me animi fallit, quam res nova miraque menti
Accidat, exitium coeli terraeque futurum:
100 Et quam difficile id mihi sit pervincere dictis:
Ut fit, ubi insolitam rem adportes auribus ante,
Nec tamen hanc possis oculorum subdere visu,
Nec iacere indu manus, via qua munita fidei
Proxima fert humanum in pectus templaque mentis.
105 Sed tamen effabor: dictis dabit ipsa fidem res
Forsitan, et graviter terrarum motibus orbis
Omnia conquassari in parvo tempore cernes
Quod procul a nobis flectat fortuna gubernans;
Et ratio potius, quam res persuadeat ipsa,
110 Succidere horrisono posse omnia victa fragore.
Qua prius aggrediar quam de re fundere fata

Sanctius, et multo certa ratione magis, quam
Pythia, quae tripode e Phoebi, lauroque profatur:
Multa tibi expediam doctis solatia dictis;
Relligione refrenatus ne forte rearis, 115
Terras, et solem, coelum, mare, sidera, lunam
Corpore divino debere aeterna manere;
Proptereaque putes ritu par esse Gigantum,
Pendere eos poenas immani pro scelere omneis,
Qui ratione sua disturbent moenia mundi, 120
Praeclarumque velint coeli restinguere solem,
Immortalia mortali sermone notantes.
Quae procul usque adeo divino ab numine distant,
Inque deûm numero sic sunt indigna videri,
Notitiam potius praebere ut posse putentur, 125
Quid sit vitali motu sensuque remotum.
Quippe etenim non est, cum quovis corpore ut esse
Posse animi natura putetur, consiliumque.
Sicut in aethere non arbor, nec in aequore salso
Nubes esse queunt, neque pisces vivere in arvis; 130
Nec cruor in lignis, nec saxis succus inesse:
Certum ac dispositum est, ubi quidquid crescat et insit.
Sic animi natura nequit sine corpore oriri
Sola, neque a nervis et sanguine longiter esse.
Hoc si posset enim, multo prius ipsa animi vis 135
In capite, aut humeris, aut imis calcibus esse
Posset, et innasci quavis in parte soleret:
Tandem in eodem homine, atque in eodem vase maneret.
Quod quoniam nostro quoque constat corpore, certum
Dispositumque videtur, ubi esse et crescere possit 140
Seorsum anima atque animus: tanto magis inficiandum,

Totum posse extra corpus, formamque animalem
Putribus in glebis terrarum, aut solis in igni,
Aut in aqua durare, aut altis aetheris oris.
145 Haud igitur constant divino praedita sensu,
Quandoquidem nequeunt vitaliter esse animata.
Illud item non est ut possis credere, sedes
Esse deûm sanctas in mundi partibus ullis.
Tenuis enim natura deûm, longeque remota
150 Sensibus a nostris, animi vix mente videtur.
Quae quoniam manuum tactum suffugit, et ictum,
Tactile nil nobis quod sit, contingere debet.
Tangere enim non quit, quod tangi non licet ipsum.
Quare etiam sedes quoque nostris sedibus esse
155 Dissimiles debent, tenues de corpore eorum.
Quae tibi posterius largo sermone probabo.
Dicere porro, hominum causa voluisse parare
Praeclaram mundi naturam, proptereaque
Id laudabile opus divûm laudare decere,
160 Aeternumque putare atque immortale futurum,
Nec fas esse, deûm quod sit ratione vetusta
Gentibus humanis fundatum perpetuo aevo,
Sollicitare suis ullam de sedibus unquam,
Nec verbis vexare, et ab imo evertere summam:
165 Cetera de genere hoc adfingere, et addere, Memmi,
Desipere est: quid enim immortalibus atque beatis
Gratia nostra queat largirier emolumenti,
Ut nostra quidquam causa gerere adgrediantur?
Quidve novi potuit tanto post ante quietos
170 Inlicere, ut cuperent vitam mutare priorem?
Nam gaudere novis rebus debere videtur,
Cui veteres obsunt: sed, cui nil accidit aegri
Tempore in anteacto, cum pulchre degeret aevum,
Quid potuit novitatis amorem accendere tali?

An, credo, in tenebris vita ac moerore iacebat, 175
Donec diluxit rerum genitalis origo?
Quidve mali fuerat nobis non esse creatis?
Natus enim debet, quicunque est, velle manere
In vita, donec retinebit blanda voluptas:
Qui nunquam vero vitae gustavit amorem, 180
Nec fuit in numero, quid obest non esse creatum?
Exemplum porro gignundis rebus, et ipsa
Notities hominum, divis unde insita primum?
Quid vellent facere ut scirent, animoque viderent?
Quove modo est unquam vis cognita principio-
rum? 185
Quidnam inter sese permutato ordine possent,
Si non ipsa dedit specimen natura creandi?
Namque ita multa modis multis primordia rerum
Ex infinito iam tempore percita plagis,
Ponderibusque suis consuerunt concita ferri, 190
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
Quaecunque inter se possint congressa creare,
Ut non sit mirum, si in taleis dispositurās
Deciderunt quoque, et in taleis venere meatus,
Qualibus haec rerum genitur nunc summa no-
vando. 195
Quod si iam rerum ignorem primordia quae
sint,
Hoc tamen ex ipsis coeli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus esse paratam
Naturam rerum; tanta stat praedita culpa. 200
Principio, quantum coeli tegit impetus ingens,
Inde avidam partem monteis, silvaeque ferarum
Possedere, tenent rupes, vastaeque paludes,
Et mare, quod late terrarum distinet oras.
Inde duas porro prope parteis fervidus ardor, 205
Assiduusque geli casus mortalibus aufert.
Quod superest aevi, tamen id natura sua vi

Sentibus obducat, ni vis humana resistat,
Vitai causa valido consueta bidenti
210 Ingemere, et terram pressis proscindere aratris.
Si non foecundas vertentes vomere glebas,
Terraique solum subigentes cimus ad ortus;
Sponte sua nequeant liquidas exsistere in auras.
Et tamen interdum magno quaesita labore,
215 Cum iam per terras frondent, atque omnia florent;
Aut nimiis torret fervoribus aetherius sol,
Aut subiti perimunt imbres, gelidaeque pruinae,
Flabraque ventorum violento turbine vexant.
Praeterea genus horriferum natura ferarum,
220 Humanae genti infestum, terraque marique,
Cur alit, atque auget? cur anni tempora morbos
Apportant? quare mors immatura vagatur?
Tum porro puer, ut saevis proiectus ab undis
Navita, nudus humi iacet, infans, indigus omni
225 Vitali auxilio, cum primum in luminis oras
Nixibus ex alvo matris natura profudit;
Vagituque locum lugubri complet, ut aequum est,
Cui tantum in vita restet transire malorum.
At variae crescunt pecudes, armenta, feraeque:
230 Nec crepitacula eis opu' sunt, nec cuiquam adhibenda est
Almae nutricis blanda atque infracta loquela:
Nec varias quaerunt vesteis pro tempore coeli.
Denique non armis opus est, non moenibus altis,
Queis sua tutentur, quando omnibus omnia large
235 Tellus ipsa parit, naturaque daedala rerum.
Principio, quoniam terrai corpus, et humor,
Aurarumque leves animae, calidique vapores,
E quibus haec rerum consistere summa videtur,
Omnia nativo ac mortali corpore constant,
240 Debet tota eadem mundi natura putari.
Quippe etenim quorum parteis et membra videmus

Corpore nativo et mortalibus esse figuris;
Haec eadem ferme mortalia cernimus esse,
Et nativa simul. Quapropter maxima mundi
Cum videam membra ac parteis consumta re-
gigni; 245
Scire licet, coëli quoque idem terraeque fuisse
Principiale aliquod tempus, cladem que futuram.
Illud in his rebus ne me arripuisse rearis,
Memmi, quod terram atque ignem mortalia sumsi
Esse; neque humorem dubitavi aurasque perire; 250
Atque eadem gigni, rursusque augescere dixi:
Principio, pars terrai nonnulla perusta
Solibus assiduis, multa pulsata pedum vi,
Pulveris exhalat nebulam, nubeisque volanteis,
Quas validi toto dispergunt aere venti: 255
Pars etiam glebarum ad diluviem revocatur
Imbribus, et ripas radentia flumina rodunt.
Praeterea, pro parte sua quodcunque alid auget,
Roditur: et quoniam dubio procul esse videtur
Omniparens, eadem rerum commune sepul-
chrum; 260
Ergo terra tibi limatur, et aucta recrescit.
Quod superest, humore novo mare, flumina,
fonteis
Semper abundare, et latices manare perenneis,
Nil opus est verbis: magnus decursus aquarum
Undique declarat: sed primum quidquid aquai 265
Tollitur, in summaque fit, ut nihil humor abun-
det;
Partim quod validi verrentes aequora venti
Deminuunt, radiisque retexens aetherius sol:
Partim quod subter per terras diditur omneis.
Percolatur enim virus, retroque remanat 270
Materies humoris, et ad caput amnibus omnis
Convenit; inde super terras fluit agmine dulci,
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.

Aera nunc igitur dicam, qui corpore toto
275 Innumerabiliter privas mutatur in horas.
Semper enim quodcunque fluit de rebus, id omne
Aeris in magnum fertur mare: qui nisi contra
Corpora retribuat rebus, recreetque fluenteis,
Omnia iam resoluta forent, et in aera versa.
280 Haud igitur cessat gigni de rebus, et in res
Recidere assidue, quoniam fluere omnia constat.
Largus item liquidi fons luminis, aetherius sol,
Inrigat assidue coelum candore recenti,
Suppeditatque novo confestim lumine lumen.
285 Nam primum quidquid fulgoris disperit eii,
Quocunque accidit: id licet hinc cognoscere possis,
Quod simul ac primum nubes succedere soli
Coepere, et radios inter quasi rumpere lucis,
Extemplo inferior pars horum disperit omnis;
290 Terraque inumbratur, qua nimbi cunque feruntur;
Ut noscas, splendore nova res semper egere,
Et primum iactum fulgoris quemque perire,
Nec ratione alia res posse in sole videri,
Perpetuo ni suppeditet lucis caput ipsum.
295 Quin etiam nocturna tibi, terrestria quae sunt,
Lumina, pendentes lychni, claraeque coruscis
Fulguribus, pingues multa caligine taedae
Consimili properant ratione, ardore ministro,
Suppeditare novum lumen, tremere ignibus instant;
300 Instant, nec loca lux inter quasi rupta relinquit:
Usque adeo properanter ab omnibus ignibus eius
Exitium celeri toleratur origine flammae.
Sic igitur, solem, lunam, stellasque putandum
Ex alio atque alio lucem iactare subortu,

Et primum quidquid flammai perdere semper; 305
Inviolabilia haec ne credas forte vigere.
Denique non lapides quoque vinci cernis ab aevo?
Non altas turreis ruere, et putrescere saxa?
Non delubra deum simulacraque fessa fatisci?
Nec sanctum numen fati protollere fineis 310
Posse? neque adversus naturae foedera niti?
Denique non monumenta virum dilapsa videmus
Cedere proporro, subitoque senescere casu?
Non ruere avolsos silices a montibus altis,
Nec validas aevi vireis perferre, patique 315
Finiti? neque enim caderent avolsa repente,
Ex infinito quae tempore pertolerassent
Omnia tormenta aetatis privata fragore.
Denique iam tuere hoc circum supraque, quod omnem
Continet amplexu terram; quod procreat ex se 320
Omnia (quod quidam memorant) recipitque peremta:
Totum nativum mortali corpore constat.
Nam quodcunque alias ex se res auget alitque,
Deminui debet, recreari cum recipit res.
Praeterea, si nulla fuit genitalis origo 325
Terrai et coeli, semperque aeterna fuere:
Cur supera bellum Thebanum et funera Troiae
Non alias alii quoque res cecinere poetae?
Quo tot facta virum toties cecidere? nec usquam
Aeternis famae monumentis insita florent? 330
Verum (ut opinor) habet novitatem summa, recensque
Natura est mundi, neque pridem exordia cepit.
Quare etiam quaedam nunc artes expoliuntur,
Nunc etiam augescunt: nunc addita navigiis sunt
Multa: modo organici melicos peperere sonores. 335
Denique natura haec rerum ratioque reperta est

Nuper, et hanc primus cum primis ipse repertus
Nunc ego sum, in patrias qui possim vertere voces.

Quodsi forte fuisse antehac eadem omnia credis;
340 Sed periisse hominum torrenti saecla vapore,
Aut cecidisse urbeis magno vexamine mundi,
Aut ex imbribus assiduis exisse rapaceis
Per terras amneis, atque oppida cooperuisse:
Tanto quippe magis victus fateare necesse est,
345 Exitium quoque terrai coelique futurum.
Nam cum res tantis morbis tantisque periclis
Tentarentur, ibi si tristior incubuisset
Causa; darent late cladem, magnasque ruinas:
Nec ratione alia mortales esse videmur
350 Inter nos, nisi quod morbis aegriscimus isdem,
Atque illi, quos a vita natura removit.

Praeterea, quaecunque manent aeterna, necesse est,
Aut quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quidquam, quod queat arctas
355 Dissociare intus parteis, ut materiai
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante:
Aut ideo durare aetatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia, sicut inane est,
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
360 Aut etiam, quia nulla loci sit copia circum,
Quo quasi res possint discedere, dissoluique:
Sicut summarum summa est aeterna, neque extra
Quis locus est, quo dissiliant: neque corpora sunt, quae
Possint incidere, et valida dissolvere plaga.
365 At neque (uti docui) solido cum corpore mundi
Natura est, quoniam admistum est in rebus inane:

Nec tamen est ut inane: neque autem corpora desunt,
Ex infinito quae possint forte coorta
Proruere hanc rerum violento turbine summam,
Aut aliam quamvis cladem importare pericli. 370
Nec porro natura loci spatiumque profundi
Deficit, exspergi quo possint moenia mundi,
Aut alia quavis possint vi pulsa perire.
Haud igitur leti praeclusa est ianua coelo,
Nec soli, terraeque, nec altis aequoris undis: 375
Sed patet immani, et vasto respectat hiatu.
Quare etiam nativa necessum est confiteare
Haec eadem: neque enim, mortali corpore quae sunt,
Ex infinito iam tempore adhuc potuissent
Immensi validas aevi contemnere vireis. 380
Denique tantopere inter se cum maxima mundi
Pugnent membra, pio nequaquam concita bello;
Nonne vides, aliquam longi certaminis ollis
Posse dari finem? vel cum sol, et vapor omnis
Omnibus epotis humoribus exsuperarint, 385
Quod facere intendunt, neque adhuc conata patrantur:
Tantum suppeditant amnes, ultroque minantur
Omnia diluviare ex alto gurgite ponti:
Nequidquam; quoniam verrentes aequora venti
Deminuunt, radiisque retexens aetherius sol; 390
Et siccare prius confidunt omnia posse,
Quam liquor incoepti possit contingere finem.
Tantum spirantes aequo certamine bellum
Magnis de rebus inter se cernere certant:
Cum semel in terra fuerit superantior ignis, 395
Et semel (ut fama est) humor regnarit in arvis.
Ignis enim superavit, et ambens multa perussit,
Avia cum Phaethonta rapax vis Solis equorum

Aethere raptavit toto, terrasque per omneis.
400 At pater omnipotens ira tum percitus acri
Magnanimum Phaethonta repenti fulminis ictu
Deturbavit equis in terram; Solque cadenti
Obvius aeternam suscepit lampada mundi;
Disiectosque redegit equos, iunxitque trementis:
405 Inde suum per iter recreavit cuncta gubernans;
Scilicet, ut veteres Graium cecinere poetae:
Quod procul a vera est animi ratione repulsum
Ignis enim superare potest, ubi materiai
Ex infinito sunt corpora plura coorta;
410 Inde cadunt vires aliqua ratione revictae,
Aut pereunt res exustae torrentibus auris.
Humor item quondam coepit superare coortus,
Ut fama est hominum, multas quando obruit ur-
beis:
Inde ubi vis aliqua ratione aversa recessit,
415 Ex infinito fuerat quaecunque coorta,
Constiterunt imbres, et flumina vim minuerunt.
Sed quibus ille modis coniectus materiai
Fundarit coelum ac terram, pontique profunda,
Solisque et lunae cursus, ex ordine ponam.
420 Nam certe neque consilio primordia rerum
Ordine se quaeque, atque sagaci mente locarunt;
Nec quos quaeque darent motus pepigere pro-
fecto:
Sed quia multa modis multis primordia rerum,
Ex infinito iam tempore percita plagis,
425 Ponderibusque suis consuerunt concita ferri,
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
Quaecunque inter se possent congressa creare;
Propterea fit, uti magnum volgata per aevum
Omnigenos coetus et motus experiundo,
430 Tandem ea conveniant, quae ut convenere, re-
pente
Magnarum rerum fiant exordia saepe,

Terrai, maris, et coeli, generisque animantum.
Hic neque tum solis rota cerni lumine largo
Altivolans poterat, neque magni sidera mundi,
Nec mare, nec coelum, nec denique terra, neque
aer, 435
Nec similis nostris rebus res ulla videri:
Sed nova tempestas quaedam, molesque coorta.
Diffugere inde loci partes coepere, paresque
Cum paribus iungi res, et discludere mundum,
Membraque dividere, et magnas disponere par-
teis 440
Omnigenis e principiis, discordia quorum
Intervalla, vias, connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus turbabat, proelia miscens,
Propter dissimileis formas variasque figuras;
Quod non omnia sic poterant coniuncta manere, 445
Nec motus inter sese dare convenienteis:
Hoc est a terris altum secernere coelum,
Et seorsum mare uti secreto humore pateret,
Seorsus item puri secretique aetheris ignes.
Quippe etenim primum terrai corpora quae-
que, 450
Propterea quod erant gravia et perplexa, coibant,
In medioque imas capiebant omnia sedes:
Quae quanto magis inter se perplexa coibant,
Tam magis expressere ea, quae mare, sidera,
solem,
Lunamque efficerent, et magni moenia mundi. 455
Omnia enim magis haec e laevibus atque rotundis
Seminibus, multoque minoribu' sunt elementis,
Quam tellus: ideo per rara foramina terrae
Partibus erumpens primus se sustulit aether
Signifer, et multos secum levis abstulit igneis: 460
Non alia longe ratione, ac saepe videmus,
Aurea cum primum gemmanteis rore per herbas
Matutina rubent radiati lumina solis,

Exhalantque lacus nebulam, fluviique perennes:
465 Ipsa quoque interdum tellus fumare videtur:
Omnia quae sursum cum conciliantur in alto,
Corpore concreto subtexunt nubila coelum.
Sic igitur tum se levis ac diffusilis aether
Corpore concreto circumdatus undique sepsit,
470 Et late diffusus in omneis undique parteis,
Omnia sic avido complexu cetera sepsit.
Hunc exordia sunt solis lunaeque secuta;
Inter utrosque globi quorum vertuntur in auris:
Quae neque terra sibi adscivit, neque maximus aether;
475 Quod nec tam fuerint gravia, ut depressa sederent;
Nec levia, ut possent per summas labier oras:
Et tamen inter utrosque ita sunt, ut corpora viva
Versent, et partes ut mundi totius exstent.
Quod genus in nobis quaedam licet in statione
480 Membra manere, tamen cum sint ea, quae moveantur.
His igitur rebus retractis, terra repente,
Maxima qua nunc se ponti plaga caerula tendit,
Succidit, et salso suffudit gurgite fossas:
Inque dies quanto circum magis aetheris aestus,
485 Et radii solis cogebant undique terram,
Verberibus crebris extrema ad limina apertam,
In medio ut propulsa suo condensa coiret:
Tam magis expressus salsus de corpore sudor
Augebat mare manando, camposque natanteis:
490 Et tanto magis illa foras elapsa volabant
Corpora multa vaporis, et aeris, altaque coeli
Densebant procul a terris fulgentia templa:
Sidebant campi, crescebant montibus altis
Ascensus: neque enim poterant subsidere saxa,
495 Nec pariter tantundem omnes succumbere partes.

Sic igitur terrae concreto corpore pondus
Constitit, atque omnis mundi quasi limus in imum
Confluxit gravis, et subsedit funditus, ut faex.
Inde mare, inde aer, inde aether ignifer ipse
Corporibus liquidis sunt omnia pura relicta; 500
Et leviora aliis alia: et liquidissimus aether,
Atque levissimus aerias super influit auras;
Nec liquidum corpus turbantibus aeris auris
Commiscet: sinit haec violentis omnia verti
Turbinibus: sinit incertis turbare procellis: 505
Ipse suos igneis certo fert impete labens.
Nam modice fluere atque uno posse aethera nisu,
Significat ponti mare, certo quod fluit aestu,
Unum labendi conservans usque tenorem.
Motibus astrorum nunc quae sit causa, canamus. 510
Principio, magnus coeli si vertitur orbis,
Ex utraque polum parti premere aera nobis
Dicendum est, extraque tenere, et claudere utrinque;
Inde alium supera fluere, atque intendere eodem,
Quo volvenda micant aeterni sidera mundi: 515
Ast alium subter, contra qui subvehat orbem:
Ut fluvios versare rotas atque haustra videmus.
Est etiam quoque, uti possit coelum omne manere
In statione, tamen cum lucida signa ferantur:
Sive quod inclusi rapidi sunt aetheris aestus, 520
Quaerentesque viam circumversantur, et ignes
Passim per coeli volvunt se immania templa:
Sive aliunde fluens alicunde extrinsecus aer
Versat agens igneis: sive ipsi serpere possunt,
Quo cuiusque cibus vocat atque invitat eunteis, 525
Flammea per coelum pascenteis corpora passim.
Nam quid in hoc mundo sit eorum, ponere certum
Difficile est: sed quid possit, fiatque per omne

In variis mundis, varia ratione creatis,
530 Id doceo: plureisque sequor disponere caussas
Motibus astrorum, quae possint esse per omne.
E quibus una tamen sit et haec quoque causa necesse est,
Quae vegeat motum signis: sed, quae sit earum,
Praecipere, haud quaquam est pedetentim progredientis.
535 Terraque ut in media mundi regione quiescat,
Evanescere paulatim, et decrescere pondus
Convenit; atque aliam naturam subter habere,
Ex ineunte aevo coniunctam, atque uniter aptam
Partibus aeriis mundi, quibus insita sidit.
540 Propterea non est oneri, neque deprimit auras:
Et sua cuique homini nullo sunt pondere membra:
Nec caput est oneri collo, nec denique totum
Corporis in pedibus pondus sentimus inesse.
At quaecunque foris veniunt, impostaque nobis
545 Pondera sunt, laedunt permulto saepe minora:
Usque adeo magni refert, cui quae adiaceat res.
Sic igitur tellus non est aliena repente
Adlata, atque auris aliunde obiecta alienis;
Sed pariter prima concepta ab origine mundi,
550 Certaque pars eius, quasi nobis membra, videtur.
Praeterea grandi tonitru concussa repente
Terra, supra se quae sunt, concutit omnia motu:
Quod facere haud ulla posset ratione, nisi esset
Partibus aeriis mundi coeloque revincta:
555 Nam communibus inter se radicibus haerent
Ex ineunte aevo coniuncta, atque uniter apta.
Nonne vides etiam, quam magno pondere nobis
Sustineat corpus tenuissima vis animai,
Propterea quia tam coniuncta, atque uniter apta est?
560 Denique iam salta pernici tollere corpus

Quis potis est, nisi vis animae, quae membra gubernat?
Iamne vides, quantum tenuis natura valere
Possit, ubi est coniuncta gravi cum corpore, ut aer
Coniunctus terris, et nobis est animi vis?
Nec nimio solis maior rota, nec minor ardor 565
Esse potest, nostris quam sensibus esse videtur.
Nam quibus e spatiis cunque ignes lumina possunt
Adiicere, et calidum membris adflare vaporem,
Illa ipsa intervalla nihil de corpore limant
Flammarum, nihilo ad speciem est contractior ignis. 570
Proinde calor quoniam solis, lumenque profusum,
Perveniunt nostros ad sensus, et loca tingunt:
Forma quoque hinc solis debet filumque videri,
Nil adeo ut possis plus aut minus addere vere.
Lunaque, sive notho fertur loca lumine lustrans, 575
Sive suam proprio iactat de corpore lucem,
Quidquid id est, nihilo fertur maiore figura,
Quam, nostris oculis quam cernimus, esse videtur.
Nam prius omnia, quae longe remota tuemur
Aera per multum specie confusa videntur, 580
Quam minimum filum: quapropter luna necesse est,
Quandoquidem claram speciem certamque figuram
Praebet, ut est oris extremis cunque notata,
Quanta haec cunque fuat, tanta hinc videatur in alto.
Postremo, quoscunque vides hinc aetheris igneis, 585
(Quandoquidem, quoscunque in terris cernimus igneis,

Dum tremor est clarus, dum cernitur ardor eorum;
Perparvum quiddam interdum mutare videntur
Alterutram in partem filum, cum longius absint,)
590 Scire licet, perquam pauxillo posse minores
Esse, vel exigua maiores parte, brevique.

Illud item non est mirandum, qua ratione
Tantulus ille queat tantum sol mittere lumen,
Quod maria ac terras omneis coelumque rigando
595 Compleat, et calido perfundat cuncta vapore.
Nam licet hinc mundi patefactum totius unum
Largifluum fontem scatere, atque erumpere flumen
Ex omni mundo, quo sic elementa vaporis
Undique conveniunt, et sic coniectus eorum
600 Confluit, ex uno capite hic ut profluat ardor.
Nonne vides etiam, quam late parvus aquai
Prata riget fons interdum, campisque redundet?
Est etiam quoque, uti non magno solis ab igni
Aera percipiat calidis fervoribus ardor.
605 Opportunus ita est si forte et idoneus aer,
Ut queat accendi parvis ardoribus ictus:
Quod genus interdum segetes stipulamque videmus
Accipere ex una scintilla incendia passim.
Forsitan et rosea sol alte lampade lucens
610 Possideat multum caecis fervoribus ignem
Circum se, nullo qui sit fulgore notatus,
Aestiferum ut tantum radiorum exaugeat ictum.

Nec ratio solis simplex, nec certa patescit,
Quo pacto aestivis e partibus aegocerotis
615 Brumaleis adeat flexus, atque inde revertens
Canceris ut vertat metas se ad solstitialeis:
Lunaque mensibus id spatium videatur obire,
Annua sol in quo consumit tempora cursu:
Non, inquam, simplex his rebus reddita causa est.

Nam fieri vel cum primis id posse videtur, 620
Democriti quod sancta viri sententia ponit:
Quanto quaeque magis sint terram sidera propter,
Tanto posse minus cum coeli turbine ferri.
Evanescere enim rapidas illius, et acreis
Imminui subter vireis, ideoque relinqui 625
Paulatim solem cum posterioribu' signis,
Inferior multo quod sit, quam fervida signa:
Et magis hoc lunam: et quanto demissior eius
Cursus abest procul a coelo, terrisque propinquat,
Tanto posse minus cum signis tendere cursum. 630
Flaccidiore etiam quanto iam turbine fertur
Inferior quam sol, tanto magis omnia signa
Hanc adipiscuntur, circum praeterque feruntur.
Propterea fit, ut haec ad signum quodque reverti
Mobilius videatur, ad hanc quia signa revisunt. 635
Fit quoque, ut e mundi transversis partibus aer
Alternis certo fluere alter tempore possit,
Qui queat aestivis solem detrudere signis
Brumaleis usque ad flexus, gelidumque rigorem;
Et qui reiiciat gelidis a frigoris umbris 640
Aestiferas usque in parteis, et fervida signa.
Et ratione pari lunam stellasque putandum est,
Quae volvunt magnos in magnis orbibus annos,
Aeribus posse alternis a partibus ire.
Nonne vides etiam diversis nubila ventis 645
Diversas ire in parteis, inferna supernis?
Qui minus illa queant per magnos aetheris orbeis
Aestibus inter se diversis sidera ferri?
At nox obruit ingenti caligine terras,
Aut ubi de longo cursu sol extima coeli 650
Impulit, atque suos efflavit languidus igneis
Concussos itere, et labefactos aëre multo:
Aut quia sub terras cursum convertere cogit
Vis eadem, supera terras quae pertulit orbem.

655 Tempore item certo roseam Matuta per oras
Aetheris Auroram defert, et lumina pandit,
Aut quia sol idem sub terras ille revertens
Anticipat coelum radiis accendere tentans:
Aut quia conveniunt igneis, et semina multa
660 Confluere ardoris consuerunt tempore certo,
Quae faciunt solis nova semper lumina gigni.
Quod genus Idaeis fama est e montibus altis
Dispersos igneis orienti lumine cerni:
Inde coire globum quasi in unum, et conficere orbem.

665 Nec tamen illud in his rebus mirabile debet
Esse, quod haec ignis tam certo tempore possint
Semina confluere, et solis reparare nitorem.
Multa videmus enim, certo quae tempore fiunt
Omnibus in rebus. Florescunt tempore certo
670 Arbusta, et certo dimittunt tempore florem.
Nec minus in certo denteis cadere imperat aetas
Tempore, et impubem molli pubescere veste,
Et pariter mollem malis demittere barbam.
Fulmina postremo, nix, imbres, nubila, venti,
675 Non nimis incertis fiunt in partibus anni.
Namque ubi sic fuerunt causarum exordia prima,
Atque uti res mundi cecidere ab origine prima,
Consequa natura est iam rerum ex ordine certo.

Crescere itemque dies licet, et tabescere nocteis,
680 Et minui luces, cum sumant augmina noctes:
Aut quia sol idem sub terras, atque superne,
Imparibus currens anfractibus aetheris oras
Partit, et in parteis non aequas dividit orbem:
Et quod ab alterutra detraxit parte, reponit
685 Eius in adversa tanto plus parte relatus,
Donicum ad id signum coeli pervenit, ubi anni
Nodus nocturnas exaequat lucibus umbras.
Nam medio cursu flatus Aquilonis et Austri

Distinet aequato coelum discrimine metas,
Propter signiferi posituram totius orbis; 690
Annua sol in quo contundit tempora serpens,
Obliquo terras et coelum lumine lustrans:
Ut ratio declarat eorum, qui loca coeli
Omnia dispositis signis ornata notarunt:
Aut quia crassior est certis in partibus aer, 695
Sub terris ideo tremulum iubar haesitat ignis,
Nec penetrare potest facile atque emergere ad ortus.
Propterea noctes hiberno tempore longae
Cessant, dum veniat radiatum insigne diei:
Aut etiam, quia sic alternis partibus anni 700
Tardius et citius consuerunt confluere ignes,
Qui faciant solem certa de surgere parte.
Luna potest solis radiis percussa nitere,
Inque dies maius lumen convertere nobis
Ad speciem, quantum solis secedit ab orbe, 705
Donicum eum contra pleno bene lumine fulsit,
Atque oriens obitus eius super edita vidit:
Inde minutatim retro quasi condere lumen
Debet item, quanto propius iam solis ad ignem
Labitur ex alia signorum parte per orbem: 710
Ut faciunt, lunam qui fingunt esse pilai
Consimilem, cursusque viam sub sole tenere:
Propterea fit, uti videantur dicere verum.
Est etiam quoque uti proprio cum lumine possit
Volvier, et varias splendoris reddere formas. 715
Corpus enim licet esse aliud, quod fertur, et una
Labitur omnimodis occursans officiensque,
Nec potis est cerni, quia cassum lumine fertur.
Versarique potest, globus ut si forte pilai
Dimidia ex parti candenti lumine tinctus: 720
Versandoque globum varianteis edere formas,

Donicum eam partem, quaecunque est ignibus
aucta,
Ad speciem vertit nobis, oculosque patenteis:
Inde minutatim retro contorquet, et aufert
725 Luciferam partem glomeraminis atque pilai:
Ut Babylonica Chaldaeûm doctrina refutans
Astrologorum artem contra convincere tendit:
Proinde quasi fieri nequeat, quod pugnat uterque,
Aut minus hoc illo sit cur amplectier ausis.
730 Denique, cur nequeat semper nova luna creari
Ordine formarum certo, certisque figuris,
Inque dies privos abolescere quaeque creata,
Atque alia illius reparari in parte locoque,
Difficile est ratione docere, et vincere verbis;
735 Ordine cum videas tam certo multa creari.
It ver, et Venus, et Veneris praenuntius ante
Pinnatus graditur Zephyrus vestigia propter:
Flora quibus mater praespergens ante viai
Cuncta coloribus egregiis et odoribus opplet.
740 Inde loci sequitur calor aridus, et comes una
Pulverulenta Ceres, et Etesia flabra Aquilonum.
Inde Autumnus adit: graditur simul Evius Evan:
Inde aliae tempestates ventique sequuntur,
Altitonans Vulturnus, et Auster fulmine pollens:
745 Tandem Bruma niveis adfert, pigrumque rigorem
Reddit: Hiems sequitur, crepitans ac dentibus
Algus.
Quo minus est mirum, si certo tempore luna
Gignitur, et certo deletur tempore rursus:
Cum fieri possunt tam certo tempore multa.
750 Solis item quoque defectus, lunaeque late-
bras,
Pluribus e causis fieri tibi posse putandum est.
Nam cur luna queat terram secludere solis
Lumine, et a terris altum caput obstruere eii,
Obiiciens caecum radiis ardentibus orbem:

Tempore eodem aliud facere id non posse putetur 755
Corpus, quod cassum labatur lumine semper?
Solque suos etiam dimittere languidus igneis
Tempore cur certo nequeat, recreareque lumen,
Cum loca praeteriit flammis infesta per auras,
Quae faciunt igneis interstingui atque perire? 760
Et cur terra queat lunam spoliare vicissim
Lumine, et oppressum solem super ipsa tenere,
Menstrua dum rigidas coni perlabitur umbras:
Tempore eodem aliud nequeat succurrere lunae
Corpus, vel supera solis perlabier orbem, 765
Quod radios interrumpat, lumenque profusum?
Et tamen ipsa suo si fulgit luna nitore,
Cur nequeat certa mundi languescere parte,
Dum loca luminibus propriis inimica pererrat?
Quod superest, quoniam magni per caerula mundi 770
Qua fieri quidquid posset ratione, resolvi:
Solis uti varios cursus, lunaeque meatus
Noscere possemus, quae vis et causa cieret:
Quove modo soleant offecto lumine obire,
Et nec opinanteis tenebris obducere terras: 775
Cum quasi connivent, et aperto lumine rursum
Omnia convisunt clara loca candida luce.
Nunc redeo ad mundi novitatem, et mollia terrae
Arva, novo foetu quid primum in luminis oras
Tollere, et incertis tentarit credere ventis. 7[illegible]
Principio, genus herbarum, viridemque nitorem
Terra dedit circum colleis; camposque per omneis 845
Florida fulserunt viridanti prata colore: [illegible]res.
Arboribusque datum est variis exinde per a[illegible]here,
Crescendi magnum immissis certamen ha[illegible]
Ut pluma atque pili primum setaeque cr[illegible]e per artus

Quadrupedum in membris, et corpore pennipotentum:
Sic nova tum tellus herbas virgultaque primum
Sustulit: inde loci mortalia saecla creavit
790 Multa modis multis varia ratione coorta.
Nam neque de coelo cecidisse animalia possunt,
Nec terrestria de salsis exisse lacunis.
Linquitur, ut merito maternum nomen adepta
Terra sit, e terra quoniam sunt cuncta creata.
795 Multaque nunc etiam exsistunt animalia terris,
Imbribus et calido solis concreta vapore.
Quo minus est mirum, si tum sunt plura coorta,
Et maiora, nova tellure atque aethere adulto.
Principio, genus alituum, variaeque volucres
800 Ova relinquebant exclusae tempore verno:
Folliculos ut nunc teretes aestate cicadae
Linquunt, sponte sua victum vitamque petentes.
Tum tibi terra dedit primum mortalia saecla:
Multus enim calor, atque humor superabat in arvis.
805 Hinc ubi quaeque loci regio opportuna dabatur,
Crescebant uteri terrae radicibus apti:
Quos ubi tempore maturo patefecerat aetas
Infantum, fugiens humorem, aurasque petissens,
Convertebat ibi natura foramina terrae,
810 Et succum venis cogebat fundere apertis
Consimilem lactis: sicut nunc femina quaeque
Cum peperit, dulci repletur lacte, quod omnis
Impetus in mammas convertitur ille alimenti.
Terra cibum pueris, vestem vapor, herba cubile
750 Praebebat, multa et molli lanugine abundans.
At novitas mundi nec frigora dura ciebat,
P[illegible] nimios aestus, nec magnis viribus auras.
Na[illegible] enim pariter crescunt, et robora sumunt.
Lum[illegible] etiam atque etiam maternum nomen adepta
Obii[illegible]

Terra tenet merito, quoniam genus ipsa creavit 820
Humanum, atque animal prope certo tempore fudit
Omne, quod in magnis bacchatur montibu' passim,
Aeriasque simul volucreis variantibu' formis.
Sed quia finem aliquam pariendi debet habere,
Destitit, ut mulier spatio defessa vetusto: 825
Mutat enim mundi naturam totius aetas,
Ex alioque alius status excipere omnia debet,
Nec manet ulla sui similis res: omnia migrant,
Omnia commutat natura, et vertere cogit.
Namque aliud putrescit, et aevo debile languet: 830
Porro aliud concrescit, et e contemtibus exit.
Sic igitur mundi naturam totius aetas
Mutat, et ex alio terram status excipit alter,
Quod potuit, nequeat; possit, quod non tulit ante.
Multaque tum tellus etiam portenta creare 835
Conata est, mira facie, membrisque coorta;
(Androgynum inter utrum, nec utrumque et utrinque remotum)
Orba pedum partim, manuum viduata vicissim,
Multa sine ore etiam, sine voltu caeca reperta,
Vinctaque membrorum per totum corpus adhaesu: 840
Nec facere ut possent quidquam, nec cedere quoquam,
Nec vitare malum, nec sumere quod foret usus.
Cetera de genere hoc monstra ac portenta creabat:
Nequidquam; quoniam natura absterruit auctum:
Nec potuere cupitum aetatis tangere florem, 845
Nec reperire cibum, nec iungi per Veneris res.
Multa videmus enim rebus concurrere debere,
Ut propagando possint producere saecla.
Pabula primum ut sint, genitalia deinde per artus

850 Semina, qua possint membris manare remissis:
Feminaque ut maribus coniungi possit, habendum
Mutua queis nectant inter se gaudia, utrisque.
Multaque tum interiisse animantum saecla necesse est,
Nec potuisse propagando procudere prolem.
855 Nam quaecunque vides vesci vitalibus auris,
Aut dolus, aut virtus, aut denique mobilitas est
Ex ineunte aevo genus id tutata reservans.
Multaque sunt, nobis ex utilitate sua quae
Commendata manent, tutelae tradita nostrae.
860 Principio, genus acre leonum saevaque saecla
Tutata est virtus, vulpeis dolus, et fuga cervos.
At levisomna canum fido cum pectore corda,
Et genus omne, quod est veterino semine partum,
Lanigeraeque simul pecudes, et bucera saecla,
865 Omnia sunt hominum tutelae tradita, Memmi.
Nam cupide fugere feras, pacemque secutae
Sunt, et larga suo sine pabula parta labore:
Quae damus utilitatis eorum praemia causa.
At, queis nil horum tribuit natura, nec ipsa
870 Sponte sua possent ut vivere, nec dare nobis
Utilitatem aliquam, quare pateremur eorum
Praesidio nostro pasci genus, esseque tutum?
Scilicet haec aliis praedae lucroque iacebant
Indupedita suis fatalibus omnia vinclis,
875 Donicum ad interitum genus id natura redegit.
Sed neque Centauri fuerunt, neque tempore in ullo
Esse queat duplici natura, et corpore bino
Ex alienigenis membris compacta potestas,
Hinc illinc par vis ut non sic esse potis sit.
880 Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde.
Principio, circum tribus actis impiger annis
Floret equus: puer haudquaquam: quin saepe etiamnum

Ubera mammarum in somnis lactantia quaerit.
Post ubi equam validae vires aetate senecta
Membraque deficiunt fugienti languida vita; 885
Tum demum pueris aevo florente iuventas
Occipit, et molli vestit lanugine malas:
Nec forte ex homine et veterino semine equorum
Confieri credas Centauros posse, nec esse:
Aut rapidis canibus succinctas semimarinis 890
Corporibus Scyllas, et cetera de genere horum,
Inter se quorum discordia membra videmus:
Quae neque florescunt pariter, neque robora sumunt
Corporibus, neque proiiciunt aetate senecta:
Nec simili Venere ardescunt, nec moribus unis 895
Conveniunt, nec sunt eadem iucunda per artus.
Quippe videre licet pinguescere saepe cicuta
Barbigeras pecudes, homini quae est acre venenum.
Flamma quidem vero cum corpora fulva leonum
Tam soleat torrere atque urere, quam genus omne 900
Visceris, in terris quodcunque et sanguinis exstet:
Qui fieri potuit, triplici cum corpore ut una
Prima leo, postrema draco, media ipsa Chimaera,
Ore foras acrem efflaret de corpore flammam?
Quare etiam tellure nova, coeloque recenti 905
Talia qui fingit potuisse animalia gigni,
Nixus in hoc uno novitatis nomine inani
Multa licet simili ratione effutiat ore:
Aurea tum dicat per terras flumina volgo
Fluxisse, et gemmis florere arbusta suesse; 910
Aut hominem tanto membrorum esse impete natum,
Trans maria alta pedum nisus ut ponere posset;
Et manibus totum circum se vertere coelum.
Nam quod multa fuere in terris semina rerum,

915 Tempore quo primum tellus animalia fudit;
Nil tamen est signi, mistas potuisse creari
Inter se pecudes, compactaque membra animantum:
Propterea quia, quae de terris nunc quoque abundant
Herbarum genera, ac fruges, arbustaque laeta,
920 Non tamen inter se possint complexa creari.
Res sic quaeque suo ritu procedit: et omnes
Foedere naturae certo discrimina servant.
Et genus humanum multo fuit illud in arvis
Durius, ut decuit, tellus quod dura creasset;
925 Et maioribus et solidis magis ossibus intus
Fundatum, et validis aptum per viscera nervis;
Nec facile ex aestu, nec frigore quod caperetur,
Nec novitate cibi, nec labi corporis ulla.
Multaque per coelum solis volventia lustra
930 Volgivago vitam tractabant more ferarum.
Nec robustus erat curvi moderator aratri
Quisquam, nec scibat ferro molirier arva;
Nec nova defodere in terram virgulta, nec altis
Arboribus veteres decidere falcibu' ramos.
935 Quod sol atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte sua, satis id placabat pectora donum:
Glandiferas inter curabant corpora quercus
Plerumque, et quae nunc hiberno tempore cernis
Arbuta Poeniceo fieri matura colore,
940 Plurima tum tellus etiam maiora ferebat:
Multaque praeterea novitas tum florida mundi
Pabula dia tulit, miseris mortalibus ampla.
At sedare sitim fluvii fontesque vocabant:
Ut nunc montibus e magnis decursus aquai
945 Claricitat late sitientia saecla ferarum.
Denique noctivagi silvestria templa tenebant
Nympharum, quibus exibant humore fluenta

Lubrica, proluvie larga lavere humida saxa,
Humida saxa super viridi stillantia musco:
Et partim plano scatere atque erumpere campo. 950
Necdum res igni scibant tractare, nec uti
Pellibus, et spoliis corpus vestire ferarum:
Sed nemora, atque cavos monteis, silvasque colebant,
Et frutices inter condebant squalida membra,
Verbera ventorum vitare imbreisque coacti. 955
Nec commune bonum poterant spectare, nec ullis
Moribus inter se scibant, nec legibus uti.
Quod cuique obtulerat praedae fortuna, ferebat,
Sponte sua sibi quisque valere et vivere doctus.
Et Venus in silvis iungebat corpora amantum: 960
Conciliabat enim vel mutua quamque cupido,
Vel violenta viri vis, atque impensa libido,
Vel pretium, glandes, atque arbuta, vel pira lecta.
Et manuum mira freti virtute, pedumque,
Consectabantur silvestria saecla ferarum 965
Missilibus saxis, et magno pondere clavae:
Multaque vincebant, vitabant pauca latebris;
Setigerisque pares suibus silvestria membra
Nuda dabant terrae nocturno tempore capti,
Circum se foliis ac frondibus involventes. 970
Nec plangore diem magno, solemque per agros
Quaerebant pavidi, palantes noctis in umbris:
Sed taciti respectabant, somnoque sepulti,
Dum rosea face sol inferret lumina coelo.
A parvis quod enim consuerant cernere semper 975
Alterno tenebras et lucem tempore gigni,
Non erat, ut fieri posset, mirarier unquam,
Nec diffidere, ne terras aeterna teneret
Nox, in perpetuum detracto lumine solis.
Sed magis illud erat curae, quod saecla ferarum 980

Infestam miseris faciebant saepe quietem:
Eiectique domo fugiebant saxea tecta
Setigeri suis adventu, validique leonis,
Atque intempesta cedebant nocte paventes
985 Hospitibus saevis instrata cubilia fronde.
Nec nimio tum plus, quam nunc, mortalia saecla
Dulcia linquebant labentis lumina vitae.
Unus enim tum quisque magis deprensus eorum
Pabula viva feris praebebat dentibus haustus;
990 Et nemora ac monteis gemitu silvasque replebat,
Viva videns vivo sepeliri viscera busto.
At quos effugium servarat, corpore adeso,
Posterius tremulas super ulcera taetra tenentes
Palmas, horriferis accibant vocibus orcum,
995 Donicum eos vita privarunt vermina saeva,
Experteis opis, ignaros quid volnera vellent.
At non multa virûm sub signis millia ducta
Una dies dabat exitio: nec turbida ponti
Aequora laedebant naves ad saxa virosque.
1000 Sed temere, incassum mare fluctibu' saepe coortis
Saevibat, leviterque minas ponebat inaneis;
Nec poterat quemquam placidi pellacia ponti
Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis.
Improba navigii ratio tum caeca iacebat.
1005 Tum penuria deinde cibi languentia leto
Membra dabat: contra nunc rerum copia mersat.
Illi imprudentes ipsi sibi saepe venenum
Vergebant: nunc dant aliis sollertius ipsi.
Inde casas postquam, ac pelleis, ignemque pararunt,
1010 Et mulier coniuncta viro concessit in unum:
Castaque privatae Veneris connubia laeta
Cognita sunt, prolemque ex se videre creatam:
Tum genus humanum primum mollescere coepit.

Ignis enim curavit, ut alsia corpora frigus
Non ita iam possent coeli sub tegmine ferre: 1015
Et Venus imminuit vireis, puerique parentum
Blanditiis facile ingenium fregere superbum.
Tunc et amicitiam coeperunt iungere habentes
Finitima inter se, nec laedere, nec violare;
Et pueros commendarunt muliebreque saeclum 1020
Vocibus, et gestu, cum balbe fignificarent,
Imbecillorum esse aequum misererier omnium.
Non tamen omnimodis poterat concordia gigni:
Sed bona magnaque pars servabant foedera casti:
Aut genus humanum iam tum foret omne peremtum, 1025
Nec potuisset adhuc perducere saecla propago.
At varios linguae sonitus natura subegit
Mittere, et utilitas expressit nomina rerum:
Non alia longe ratione, atque ipsa videtur
Protrahere ad gestum pueros infantia linguae, 1030
Cum facit, ut digito, quae sint praesentia, monstrent.
Sentit enim vim quisque suam, quam possit abuti:
Cornua nata prius vitulo quam frontibus exstent,
Illis iratus petit, atque infensus inurget.
At catuli pantherarum, scymnique leonum; 1035
Unguibus ac pedibus iam tum, morsuque repugnant,
Vixdum cum ipsis sunt dentes unguesque creati.
Alituum porro genus alis omne videmus
Fidere, et a pennis tremulum petere auxiliatum.
Proinde putare, aliquem tum nomina distribuisse 1040
Rebus, et inde homines didicisse vocabula prima,

Desipere est: nam cur hic posset cuncta notare
Vocibus, et varios sonitus emittere linguae,
Tempore eodem alii facere id non quisse putentur?
1045 Praeterea, si non alii quoque vocibus usi
Inter se fuerant; unde insita notities est
Utilitatis, et unde data est huic prima potestas,
Quid vellet facere, ut scirent, animoque viderent?
Cogere item plureis unus, victosque domare
1050 Non poterat, rerum ut perdiscere nomina vellent:
Nec ratione docere ulla, suadereque surdis,
Quid facto esset opus; faciles neque enim paterentur,
Nec ratione ulla sibi ferrent amplius aureis
Vocis inauditos sonitus obtundere frustra.
1055 Postremo, quid in hac mirabile tantopere est re,
Si genus humanum, cui vox et lingua vigeret,
Pro vario sensu varias res voce notaret,
Cum pecudes mutae, cum denique saecla ferarum
Dissimileis soleant voces variasque ciere,
1060 Cum metus, aut dolor est, et cum iam gaudia gliscunt?
Quippe etenim id licet e rebus cognoscere apertis.
Inritata canum cum primum magna Molossum
Mollia ricta fremunt duros nudantia denteis,
Longe alio sonitu rabie distracta minantur;
1065 Et cum iam latrant, et vocibus omnia complent.
At catulos blande cum lingua lambere tentant,
Aut ubi eos iactant pedibus, morsuque petentes,
Suspensis teneros imitantur dentibus haustus;

Longe alio pacto gannitu vocis adulant;
Et cum deserti baubantur in aedibus, aut cum 1070
Plorantes fugiunt summisso corpore plagas.
Denique non hinnitus item differre videtur,
Inter equas ubi equus florenti aetate iuvencus
Pinnigeri saevit calcaribus ictus amoris,
Et fremitum patulis sub naribus edit ad arma, 1075
Ac cum sis alias concussis artubus hinnit?
Postremo, genus alituum, variaeque volucres,
Accipitres, atque ossifragae, mergique marinis
Fluctibus in salsis victum vitamque petentes,
Longe alias alio iaciunt in tempore voces, 1080
Et cum de victu certant, praedaque repugnant:
Et partim mutant cum tempestatibus una
Raucisonos cantus; cornicum ut saecla vetusta,
Corvorumque greges, ubi aquam dicuntur et imbreis
Poscere, et interdum ventos aurasque vocare. 1085
Ergo, si varii sensus animalia cogunt,
Muta tamen cum sint, varias emittere voces:
Quanto mortaleis magis aequum est tum potuisse
Dissimileis alia atque alia res voce notare?
Illud in his rebus tacitus ne forte requiras: 1090
Fulmen detulit in terras mortalibus ignem
Primitus: inde omnis flammarum diditur ardor.
Multa videmus enim coelestibus incita flammis
Fulgere, cum coeli donavit plaga vapores.
Et ramosa tamen cum ventis pulsa vacillans 1095
Aestuat in ramos incumbens arboris arbor,
Exprimitur validis extritus viribus ignis;
Et micat interdum flammai fervidus ardor,
Mutua dum inter se rami stirpesque teruntur:
Quorum utrumque dedisse potest mortalibus ignem. 1100

Inde cibum coquere, ac flammae mollire vapore
Sol docuit, quoniam mitescere multa videbant
Verberibus radiorum, atque aestu victa per agros.
Inque dies magis hi victum vitamque priorem
1105 Commutare novis monstrabant rebus, et igni,
Ingenio qui praestabant, et corde vigebant.
Condere coeperunt urbeis, arcemque locare
Praesidium reges ipsi sibi, perfugiumque:
Et pecudes, et agros divisere, atque dedere
1110 Pro facie cuiusque, et viribus, ingenioque.
Nam facies multum valuit, viresque vigebant:
Posterius res inventa est, aurumque repertum,
Quod facile et validis et pulchris demsit honorem.
Divitioris enim sectam plerumque sequuntur
1115 Quamlibet et fortes, et pulchro corpore creti.
Quod si quis vera vitam ratione gubernet,
Divitiae grandes homini sunt, vivere parce
Aequo animo; neque enim est unquam penuria parvi.
At claros se homines voluere esse, atque potenteis,
1120 Ut fundamento stabili fortuna maneret,
Et placidam possent opulenti degere vitam;
Nequidquam: quoniam ad summum succedere honorem
Certantes, iter infestum fecere viai.
Et tamen e summo quasi fulmen deiicit ictos
1125 Invidia interdum contemtim in Tartara taetra:
Ut satius multo iam sit parere quietum,
Quam regere imperio res velle, et regna tenere.
Proinde, sive incassum defessi sanguine sudent
Augustum per iter luctantes ambitionis:
1130 Invidia quoniam, ceu fulmine, summa vaporant

Plerumque, et quae sunt aliis magis edita cunque:
Quandoquidem sapiunt alieno ex ore, petuntque
Res ex auditis potius, quam sensibus ipsis:
Nec magis id nunc est, nec erit mox, quam fuit ante.
Ergo, regibus occisis, subversa iacebat 1135
Pristina maiestas soliorum, et sceptra superba;
Et capitis summi praeclarum insigne cruentum
Sub pedibus volgi magnum lugebat honorem:
Nam cupide conculcatur nimis ante metutum.
Res itaque ad summam faecem turbasque redibat, 1140
Imperium sibi cum ac summatum quisque petebat.
Inde magistratum partim docuere creare,
Iuraque constituere, ut vellent legibus uti:
Nam genus humanum, defessum vi colere aevum,
Ex inimicitiis languebat; quo magis ipsum 1145
Sponte sua cecidit sub leges, arctaque iura.
Acrius ex ira quod enim se quisque parabat
Ulcisci, quam nunc concessum est legibus aequis;
Hanc ob rem est homines pertaesum vi colere aevum:
Unde metus maculat poenarum praemia vitae. 1150
Circumretit enim vis atque iniuria quemque,
Atque, unde exorta est, ad eum plerumque revertit;
Nec facile est placidam ac pacatam degere vitam,
Qui violat factis communia foedera pacis.
Etsi fallit enim divum genus humanumque, 1155
Perpetuo tamen id fore clam diffidere debet:
Quippe ubi se multi per somnia saepe loquentes,
Aut morbo delirantes procraxe ferantur,

Et celata diu in medium peccata dedisse.
1160 Nunc quae causa deum per magnas numina genteis
Provolgarit, et ararum compleverit urbeis,
Suscipiendaque curarit sollennia sacra,
Quae nunc in magnis florent sacra rebu'locisque:
Unde etiam nunc est mortalibus insitus horror,
1165 Qui delubra deum nova toto suscitat orbi
Terrarum, et festis cogit celebrare diebus:
Non ita difficile est rationem reddere verbis.
Quippe etenim iam tum divum mortalia saecla
Egregias animo facies vigilante videbant,
1170 Et magis in somnis mirando corporis auctu.
His igitur sensum tribuebant, propterea quod
Membra movere videbantur, vocesque superbas
Mittere pro facie praeclara et viribus amplis,
Aeternamque dabant vitam, quia semper eorum
1175 Suppeditabatur facies, et forma manebat,
(Et manet omnino) et quod tantis viribus auctos
Non temere ulla vi convinci posse putabant.
Fortunisque ideo longe praestare putabant,
Quod mortis timor haud quemquam vexaret eorum,
1180 Et simul in somnis quia multa et mira videbant
Efficere, et nullum capere ipsos inde laborem.
Praeterea, coeli rationes ordine certo,
Et varia annorum cernebant tempora verti;
Nec poterant quibus id fieret cognoscere causis:
1185 Ergo perfugium sibi habebant, omnia divis
Tradere, et illorum nutu facere omnia flecti.
In coeloque deum sedes et templa locarunt,
Per coelum volvi quia sol et luna videntur:
Luna, dies, et nox, et noctis signa severa,
1190 Noctivagaeque faces coeli, flammaeque volantes,

Nubila, ros, imbres, nix, venti, fulmina, grando,
Et rapidi fremitus, et murmura magna minarum.
O genus infelix humanum, talia divis
Cum tribuit facta, atque iras adiunxit acerbas:
Quantos tum gemitus ipsi sibi, quantaque nobis 1195
Volnera, quas lacrimas peperere minoribu' nostris.
Nec pietas ulla est, velatum saepe videri
Vertier ad lapidem, atque omneis accedere ad aras;
Nec procumbere humi prostratum, et pandere palmas
Ante deum delubra, nec aras sanguine multo 1200
Spargere quadrupedum, nec votis nectere vota:
Sed mage pacata posse omnia mente tueri.
Nam cum suspicimus magni coelestia mundi
Templa super, stellisque micantibus aethera fixum,
Et venit in mentem solis lunaeque viarum, 1205
Tunc aliis oppressa malis in pectore cura
Illa quoque expergefactum caput erigere infit,
Ecquae forte deûm nobis immensa potestas
Sit, vario motu quae candida sidera verset.
Tentat enim dubiam mentem rationis egestas, 1210
Ecquaenam fuerit mundi genitalis origo:
Et simul, ecquae sit finis, quoad moenia mundi,
Et tanti motus hunc possint ferre laborem:
An, divinitus aeterna donata salute,
Perpetuo possint aevi labentia tractu, 1215
Immensi validas aevi contemnere vireis.
Praeterea, cui non animus formidine divum
Contrahitur? cui non conrepunt membra pavore,
Fulminis horribili cum plaga torrida tellus
Contremit, et magnum percurrunt murmura coelum? 1220

Non populi gentesque tremunt? regesque superbi
Conripiunt divum perculsi membra timore,
Ne quod ob admissum foede, dictumve superbe,
Poenarum grave sit solvendi tempus adactum?
1225 Summa etiam cum vis violenti per mare venti
Induperatorem classis super aequora vertit,
Cum validis pariter legionibus, atque elephantis:
Non divum pacem votis adit, ac prece quaesit
Ventorum pavidus paces, animasque secundas?
1230 Nequidquam: quoniam violento turbine saepe
Conreptus nihilo fertur minus ad vada leti:
Usque adeo res humanas vis abdita quaedam
Obterit, et pulchros fasceis, saevasque secureis
Proculcare ac ludibrio sibi habere videtur.
1135 Denique sub pedibus tellus cum tota vacillat,
Concussaeque cadunt urbes, dubiaeque minantur:
Quid mirum, si se temnunt mortalia saecla?
Atque potestates magnas, mirasque relinquunt
In rebus vireis divum, quae cuncta gubernent?
1240 Quod superest, aes, atque aurum, ferrumque repertum est,
Et simul argenti pondus, plumbique potestas
Ignis ubi ingenteis silvas ardore cremarat
Montibus in magnis, ceu coeli fulmine misso;
Sive quod inter se bellum silvestre gerentes,
1245 Hostibus intulerant ignem formidinis ergo;
Sive quod inducti terrae bonitate, volebant
Pandere agros pingues, et pascua reddere rura;
Sive feras interficere, et ditescere praeda:
Nam fovea atque igni prius est venarier ortum,
1250 Quam sepire plagis saltum, canibusque ciere.
Quidquid id est, quacunque e causa flammeus ardor

Horribili sonitu silvas exederat altis
Ab radicibus, et terram percoxerat igni,
Manabat venis ferventibus in loca terrae
Concava conveniens argenti rivus et auri, 1255
Aeris item et plumbi, quae cum concreta videbant
Posterius claro in terris splendere colore,
Tollebant nitido capti laevique lepore:
Et simili formata videbant esse figura,
Atque lacunarum fuerant vestigia cuique. 1260
Tum penetrabat eos, posse haec, liquefacta calore,
Quamlibet in formam et faciem decurrere rerum,
Et prorsum quamvis in acuta ac tenuia posse
Mucronum duci fastigia procudendo;
Ut sibi tela parent, silvasque excidere possint, 1265
Materiem laevare, dolare, ac radere tigna,
Et terebrare etiam, ac pertundere, perque forare.
Nec minus argento facere haec auroque parabant,
Quam validi primum violentis viribus aeris:
Nequidquam: quoniam cedebat victa potestas, 1270
Nec poterat pariter durum sufferre laborem.
Nam fuit in pretio magis aes, aurumque iacebat
Propter inutilitatem hebeti mucrone retusum:
Nunc iacet aes, aurum in summum successit honorem:
Sic volvenda aetas commutat tempora rerum; 1275
Quod fuit in pretio, fit nullo denique honore:
Porro aliud succedit, et e contemtibus exit,
Inque dies magis appetitur, floretque repertum
Laudibus, et miro est mortaleis inter honore.
Nunc tibi quo pacto ferri natura reperta 1280

Sit, facile est ipsum per te cognoscere, Memmi.
Arma antiqua, manus, ungues, dentesque fuerunt,
Et lapides, et item silvarum fragmina rami,
Et flammae atque ignes, postquam sunt cognita primum:
1285 Posterius ferri vis est aerisque reperta:
Et prior aeris erat, quam ferri, cognitus usus:
Quo facilis magis est natura, et copia maior.
Aere solum terrae tractabant, aereque belli
Miscebant fluctus, et volnera vasta serebant,
1290 Et pecus atque agros adimebant: nam facile ollis
Omnia cedebant armatis nuda et inerma.
Inde minutatim processit ferreus ensis,
Versaque in opprobrium species est falcis ahenae,
Et ferro coepere solum proscindere terrae;
1295 Exaequataque sunt creperi certamina belli.
Et prius est reppertum in equi conscendere costas,
Et moderarier hunc frenis, dextraque vigere;
Quam biiugo curru belli tentare pericla:
Et biiugo prius est, quam bis coniungere binos,
1300 Et quam falciferos inventum ascendere currus.
Inde boves Lucas turrito corpore taetros
Anguimanos belli docuerunt volnera Poeni
Sufferre, et magnas Martis turbare catervas.
Sic alid ex alio peperit discordia tristis,
1305 Horribile humanis quod gentibus esset in armis:
Inque dies belli terroribus addidit augmen.
Tentarunt etiam tauros in moenere belli,
Expertique sues saevos sunt mittere in hosteis;
Et validos Parthi prae se misere leones
Cum ductoribus armatis, saevisque magistris,
Qui moderarier hos possent, vinclisque tenere;

Nequidquam: quoniam permista caede calentes
Turbabant saevi nullo discrimine turmas,
Terrificas capitum quatientes undique cristas:
Nec poterant equites fremitu perterrita equorum 1315
Pectora mulcere, et frenis convertere in hosteis.
Inritata leae iaciebant corpora saltu
Undique, et advorsum venientibus ora petebant:
Et nec opinanteis a tergo diripiebant,
Deplexaeque dabant in terram volnere vinctos, 1320
Morsibus adfixae validis, atque unguibus uncis.
Iactabantque sues tauri, pedibusque terebant;
Et latera ac ventres hauribant subter equorum
Cornibus, ad terramque minanti mente ruebant.
At validis socios caedebant dentibus apri, 1325
Tela infracta suo tinguentes sanguine saevi,
[In se fracta suo tinguentes sanguine tela,]
Permistasque dabant equitum peditumque ruinas.
Nam transversa feros exibant dentis adactus
Iumenta, aut pedibus ventos erecta petebant: 1330
Nequidquam: quoniam a nervis succissa videres
Concidere, atque gravi terram consternere casu.
Sic, quos ante domi domitos satis esse putabant,
Effervescere cernebant in rebus agundis,
Volneribus, clamore, fuga, terrore, tumultu: 1335
Nec poterant ullam partem redducere eorum.
Diffugiebat enim varium genus omne ferarum:
Ut nunc saepe boves Lucae ferro male mactae
Diffugiunt, fera facta suis cum multa dedere.
Sic fuit, ut facerent: sed vix adducor, ut ante 1340
Non quierint animo praesentire, atque videre,
Quam commune malum fuerat, foedumque futurum.
Et magis id possis factum contendere in omni,
In variis mundis varia ratione creatis,

1345 Quam certo atque uno terrarum quolibet orbi.
Sed facere id non tam vincendi spe voluerunt,
Quam dare, quod gemerent hostes, ipsique perire,
Qui numero diffidebant, armisque vacabant.
Nexilis ante fuit vestis, quam textile tegmen:
1350 Textile post ferrum est; quia ferro tela paratur:
Nec ratione alia possunt tam laevia gigni
Insilia, ac fusi, et radii, scapique sonantes.
Et facere ante viros lanam natura coegit,
Quam muliebre genus; nam longe praestat in arte,
1355 Et sollertius est multo genus omne virile:
Agricolae donec vitio vertere severi,
Ut muliebribus id manibus concedere vellent,
Atque ipsi potius durum sufferre laborem;
Atque opere in duro durarent membra manusque.
1360 At specimen sationis, et insitionis origo
Ipsa fuit rerum primum natura creatrix:
Arboribus quoniam baccae glandesque caducae
Tempestiva dabant pullorum examina subter.
Unde etiam libitum est stirpeis committere ramis,
1365 Et nova defodere in terram virgulta per agros:
Inde aliam atque aliam culturam dulcis agelli
Tentabant, fructusque feros mansuescere terra
Cernebant indulgendo, blandeque colendo.
Inque dies magis in montem succedere silvas
1370 Cogebant, infraque locum concedere cultis:
Prata, lacus, rivos, segetes, vinetaque laeta
Collibus et campis ut haberent, atque olearum
Caerula distinguens inter plaga currere posset
Per tumulos, et convalleis, camposque profusa:
1375 Ut nunc esse vides vario distincta lepore
Omnia, quae pomis intersita dulcibus ornant,

Arbustisque tenent felicibus obsita circum.
At liquidas avium voces imitarier ore
Ante fuit multo, quam laevia carmina cantu
Concelebrare homines possent, aureisque iuvare. 1380
Et Zephyri cava per calamorum sibila primum
Agresteis docuere cavas inflare cicutas.
Inde minutatim dulceis didicere querelas,
Tibia quas fundit, digitis pulsata canentum,
Avia per nemora, ac silvas saltusque reperta, 1385
Per loca pastorum deserta, atque otia dia:
Sic unumquidquid paulatim protrahit aetas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.
Haec animos ollis mulcebant atque iuvabant
Cum satiate cibi: nam tum sunt omnia cordi. 1390
Saepe itaque inter se prostrati in gramine molli
Propter aquae rivum, sub ramis arboris altae,
Non magnis opibus iucunde corpora habebant:
Praesertim cum tempestas ridebat, et anni
Tempora pingebant viridanteis floribus herbas. 1395
Tum ioca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
Consuerant: agrestis enim tum Musa vigebat:
Tum caput atque humeros plexis redimire coronis,
Floribus et foliis, lascivia laeta monebat:
Atque extra numerum procedere, membra moventeis 1400
Duriter, et duro terram pede pellere matrem:
Unde oriebantur risus, dulcesque cachinni,
Omnia quod nova tum magis haec et mira vigebant.
Et vigilantibus hinc aderant solatia somni,
Ducere multimodis voces, et flectere cantus; 1405
Et supera calamos unco percurrere labro:
Unde etiam vigiles nunc haec accepta tuentur,
Et numerum servare genus didicere; neque hilo

Maiorem interea capiunt dulcedini' fructum,
1410 Quam silvestre genus capiebat terrigenarum.
Nam quod adest praesto, nisi quid cognovimus ante
Suavius, in primis placet et pollere videtur;
Posteriorque fere melior res illa reperta
Perdit et immutat sensus ad pristina quaeque.
1415 Sic odium coepit glandis: sic illa relicta
Strata cubilia sunt herbis, et frondibus aucta.
Pellis item cecidit, vestis contemta ferina est;
Quam reor invidia tali tunc esse repertam,
Ut letum insidiis, qui gessit primus, obiret:
1420 Et tandem inter eos distractum, sanguine multo
Dispersisse, neque in fructum convertere quisse.
Tunc igitur pelles, nunc aurum, et purpura curis
Exercent hominum vitam, belloque fatigant.
Quo magis in nobis (ut opinor) culpa residit.
1425 Frigus enim nudos sine pellibus excruciabat
Terrigenas: at nos nil laedit veste carere
Purpurea, atque auro signisque ingentibus apta,
Dum plebeia tamen sit, quae defendere possit.
Ergo hominum genus incassum frustraque laborat,
1430 Semper et in curis consumit inanibus aevum;
Nimirum, quia non cognovit, quae sit habendi
Finis, et omnino quoad crescat vera voluptas:
Idque minutatim vitam provexit in altum,
Et belli magnos commovit funditus aestus.
1435 At vigiles mundi magnum et versatile templum
Sol et luna suo lustrantes lumine circum
Perdocuere homines annorum tempora verti,
Et certa ratione geri rem, atque ordine certo.
Iam validis septi degebant turribus aevum,
1440 Et divisa colebatur, discretaque tellus.

Tum mare velivolum florebat navibu' pandis:
Auxilia et socios iam pacto foedere habebant:
Carminibus cum res gestas coepere poetae
Tradere: nec multo priu' sunt elementa reperta.
Propterea, quid sit prius actum, respicere aetas 1445
Nostra nequit, nisi qua ratio vestigia monstrat.
Navigia, atque agri culturas, moenia, leges,
Arma, vias, vesteis, et cetera de genere horum,
Praemia, delicias quoque vitae funditus omneis,
Carmina, picturas, et daedala signa polire, 1450
Usus, et impigrae simul experientia mentis
Paulatim docuit pedetentim progredientes.
Sic unumquidquid paulatim protrahit aetas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.
Namque alid ex alio clarescere corde videmus 1455
Artibus, ad summum donec venere cacumen.

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER SEXTUS.

De meteoris, aliisque rebus physicis.

ARGUMENTUM.

Exordium facit a laude Athenarum, quippe ubi natus sit Epicurus, qui meliora edocuerit genus humanum, superstitionemque ac metum sustulerit, explicata rerum natura. — 41. *Transitum facit ad suum propositum, exponendi de iis, quae restent.* — 48. *Humanas mentes inprimis ad metum compelli iis rebus atque eventis, quae in terris et in coelo contueantur, quia causas eorum non perspiciant.* — 66. *De meteoris itaque se dicturum praefatur, Musamque invocat.* — 94. *Ac primum de tonitru agit, docetque, nubibus illud effici.* — 106. *Nam similiter lintea super aquam expansa, et chartas, et carbasa mota dare sonitum.* — 119. *Vento quoque nubibus se insinuante oriri tonitru.* — 140. *Aliae plures eius causae afferuntur.* — 158. *De fulgore.* — 162. *Quare tonitru serius audiatur, quam videatur fulmen; et reliqua de fulmine et eius vi.* — 377. *Ridet deinde superstitionem vatum Hetruscorum, et eorum, qui credant, fulmen ab Iove mitti.* — 421. *Deinde de preste-*

ribus agit. — 449. *Porro de nubibus pluviaque, de iride, nive, grandine, pruina, gelu.* — 532. *De terrae motu.* — 605. *De mari.* — 637. *De monte Aetna et eius incendio.* — 709. *De Nilo fluvio.* — 739. *De locis terrae noxiis, ut Avernis.* — 839. *De puteorum fontiumque natura.* — 905. *De lapide magnete.* — 1087. *De ratione ortuque morborum et pestilentiarum in terris populisque.* — 1135. *Hac occasione pestem describit, Athenis quae fuit tempore belli Peloponnesiaci, qua de exposuit Thucydides libro II, a cap.* 48. *ad* 54, *quem integrum locum paene verbotenus Lucretius versibus expressit, nihil tamen nominato auctore.* — 1284.

Primae frugiferos foetus mortalibus aegris
Dididerunt quondam praeclaro nomine Athenae,
Et recreaverunt vitam, legesque rogarunt:
Et primae dederunt solatia dulcia vitae,
Cum genuere virum tali cum corde repertum, 5
Omnia veridico qui quondam ex ore profudit:
Cuius et exstincti propter divina reperta
Divolgata vetus, iam ad coelum gloria fertur.
Nam cum vidit hic, ad victum quae flagitat usus,
Et per quae possent vitam consistere tutam, 10
Omnia iam ferme mortalibus esse parata:
Divitiis homines, et honore, et laude potenteis
Affluere, atque bona natorum excellere fama:
Nec minus esse domi cuiquam tamen anxia corda,
Atque animum infestis cogi servire querelis: 15
Intellexit, ibi vitium vas efficere ipsum,
Omniaque illius vitio corrumpier intus,
Quae conlata foris, et commoda cunque venirent;
Partim quod fluxum, pertusumque esse videbat,
Ut nulla posset ratione explerier unquam; 20
Partim quod taetro quasi conspurcare sapore
Omnia cernebat, quaecunque receperat intus.

Veridicis igitur purgavit pectora dictis,
Et finem statuit cuppediuis atque timoris,
25 Exposuitque bonum summum, quo tendimus omnes,
Quid foret, atque viam monstravit tramite prono,
Qua possemus ad id recto contendere cursu:
Quidve mali foret in rebus mortalibu' passim,
Quod flueret naturae vi, varieque volaret,
30 Seu casu, seu vi, quod sic natura parasset:
Et quibus e portis occurri cuique deceret:
Et genus humanum frustra plerumque probavit
Volvere curarum tristeis in pectore fluctus.
Nam veluti pueri trepidant, atque omnia caecis
35 In tenebris metuunt; sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quae sunt metuenda magis, quam
Quae pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse est
Non radii solis, nec lucida tela diei
40 Discutiant, sed naturae species, ratioque:
Quo magis inceptum pergam pertexere dictis.
Et quoniam docui, mundi mortalia templa
Esse, et nativo consistere corpore coelum;
Et quaecunque in eo fiunt, fientque, necesse
45 Esse ea dissolvi: quae restant percipe porro:
[Quandoquidem semel insignem conscendere currum
Vincendi spes hortata est, atque, obvia cursu
Quae fuerant, sunt placato conversa furore.]
Cetera, quae fieri in terris coeloque tuentur
50 Mortales, pavidis cum pendent mentibu' saepe,
Efficiunt animos humileis formidine divum,
Depressosque premunt ad terram; propterea quod

Ignorantia causarum conferre deorum
Cogit ad imperium res, et concedere regnum: et
Quorum operum causas nulla ratione videre 55
Possunt, haec fieri divino numine rentur.
Nam bene qui didicere, deos securum agere aevum,
Si tamen interea mirantur, qua ratione
Quaeque geri possint, praesertim rebus in illis,
Quae supera caput aetheriis cernuntur in oris, 60
Rursus in antiquas referuntur relligiones,
Et dominos acreis adsciscunt, omnia posse
Quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
Quid nequeat; finita potestas denique cuique
Quanam sit ratione, atque alte terminus haerens. 65
Quo magis errantes tota regione feruntur.

Quae nisi respuis ex animo, longeque remittis,
Diis indigna putando, alienaque pacis eorum,
Delibata deum per te tibi numina sancta
Saepe aderunt: non quod violari summa deum vis 70
Possit, ut ex ira poenas petere imbibat acreis;
Sed quia tute tibi placida cum pace quietos
Constitues magnos irarum volvere fluctus;
Nec delubra deum placido cum pectore adibis;
Nec, de corpore quae sancto simulacra feruntur, 75
In menteis hominum divinae nuntia formae,
Suscipere haec animi tranquilla pace valebis.
Inde videre licet, qualis iam vita sequatur.
Quam quidem ut a nobis ratio verissima longe
Reiiciat, quamquam sunt a me multa profata, 80
Multa tamen restant, et sunt ornanda politis
Versibus, et ratio coeli, speciesque tenenda.
Sunt tempestates et fulmina clara canenda,
Quid faciant, et qua de causa quaeque ferantur,
Ne trepides coeli divisis partibus amens, 85
Unde volans ignis pervenerit, aut in utram se
Verterit hinc partem: quo pacto per loca septa

Insinuarit, et hinc dominatus ut extulerit se:
Quorum operum causas nulla ratione videre
90 Possunt, ac fieri divino numine rentur.
Tu mihi supremae praescripta ad candida calcis
Currenti spatium praemonstra, callida Musa,
Calliope, requies hominum, divumque voluptas;
Te duce ut insignem capiam cum laude coronam.
95 Principio, tonitru quatiuntur caerula coeli
Propterea, quia concurrunt sublime volantes
Aetheriae nubes, contra pugnantibu' ventis.
Nec fit enim sonitus coeli de parte serena,
Verum ubicunque magis denso sunt agmine nubes,
100 Tam magis hinc magno fremitus fit murmure saepe.
Praeterea, neque tam condenso corpore nubes
Esse queunt, quam sunt lapides ac tigna: neque autem
Tam tenues, quam sunt nebulae, fumique volantes.
Nam aut cadere abrupto deberent pondere pressae,
105 Ut lapides: aut, ut fumus, constare nequirent,
Nec cohibere niveis gelidas, et grandinis imbreis.
Dant etiam sonitum patuli super aequora mundi,
Carbasus ut quondam magnis intenta theatris
Dat crepitum, malos inter iactata trabeisque:
110 Interdum perscissa furit petulantibus Euris,
Et fragileis sonitus chartarum commeditatur:
Id quoque enim genus in tonitru cognoscere possis,
Aut ubi suspensam vestem, chartasve volanteis
Verberibus venti versant, planguntque per auras.
115 Fit quoque enim interdum, ut non tam concurrere nubes

Frontibus adversis possint, quam de latere ire
Diverso motu radentes corpori' tractum:
Aridus unde aureis terget sonus ille, diuque
Ducitur, exierit donec regionibus arctis.
Hoc etiam pacto tonitru concussa videntur 120
Omnia saepe gravi tremere, et divolsa repente
Maxima dissiluisse capacis moenia mundi,
Cum subito validi venti conlecta procella
Nubibus intorsit sese, conclusaque ibidem
Turbine versanti magis ac magis undique nubem 125
Cogit, uti fiat spisso cava corpore circum.
Post ubi commovit vis eius et impetus acer,
Tum perterricrepo sonitu dat missa fragorem.
Nec mirum; cum plena animae vesicula parva
Saepe ita dat pariter sonitum displosa repente. 130
Est etiam ratio, cum venti nubila perflant,
Cur sonitus faciant: etenim ramosa videmus
Nubila saepe modis multis, atque aspera ferri.
Scilicet ut crebram silvam cum flamina Cauri
Perflant, dant sonitum frondes, ramique fragorem. 135
Fit quoque, ut interdum validi vis incita venti
Perscindat nubem, perfringens impete recto.
Nam quid possit ibi flatus, manifesta docet res.
Hic, ubi lenior est, in terra cum tamen alta
Arbusta evolvens radicibus haurit ab imis. 140
Sunt etiam fluctus per nubila, qui quasi murmur
Dant infringendo graviter: quod item fit in altis
Fluminibus, magnoque mari, cum frangitur aestu.
Fit quoque, ubi e nube in nubem vis incidit ardens
Fulminis: haec multo si forte humore recepit 145
Ignem, continuo ut magno clamore trucidet:
Ut calidis candens ferrum e fornacibus olim

Stridit, ubi in gelidum properè demersimus imbrem.
Aridior porro si nubes accipit ignem,
150 Uritur ingenti sonitu succensa repente:
Lauricomos ut si per monteis flamma vagetur,
Turbine ventorum comburens impete magno.
Nec res ulla magis, quam Phoebi Delphica laurus
Terribili sonitu flamma crepitante crematur.
155 Denique saepe geli multus fragor, atque ruina
Grandinis, in magnis sonitum dat nubibus alte.
Ventus enim cum confercit, franguntur in arctum
Concreti montes nimborum, et grandine misti.
Fulgit item, nubes ignis cum semina multa
160 Excussere suo concursu, ceu lapidem si
Percutiat lapis, aut ferrum; nam tum quoque lumen
Exsilit, et claras scintillas dissupat ignis.
Sed tonitrum fit uti post auribus accipiamus,
Fulgere quam cernant oculi, quia semper ad aureis
165 Tardius adveniunt, quam visum quae moveant res.
Id licet hinc etiam cognoscere, caedere si quem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum,
Ante fit ut cernas ictum, quam plaga per aureis
Det sonitum: sic fulgorem quoque cernimus ante,
170 Quam tonitrum accipimus, pariter qui mittitur igni
E simili causa, et concursu natus eodem.
Hoc etiam pacto volucri loca lumine tingunt
Nubes, et tremulo tempestas impete fulgit.
Ventus ubi invasit nubem, et versatus ibidem
175 Fecit, ut ante, cavam, docui, spissescere nubem,
Mobilitate sua ferviscit; ut omnia motu
Percalefacta vides ardescere: plumbea vero
Glans etiam longo cursu volvenda liquescit.

Ergo fervidus hic nubem cum perscidit atram,
Dissupat ardoris quasi per vim expressa repente 180
Semina, quae faciunt nictantia fulgura flammae:
Inde sonus sequitur, qui tardius adlicit aureis,
Quam quae perveniunt oculos ad lumina nostros.
Scilicet hoc densis fit nubibus, et simul alte
Exstructis aliis alias super impete miro. 185
  Nec tibi sit fraudi, quod nos inferne videmus
Quam sint lata magis, quam sursum exstructa
  quid exstent;
Contemplator enim cum montibus adsimilata
Nubila portabunt venti transversa per auras:
Aut ubi per magnos monteis cumulata videbis 190
Insuper esse aliis alia, atque urgere superna
In statione locata sepultis undique ventis:
Tum poteris magnas moleis cognoscere eorum,
Speluncasque velut saxis pendentibu' structas
Cernere, quas venti cum, tempestate coorta, 195
Complerunt, magno indignantur murmure clausi
Nubibus, in caveisque ferarum more minantur:
Nunc hinc, nunc illinc fremitus per nubila mit-
  tunt:
Quaerentesque viam circumversantur, et ignis
Semina convolvunt e nubibus: atque ita cogunt 200
Multa, rotantque cavis flammam fornacibus
  intus,
Donec divolsa fulserunt nube corusci.
  Hac etiam fit uti de causa mobilis ille
Devolet in terram liquidi color aureus ignis,
Semina quod nubeis ipsas permulta necesse est 205
Ignis habere: etenim cum sunt humore sine ullo,
Flammeus est plerumque colos et splendidus ollis.
Quippe etenim solis de lumine multa necesse est
Concipere, ut merito rubeant, igneisque pro-
  fundant.
Hasce igitur cum ventus agens contrusit in unum 210

Compressitque locum cogens; expressa profundunt
Semina, quae faciunt flammae fulgere colores.
Fulgit item, cum rarescunt quoque nubila coeli.
Nam cum ventus eas leviter diducit eunteis,
215 Dissolvitque, cadant ingratis illa necesse est
Semina, quae faciunt fulgorem: tum sine taetro
Terrore et sonitu fulgit, nulloque tumultu.
Quod superest, quali natura praedita constent
Fulmina, declarant ictus, et inusta vapore
220 Signa, notaeque graveis halantes sulphuris auras.
Ignis enim sunt haec, non venti signa, neque imbris.
Praeterea, per se accendunt quoque tecta domorum,
Et celeri flamma dominantur in aedibus ipsis
Hunc tibi subtilem cum primis ignibus ignem
225 Constituit natura minutis mobilibusque
Corporibus, cui nil omnino obsistere possit.
Transit enim valide fulmen per saepta domorum,
Clamor uti, ac voces: transit per saxa, per aera:
Et liquidum puncto facit aes in tempore et aurum.
230 Curat item, ut vasis integris vina repente
Diffugiant; quia nimirum facile omnia circum
Conlaxat, rareque facit lateramina vasis,
Adveniens calor eius ut insinuatur in ipsum: et
Mobiliter solvens differt primordia vini·
235 Quod solis vapor aetatem non posse videtur
Efficere, usque adeo pollens fervore corusco:
Tanto mobilior vis et dominantior haec est.
Nunc ea quo pacto gignantur, et impete tanto
Fiant, ut possint ictu discludere turreis,
240 Disturbare domos, avellere tigna trabeisque,
Et monumenta virum demoliri, atque ciere,
Exanimare homines, pecudes prosternere passim:

Cetera de genere hoc qua vi facere omnia possint,
Expediam, neque te in promissis plura morabor.
Fulmina gignier e crassis alteque putandum est 245
Nubibus exstructis: nam coelo nulla sereno,
Nec leviter densis mittuntur nubibus unquam.
Nam dubio procul hoc fieri manifesta docet res,
Quod nunc per totum concrescunt aera nubes
Undique, uti tenebras omneis Acherunta reamur 250
Liquisse, et magnas coeli complesse cavernas:
Usque adeo, taetra nimborum nocte coorta,
Impendent atrae formidinis ora superne,
Cum commoliri tempestas fulmina coeptat.
Praeterea, persaepe niger quoque per mare nimbus, 255
Ut picis e coelo demissum flumen, in undas
Sic cadit, et fertur tenebris procul, et trahit atram
Fulminibus gravidam tempestatem, atque procellis,
Ignibus, ac ventis cumprimis ipse repletus:
In terra quoque ut horrescant, ac tecta requirant. 260
Sic igitur supera nostrum caput esse putandum est
Tempestatem altam: neque enim caligine tanta
Obruerent terras, nisi inaedificata superne
Multa forent multis exemto nubila sole:
Nec tanto possent haec terras opprimere imbri, 265
Flumina abundare ut facerent, camposque natare,
Si non exstructis foret alte nubibus aether.
His igitur ventis atque ignibus omnia plena
Sunt; ideo passim fremitus et fulgura fiunt:
Quippe etenim supera docui, permulta vaporis 270
Semina habere cavas nubeis: et multa necesse est
Concipere ex solis radiis, ardoreque eorum.

Hic ubi ventus eas idem qui cogit in unum
Forte locum quemvis, expressit multa vaporis
275 Semina, seque simul cum eo commiscuit igni:
Insinuatus ibi vortex versatur in alto,
Et calidis acuit fulmen fornacibus intus.
Nam duplici ratione accenditur; ipse sua nam
Mobilitate calescit, et e contagibus ignis.
280 Inde ubi percaluit vis venti, vel gravis ignis
Impetus incessit; maturum tum quasi fulmen
Perscindit subito nubem, ferturque coruscis
Omnia luminibus lustrans loca percitus ardor:
Quem gravis insequitur sonitus, displosa repente
285 Opprimere ut coeli videantur templa superne.
Inde tremor terras graviter pertentat, et altum
Murmura percurrunt coelum: nam tota fere tum
Tempestas concussa tremit, fremitusque moventur:
Quo de concussu sequitur gravis imber et uber,
290 Omnis uti videatur in imbrem vertier aether,
Atque ita praecipitans ad diluviem revocare:
Tantus discidio nubis, ventique procella,
Mittitur ardenti sonitus cum provolat ictu.
Est etiam, cum vis extrinsecus incita venti
295 Incidit in validam maturo fulmine nubem:
Quam cum perscidit, extemplo cadit igneus ille
Vortex, quod patrio vocitamus nomine fulmen.
Hoc fit idem in parteis alias, quocunque tulit vis.
Fit quoque, ut interdum venti vis missa sine igni,
300 Ignescat tamen in spatio, longoque meatu,
Dum venit, amittens in cursu corpora quaedam
Grandia, quae nequeunt pariter penetrare per auras:
Atque alia ex ipso conradens aëre portat
Parvula, quae faciunt ignem commista volando:
305 Non alia longe ratione, ac plumbea saepe

Fervida fit glans in cursu, cum multa rigoris
Corpora dimittens ignem concepit in auris.
Fit quoque, ut ipsius plagae vis excitet ignem,
Frigida cum venti pepulit vis missa sine igni:
Nimirum quia cum vehementi perculit ictu, 310
Confluere ex ipso possunt elementa vaporis;
Et simul ex illa, quae tum res excipit ictum:
Ut, lapidem ferro cum caedimus, evolat ignis:
Nec quod frigida vis sit ferri, hoc secius illa
Semina concurrunt calidi fulgoris ad ictum: 315
Sic igitur quoque res accendi fulmine debet,
Opportuna fuit si forte et idonea flammis.
Nec temere omnino plane vis frigida venti
Esse potest, ex quo tanta vi immissa superne est:
Quin prius in cursu si non accenditur igni, 320
At tepefacta tamen veniat commista calore.
Mobilitas autem fit fulminis, et gravis ictus,
Et celeri ferme pergunt sic fulmina lapsu:
Nubibus ipsa quod omnino prius incita se vis
Conligit, et magnum conamen sumit eundi. 325
Inde, ubi non potuit nubes capere impetis auctum,
Exprimitur vis, atque ideo volat impete miro,
Ut validis quae de tormentis missa feruntur.
Adde, quod e parvis ac levibus est elementis
Nec facile est tali naturae obsistere quidquam: 330
Inter enim fugit, ac penetrat per rara viarum.
Non igitur multis offensibus in remorando
Haesitat: hanc ob rem celeri volat impete labens.
Deinde, quod omnino natura pondera deorsum
Omnia nituntur: cum plaga sit addita vero, 335
Mobilitas duplicatur, et impetus ille gravescit,
Ut vehementius et citius, quaecunque morantur
Obvia, discutiat plagis, itinerque sequatur.
Denique, quod longo venit impete, sumere debet

340 Mobilitatem, etiam atque etiam quae crescit eundo,
Et validas auget vireis, et roborat ictum.
Nam facit, ut, quae sint illius semina cunque,
E regione locum quasi in unum cuncta ferantur,
Omnia coniiciens in eum volventia cursum.
345 Forsan et ex ipso veniens trahat aëre quaedam
Corpora, quae plagis intendunt mobilitatem.
Incolumeisque venit per res, atque integra transit
Multa, foraminibus liquidis quia travolat ignis.
Multaque perfringit, cum corpora fulminis ipsa
350 Corporibus rerum inciderint, qua texta tenentur.
Dissolvit porro facile aes, aurumque repente
Confervefacit; e parvis quia facta minute
Corporibus vis est, et laevibus ex elementis,
Quae facile insinuantur, et insinuata repente
355 Dissolvunt nodos omneis, et vincla relaxant.
Autumnoque magis stellis fulgentibus alta
Concutitur coeli domus undique, totaque tellus;
Et cum tempora se veris florentia pandunt.
Frigore enim desunt ignes, ventique calore
360 Deficiunt, neque sunt tam denso corpore nubes
Inter utrumque igitur cum coeli tempora constant,
Tum variae causae concurrunt fulminis omnes.
Nam fretus ipse anni permiscet frigus et aestum:
Quorum utrumque opus est fabricanda ad fulmina nobis,
365 Ut discordia sit rerum, magnoque tumultu
Ignibus et ventis furibundus fluctuet aer.
Prima caloris enim pars, et postrema rigoris,
Tempus id est vernum: quare pugnare necesse est
Dissimiles inter se res, turbareque mistas.

Et calor extremus primo cum frigore mistus 370
Volvitur, autumni quod fertur nomine tempus.
Hic quoque confligunt hiemes aestatibus acres.
Propterea sunt haec bella anni nominitanda:
Nec mirum est, in eo si tempore plurima fiunt
Fulmina, tempestasque cietur turbida coelo, 375
Ancipiti quoniam bello turbatur utrinque,
Hinc flammis, illinc ventis, humoreque misto.
Hoc est igniferi naturam fulminis ipsam
Perspicere, et qua vi faciat rem quamque videre:
Non Tyrrhena retro volventem carmina frustra 380
Indicia occultae divum perquirere mentis,
Unde volans ignis pervenerit, aut in utram se
Verterit hic partem, quo pacto per loca septa
Insinuarit, et hinc dominatus ut extulerit se,
Quidve nocere queat de coelo fulminis ictus. 385
Quod si Iupiter atque alii fulgentia divi
Terrifico quatiunt sonitu coelestia templa,
Et iaciunt igneis, quo cuique est cunque voluptas,
Cur, quibus incautum scelus aversabile cunque est,
Non faciunt, icti flammas ut fulguris halent 390
Pectore perfixo, documen mortalibus acre?
Et potius nullae sibi turpis consciu' rei
Volvitur in flammis innoxius, inque peditur,
Turbine coelesti subito conreptus et igni?
Cur etiam loca sola petunt, frustraque laborant? 395
An con brachia suefaciunt, firmantque lacertos?
In terraque patris cur telum perpetiuntur
Obtundi? cur ipse sinit, neque parcit in hosteis?
Denique, cur nunquam coelo iacit undique puro
Iupiter in terras fulmen, sonitusque profundit? 400
An simul ac nubes successere, ipse in eas tum
Descendit, prope ut hinc teli determinet ictus?

In mare qua porro mittit ratione? quid undas
Arguit, et liquidam molem, camposque natanteis?
405 Praeterea, si vult caveamus fulminis ictum,
Cur dubitat facere, ut possimus cernere missum?
Si nec opinanteis autem vult opprimere igni,
Cur tonat ex illa parte, ut vitare queamus?
Cur tenebras ante, et fremitus et murmura concit?
410 Et simul in multas parteis qui credere possis
Mittere? an hoc ausis nunquam contendere factum,
Ut fierent ictus uno sub tempore plures?
At saepe est numero factum, fierique necesse est,
Ut pluere in multis regionibus, et cadere imbreis,
415 Fulmina sic uno fieri sub tempore multa.
Postremo, cur sancta deum delubra suasque
Discutit infesto praeclaras fulmine sedes,
Et bene facta deum frangit simulacra? suisque
Demit imaginibus violento volnere honorem?
420 Altaque cur plerumque petit loca? plurimaque huius
Montibus in summis vestigia cernimus ignis?
Quod superest, facile est ex his cognoscere rebus,
Πρηστῆρας Graii quos ab re nominatarunt,
In mare qua missi veniant ratione superne.
425 Nam fit, ut interdum tanquam demissa columna
In mare de coelo descendat, quam freta circum
Ferviscunt graviter spirantibus incita flabris:
Et quaecunque in eo tum sunt deprensa tumultu
Navigia, in summum veniunt vexata periclum.
430 Hoc fit, ubi interdum non quit vis incita venti
Rumpere, quam coepit, nubem; sed deprimit, ut sit
In mare de coelo tanquam demissa columna
Paulatim, quasi quid pugno, brachiique superne

Coniectu trudatur, et extendatur in undas:
Quam cum discidit, hinc prorumpitur in mare
venti 435
Vis, et fervorem mirum concinnat in undis.
Versabundus enim turbo descendit, et illam
Deducit pariter lento cum corpore nubem.
Quam simul ac gravidam detrusit ad aequora
ponti,
Ille in aquam subito totum se immittit, et omne, 440
Excitat ingenti sonitu mare fervere cogens.

Fit quoque, ut involvat venti se nubibus ipse
Vortex, conradens ex aëre semina nubis,
Et quasi demissum coelo prestera imitetur.
Hic ubi se in terras demisit, dissoluitque, 445
Turbinis immanem vim provomit atque pro-
cellae.
Sed quia fit raro omnino, monteisque necesse est
Officere in terris; apparet crebrius idem
Prospectu maris in magno, coeloque patenti.

Nubila concrescunt, ubi corpora multa vo-
lando 450
Hoc super in coeli spatio coiere repente
Asperiora, modis quae possint indupedita
Exiguis, tamen inter se comprensa teneri.
Haec faciunt primum parvas consistere nubeis;
Inde ea comprendunt inter se, conque gregantur, 455
Et coniungendo crescunt, ventisque feruntur
Usque adeo, donec tempestas saeva coorta est.

Fit quoque, uti montis vicina cacumina coelo
Quam sint quaeque magis, tanto magis edita
fument
Assidue fulvae nubis caligine crassa; 460
Propterea, quia, cum consistunt nubila primum,
Ante videre oculi quam possint tenuia, venti
Portantes cogunt ad summa cacumina montis.
Hic demum fit, uti, turba maiore coorta,

465 Condensa ac stipata simul cernantur, et udo
Vertice de montis videantur surgere in aethram.
Nam loca declarat sursum ventosa patere
Res ipsa, et sensus, monteis cum ascendimus altos.
Praeterea, permulta mari quoque tollere toto
470 Corpora naturam, declarant litore vestes
Suspensae, cum concipiunt humoris adhaesum.
Quo magis ad nubeis augendas multa videntur
Posse quoque e salso consurgere momine ponti.
Nam ratio cum sanguine abest humoribus omnis.
475 Praeterea, fluviis ex omnibus, et simul ipsa
Surgere de terra nebulas, aestumque videmus:
Quae velut halitus, hinc ita sursum expressa feruntur,
Suffunduntque sua coelum caligine, et altas
Sufficiunt nubeis paulatim conveniundo.
480 Urget enim quoque signiferi super aetheris aestus,
Et quasi densando subtexit caerula nimbis.
Fit quoque, ut hanc veniant in coetum extrinsecus illa
Corpora, quae faciunt nubeis nimbosque volanteis.
Innumerabilem enim numerum, summamque profundi
485 Esse infinitam docui: quantaque volarent
Corpora mobilitate, ostendi, quamque repente
Immemorabile per spatium transire solerent.
Haud igitur mirum est, si parvo tempore saepe
Tam magnos monteis tempestas, atque tenebrae
490 Cooperiant maria, ac terras, impensa superne.
Undique quandoquidem per caulas aetheris omneis,
Et quasi per magni circum spiracula mundi
Exitus introitusque elementis redditus exstat.

Nunc age, quo pacto pluvius concrescat in altis
Nubibus humor, et in terras demissus ut imber 495
Decidat, expediam. Primum iam semina aquai
Multa simul vincam consurgere nubibus ipsis
Omnibus ex rebus, pariterque ita crescere utrasque,
Et nubeis, et aquam, quaecunque in nubibus exstat,
Ut pariter nobis corpus cum sanguine crescit, 500
Sudor item atque humor quicunque est denique membris.
Concipiunt etiam multum quoque saepe marinum
Humorem, veluti pendentia vellera lanae
Cum supera magnum venti mare nubila portant.
Consimili ratione ex omnibus amnibus humor 505
Tollitur in nubeis: quo cum bene semina aquarum
Multa modis multis convenere undique adaucta;
Confertae nubes vi venti mittere certant
Dupliciter: nam vis venti contrudit, et ipsa
Copia nimborum, turba maiore coorta, 510
Urget, et e supero premit, ac facit effluere imbreis.

Praeterea, cum rarescunt quoque nubila ventis,
Aut dissolvuntur solis super icta colore;
Mittunt humorem pluvium, stillantque, quasi igni
Cera super calido tabescens multa liquescat. 515

Sed vehemens imber fit, ubi vehementer utroque
Nubila vi cumulata premuntur, et impete venti.
At retinere diu pluviae, longumque morari
Consuerunt, ubi multa fuerunt semina aquarum;
Atque aliis aliae nubes, nimbique rigantes 520
Insuper, atque omni volgo de parte feruntur;
Terraque cum fumans humorem tota rehalat.
Hinc ubi sol radiis tempestatem inter opacam

Adversa fulsit nimborum aspergine contra:
525 Tum color in nigris exsistit nubibus arqui.
Cetera, quae sursum crescunt, sursumque creantur,
Et quae concrescunt in nubibus omnia, prorsum
Omnia, nix, venti, grando, gelidaeque pruinae,
Et vis magna geli, magnum duramen aquarum,
530 Et mora, quae fluvios passim refrenat eunteis:
Perfacile est tamen haec reperire, animoque videre,
Omnia quo pacto fiant, quareve creentur,
Cum bene cognoris elementis reddita quae sint.
Nunc age, quae ratio terrai motibus exstet,
535 Percipe: et in primis terram fac ut esse rearis
Subter item, ut supera est; ventis, atque undique plenam
Speluncis, multosque lacus, multasque lacunas
In gremio gerere, et rupeis, deruptaque saxa:
Multaque sub tergo terrai flumina tecta
540 Volvere vi fluctus, submersaque saxa putandum est:
Undique enim similem esse sui, res postulat ipsa.
His igitur rebus subiunctis suppositisque,
Terra superne tremit magnis concussa ruinis
Subter, ubi ingenteis speluncas subruit aetas:
5 Quippe cadunt toti montes, magnoque repente
Concussu, late disserpunt inde tremores:
Et merito, quoniam plaustris concussa tremiscunt
Tecta viam propter non magno pondere tota.
Nec minus exsultant, ubi currus fortis equum vis
550 Ferratos utrinque rotarum succutit orbeis.
Fit quoque, ubi magnas in aquae vastasque lacunas
Gleba vetustate e terra provolvitur ingens,
Ut iactetur aqua, et fluctu quoque terra vacillet:
Ut vas in terra non quit constare, nisi humor

Destitit in dubio fluctu iactarier intus. 555
Praeterea, ventus cum per loca subcava terrae
Conlectus parti ex una procumbit, et urget
Obnixus magnis speluncas viribus altas;
Incumbit tellus, quo venti prona premit vis:
Tum, supera terram quae sunt exstructa domorum, 560
Ad coelumque magis quanto sunt edita quaeque,
Inclinata minent in eandem prodita partem;
Protractaeque trabes impendent ire paratae:
Et metuunt magni naturam credere mundi
Exitiale aliquod tempus cladem que manere, 565
Cum videant tantam terrarum incumbere molem.
Quod nisi respirent venti, non ulla refrenet
Res, neque ab exitio possit reprendere eunteis:
Nunc quia respirant alternis, inque gravescunt,
Et quasi conlecti redeunt ceduntque repulsi; 570
Saepius hanc ob rem minitatur terra ruinas,
Quam facit: inclinatur enim, retroque recellit,
Et recipit prolapsa suas se in pondere sedeis:
Hac igitur ratione vacillant omnia tecta,
Summa magis mediis, media imis, ima perhilum. 575
Est haec eiusdem quoque magni causa tremoris,
Ventus ubi, atque animae subito vis maxima quaedam,
Aut extrinsecus, aut ipsa a tellure coorta,
In loca se cava terrai coniecit, ibique
Speluncas inter magnas fremit ante tumultu: 580
Versabundaque portatur, post incita cum vis
Exagitata foras erumpitur, et simul artam
Diffindens terram magnum concinnat hiatum:
In Tyria Sidone quod accidit, et fuit Aegis
In Peloponneso: quas exitus hic animai 585
Disturbat urbeis, et terrae motus obortus.
Multaque praeterea ceciderunt moenia magnis

Motibus in terris, et multae per mare pessum
Subsedere suis pariter cum civibus urbes.
590 Quod nisi prorumpit, tamen impetus ipse animai
Et fera vis venti per crebra foramina terrae
Dispertitur, ut horror, et incutit inde tremorem:
Frigus uti nostros penitus cum venit in artus,
Concutit invitos, cogens tremere atque moveri.
595 Ancipiti trepidant igitur terrore per urbeis:
Tecta superne timent, metuunt inferne, cavernas
Terrai ne dissoluat natura repente:
Neu distracta suum late dispandat hiatum;
Idque suis confusa velit complere ruinis.
600 Proinde licet, quamvis coelum terramque reantur
Incorrupta fore, aeternae mandata saluti;
Attamen interdum praesens vis ipsa pericli
Subditat hunc stimulum quadam de parte timoris,
Ne pedibus raptim tellus subtracta feratur
605 In barathrum, rerumque sequatur prodita summa
Funditus, et fiat mundi confusa ruina.
[illegible]c ratio reddunda, augmen cur nesciat aequor.
Principio, mare mirantur non reddere maius
Naturam, quo tantu' fuat decursus aquarum,
610 Omnia quo veniant ex omni flumina parte.
Adde vagos imbreis, tempestatesque volanteis,
Omnia quae maria ac terras sparguntque rigantque.
Adde suos fonteis: tamen ad maris omnia summam
Guttai vix instar erunt unius ad augmen.
615 Quo minus est mirum, mare non augescere magnum.
Praeterea, magnam sol partem detrahit aestu.
Quippe videmus enim, vesteis humore madenteis
Exsiccare suis radiis ardentibu' solem.

At pelage multa et late substrata videmus.
Proinde licet quamvis ex unoquoque loco sol 620
Humoris parvam delibet ab aequore partem;
Largiter in tanto spatio tamen auferet undis.
Tum porro venti magnam quoque tollere partem
Humoris possunt, verrentes aequora ponti:
Una nocte vias quoniam persaepe videmus 625
Siccari, mollisque luti concrescere crustas.
Praeterea, docui multum quoque tollere nubeis
Humorem, magno conceptum ex aequore ponti,
Et passim toto terrarum spargere in orbe,
Cum pluit in terris, et venti nubila portant. 630
Postremo, quoniam raro cum corpore tellus
Est, et coniunctas oras maris undique cingit;
Debet, ut in mare de terris venit humor aquai,
In terras itidem manare ex aequore salso:
Percolatur enim virus, retroque remanat 635
Materies humoris, et ad caput amnibus omnis
Confluit: inde super terras redit agmine dulci,
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.
Nunc ratio quae sit, per fauceis montis ut Aetnae
Exspirent ignes interdum turbine tanto, 640
Expediam: neque enim media de clade coorta
Flammae tempestas, Siculûm dominata per agros,
Finitimis ad se convertit gentibus ora,
Fumidă cum coeli scintillare omnia templa
Cernentes pavida complebant pectora cura, 645
Quid moliretur rerum natura novarum.
Hisce tibi rebus late est alteque videndum,
Et longe cunctas in parteis dispiciendum,
Ut reminiscaris, summam rerum esse profundam,
Et videas, coelum summai totius unum 650

Quam sit parvula pars, et quam multesima constet:
Et quota pars homo terrai sit totius unus.
Quod bene propositum si plane contueare,
Ac videas plane; mirari multa relinquas.
655 Num quis enim nostrum miratur, si quis in artus
Accepit calido febrim fervore coortam,
Aut alium quemvis morbi per membra dolorem?
Obturgescit enim subito pes, arripit acer
Saepe dolor denteis, oculos invadit in ipsos:
660 Exsistit sacer ignis, et urit corpore serpens
Quamcunque arripuit partem, repitque per artus;
Nimirum, quia sunt multarum semina rerum:
Et satis haec tellus nobis coelumque mali fert,
Unde queat vis immensi procrescere morbi.
665 Sic igitur toti coelo terraeque putandum est
Ex infinito satis omnia suppeditare,
Unde repente queat tellus concussa moveri,
Perque mare et terras rapidus percurrere turbo,
Ignis abundare Aetnaeus, flammescere coelum.
670 Id quoque enim fit, et ardescunt coelestia templa,
Ut tempestates pluviae graviore coortu
Sunt, ubi forte ita se tetulerunt semina aquarum.
At nimis est ingens incendi turbidus ardor.
Scilicet, et fluvius, qui non est, maximus eii est,
675 Qui non ante aliquem maiorem vidit: et ingens
Arbor, homoque videtur: et omnia de genere omni,
Maxima quae vidit quisque, haec ingentia fingit:
Cum tamen omnia cum coelo, terraque, marique,
Nil sint ad summam summai totius omnem.
680 Nunc tamen, illa modis quibus irritata repente
Flamma foras vastis Aetnae fornacibus efflet,
Expediam. Primum totius subcava montis

Est natura, fere silicum suffulta cavernis:
Omnibus est porro in speluncis ventus et aer.
Ventus enim fit, ubi est agitando percitus aer. 685
Hic ubi percaluit, calefecitque omnia circum
Saxa furens, qua contingit, terramque; et ab ollis
Excussit calidum flammis velocibus ignem:
Tollit se, ac rectis ita faucibus eiicit alte,
Funditque ardorem longe, longeque favillam 690
Differt, et crassa volvit caligine fumum:
Extruditque simul mirando pondere saxa:
Ne dubites, quin haec animai turbida sit vis.
Praeterea, magna ex parti mare montis ad eius
Radices frangit fluctus, aestumque resorbet. 695
Ex hoc usque mari speluncae montis ad altas
Perveniunt subter fauceis: hac ire fatendum est,
Et penetrare mari penitus res cogit aperto:
Atque efflare foras, ideoque extollere flammas,
Saxaque subiectare, et arenae tollere nimbos. 700
In summo sunt ventigeni crateres, ut ipsi
Nominitant, nos quas fauceis perhibemus, et ora.
Sunt aliquot quoque res, quarum unam dicere causam
Non satis est, verum plureis, unde una tamen sit.
Corpus ut exanimum si quod procul ipse iacere 705
Conspicias hominis; fit, ut omneis dicere causas
Conveniat leti, dicatur ut illius una.
Nam neque eum ferro, neque frigore vincere possis
Interiisse, neque a morbo, neque forte veneno:
Verum aliquid genere esse ex hoc, quod concio dicat, 710
Scimus: item in multis hoc rebus dicere habemus.
Nilus in aestati crescit, campisque redundat
Unicus in terris Aegypti totius amnis.

Is rigat Aegyptum medium per saepe calorem,
715 Aut quia sunt aestate Aquilones ostia contra
Anni tempore eo, quo Etesia flabra feruntur;
Et contra fluvium flantes remorantur, et undas
Cogentes sursus replent, coguntque manere.
Nam dubio procul haec adverso flabra feruntur
720 Flumine, quae gelidis a stellis axis aguntur.
Ille ex aestifera parti venit amnis ab Austro
Inter nigra virûm, percoctaque saecla calore,
Exoriens penitus media ab regione diei.
Est quoque, uti possit magnus congestus arenae
725 Fluctibus adversis oppilare ostia contra,
Cum mare permotum ventis ruit intus arenam.
Quo fit uti pacto liber minus exitus amni,
Et proclivus item fiat minus impetus undis.
Fit quoque, uti pluviae forsan magis ad caput eius
730 Tempore eo fiant, quo Etesia flabra Aquilonum
Nubila coniiciunt in eas tunc omnia parteis.
Scilicet ad mediam regionem eiecta diei
Cum convenerunt, ibi ad altos denique monteis
Contrusae nubes coguntur vique premuntur.
735 Forsit et Aethiopum penitus de montibus altis
Crescat, ubi in campos albas descendere ningueis
Tabificis subigit radiis sol omnia lustrans.
Nunc age, Averna tibi quae sint loca cunque lacusque,
Expediam, quali natura praedita constent.
740 Principio, quod Averna vocantur, nomen id ab re
Impositum est, quia sunt avibus contraria cunctis,
Et regione ea quod loca cum advenere volantes,
Remigii oblitae pennarum vela remittunt,
Praecipitesque cadunt molli cervice profusae
745 In terram, si forte ita fert natura locorum;

Aut in aquam, si forte lacus substratus Averno est.
Qualis apud Cumas locus est montemque Vesevum,
Oppleti calidis ubi fumant fontibus auctus.
Est et Athenaeis in moenibus, arcis in ipso
Vertice, Palladis ad templum Tritonidos almae, 750
Quo nunquam pennis appellunt corpora raucae
Cornices, non cum fumant altaria donis:
Usque adeo fugitant non iras Palladis acreis
Pervigilî causa, Graiûm ut cecinere poetae:
Sed natura loci hoc opus efficit ipsa sua vi. 755
In Syria quoque fertur item locus esse, videri,
Quadrupedes quoque quo simul ac vestigia primum
Intulerint, graviter vis cogat concidere ipsa,
Manibus ut si sint divis mactata repente.
Omnia quae naturali ratione geruntur, 760
Et quibus e causis fiant, apparet origo:
Ianua ne his Orci potius regionibus esse
Credatur posta, hinc animas Acheruntis in oras
Ducere forte deos Maneis inferne reamur:
Naribus alipedes ut cervi saepe putantur 765
Ducere de latebris serpentia saecla ferarum.
Quod procul a vera quam sit ratione repulsum,
Percipe: namque ipsa de re nunc dicere conor.
Principio hoc dico, quod dixi saepe quoque ante,
In terra cuiusque modi rerum esse figuras: 770
Multa, homini quae sunt vitalia; multaque, morbos
Incutere, et mortem quae possint accelerare:
Et magis esse aliis alias animantibus aptas
Res ad vitai rationem ostendimus ante,
Propter dissimilem naturam, dissimileisque 775
Texturas inter sese, primasque figuras:
Multa meant inimica per aureis, multa per ipsas

Insinuant nareis infesta atque aspera odore:
Nec sunt multa parum tactu vitanda, nec autem
780 Aspectu fugienda, saporeque tristia quae sint.
Deinde videre licet, quam multae sint homini res
Acriter infesto sensu, spurcaeque, gravesque.
Arboribus primum certis gravis umbra tributa est,
Usque adeo, capitis faciant ut saepe dolores,
785 Si quis eas subter iacuit prostratus in herbis.
Est etiam in magnis Heliconis montibus arbos,
Floris odore hominem taetro consueta necare.
Scilicet haec ideo terris ex omnia surgunt
Multa modis multis multarum semina rerum,
790 Quod permista gerit tellus, discretaque tradit.
Nocturnumque recens exstinctum lumen, ubi acri
Nidore offendit nareis, consopit ibidem,
Deiicere ut pronos qui morbus saepe suevit.
Castoreoque gravi mulier sopita recumbit,
795 Et manibus nitidum teneris opus effluit eii,
Tempore eo si odorata est, quo menstrua solvit.
Multaque praeterea languentia membra per artus
Solvunt, atque animam labefactant sedibus intus.
Denique, si in calidis etiam cunctere lavacris,
800 Plenior et solio in fueris ferventis aquai;
Quam facile in medio fit, uti des saepe ruinas?
Carbonumque gravis vis atque odor insinuatur
Quam facile in cerebrum, nisi aquam praecepimus ante?
At cum membra hominis percepit fervida febris,
805 Tum fit odor vini plagae mactabilis instar.
Nonne vides etiam, terra quoque sulphur in ipsa
Gignier, et taetro concrescere odore bitumen?
Denique ubi argenti venas aurique sequuntur,

Terrai penitus scrutantes abdita ferro;
Qualeis exspirat Scaptesula subter odores? 810
Quidve mali fit ut exhalent aurata metalla?
Quas hominum reddunt facies? qualeisque colores?
Nonne vides, audisve, perire in tempore parvo
Quam soleant? et quam vitai copia desit,
Quos opere in tali cohibet vis magna? Necesse est 815
Hos igitur tellus omneis exaestuet aestus,
Exspiretque foras in aperta promtaque coeli.
Sic et Averna loca alitibus summittere debent
Mortiferam vim, de terra quae surgit in auras,
Ut spatium coeli quadam de parte venenet: 820
Quo simul ac primum pennis delata sit ales,
Impediatur ibi caeco conrepta veneno,
Ut cadat e regione loci, qua dirigit aestus:
Quo cum conruit, haec eadem vis illius aestus,
Relliquias vitae membris ex omnibus aufert. 825
Quippe etenim primo quasi quendam conciet aestum:
Posterius fit, uti cum iam cecidere veneni
In fonteis ipsos, ibi sit quoque vita vomenda,
Propterea quod magna mali sit copia circum.
Fit quoque, ut interdum vis haec atque aestus Averni 830
Aera, qui inter aveis cunque est terramque locatus,
Discutiat, prope uti locus hinc linquatur inanis:
Cuius ubi e regione loci venere volantes,
Claudicat extemplo pennarum nisus inanis;
Et conamen utrinque alarum proditur omne. 835
Hic ubi nictari nequeunt, insistereque alis,
Scilicet in terram delabi pondere cogit
Natura; et vacuum prope iam per inane iacentes
Dispergunt animas per caulas corporis omneis.
Frigidior porro in puteis aestate fit humor, 840

Rarescit quia terra calore, et semina si qua
Forte vaporis habet, propere dimittit in auras.
Quo magis est igitur tellus affecta calore,
Hoc fit frigidior, qui in terra est abditus, humor.
845 Frigore cum premitur porro omnis terra, coitque,
Et quasi concrescit; fit scilicet, ut coeundo
Exprimat in puteos, si quem gerit ipsa, calorem.
Est apud Ammonis fanum fons luce diurna
Frigidus, at calidus nocturno tempore fertur:
850 Hunc homines fontem nimis admirantur, et acri
Sole putant subter terras ferviscere raptim,
Nox ubi terribili terras caligine texit:
Quod minus a vera est longe ratione remotum:
Quippe ubi sol, nudum contrectans corpus aquai,
855 Non quierit calidum supera de reddere parte,
Cum superum lumen tanto fervore fruatur:
Qui queat hic subter tam crasso corpore terram
Percoquere humorem, et calido sociare vapori?
Praesertim cum vix possit per septa domorum
860 Insinuare suum radiis ardentibus aestum?
Quae ratio est igitur? Nimirum terra magis quod
Rara tenet circum hunc fontem, quam cetera tellus.
Multaque sunt ignis prope semina corpus aquai.
Hinc ubi roriferis terram nox obruit umbris,
865 Extemplo subtus frigescit terra, coitque.
Hac ratione fit, ut, tanquam compressa manu sit,
Exprimat in fontem, quae semina cunque habet ignis,
Quae calidum faciunt laticis tactum atque saporem.
Inde ubi sol radiis terram dimovit obortis,
870 Et rarefecit calido miscente vapore:
Rursus in antiquas redeunt primordia sedeis
Ignis, et in terram cedit calor omnis aquai:

Frigidus hanc ob rem fit fons in luce diurna.
Praeterea, solis radiis iactatur aquai
Humor, et in luci tremulo rarescit ab aestu: 875
Propterea fit, uti, quae semina cunque habet ignis,
Dimittat: quasi saepe gelum, quod continet in se,
Mittit, et exsolvit glaciem, nodosque relaxat.
Frigidus est etiam fons, supra quem sita saepe
Stupa iacit flammas concepto protinus igni: 880
Taedaque consimili ratione accensa per undas
Conlucet, quocunque natans impellitur auris:
Nimirum quia sunt in aqua permulta vaporis
Semina, de terraque necesse est funditus ipsa
Ignis corpora per totum consurgere fontem, 885
Et simul exspirare foras, exireque in auras,
Non tam viva tamen, calidus queat ut fieri fons.
Praeterea, dispersa foras erumpere cogit
Vis per aquam subito, sursumque ea conciliari:
Quod genus endo mari spirat fons, dulcis aquai 890
Qui scatit, et salsas circum se dimovet undas.
Et multis aliis praebet regionibus aequor
Utilitatem opportunam sitientibu' nautis,
Quod dulceis inter salsas intervomit undas.
Sic igitur per eum possunt erumpere fontem, 895
Et scatere illa foras in stupam semina: quo cum
Conveniunt, aut cum taedai corpori adhaerent,
Ardescunt facile extemplo; quia multa quoque in se
Semina habent ignis stupae taedaeque tenentes.
Nonne vides etiam, nocturna ad lumina lychnum 900
Nuper ubi exstinctum admoveas, accendier ante
Quam tetigit flammam? taedamque pari ratione?
Multaque praeterea, prius ipso tacta vapore
Eminus ardescunt, quam cominus imbuat ignis.
Hoc igitur fieri quoque in illo fonte putandum est. 905
Quod superest, agere incipiam, quo foedere fiat

Naturae, lapis hic ut ferrum ducere possit,
Quem magneta vocant patrio de nomine Graii,
Magnetum quia sit patriis in finibus ortus.
910 Hunc homines lapidem mirantur, quippe catenam
Saepe ex annellis reddit pendentibus ex se.
Quinque etenim licet interdum, plureisque videre
Ordine demisso, levibus iactarier auris,
Unus ubi ex uno dependet subter adhaerens;
915 Ex alioque alius lapidis vim vinclaque noscit:
Usque adeo permananter vis pervalet eius.
Hoc genus in rebus firmandum est multa prius, quam
Ipsius reii rationem reddere possis;
Et nimium longis ambagibus est adeundum:
920 Quo magis attentas aureis animumque reposco.
Principio, omnibus a rebus, quascunque videmus,
Perpetuo fluere, ac mitti, spargique necesse est
Corpora, quae feriant oculos, visumque lacessant:
Perpetuoque fluunt certis ab rebus odores,
925 Frigus ut a fluviis, calor a sole, aestus ab undis
Aequoris exesor moerorum litora propter:
Nec varii cessant sonitus manare per aureis.
Denique in os salsi venit humor saepe saporis,
Cum mare versamur propter; dilutaque contra
930 Cum tuimur misceri absinthia, tangit amaror:
Usque adeo omnibus ab rebus res quaeque fluenter
Fertur, et in cunctas dimittitur undique parteis:
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi,
Perpetuo quoniam sentimus, et omnia semper
935 Cernere, odorari licet, et sentire sonorem,

Nunc omnes repetam quam raro corpore sint res,
Commemorare, quod in primo quoque carmine claret.
Quippe etenim, quamquam multas hoc pertinet ad res
Noscere, cum primis hanc ad rem protinus ipsam,
Qua de disserere aggredior, firmare necesse est 940
Nil esse in promtu, nisi mistum corpus inani.
Principio fit, ut in speluncis saxa superna
Sudent humore, et guttis manantibu' stillent:
Manat item nobis e toto corpore sudor,
Crescit barba, pilique per omnia membra, per artus: 945
Diditus in venas cibus omneis, auget, alitque
Corporis extremas quoque parteis unguiculosque.
Frigus item transire per aes, calidumque vaporem
Sentimus: sentimus item transire per aurum,
Atque per argentum, cum pocula plena tenemus. 950
Denique per dissepta domorum saxea voces
Pervolitant, permanat odos, frigusque, vaposque
Ignis: quin ferri quoque vim penetrare suevit,
Undique qua circum corpus lorica coercet:
Morbida vis quaecunque extrinsecus insinuatur. 955
Et tempestates terra coeloque coortae
E coelo emotae terraque repente facessunt,
Quandoquidem nihil est, non raro corpore nexum.
Huc accedit, uti non omnia, quae iaciuntur
Corpora cunque ab rebus, eodem praedita sensu, 960
Atque eodem pacto rebus sint omnibus apta.
Principio, terram sol excoquit, et facit are:
At glaciem dissolvit, et altis montibus alte
Exstructas ningueis radiis tabescere cogit:
Denique cera liquescit in eius posta vapore: 965

Ignis item liquidum facit aes, aurumque resolvit:
At coria et carnem trahit et conducit in unum.
Humor aquae porro ferrum condurat ab igni;
At coria et carnem mollit durata calore:
970 Barbigeras oleaster eo iuvat usque capellas,
Diffluat ambrosia quasi vero, et nectare tinctus:
At nihil est, homini fronde hac quod amarius exstet.
Denique amaracinum fugitat sus et timet omne
Unguentum; nam setigeris subus acre venenum est,
975 Quod nos interdum tanquam recreare videtur.
At contra nobis coenum taeterrima cum sit
Spurcities, eadem subus haec res munda videtur,
Insatiabiliter toti ut volvantur ibidem.
Hoc etiam superest, ipsa quam dicere de re
980 Aggredior, quod dicendum prius esse videtur.
Multa foramina cum variis sint reddita rebus,
Dissimili inter se natura praedita debent
Esse, et habere suam naturam quaeque, viasque;
Quippe etenim varii sensus animantibus insunt,
985 Quorum quisque suam proprie rem percipit in se.
Nam penetrare alia sonitus, aliaque saporem
Cernimus e succis, alia nidoris odores,
Propter dissimilem naturam textaque rerum:
Praeterea manare aliud per saxa videtur;
990 Atque aliud per ligna; aliud transire per aurum;
Argentoque foras aliud, vitroque meare.
Nam fluere hac species, illac calor ire videtur,
Atque aliis aliud citius transmittere eadem.
Scilicet id fieri cogit natura viarum,
995 Multimodis varians, ut paulo ostendimus ante.
Quapropter bene ubi haec confirmata atque locata
Omnia constiterint nobis praeposta, parata:
Quod superest, facile hinc ratio reddetur, et omnis

Causa patefiet, quae ferri pelliciat vim.
Principio, fluere e lapide hoc permulta necesse est 1000
Semina, sive aestum, qui discutit aëra plagis:
Inter qui lapidem ferrumque est cunque locatus.
Hoc ubi inanitur spatium, multusque vacefit
In medio locus: extemplo primordia ferri
In vacuum prolapsa cadunt coniuncta, fit utque 1005
Annulus ipse sequatur, eatque ita corpore toto,
Nec res ulla magis primoribus ex elementis
Indupedita suis arcte connexa cohaeret,
Quam validi ferri naturae frigidus horror.
Quo minus est mirum, quod paulo diximus ante, 1010
Corpora si nequeunt de ferro plura coorta
In vacuum ferri, quin annulus ipse sequatur:
Quod facit, et sequitur donec pervenit ad ipsum
Iam lapidem, caecisque in eo compagibus haesit.
Hoc fit item cunctas in parteis, unde vacefit 1015
Cunque locus, sive ex transverso, sive superne,
Corpora continuo in vacuum vicina feruntur.
Quippe agitantur enim plagis aliunde, nec ipsa
Sponte sua sursum possunt consurgere in auras.
Huc accedit item, quare queat id magis esse: 1020
Haec quoque res argumento motuque iuvatur:
Quod simul a fronte est animali rarior aër
Factus, inanitusque locus magis ac vacuatus:
Continuo fit, uti qui post est cunque locatus
Aër, a tergo quasi provehat atque propellat. 1025
Semper enim circum positus res verberat aër.
Sed tali fit uti propellat tempore ferrum,
Parte quod ex una spatium vacat, et capit in se.
Hic, ubi, quem memoro, per crebra foramina ferri est
Parvas ad parteis subtiliter insinuatus; 1030
Trudit et impellit, quasi navim velaque ventus.
Denique res omnes debent in corpore habere

Aëra, quandoquidem raro sunt corpore, et aër
Omnibus est rebus circumdatus appositusque.
1035 Hic igitur, penitus qui in ferro est abditus aër,
Sollicito motu semper iactatur, eoque
Verberat annellum dubio procul: et ciet intus
Scilicet: atque eodem fertur, quo praecipitavit
Iam semel, et quamquam in partem conamina sumsit.
1040 Fit quoque, ut a lapide hoc ferri natura recedat
Interdum, fugere atque sequi consueta vicissim.
Exsultare etiam Samothracia ferrea vidi,
Et ramenta simul ferri furere intus ahenis
In scaphiis, lapis hic magnes cum subditus esset:
1045 Usque adeo fugere a saxo gestire videtur.
Aere interposito discordia tanta creatur,
Propterea, quia nimirum prius aestus ubi aeris
Praecepit, ferrique vias possedit apertas;
Posterior lapidis venit aestus, et omnia plena
1050 Invenit in ferro: neque habet, qua tranet, ut ante.
Cogitur offensare igitur pulsareque fluctu
Ferrea texta suo: quo pacto respuit ab se,
Atque per aes agitat, sine eo quae saepe resorbet.
Illud in his rebus mirari mitte, quod aestus
1055 Non valet e lapide hoc alias impellere item res:
Pondere enim fretae partim stant, quod genus aurum:
Ac partim raro quia sunt cum corpore, ut aestus
Pervolet intactus, nequeunt impellier usquam;
Lignea materies in quo genere esse videtur.
1060 Inter utrasque igitur ferri natura locata,
Aeris ubi accepit quaedam corpuscula; tum fit,
Impellant ut eam Magnesi semina saxi.

Nec tamen haec ita sunt aliarum rerum aliena,
Ut mihi multa parum genere ex hoc suppeditentur,
Quae memorare queam inter se singlariter apta. 1065
Saxa vides primum sola coolescere calce:
Glutine materies taurino ita iungitur una,
Ut vitio venae tabularum saepius hiscant,
Quam laxare queant compages taurea vincla.
Vitigeni latices in aquai fontibus audent 1070
Misceri, cum pix nequeat gravis, et leve olivum:
Purpureusque colos conchyli mergitur una
Corpore cum lanae, dirimi qui non queat usquam:
Non si Neptuni fluctu renovare operam des:
Non, mare si totum velit eluere omnibus undis. 1075
Denique res auro argentum concopulat una,
Aerique aes plumbo fit uti iungatur ab albo.
Cetera iam quam multa licet reperire? Quid ergo?
Nec tibi tam longis opus est ambagibus usquam,
Nec me tam multam hic operam consumere par est: 1080
Sed breviter paucis restat comprendere multa.
Quorum ita texturae ceciderunt mutua contra,
Ut cava conveniant plenis haec illius, illa
Huiusque; inter se iunctura horum optima constat.
Est etiam, quasi ut annellis hamisque plicata 1085
Inter se quaedam possint coplata teneri:
Quod magis in lapide hoc fieri ferroque videtur.
Nunc, ratio quae sit morbis, aut unde repente
Mortiferam possit cladem conflare coorta
Morbida vis hominum generi, pecudumque catervis, 1090

Expediam. Primum multarum semina rerum
Esse supra docui, quae sint vitalia nobis:
Et contra, quae sint morbo mortique, necesse est
Multa volare; ea cum casu sunt forte coorta,
1095 Et perturbarunt coelum, fit morbidus aër.
Atque ea vis omnis morborum, pestilitasque,
Aut extrinsecus, ut nubes nebulaeque superne
Per coelum veniunt, aut ipsa saepe coorta
De terra surgunt, ubi putrorem humida nacta est,
1100 Intempestivis pluviisque, et solibus icta.
Nonne vides etiam, coeli novitate et aquarum
Tentari, procul a patria quicunque domoque
Adveniunt? ideo quia longe discrepat aer.
Nam quid Britannum coelum differre putamus,
1105 Et quod in Aegypto est, qua mundi claudicat axis?
Quidve quod in Ponto est differre a Gadibus, atque
Usque ad nigra virum, percoctaque saecla calore.
Quae cum quatuor inter se diversa videmus,
Quatuor a ventis et coeli partibus esse,
1110 Tum color et facies hominum distare videntur
Largiter, et morbi generatim saecla tenere.
Est elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Aegypto in media, neque praeterea usquam.
Atthide tentantur gressus, oculique in Achaeis
1115 Finibus: inde aliis alius locus est inimicus
Partibus ac membris: varius concinnat id aër.
Proinde ubi se coelum, quod nobis forte alienum est,
Commovet, atque aër inimicus serpere coepit;

Ut nebula ac nubes paulatim repit, et omne,
Qua graditur, conturbat, et immutare coactat. 1120
Fit quoque, ut in nostrum cum venit denique coelum,
Corrumpat, reddatque suî simile atque alienum.
Haec igitur subito clades nova, pestilitasque,
Aut in aquas cadit, aut fruges persidit in ipsas,
Aut alios hominum pastus, pecudumque cibatus: 1125
Aut etiam suspensa manet vis aëre in ipso;
Et cum spiranteis mistas hinc ducimus auras,
Illa quoque in corpus pariter sorbere necesse est.
Consimili ratione venit bubus quoque saepe
Pestilitas, etiam pecubus balantibus aegror. 1130
Nec refert, utrum nos in loca deveniamus
Nobis adversa, et coeli mutemus amictum:
An coelum nobis ultro natura cruentum
Deferat, aut aliquid, quo non consuevimus uti,
Quod nos adventu possit tentare recenti. 1135
Haec ratio quondam morborum, et mortifer aestus
Finibu' Cecropiis funestos reddidit agros,
Vastavitque vias, exhausit civibus urbem.
Nam penitus veniens Aegypti e finibus ortus,
Aëra permensus multum, camposque natanteis, 1140
Incubuit tandem populo Pandionis: omnes
Inde catervatim morbo mortique dabantur
Principio, caput incensum fervore gerebant,
Et dupliceis oculos suffusa luce rubenteis.
Sudabant etiam fauces intrinsecus atro 1145
Sanguine, et ulceribus vocis via septa coibat;
Atque animi interpres manabat lingua cruore,
Debilitata malis, motu gravis, aspera tactu.
Inde, ubi per fauceis pectus complerat, et ipsum
Morbida vis in cor moestum confluxerat aegris; 1150
Omnia tum vero vitai claustra lababant.
Spiritus ore foras taetrum volvebat odorem,

Rancida quo perolent proiecta cadavera ritu.
Atque animi prorsum vires totius, et omne
1155 Languebat corpus, leti iam limine in ipso.
Intolerabilibusque malis erat anxius angor
Assidue comes, et gemitu commista querela,
Singultusque frequens noctem persaepe, dieque,
Conripere assidue nervos et membra coactans,
1160 Dissolvebat eos, defessos ante, fatigans.
Nec nimio cuiquam posses ardore tueri
Corporis in summo summam fervisceré partem:
Sed potius tepidum manibus proponere tactum,
Et simul ulceribus quasi inustis omne rubere
1165 Corpus, ut est, per membra sacer cum diditur ignis.
Intima pars homini vero flagravit ad ossa:
Flagravit stomacho flamma, ut fornacibus, intus:
Nil adeo posset cuiquam leve tenueque membris
Vertere in utilitatem: ad ventum et frigora semper
1170 In fluvios partim gelidos ardentia morbo
Membra dabant, nudum iacientes corpus in undas.
Multi praecipites lymphis putealibus alte
Inciderunt, ipso venientes ore patente.
Insedabiliter sitis arida corpora mersans
1175 Aequabat multum parvis humoribus imbrem.
Nec requies erat ulla mali; defecta iacebant
Corpora; mussabat tacito medicina timore:
Quippe patentia cum totas ardentia nocteis
Lumina versarent oculorum expertia somno:
1180 Multaque praeterea mortis tum signa dabantur;
Perturbata animi mens in moerore metuque;
Triste supercilium; furiosus voltus et acer;
Sollicitae porro plenaeque sonoribus aures;
Creber spiritus, aut ingens, raroque coortus;

Sudorisque madens per collum splendidus humor; 1185
Tenuia sputa, minuta, croci contincta colore,
Salsaque, per fauceis raucas vix edita tussi.
In manibus vero nervi trahier, tremere artus:
A pedibusque minutatim succedere frigus
Non dubitabat: item ad supremum denique tempus 1190
Compressae nares: nasi primoris acumen
Tenue: cavati oculi: cava tempora: frigida pellis,
Duraque; inhorrebat rictum; frons tenta minebat;
Nec nimio rigida post strati morte iacebant:
Octavoque fere candenti lumine solis, 1195
Aut etiam nona reddebant lampade vitam.
Quorum si quis (ut est) vitarat funera leti,
Ulceribus taetris, et nigra proluvie alvi;
Posterius tamen hunc tabes letumque manebat:
Aut etiam multus capitis cum saepe dolore 1200
Corruptus sanguis plenis ex naribus ibat:
Huc hominis totae vires corpusque fluebat.
Profluvium porro qui taetri sanguinis acre
Exierat, tamen in nervos huic morbus et artus
Ibat, et in parteis genitaleis corporis ipsas. 1205
Et graviter partim metuentes limina leti
Vivebant ferro privati parte virili:
Et manibus sine nonnulli pedibusque manebant
In vita tamen, et perdebant lumina partim:
Usque adeo mortis metus his incesserat acer. 1210
Atque etiam quosdam cepere oblivia rerum
Cunctarum, neque se possent cognoscere ut ipsi.
Multaque humi cum inhumata iacerent corpora supra
Corporibus, tamen alituum genus atque ferarum

1215 Aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem:
Aut, ubi gustarat, languebat morte propinqua.
Nec tamen omnino temere illis solibus ulla
Comparebat avis: nec noctibu' saecla ferarum
Exibant silvis: languebant pleraque morbo,
1220 Et moriebantur: cum primis fida canum vis
Strata viis animam ponebat in omnibus aegram:
Extorquebat enim vitam vis morbida membris.
Incomitata rapi certabant funera vasta:
Nec ratio remedi communis certa dabatur.
1225 Nam quod alis dederat vitaleis aëris auras
Volvere in ore licere, et coeli templa tueri:
Hoc aliis erat exitio, letumque parabat.
Illud in his rebus miserandum et magnopere unum
Aerumnabile erat, quod, ubi se quisque videbat
1230 Implicitum morbo, morti damnatus ut esset,
Deficiens animo moesto cum corde iacebat
Funera respectans, animam et mittebat ibidem.
Idque vel inprimis cumulabat funere funus:
Quippe etenim nullo cessabant tempore apisci
1235 Ex aliis alios avidi contagia morbi:
Nam quicunque suos fugitabant visere ad aegros,
Vitai nimium cupidi, mortisque timentes,
Poenibat paulo post turpi morte malaque
Desertos, opis experteis, incuria mactans,
1240 Lanigeras tanquam pecudes, et bucera saecla.
Qui fuerant autem praesto, contagibus ibant,
Atque labore, pudor quem tum cogebat obire,
Blandaque lassorum vox mista voce querelae.
Optimus hoc leti genus ergo quisque subibat:
1245 Inque aliis alium populum sepelire suorum
Certantes, lacrimis lassi luctuque redibant.
Inde bonam partem in lectum moerore dabantur:

Nec poterat quisquam reperiri, quem neque morbus,
Nec mors, nec luctus tentaret tempore tali.
Praeterea, iam pastor, et armentarius omnis, 1250
Et robustus item curvi moderator aratri,
Languebant, penitusque casis contrusa iacebant
Corpora, paupertate et morbo dedita morti.
Exanimis pueris super exanimata parentum
Corpora nonnunquam posses, retroque videre 1255
Matribus et patribus natos super edere vitam.
Nec minimum partim ex agris aegroris in urbem
Confluxit, languens quem contulit agricolarum
Copia, conveniens ex omni morbida parti.
Omnia complebant loca tectaque, quo mage eos tum 1260
Confertos ita acervatim mors accumulabat.
Multa siti prostrata viam per, proque voluta
Corpora silanos ad aquarum strata iacebant,
Interclusa anima nimia ab dulcedine aquai.
Multaque per populi passim loca promta viasque 1265
Languida semianimo tum corpore membra videres,
Horrida paedore, et pannis cooperta perire
Corporis inluvie: pellis super ossibus una,
Ulceribus taetris prope iam sordique sepulta.
Omnia denique sancta deum delubra replerat 1270
Corporibus mors exanimis, onerataque passim
Cuncta cadaveribus coelestûm templa manebant,
Hospitibus loca quae complerant aedituentes.
Nec iam relligio divum, nec numina magni
Pendebantur enim: praesens dolor exsuperabat. 1275
Nec mos ille sepulturae remanebat in urbe,
Ut prius hic populus semper consuerat humari.

Perturbatus enim totus trepidabat, et unus
Quisque suum pro re consortem moestus humabat.
1280 Multaque vis subita, et paupertas horrida suasit.
Namque suos consanguineos aliena rogorum
Insuper instructa ingenti clamore locabant,
Subdebantque faceis, multo cum sanguine saepe
Rixantes potius, quam corpora desererentur.

VARIAE LECTIONES

EX ED. I. BIPONTINA.

LIBRO I.

v. 5. Lumina) MSS. *lumine*: frustra. — v. 7. Adventumque tuum) Bodl. Gryph. Nard. *adventuque tuo.* Turneb. *ad ventumque*: curiose nimis, iudice Creech. Hic enim *Te adventumque tuum*, ut *Te tuumque initum* v. 12 et 13. — v. 9. Placatumque) Alii *pacatumque*; minus bene. — *Ibid.* Lumine) Pius *numine.* — v. 10. Patefacta) Bodl. *calefacta.* — v. 11. Genitalis) Al. *genitabilis.* Sed non tanti est. — v. 13. Initum) Al. *initium.* Bodl. *nutum*; unde aliqui male *nuntium*, pro *Zephyro.* — *Ibid.* Percussae) Al. *perculsae.* — v. 16. Hunc versum non agnoscunt plurimi MSS. et impressi Codd. sed inseruit Marullus e vet. Cod. Recte: est enim Lucretio dignissimus; et si deleatur, turbata subito essent omnia, et obscura. — v. 17. Quo quamque) Bodl. et al. *quacunque.* — v. 28. Ornatum) Vet. Gronov. Cod. *ora latum.* Salmas. con. *altatum*, pro *exaltato* et *excelso.* At vox *altata*, licet Apollinari Sidonio aliisque sequioris aetatis nota fuit, vix tamen forsan erat Lucretiani aevi. — v. 30. Effice) Tan. Faber *et face.* — v. 35. Reiicit) Bodl. et Gif. *reficit*, quasi *recreat*, minus eleganter. — *Ibid.* Devinctus) Al. *devictus.* Sane metaphora paulo durior est in vulg. — v. 36. Suspiciens) Al. *suspirans.* Sed placet *suspiciens.* Vox enim ista bellae huic imagini optime convenit. — v. 44. Post hunc versum Bodl. inserit vers. 57 et quinque sequentes, quos tamen quidam vett. Codd.

non recipiunt. Et sane abesse possunt: infra autem loco magis apto leguntur. — v. 45. Memmiada) Gif. *Memmius*, frustra. — v. 47. Nec mea) Ita Creech. Vulg. *ne mea*. — v. 49. Ratione) Al. *regione*. Male: non enim de coeli ac deorum regione, sed natura poëta disputat. — v. 67. Graius) Pius *gnarus:* et mox *immortales* pro *mortales*. — *Ibid.* Tollere) Non. *tendere*, quam lect. sequitur Lambin. At *tollere* omnes et impressi et MSS. Codd. probant. — v. 78. Quanam) Fragm. Gottorp. Pius, Gryph. Nard. *quantum*. — *Ibid.* Atque) Gif. et Cout. *utque*. Mox pro *haerens* idem Gif. *haereat*. — v. 80. Obteritur) Al. *exteritur*. — v. 91. Celare) Gif. *celebrare*. Al. *celerare*, i. e. expedire: quae lectio probanda est; haud timeret enim Iphigenia, quod ministros ferrum *celare* sensisset. — v. 104. Desciscere) Gassend. et al. *desistere*. — v. 105. Iam fingere) Gif. ex vet. libr. *me fingere*. Hinc alii coniiciunt leg. *ex me fingere*, alii *confingere*. — *Ibid.* Possum) Al. *possunt*, int. vates. — v. 108. Nam si) Bodl. *iam si*. — v. 115. Diremta) Creech. coni. *peremta*. — v. 120. Hominum) Quidam libb. *omnium*, i. e. inter omnes. — v. 123. Permanent) Alii MSS. *permaneant*, alii *perveniant*. — v. 126. Et fundere) Al. *effundere*. — v. 130. Genantur) Al. *gerantur*; male. — v. 137. Animi) Bodl. Gif. al. *animus*. — v. 141. Sperata voluptas) Bodl. Gryph. Nard. *spectata voluntas*. — v. 142. Perferre) Bodl. Gif. al. *efferre*. — v. 143. Serenas) Creech. mallet *severas*, quia vox ista laborem poëtae fortius et felicius exprimat. v. IV, 462. — v. 152. Ita) Bodl. *ut*. — v. 158. Et unde) Gif. Lectt. Voss. *ut unde*. — v. 168. Corpora) Gassend. *Semina*. — v. 170. Quidque creatur) Bodl. Gif. al. *quaeque creantur*. — v. 174. Certis) Creech. libentius legerit *cunctis*, quo versus superiores induennt. — v. 175. Praeterea) Gif. *propter ea*. — v. 176. Viteis) Cod. Flor. *uvas*. — *Ibid.* Sudante) Gryph. Lamb. et alii ex MSS. *suadente*, h. e. impellente. Salmas. *sua dante*. Scil. ver *sua dat*, cum det rosas, calor frumenta etc. Sed et vulg. *sudante*, h. e.

humido et udo, s. sudores eliciente, ferri potest. — v. 177. Suo quia tempore) Codd. Voss. *suoque in tempore.* — v. 180. Oras) *Auras* mavult Faber. — v. 191. Crescendoque) Gryph. *crescentesque,* sc. res. — v. 201. Pontum per vada) Salmas. legit *pontu,* i. e. *πόντου*, improbante Fabro. — v. 210. Reddere) Gif. et Par. coni. *reddier.* Lamb. *reddi.* Sed veterem, quam omnes libri assignant, sedem possideat *reddere.* — v. 216. Quidque) Gif. Par. al. *quaeque.* — v. 220. Enim) Gif. *ei*, sc. naturae: quam lect. tuetur Pareus: Lamb. Faber, aliique reiiciunt. — v. 222. At nunc) Gif. Par. al. omnesque MSS. *quod nunc,* i. e. nunc autem. — *Ibid.* Constant) Gif. *constat.* — v. 223. Obiit) Ita vett. MSS. Sed Par. Nard. al. *obeat.* — v. 228. Generatim) Gif. et quidam MSS. teste Lamb. *generatum.* — v. 233. Debet) Gif. et Par. *debeat.* — v. 237. Praedita) MSS. *reddita.* — v. 241. Nexas endopedite) Gassend. Gif. Par. Haf. cum vett. Codd. *nexus endopedita.* Nard. *nexu endopedito.* Creech. *nexus endopeditos.* Eligat lector. — v. 242. Tactus.) Al. *tractus.* — *Ibid.* Satis esset causa) Tale latinitatis exemplum cum vix alibi reperiatur, quidam existimant legendum, *omnibus esset causa.* — v. 243. Eorum) Sic e duobus MSS. reposuit Lamb. consentiente Bodl. Sed Gif. Par. Nard. al. tuentur *quorum*, quod in al. MSS. et edd. legitur. — v. 244. Quaeque) Codd. Flor. *quenquam.* — v. 247. Res corpore) Gassend. *in corpore.* — v. 256. Pueris) Bodl. Coll. Heins. *puerûm.* — v. 262. Percussa) Al. MSS. et edd. *perculsa.* — v. 265. Adiutam) Bodl. Gif. Par. Nard. *adiuta.* — v. 266. Age res) Gif. Nard. al. legunt *agesis,* i. e. age si vis. — *Ibid.* Quoniam) Gif. *quando:* et mox *nil posse* pro *non posse.* — v. 267. Item genitas) Gif. *res genitas.* Al. *genita ad Nihilum:* perinde. — v. 270. Praeterea) Faber *propterea.* — v. 272. Incita) Alii *insita*, male. — *Ibid.* Pontum) Quidam MSS. *portus*, eamque vocem Gif. Par. aliique acriter defendunt, non assentiente Creech. Salmasius legit *porcas.* *Porca* enim τὸ μεταξὺ τῶν κυμάτων dicitur ab auctore vett. Glossa-

rum, translatione facta ab agris. Inter duos enim sulcos elata terra, dicitur *porca*. — v. 275. Sternit) quidam Codd. *sevit*. — v. 277. Pontus) Leg. *coortus* s. *côrtus*, ut optime Faber, qui istam vocem e v. 272 eiectam suo restituit loco. *Pontus* enim hic nihili est. — v. 280. Verrunt) Gassend. *vertunt*. — v. 282. Ac cum) Al. *quam cum*. — v. 287. Turbidus) Al. *turgidus*: improbe. — v. 288. Incurrens) Al. *incurrit*: frustra. — v. 290. Ruit qua quidquid) Gif. *quidquam*. Faber corr. *ruunt quae*, sc *saxa*, quod paulo frigidius videbatur Creech. qui leg. putabat *ruitque*. — v. 292. Veluti validum flumen, cum procubuere) MSS. Preig. *valido cum flumine procubuere*. — v. 295. Rapidoque rotantia) Al. *rapidique rotantia*. Gif. e vet. Cod. *rapidique rotanti*. Perinde est. — v. 297. Moribus) Ita plurimi vett. Codd. Quidam autem MSS. et impressi, *motibus*. — v. 299. Tum porro) Gif. *quin porro*. — v. 306. Fluctifrago) Non. *fluctivago*. — v. 307. Dispansae) Aliqui libb. *candenti*. Alii *dispessae*, ex A. Gell. libr. XV, 15. At *dispensae* agnoscit Non. Lambinus autem hos duos versus ita legendos censet:

Denique fluctifrago dispessae in litore vestes
Uvescunt, eaedem candenti in Sole serescunt.

v. 312. Quin etiam multis Solis etc.) Marullus *multum*. Faber *multis olim*. — v. 318. Dextras) Gif. in marg. *extras*, forsan pro *exertas* s. prominentes. — v. 319. Versum hunc non agnoscit Bodl. — v. 320. Sint) Gif. ex coniectura *sunt*, ut et *praecludit* pro *praeclusit* v. 322. — v. 328. Quoque — possis) Gif. *quaeque — posset*. — v. 332. Cognosse) Bodl. *commune*: et v. 334. *in* pro *de*. — v. 337. Corporis) Gif. Par. al. *corporum*, contra Codd. fidem. — *Ibid*. Exstat) Fragm. Gottorp. Gassend. *estat*. MSS. Voss. *est*, *ut*. — v. 338. Adesset) Par. *abesset*. — 344. Privata carerent) Turneb. aliquando legit *pronata carerent*: aliquando *privata iacerent*. Frustra; ut et Gassend. qui v. 346 pro *quiesset* legit *fuisset*. — v. 350. Fluent) Bodl. *fluunt*. — v. 353. Totas usque ab) Al. *tota usque vel ab*, Al. *totos*. — v. 358. Fieri)

Al. *qua irent.* — *Ibid.* Videres) Al. *valeret.* — v. 362. Corporis) Bodl. *corporum*, ut et v. 363. et 367. — v. 368. Dedicat) Al. *indicat.* Al. *deliquat*, ut v. 423. et lib. III, 209. Al. *delicat.* Sed *dedicat* amat Faber: *de* enim confirmat, ut *demiror* etc. — v. 369. Nimirum id) Nardius et al. non agnoscunt *id.* At retinendum arbitratur Creech. — v. 381. Quo) Gif. *qui*, v. 379 immemor. — v. 385. Concursu) Vett. Codd. Gif. al. *concurso.* — v. 387. Fuvat) Gif Par. Nard. al. *fiat*: Fragm. Gottorp. al. *flat.* Quidam Codd. Pii *flabit.* (Barb. *Fuerat.*) — v. 388. Celerantibus) Aliqui *densantibus:* nullo plane sensu. — v. 390. Complere) Al. *compleri.* Perinde est. — *Ibid.* Primum quemque) Voss. Hav. *privum quisque.* — v. 402. Conradere) Non audiendi sunt, qui *contradere* reponunt. — v. 407. Certa) Bodl. *prima.* — v. 413. Lambinus e MSS. legit: *Usque adeo largos, haustos de fontibus, amnes.* — v. 421. Consistit rebus) Al. *constitit in rebus.* Imperite. — *Ibid.* Nam) Gassend. *quae.* — v. 426. Animi) Nard. et al. *animos:* quo sensu, ipsi viderint. — v. 431. Possis dicere) Al. *dici possit*: al. *possit dicier.* Eligat lector. — v. 433. Quod quasi tertia sit rerum natura reperta) Pro *rerum* Lamb. Gif. ali legunt *numero.* Totum vero hunc versum reiicit Faber, et existimat illum ex conclusione s. orationis clausula petitum, et huc translatum fuisse. Creech. coni. leg. *quae quasi tertia,* cum MS. Bodl. aliique agnoscunt *quo quasi.* — v. 434. Esse aliquid) Al. *esse aliud:* in cuius insanae lectionis interpretatione Lamb. multa verba perdidit. — v. 437. Corporum) Imperiti librarii, offensi quod litera *M* non eliditur, varia commenti sunt. Al. scribunt *corporeum.* Al. *corporis.* Al. *corporum adaugebit.* Frustra. Litera enim *M* apud Ennium et Lucretium saepissime non eliditur. — v. 466. Cum) Nard. et vett. quidam Codd. *ut.* Lamb. *qui.* — v. 467. Ne forte) Quidam Codd. *ne contra,* quod placet Lamb. — *Ibid.* Esse fateri) Gif. marg. Nard. al. *forte fateri.* Heins. *contra fateri.* Al. *cuncta fateri.* — v. 468. Ea) Gif. et alii *et.* — v. 469. Post hunc ver-

sum Creech. excidisse putat versus, qui solutionem sophismatis continerent. — v. 470. Rebus) Gif. Nard. al. *terris*. — v. 473. Geruntur) Lamb. *genuntur*, contra omnes Codd. et absurde, ut patet ex v. 479. — v. 477. Troianis) Al. *Troiai*. Sed omnes Codd. praeter Bodl. *Troianis*. — v. 483. Gerantur) Al. *genantur*. Al. *regantur*: utrumque vitiose. — v. 487. Vincunt ea corpore demum) Quidam Codd. *evincunt ea corpore damnum*. — v. 488. Et si) Lamb. Par. al. *etsi*. — *Ibid.* Credere) Nard. *forsitan*. Et quidam Codd. *fors ita* exhibent; monetque Lamb. si ista lectio admittatur, *ita* debere attribui *solida*. — v. 491. Clamor ut, ac voces) Quidam Codd. *clamor item ac voces*. Nard. vero, *clamor ut it vocis*. — v. 492. Fero) Preig. *fere*. — *Ibid.* Ferventia) Lamb. Gif. Par. al. *ferventi*. — v. 494. Glacies aeris) Gryph. Nard. al. *glacies acri*. Sed inter aurum, argentum, reliquaque metalla *glaciei* quis locus? — v. 518. Rerum) Quidam MSS. et edd. habent *tectum*. — v. 522 Caeca) Lamb. Gif. Par. al. *certa*. Rectius: ut et v. 527. — v. 528. Pleno) Fragm. Gottorp. Coll. Heins. *poena*; unde Voss. leg. coni. *Quae spatium poena possint distinguere Inanis*, i. e. efficiendo ne sit Inane. Sed vulg. rectius, ut liquet e v. 526. — v. 537. Et quam) Omnes Codd. *et quo*. Lamb. tamen multis aliis exemplis monitus, *et quam* edidit. — v. 538. His rebus) Faber *ictibus haec*. Ingeniose quidem: at quis non videt *his rebus* aptissime respondere istis verbis v. 536. *quibus omnia conficiuntur?* — v. 543. Nihiloque renata) Bodl. Nard. vitiose *quaesita*. Gif. Par. al. *nihilo quoque nata*. Gassend. *reducta*. — v. 556. Florem) Gassend. Lamb. al. *finem*. At *finem* vel prorsus enervat argumentum, vel saltem infirmius reddit et obscurius. — v. 558. Longa diei infinitae aetas) Faber legit *longa dies*, *et infinita aetas*, et hanc emendationem huius libri v. 234 egregie confirmat. — v. 561. Id nunquam reliquo) Libri vett. *nunquam relliqüo*. — v. 569. Qua vi cunque genantur) Quidam MSS. et edd. *qua vi quaeque gerantur*, quod placet Gif. et Par. Sed Lamb.

tuetur *genantur*. Totum vero hunc versum, tanquam importunum, amovendum censet Creech. — v. 573. Omnis) Gassend. *omni*, probante Creech. — v. 579. Tuendi) Quidam libri *tenendi*. — v. 582. Quin) Al. *quando*, non probante Creech. — v. 584. Generaleis) Quidam legi volunt *genitaleis*. — *Ibid.* Corpori inesse) Gif. al. *corpore esse*. — v. 590. Haereat) Gif. Par. *haerens*. —v. 592. Victum) Sic Codd. At *vultum* mallet Creech. — v. 593. Quoniam extremum cuiusque cacumen Corporis est aliquod etc.) Alii legunt, *quoniam est extremum quodque cacumen Corporis illius quod nostri* etc. — v. 598. Alterius quoniam est ipsum pars etc.) Al. *alterius quoniam est ipsum: primae quaque et imae*. — v. 600. Agmine) Al. *augmine*. — v. 602. Ut nequeant ulla) Ita recte coni. Lamb. neque sunt audiendi, qui scribunt *unde queant nulla*. — v. 605. Ullorum) Preig. *illarum*. — v. 607. Iam.) Gif. al. *quid*. — v. 611. Pars) Preig. *par*. — v. 613. Escit) Al. *esset*. — v. 618. Credere posse animum, victus) Gryph. Nard. al. *credere posse animi, victus*. — v. 622. Denique ni) Ita sententia ipsa postulante edidit Lambinus. At Gif. Par. Nard. al. *denique si*, reclamante v. 625. — v. 625. Quae multis) Sic recte Lamb. contra omnes libb. MSS. *quae nullis*: cui lectioni ipse Lucretius, et sensus communis repugnat. Al. *quae ullis*. — v. 628. Geruntur) Lamb. Gassend. *genuntur*, eamque lectionem contra Gifanii et Parei strepitus v. 626. probe defendit et tuetur. — v. 629. Hic versus cum sex sequentibus abest a Bodl. — v. 630. Tempore quaedam) Pro *tempore* Fayus legit *corpore*; et pro *quaedam* alii *quaeque*: utrumque imperite. — v. 641. Quamde graveis inter Graios) Pius *quam gravior Graios inter*. Nard. vero *quam Graiis inter Graios*. Frustra. — v. 643. Inversis) Gassend. *immersis*. — v. 647. Ex vero) Lamb. *ex uno*. — *Ibid.* Puroque) Fragm. Gottorp. *vereque*. — v. 650. Super) Ita Codd. Sed alii legunt *suus*, et ista vox non incommode respicit *partes* in v. 649. — v. 652. Disque supatis) Lamb. *disque paratis*. — v. 656. Atque

hi si) Aliqui legunt *id quoque si.* — v. 658. Mussant) Ita recte Lamb. Alii *multi:* al. *esse:* al. *inesse*. Male. — v. 663. Raptim) Al. *raptis*, i. e. constipatis. Al. *natum*. Al. *raptum.* Sed *raptim* sequenti versui magis convenit. — v. 667. Stingui) Pius *stringi*. Imperite. — *Ibid.* Mutareque) Al. *massareque*, i. e. solidare et constringere. At *mutare* confirmatur v. 671. — v. 668. Reparcent) Pius *reportent*. Al. *recipient*. — v. 681. Abire, atque alia) Alii legunt *adire*, *atque alio*. — v. 683. Si tamen) Ita Lamb. ex quibusdam Codd. Alii Codd. *si tantum:* unde alii *si tandem*. — v. 684. Omnimodis) Quidam amant *omnimodus*. Al. *unimodus*. — *Ibid.* Crearent) Gif. Par. Nard. al. *crearet*. — v. 692. Rem veram) Faber *naturam:* improbante Creech. — v. 701. Quo) Codd. Voss. Gif. Par. *qui*. — v. 712. Longeque errasse) Quidam Codd. *longe deerrasse*, quod arridet Lamb. et Creech. — v. 720. Ionium glaucis aspergit virus ab undis) Quidam legunt: *Ionio, et Lybicis aspergit virus ab undis*. Al. *litus ab undis*. Sed optimi Codd. habent *virus*. — v. 722. Italiae terrai) Ita Lamb. MSS. *terrarum*. Pro *Italiae* vero quidam e MSS. legit *Aeoliae*. Fragm. G. *Haeliae* — v. 725. Eruptos) Codd. antiqui *eructos*, pro *eructatos*. — v. 726. Rursum) Al. *sursum*. — v. 731. Carumque) Al. *clarumque*, probatque Faber; quasi Lucretius dixisset, Nil habuit *praeclarius*, *et magis clarum*. — v. 743. Quod) Gif. Par. *quo*. — v. 746. Corpus) *Corpore* mallet Creech. — v. 752. Quod) Gif. Nard. al. *quae*. — v. 753. Minimum consistere) Lamb. *minimum in consistere*. — v. 754. Quod iam) Gif. Par. Nard. al. *quoniam*. — v. 756. Atqui) Preig. *atque*. — v. 758. Virescere) Lamb. Gif. Nard. al. *vigescere*, probante Creech. — v. 762. Coorta) MSS. et edd. quaedam *coacta*. Rectius. — v. 774. Quid) Gif. Par. Nard. al. *cum*. — v. 777. Atque ardor) Ita Lamb. non dubiis coniecturis ductus. Al. *et quodam*. — v. 787. Mutare, meare) Quidam libri *mutando meare*. — v. 788. Sidera mundi) Quidam Codd. *sidera coeli*. Mutatur nempe hic versus ab iis, qui *mundum* pro

coelo saepissime poni ignorarent. — v. 802. Rebus mutarier) Faber non absurde legit *rebus res vertier.* — v. 806. Vacillant) Quidam legunt *focillat,* quae vox Lucretii sententiae optime convenit. — v. 808. Non possunt) Gif. e Codd. *ne possint.* — v. 810. Corpore) Bodl. *tempore.* Sed quidam Codd. Pii *robore.* — v. 841. Igniculus ex ignem) Quidam scribunt:

Sic ignem inter se parvis coëuntibu' nasci
Ignibus, exiguis humorem humoribus esse.

v. 852. Sub dentibus) Al. *sub coetibus.* Quidam lib. *subsuntibus.* Muret. *sub motibus.* At *dentibus* aptius convenit *oppressu valido* in versu praecedenti. — v. 853. Sanguen? an ossa?) Gif. *sanguisne, anne os.* Nard. *sanguis an? anne os?* Codd. *sanguinis ad nos: sanguinis onos: sanguis* ὁμοίως. Aliqui legunt *sanguis, an ossum.* Creech. *sanguis an? os an?* — v. 856. Victa) Bodl. *cuncta.* — v. 861. Hunc versum multi Codd. non agnoscunt, quod librariorum negligentiae imputandum est; illum enim sibi vindicat Lucretius. — v. 862. Sive) *Sine* pro *sin* Voss. ex Codd. suis. — v. 867. Venisque) Al. legunt *sanieque.* At quis non videt ex v. 860 *venisque* retinendum? — v. 873. Post hunc versum inserit Lambinus:

Ex alienigenis quae lignis exoriuntur:

et castigat Gifanium, qui delendum esse censuit. At dum deleatur iste versus, irascatur Lambinus. *Creech.* — v. 880. Minutas) MSS. Preig. *minaci.* Bodl. Nard. *minacis.* — v. 883. Hunc versum eiiciendum esse monet Faber, quoniam nihil in eo sit, quod in priori versu *Robore cum saxi etc.* non legatur. Probat Creech. — v. 885. Et laticis) Lamb. e Codd. *latices.* — v. 886. Quali sunt ubera) Al. *quales sunt ubere.* — v. 899. Donec fulserunt flammae fulgore coorto) Al. *donec flammai fulserunt igne coorto.* Al. e vett. Codd. longe melius: *donec fulserunt flammai flore coorto.* — v. 903. Tanta) Quidam MSS. *facta.* — v. 908. Contineantur) Al. *coniungantur.* Bodl. al. *contingantur;* unde *contignantur.* — v. 918.

Tremulo) In Cod. rev. vetustatis Pii scribitur *temulo.* — v. 931. Pergo) Aliqui Codd. *porgo,* i. e. porro ago; illaque voce usus est Ennius. — v. 941. Tali facto) Lamb. (ex voce *contingunt* in v. 937.) *tali tactu*, quod displicet Creech. — v. 943. Retroque) Ita rectius, quam *ideoque,* quod Codd. nonnulli exhibent. — v. 949. Qua constet comta) Al. pro *comta* legunt *cuncta.* Al. *qua constent cuncta.* — 952. Summai ecquaenam) Bodl. Nard. Voss. *summa audi quaenam.* Par. Fay. *summai quaenam.* MS. Voss. *summa quaedam.* — v. 953. Necne sit, evolvamus) Gif. Par. *nec sit.* Bodl. *nec si te volvamus.* Nard. *haec sic volvamus.* — v. 956. Pateat vel ad usque) Nardius *patefiat ad usquè.* Sed Lamb. Par. aliique *pateat vasteque,* probante Creech. — v. 958. Namque) Lamb. *nam qua,* quod non placebat Creech. — *Ibid.* Debebat) Faber *debebit.* — v. 960. Ultra sit) Creech. cum Lamb. e vers. 962 reponit *extra sit.* — v. 961. Quo) Quidam legunt *quoad*, i. e. ultra quod. — v. 964. Assistas) Fay. *absistas.* — v. 967. Si iam finitum) MSS. Lamb. Preig. *Sic iam finitum.* — v. 968. Procurrat) Ita Codd. optimi. Al. *percurrat.* — v. 970. Id validis) Gassend. et al. *invalidis*, pro *valde validis.* Sed vulg. recte habet. — v. 971. Quo) Gryph. Nard. *quod.* Abest hic versus a Bodl. — v. 976. Officiatque) Fragm. Gottorp. Coll. Heins. Codd. Voss. *efficiatque.* — v. 978. Non est ea finis profecto) Ita optime Lamb. Al. *non est a fine profectum.* — v. 984. Si inclusum certis consisteret) Gassend. *conclusum certis si insisteret.* — v. 987. Geni) Omnes Codd. vett. *geri*, ut et *geruntur* v. 994. eamque lectionem Gif. Par. Nard. al. tuentur. At contra omnes libros admittenda est vox, quae Lucretium sapit, et ad argumentum apprime facit. *Creech.* — v. 995. Aeternaque) *Infernaque* Bodl. et alii Codd. nullo sensu. — v. 1002. Flumina) Aliqui libri, ut et Nard. *fulmina:* quam vocem Faber amplectitur; sed improbant Lamb. et Gif. — v. 1003. Possint) MS. et Gif. *possunt.* — v. 1004. Ire, meando) Aliqui, ut monet Gif. *in remeando.* — v 1011 et 1012. De his duobus versibus

varia Critici, quae v. apud Creech. ad h. l. Meliorem lectionem ex MSS. protulit Creech. legendo:

Aut etiam, alterutrum nisi terminat alterum eorum,
Simplice natura pateat tamen immoderatum.

v. 1016. Dispulsa) Cout. *dissipata.* — *Ibid.* De coetu) Bodl. *detectum:* unde *deiectu* coni. Creech. qui tamen alteram lectionem *de coetu,* vel *coitu* praefert. — v. 1021. Ordine se quaeque etc.) Quidam libri *ordine se suo quaeque.* Marul. *ordine quaeque suo.* Gif. *ordine se suo.* Aliquando etiam Lamb. legit, *se ordine suo quaeque.* Bodl. *ordine seque suo.* Al. *se ordine quaeque suo.* — v. 1022. Hunc versum non agnoscit Bodl. — v. 1023. Sed) Gass. *quae.* — *Ibid.* Multimodis) Gif. Par. al. *multa modis.* — *Ibid.* Mutata) Quidam Codd. *motata.* — v. 1024. Vexantur) Quidam vett. *versantur.* — v. 1027. Rebus) Faber *rerum,* probante Creech. — v. 1028. Servata) Cout. *formata.* — v. 1036. Tempore quoque) Gif. al. *tempore quaeque.* Nard. *corpore quaeque.* Al. *corpora quaeque.* — v. 1040. Recta regione) Codd. Voss. Bodl. Nard. *aliqua ratione.* Gif. Par. e vett. libr. *aliqua regione.* — v. 1041. Possent) Gif. Par. e vett. libr. *possunt.* — *Ibid.* Extrinsecus) *intrinsecus* Gif. et Par. imperite, ut patet ex v. 1054. — v. 1043. Partemque) Gif. *partimque,* probante Fabro. At *partem* melius respondet τῷ *aliae,* et τῷ *summa.* — v. 1058. In terraque) Gif. Par. al. *in terramque,* eodem sensu. — v. 1059. Videmus) Gassend. *vocamus.* — v. 1060. Subtu'.) Ita optime reposuit Lamb. pro *supra,* s. *cuncta,* s. *suapte,* ut est in plerisque MSS. et edd. Salmas. coni. *suppa,* i. e. *supina,* addicente MS. Voss. — v. 1062. Recidere) Al. *decidere,* quam vocem etiam Lamb. admittit. Male, iudice Creech. — v. 1066. Parileis) Bodl. *paribus.* — *Ibid.* Diesque) Gif. Par. al. *diebus,* adstipulantibus quibusdam MSS. Sed istis sapientior Lamb. qui legit *diesque.* — v. 1075. Aequis) Lamb. Gif. Par. al. *aeque,* probante Creech. — *Ibid.* Motus) Alii legunt *motis:* al. *motu.* Gif. et Par. *mota.* Eligat lector. — v. 1081. Victae) Creech. coni. *vin-*

ctae. — v. 1082. Quoque iam) *Omnes* praeter Lamb. *quoniam*, nullo plane sensu. — v. 1083. Terrarum atque liquorum) MSS. *liquoris:* unde Gif. post Lamb. coniicit legend. *terrai atque liquoris.* — v. 1085. Hic versus abest a Bodl. — v. 1090. Ibi colligat igneis) Aliqui libb. *sibi colligat omnis.* — v. 1091. Hic versus non legitur in Bodl. — v. 1093. Cuique cibatum) Lamb. *quisque cibetur*, reiecto vers. sq. Gif. ex vet. Cod. *quodque cibetur*, monetque, versum proximum insertum esse: quem tamen Creech. recipiendum putat, ut aliquis saltem sit huius loci sensus, cur per se satis obscuro longissimum ὑπέρβατον maiores tenebras offundit. — v. 1097. Se quantur) Gryph. Nard. al. *ferantur.* — v. 1098. Tonitralia) Ita recte Lamb. dum Bodl. Nard. aliique retinent *penitralia.* — v. 1100. Permistas terrae) Al. *rerum.* Gif. *mixtas terrarum.* — v. 1102. Exstet) Bodl. *restet.* — v. 1104. Quacunque — corpora césse) Bodl. *quaecunque — corpore deesse.* Al. *corpora deesse.* Vulg. debetur Lamb. — v. 1107. Perfunctus) Gif. Par. Nard. al. *perductus.* — v. 1110. Accendent) Male Gif. et Par. *accendunt.* Poëta enim tendit ad ea, quae in libris sqq. praesertim secundo, scripturus est.

LIBRO II.

v. 6. Tua) Alii, inter quos Gassend. approbant *tui.* — v. 7. Dulcius) Gassend. *suavius,* probante Creech. — v. 12. Praestante) Gassend. *constante.* — v. 16. Degitur) Non. Lamb. Fab. *degimus.* — *Ibid.* Videre) Bodl. Gryph. Nard. al. *videtis.* Sed MSS. optimi *videre,* cui *est* frustra a quibusdam adiungitur. — v. 17. Nisi ut, cum) Fay. contra omnes Codd. *nisi utque*, et sequenti versu *mensque.* Al. approbant *utqui:* al. *ut, cui:* et pro *semota* legunt *semotu';* forsan rectius. — v. 21. Quemque) Alii *cunque*, assentiente Creech. — v. 22. Multas) Lamb. Gif. Par. al. *nullas,* et hanc lect. ipse Faber amplectitur. Sed *multas* retinendum bene iudicat Creech. vers. 31 ad-

monitus. — v. 27. Auroque) Preig. *ostroque*. — v. 28. Templa) Macrob. Lamb. *tecta*. — v. 29. Attamen) Al. *tum tamen:* al. *cum tamen:* al. *quin tamen*; quae vox a Macrobio probatur. — v. 41 et 42. Fervere cum videas etc.) Alii praeferunt:

Fervere cum videas classem, lateque vagari,
Ornatumque armis belli simulacra ciere.

v. 43. Timefactae) Al. *tumefacto*. Creech. mallet *tumefactae*, i. e. superbae. Faber *pavefactae*; et mox *pavidi*. — v. 45. Pectus) MSS. Lamb. Gif. al. *tempus*. — v. 49. Rerumque potentes) Quidam Codd. Pii *regumque potentes*. — v. 52. Quin omne sit hoc) Al. *quin omnis sit haec*, quod non probatur Creechio; multoque minus *potestas* pro *egestas*, quod quidam Codd. agnoscunt. — v. 63. Quaeve) Gif. e vet. lib. *quaeveque*. — v. 71. Cuique) Al. *cunque*. Non tanti est. — v. 72. Augmine) Al. *agmine*, improbante Creech. — v. 78. Hunc versum loco suo movet Faber, et versui 75 subiungit. — v. 84. Aut ictu forte) Codd. Pii Lamb. *aut ictu auferri*. Et in quibusdam Codd.

— — — nam concita saepe
Obvia conflixere ita uti diversa repente.

quam lectionem tanquam probabilem amplectitur Lamb. Male; nam gravia semina deorsum tendunt, ideoque consideranda sunt tanquam *superne obria*. — v. 85. Cum flixere) Sic lib. VI. *pulsareque* flictu *ferrea texta suo*. Nard. *cum fluxere*. Bodl. *confluxere*. — v. 87. Ponderibus) Gassend. *corporibus*. — *Ibid.* A tergis) Gif. Nard. al. *a tergibus*. Voss. *a tergo ibus*. Quidam *tergoribus stet*. — v. 94. Nulla) MSS. *multa*. Voss. *invita*. — v. 97. Conflicta) Lamb. *contusa*. Gif. *consulta*. MSS. *confulta*, quod probat Faber, repugnante v. 105. Vulg. *conflicta* amplectitur Creech. — v. 98. Nexantur) Quidam Codd. *vexantur*. Sed vulg. confirmatur v. 100. — v. 99. Condenso) Priscian. et quidam Codd. *contenso*. — v. 100. Connexa) Al. *convecta*. Al. *coniecta*. — v. 105. Et cita) Gif. Nard. al. *cetera:* inepte. Quidam *citaque* —

v. 111. Memoro) Vett. quidam *memorabo*. — v. 114. Insertim) Quidam Codd. *inserti*, et mox *radii*: quae lectio videtur posse aliquo modo confirmari e Serv. ad Virg. Ecl. 6. — v. 120. Coniicere) Bodl. *corripere*. Sed nihil mutandum. — v. 121. *Quale*) Voss. *quidve*. perperam. — v. 130. Denique) Alii praeferunt *undique*. — v. 131. Scilicet hic a) Quidam *scilicet hic et*, quos neglige. Alii legunt *hinc*. — v. 136. Ipsaque) Frustra in quibusdam Codd. legitur *ictaque*. — v. 151. Quasi cum) Gassend. et Codd. *quasi dum*. Gif. Par. al. *quod sol*. — v. 154. Retrahuntur) Gryph. Nard. *turbantur*. Lamb. *tardantur*. Utrumque reclamantibus omnibus libris. — v. 158. Atque ipsa) Faber legit *quin ipsa*, et in seq. versu *ferantur* pro *feruntur*. Sed hac emendatione non opus est. — v. 159. Connixa) Al. *connexa*. frustra. — v. 164. Hunc versum quidam Codd. non agnoscunt, et in seq. versu pro *perscrutari* legunt *persectari*. — v. 169. Rationibus, ac moderatis) Salmas. e MSS. *rationibus admoderate*, i. e. ut humanae rationes postulant. Probat Creech. — v. 181. Quae tanta est) Bodl. *quamque haec sint*. — v. 183. Hunc versum reiicit Lamb. contradicente Creech. — v. 193. Subigente) Ita Lamb. uno MS. adiutus. Alii omnes *subiecta*. — v. 197. Quam magi' mersimus) Bodl. et alii Codd. *quo magis urgimus*. Al. *ursimus*. — v. 199. Revomit) Quidam MSS. *removet*. Sed melius est *revomit*. — v. 212. Vergitur) Alii legunt *spargitur*. — v. 219. Decedere) Lamb. *secedere*. Antiqui omnes Codd. *se pellere*. — v. 220. Tantum quod momen mutatum) Ita vett. libb. Turnebus legit *momen mutatus*, i. e. mutationis. Al. *tantum quoad momen etc*. Al. *tantum quod minimum mutatum*. — v. 227. Plagas) Ita reposuit Lamb. e v. 241, ubi est *gignere ictus*, licet omnes libb. *plagis* exhibeant. — v. 230. Deorsum) Al. *rarum*; quae vox respondet v. 232, *naturaque tenuis aëris*. — v. 242. Genat) Gif. Par. al. *gerat*. Sed *genat* melius respondet v. 228. — v. 243. Clinare) Al. *inclinare*. Sed quis *clinare* reiiceret, qui *clinamen* v. 292 admittit? — v. 262. Rigantur) Gassend.

vagantur. Al. *geruntur.* Al. *reguntur.* — v. 268. Connexa) Creech. mallet cum Gif. Par. al. legere *connixa.* — v. 277. Extera) Ita melius, quam *extima* Lambini.— v. 286. Nobis) Ita e vett. Codd. Lamb. dum alii legunt *ollis.* — v. 289. Mens) Codd. omnes *res.* Sed praeferenda est Lambini coniectura *mens*, quam sententia ipsa postulat. — v. 299. Posthac) Gif. *posthoc;* et in sq. versu *qua consuerunt.* — v. 312. Infra) Alii exhibent *ipsa:* sed Lambinus nihil mutare ausus est. — v. 320. Coniscant) Lamb. *coruscant*, s. *corussant*, a *κορύττω*, cornibus peto. At nostro utitur Cic. in Pis. *Caput opponis cum eo coniscans.* — v. 329. Clamoreque montes Icti reiectant) Quidam Codd. *clamor quoque montes Icit, et eiectat.* — v. 343. Laeta armenta) Ita legimus cum Vulp. postulante sensu. Vulg. *laeta arbusta:* qui error exinde videtur ortus, quod in MSto scriberetur *arta* compendiose. — v. 344. Laetantia) Lamb. coni. *fluitantia*, s. *lactantia*, i. e. invitantia, Faber *liquentia.* Sed Voss. defendit *laetantia* — v. 348. Distare) Al. *differre.* — v. 356. Linquit) MS. Voss. *non quit*, i. e. non facit quiescere: a *quio*, quiesco. Si esset vox *quio*, quam nondum inveni, lectionem veram esse iudicarem. *Creech.* — v. 359. Adsistens) MSS. Voss. *adsittens*, ex voce *σίττα*: quae lectio, notante Creech. vaccam Lucretii in pastorem, caprarium, s. armentarium convertit. Al. *adsectans.* — v. 365. Alio, curaque) Al. *animum, curaque.* Al. *animum, curamque.* Pro alio reliqui pugnant, et laudant Cic. alicubi dicentem, *alio responsionem suam derivavit.* — v. 369. Balantum pecudes) Al. *balantes pecudes*, Gif. Nard. *balatum pecudis.* — v. 376. Pavit) Al. *lavit*, auctore Nonio, qui in voce *lavit* hunc versum laudat. — v. 382. Penetralior) Quidam Codd. *penetralius*: ut et v. 384. *coelestis* pro *coelestem.* — v. 385. E parvis) *et parvis* mavult Faber, probante Creech. — v. 388. Cornu) Gif. Par. MSS. Voss. *cornum.* — v. 395. Deducta) Quidam MSS. et edd. *diducta*, assentiente Creech. — v. 406. Rescindere) Alii legunt *restringere*, quod

forsan idem valet. — v. 410. Ne tu) Gassend. *nec tu.* — v. 425. Vix operae pretium monere, in quibusdam Codd huic versui subiungi

At quae lenis, et est iucundo praedita sensu;
Haec aliquo sine seminio graviore creata est.

v. 430. Inulaeque) Ita Lamb. e Codd. cum vulg. habeat *rinique.* — v. 439. Confunduntque) Creech. coni. *compunguntque.* — v. 443. Edere) Al. legunt *reddere.* Gif. *laedere,* quod nullo modo ferri potest. — v. 446. Ramosia) Al. *per ramos.* — v. 452. Fluido quae etc. Quidam Codd. *liquido quae corpore fluvida constant.* — v. 457. Omnibus) Ita legit Muret. elegantius quam vulg. Codd. qui *omnia* exhibent. — v. 460. Nec tamen) Sic omnes MSS. et edd. Sed sensus postulare videtur *et:* quae vox in MStis frequenter scribitur *ec*, pro quo oscitans librarius reposuit *nec.* Ceterum hos tres versus, quos omnes Codd. agnoscunt, tanquam supervacaneos reiicit Lamb. contradicente Creech. — v. 464. Sudor uti maris est) Faber coni. *sudor amarus ut est.* male. Lege *sudor maris* seu *udor maris*, quod idem est ac *humor.* v. Varronem de ling. lat. L. IV. voc. *udus.* — v. 479. Finita variare — ratione) Quidam Codd. *variata.* Al. *finitas — rationes.* — v. 482. Cuiuscuius) *Cuiusvis* Gif. e Codd. et numeros esse Ennianos contendit. — v. 503. Myrrhae) Vett. Codd. *Smyrnae.* — v. 520. Insessa) Al. *infesta.* Turneb. *infessa.* — v. 528. Quatuor sqq. versus tanquam inidoneos argumento explicando praetermisit Gassendus. Et abesse possunt, si consideremus Lucretium de figuris seminum disputare: si vero particulare, quod sequitur, argumentum spectemus, necessarii videntur. *Creech.* quem vid. — v. 533. Minus) Al. *magis*, improbante Creech. — v. 551 Conciliandi) Quidam Codd. *conciliari.* — v. 552. Multisque) Al. *ventisque.* Male. — v. 590. Flumina) Cod. Voss. *frigora*, quod Salmasio unice placet. — v. 592. Sola) Gassend. *loca.* — v. 596. Fluidas) Codd. Voss. *fluvios.* Sed *fluidas* mavult Creech. — v. 601. Sublimem) MSS. et edd. vett. *sedibus.* Sed anti-

quissimus Lambini Codex legit *sublimem*: quae lectio omnino praeferenda est. — v. 626. Omne viarum) Al. *omnia circum*. Sed vulg. melius. — v. 627. Ninguntque) Quidam MSS. et edd. *pinguntque*. — v. 630. Catenas) Gif. *caterva*, i. e. catervatim. Al. *canentes*. Quidam *coruscans*. Vulg. Faber defendit. — v. 631. Laeti) Gif. Par. *fleti* i. e. respersi. Al. *pleti*, i. e. repleti. vid. v. 621. — v. 640. Praedicere) *Prodicere* malit Faber, ut significantius et plenius. — v. 654. Hic) Alii *hinc*, et *huc*. — v. 661. Buceriaeque) Alii *buceraeque*, seu *bucera aeque*. *Βούκερος* enim et *Βουκέραος* legitur: at *Βουκέριος* frustra quaeres. *Cr.* — v. 663. Retinentque parentum) Quidam Codd. *retinente parente*, i.e. tellure; quo nihil ineptius. — v. 672. Ex se ea corpora) Gif. Par. *haec in corpora*, ut *in* pro *intus* accipiatur. Lamb. restituit *ex se ea corpora*. Alii legunt *ex se* vel *ex suo corpore*: et *trudunt* pro *tradunt*. — v. 679. Cum odore) Al. *cum adoles*. Hunc versum reiicit Lamb. sequentem etiam delet Faber, contradicente Creech. — v. 683. Et rerum) Quidam Codd. *seorsum*, rectius: ut et v. sq. *privis* pro *primis* haud absurde legitur. — v. 685. Glomeramen) Gassendus *glomerantur*. — v. 715. Intra) Quidam Codd. *inter*. Creech. coni. *indu*. — v. 716. Animari) MSS. *imitari*, quod et sensus, et latinitas respuit. *Animari*, quae est coniectura Lamb. confirmatur v. 146. lib. V. Faber coni. *adque igitari*, i. e. et adigitari. Turneb. *micare*, i. e. moveri. — v. 718. Res terminat omneis) Gif. Par. *disterminat omnia*, quod probat Creech. — v. 773. Quae) Gassend. *quem*. — *Ibid.* Induta) Ita Lamb. MSS. *imbuta*. — v. 735. Tincta) Lamb. *tacta*. — v. 739. Fieri) Al. *ferri*. — v. 742. Contincta) Lamb. *contacta*: ut et *tacta* v. 746. — v. 759. Praeterea) Gif. Par. al. *propterea*, probante Creech. — v. 762. Extemplo) Al. *exemplo*. — v. 784. Omne sit extra) Ita Lamb. e Codd. Marull. et Nard. *esset in illis*. — v. 808. Scilicet id sine etc. Gif. et alii *scire licet sine — putandum*, omisso *est*. — v. 822. Pennis) Gass. coni. *pariter*. Sed vulg. melius. —

v. 844. Sterila) Al. *sterilia.* Sed recte *sterila*, ut I, 341 *sublima.* — v. 847. Florum) Lamb. *florem.* Bene. — v. 849. Potis es reperire) Carrio e MSS. *potis est reperiri.* — v. 850. Quae) Al. *quod.* — v. 859. Molli lenta etc.) Ita legit Turnebus. Gif. Par. al. *mollia, lenta, fragosa, putri cava, corpore rara.* — v. 887. Ex insensilibus) Prisc. l. 4. *insensibili.* — *Ibid.* Ne credas) Gif. *ni* pro *ne*; et pro *credas* Lamb. *credat.* — v. 889. Vitalem reddere sensum) Gassend. *virtutem reddere sensus.* — v. 890. Foedus) Ita Lamb. e quatuor MSS. Al. *rebus*, probante Creech. — v. 892. Sensilia extemplo etc.) Alii *sensile et extemplo me gigni dicere sensus.* Codd. Flor. *sensile progigni extemplo, et producere sensus.* vitiose. — v. 895. Quae) Alii melius legunt *queis.* — v. 900. Debent) *Debeant* mavult Lamb. — v. 901. Deinde ex sensilibus etc.) Creech. re ipsa admonitus coni. *denique principiis qui sensile posse creari.* — v. 903. Tum faciunt) Gif. e Codd. exhibet *cum*, et coni. legendum *confaciunt.* — v. 910. Namque alium sensus membrorum respuit omnium) Lamb. Gassend. Fab. *namque alium sensus membrorum respuit omnes*, et vers. 912 subiungunt. At Creech. legendum existimat: *namque alium sensus membrorum res petit omnis*, et vers. 909. subiungendum. — v. 922. Pro hoc versu alii libri exhibent: *Sic itidem quae sentimus sentire necesse est.* Lambin. e libro quodam cum MSS. comparato substituit *Per Veneris res etc.* Gif. reiicit: et omnino abesse potest. — v. 925. Fugimus) Creech. legendum putat *figimus*, i. e. ponimus s. probamus: quae vox respiciat v. 870, ubi pars huius argumenti proponitur. — v. 927. Vermeisque effervere, terram Intempestivos cum etc.) Alii legunt: *Vermeisque effervere terram, Intempestivos quam* etc. — v. 931. Hunc et seq. versum ita legit Gifanius:

Posse ea non-sensu, sensus mutabilitate,
Aut aliquo tanquam partu, quod proditur extra.

Nardius:

Posse ex non-sensu: sed sensus mobilitate
Ante aliqua tangi partum, quam proditur extra.
Creechius:
Posse ex non-sensu sensus mutabilitate
Ante aliqua, totum partum quam proditur extra.
v. 935. Commutari) Muret. *coagmentari*, vel *coamentari*. Sed *commutari* placet Creechio, ut et v. seq. *principiûm*, quod Lamb. Gif. Par. al. habent, pro *primorum:* quamquam *prima* aliquot locis apud Lucretium pro *principiis* sumantur. — v. 939. Flammaque creatis) Gif. Par. *terraque creata.* — v. 941. Quibus omnituentes) Al. *quibu' convenienter.* — v. 949. E corpore) Alii legunt *a corpore:* alii *in corpore.* — v. 954. Relliquiae) Gif. Par. MSS. Voss. *relliquii.* — v. 958. Creech. huic versui versum 1009. una cum duobus seqq. subiungendum existimat, ut integrior sit sententia.-In eo enim, in quo nunc leguntur, loco nihil agunt: hic vero positi, Lucretii mentem explicabunt, et vim obiectionis frangent, contra quam non satis provisum videtur. — v. 960. Conlecta) *Coniecta* Gif. et al. imperite. — v. 968. Ex ullis) Gif. Par. *ex illis.* — v. 973. Etiam) Al. MSS. et edd. *iam.* — v. 974. Factum) Gif. Par. al. *auctum*, ut et vers. 985. *auctus*, pro *factus.* — v. 977. Mistura) Gassend. *natura.* — v. 979. Mortalibus) Gassend. *animalibus.* — v. 990. Semine) Quidam *stirpe.* — v. 1009. Aeterna penes) Creech. *interna minus* vel *parum.* — v. 1017. Haec) Ita bene emendabat Lambinus. Al. *res*, inepte. — v. 1027. Quidquam) Lamb. *quoiquam.* — v. 1028. Quod non minuant mirarier omnes) Alii Codd. exhibent: *quod non minus fiat mirabile cunctis.* — v. 1035. Quod] Lamb. *quid.* — v. 1036. Nil) Lamb. et al. *nulli:* et vers. sq. *quam* pro *quom.* — v. 1038. In coeli) Al. *hinc coeli.* — v. 1040. Exspuere) Sic omnes fere Codd. Lambinus tamen amat *respuere.* — v. 1043. Animus) Fayus legit *animi*, et quarto versui notam interrogationis subiungit. Sed hoc acumine non opus. — v. 1046. Iactus) Al. *tractus.* Al. *tactus.* — v. 1052. Undique cum) Male Lamb.

eum quoquo. — v. 1060. Couluerint) Gif. Par. al. *coierint.* Sed bene Lamb. reposuit *cooluerint*, h. e. concreverint, coagmentata fuerint. *Olescere* enim Festo est *crescere;* quo verbo utitur idem Lucretius infra v. 1129. ubi tamen quidam legunt *alescere*, male. — v. 1061. Semper) Fab. coni. *nempe,* quod *semper* cum *repente* convenire non possit. At vero ista tinnientia-*coniecta repente-exordia nempe*-quae auris pati potest? — v. 1068. Geni) Ita Lamb. addicente vers. 1077. Gif. Par. al. *geri.* — v. 1078. et 1079. Quin cuiusque etc.) Hos versus, quos spurios esse cum Lamb. asserit Faber, Creechius emendat, legendo:

Cuiuscunque siet secli; permultaque eodem
Sunt genere: inprimis animalibus indice mentem.

v. 1081. Genitam prolem) MS. Voss. *geminam prolem*, i. e. utrumque sexum. — v. 1085. Unica) MS. Nonii *unum,* improbante Creech. — v. 1101. Deserta) Gassend. *diversa.* — v. 1102. Quod) Quidam Codd. *quo.* — v. 1107. Hunc versum delendum censet Lamb. non probante Creech. — v. 1109. Adpareret) Ita optime Lamb. pro *aptaret*, quod alii habent. — v. 1112. Ad sua secla recedunt) Al. *ad sua semina cedunt:* al. *ad sua foedera.* frustra: dum et Codd. et ipse poeta alibi exhibet *sua secla.* — v. 1115. Perfica) Gif. et Par. *perfice*, i. e. perfecte. Male. — v. 1119 et 1120. His aetas-His natura) Al. *hic aetas-hic natura,* e Codicibus. — v. 1126. Vescitur) Quidam *pascitur.* Faber coni. *nancitur*, i. e. occupat, prehendit. Sed Lucretii Codd. *vescitur*, quae vox commode retineri potest. — v. 1127. Ac decedere) Alii *atque recedere.* — v. 1128. Multa, manus) Gif. Par. al. *multimodis.* — v. 1129. Olescendi) Al. *alescendi.* Sed vid. ad v. 1060. — v. 1132. Demto) Ita melius legitur, quam al. *adepto.* — v. 1136. Nec satis est, pro quam etc.) Lamb. legit *Nec sitis est quae per etc.* totumque versum tanquam adulterinum reiicit. Faber ita legit: *Nec satis est praequam largos exaest. auctus.* Sed nulla est utriusque coniectura, iudice Creech. quem v. ad h. l. — v

1145. Putreisque) Gassend. *tristesque.* — v. 1146. Huic versui nonnulli subiungunt versum prorsus ineptum: *Et fulcire cibis, ac omnia sustentare.* — v. 1149. Iamque adeo affecta est aetas etc.) Lamb. praefert *Iamque adeo fracta est aetas, affectaque tellus*, nec reiicit *Iamque adeo affecta est aetas, affectaque tellus.* — v. 1160 et 1161. Hos duo versus Lucretii lucerna indignos iudicat Faber. Gifanius legit:

Conterimusque boves, et vires agricolarum
Conficimus, seris vix arvis suppeditati.

Fayus vero:

Conficimus, ferrum vix arvis suppeditarit.

v. 1162. Pereunt) MSS. Voss. Palmer. *pareunt*, i. e. parcius redduntur. — v. 1164. Magnum) Voss. *manuum.* — v. 1166. Post hunc versum alii inserunt:

Tristis item vetulae vitis sator atque fatigat.
Temporis incusat nomen seclumque fatigat.

LIBRO III.

v. 3. Decus) Gassend. *dux.* — v. 4. Fixa) Quidam ἀρχαϊκῶς *ficta.* — v. 11. Limant) Ita Lamb. e Codd. Alii *libant*, quae vox cum seq. *depascimur* melius convenit. — v. 15. Haud divina) *Haud* abest ab omnibus libb. sed restituit, sententia ipsa postulante, Lambinus: qui coniicit etiam legendum *divum sine.* — *Ibid.* Coortam) Alii *coactam.* Quidam etiam *creatam.* — v. 24. Delibrat) Al. MSS. et edd. *delibat.* quos sequitur Creech. — v. 28. Tibi) Gif. Par. al. *ubi.* — v. 29. Percipit) Alii *pereiit:* et mox *sit* pro *sic.* — v. 30. Patet) Gif. Par. Nard. al. *patens.* — *Ibid.* Retecta) Gif. et Par. *retorta*, i. e. evoluta, quae prius contorta, et involuta videbatur. — v. 33. Aeterno) Lamb. al. *alterno.* Sed quomodo semina *alterno* motu percita *sua sponte* volitarent? vid. II, 1054. et IV, 28. ubi hi versus repetuntur. — v. 43 et 44. Duos hosce versus delendos censet Faber. At Creech. emendat: *Et se scire animi naturam sanguine inesse*

etc. — v. 46. Venti) Gif. Par. al. *vetiti.* — *Ibid.* Forte) Gif. Par. *fera:* unde Palmer. *sera.* i. e. stulta, sinistra. Faber: *dira.* Quidam *corde.* — v. 52. Et Manibus) Gif. Nard. *quas manibus.* — v. 58. Eiiciuntur) Quidam Codd. *eliciuntur.* — v. 62. Praestante) Sic lib. II, 12. Alii tamen Codd. *perstante*, i. e. assiduo, pertinaci. — v. 65. Fama) Quidam Codd. *ferme:* unde alii *formae.* Nard. *famae.* Sed Codicibus istis et coniecturis melius Lambini iudicium, qui edidit *fama.* — v. 69. Refugisse) Al. MSS. et edd. *effugisse*, et mox pro *recesse*, *remasse*, pro remeavisse, vel *remosse*, vel *remanse.* — v. 76. Claroque incedere honore) Gif. Par. Nard. *claro qui incedit hon.* Lamb. *clarus qui* etc. Alii *clarus qui incendit hon.* — v. 78. Intereunt partim statuarum) Quidam Codd. *statuai.* Alii *intereuntes fastus tantum*, vel *intereuntque potentatus.* — v. 80. Humanos) Gassend. *ingratos.* — v. 84. Fundo) Nonnulli *suadet.* male. Gif. et Par. *funditus.* Sed *fundo* agnoscit Virg. Aen. X, 88. — v. 94. Quem) Alii, veteris Grammatici auctoritate, *quam.* — v. 98. Putarunt) Gif. et Par. *putarit.* — v. 100. Vitalem) Gassend. *totius* — v. 102 Cum sensu) Creech. coni. *concentu.* — v. 107. Aegrit) Ita veteres. Gif. tamen et alii *aegrum est.* — v. 109. Uti) Alii *ubi.* — v. 114. Onustum MSS. Voss. *honestum.* Preig. *honesto.* — v. 130. Moribundos) Faber *moribundis.* — v. 133. Ab organico saltu delatum Heliconis) Faber *ab organico cantu ductum citharai.* Sed *saltum Heliconis* non absurde dici, probat Creech. ex Manil. Astronom. L. I. Voss. *ad organicos alto delatum Helicone*, et pro *traxere* in seq. v. *texere.* — v. 156. Aboriri) Creech. coni. *aboleri.* — v. 161. Exin) *Exhinc* legi potest, nullo vero modo *extra.* Creech. — v. 164. Hic versus non placet Creech. et si Codd. permitterent, reiiceret. — v. 171. Teli) Gif. Par. Nard. al. *lethi.* Sed Creech. praefert *teli* ex v. 177. Ceterum hunc et quatuor seqq. versus, Lucretio indignos, expungunt Lamb. et Gassend. probante Creech. — v. 174. In terra mentis qui) Faber *interdum moriendi.* Al. *inter moeren-*

tes qui. Al. *inter lamentas.* — v. 190. Flutat) Gif. Par. al. *fluctuat*, sine causâ. — v. 197. Namque papaverum) Ita Codd. et recte. Pius corr. *Nam pappos minima* etc. Sed *pappi* huic loco non conveniunt, utpote minime laevigati et rotundi. — v. 199. Coniectum) Gif. Par. al. *conlectum.* — *Ibid.* Spiclorumque) Alii *spicarumque* s. *spicorumque.* Sed vulg. melius. — v. 200. Quanto) Alii *proquam*, vel *perquam.* — v. 201. Mobilitata feruntur) Vett. quidam Codd. et edd. *mobilitate.* Alii etiam legunt *mobilitate fruuntur.* — v. 202. Pondere) Creech. *corpore.* — v. 209. Deliquat) Alii praeferunt *dedicat*, ut I, 368. — v. 214. Ibi limatum) Gif. Par. al. *ibi libatum.* Sed Lamb. maxime probabat *delibratum.* — v. 222. Quod genus est Bacchi) Lamb. *quod genus aut Bacchi.* — v. 226. Pondere) Gassend. *corpore.* — v. 227. Quia multa) Nisi vox ista *multa* sileat, vereor ne poeta sibi parum constare videatur: sint enim *minuta* semina, at *multa* detrahas, et moles et pondus diminuetur. vid. etiam v. 279. *Creech.* — v. 237. Cieri) Alii *moveri.* Perinde est. — v. 241. Quaedam qui mente volutent) Gif. Par. Nard. MSS. Voss. *quaedam, quae mente volutet.* Faber coni. *queis omnia mobilitantur.* Voss. *qui dant quae mente volutes.* — v. 250. Tum quatitur sanguis) Ita rectius et sonantius Lamb. dum alii scribunt *concutitur tum sanguis.* — v. 251. Postremo) Lamb. Gif. Par. *postremis.* — v. 260. Comta) Al. *iuncta.* Creech. cum Fabro *côpta* s. *coapta*, i. e. uniter apta, connexa. — v. 267. Animantum viscere) Preig. *animantum est viscere.* — v. 268. Calor) Gif. Par. *color.* — v. 281. Atque animai) Quidam Codd. *atque animae quasi.* — v. 289. Est etiam) Faber *est etenim*, non improbante Creech. — v 290. Oculis-acribus) Ita Virg. Aen. XII, 102. Gif. tamen *acrius.* — v. 310. Animae) Lamb. Gif. Par. *animi.* — v. 320. Videor) Ita recte emendabat Faber. Al. *video.* — v. 321. Naturarum) Quidam praeferunt *naturai.* — v. 322. Dictis) Gif. Par. Fab. *doctis.* — v. 334. Nec sine vi quidquam alterius sibi posse) Alii legunt: *nec sibi*

quaeque (al. *quidque*) *sine alterius vi posse.* — v. 335. Sentire) Quidam Codd. *constare*, perperam. — v. 340. Vaporem) Nonnulli Codd. *saporem*, improbe. Neque *ab hac causa* v. sq. in *ab ea causa* mutandum. — v. 351. Renutat) Ita Lamb. Alii *refutat*. — v. 355. Quis afferet) Al. *asseret*. Faber *quod asserat*. Sed vulg. bene habet. — v. 358. Hunc versum reiicit Lamb. et sequentem *Multaque praeterea* etc. retinet, quem Faber et alii sequuntur: Gifanius, eiusque sequaces una cum Gassendo parenthesi includunt. Sed Creech. retinendum censet, et potiori iure hunc locum possidere docet, quam *Multaque praeterea* —, quem Cod. Vatic. non agnoscit. — v. 362. Desipere est) Ita recte Lambinus. MSS. *difficile est*. — v. 363. Omnes interpretes, praeter unum Fayum, hunc versum reiiciunt. — v. 366. Ipsi) Gassend. *esse*. — v. 372. Viri) Faber *sibi*. — v. 374. Nectere) Fayus *vertere*, contra omnes libros. — v. 376. E) Alii *et*. — v. 383. Insidere) Al. *sidere;* et in seq. versu *nebulam noctis* — v. 392. Est in nobis multa ciendum) Ita passim Lucretius. Alii tamen legunt: *in nobis sunt multa cienda*. — v. 393. Immista) Gassend. *immissa*. — v. 395. Et quam intervallis tantis) MSS. Voss. Gif. *et quantis intervallis*. Lambinus magis probat *et quam sis intervallis*, i. e. *quam suis*. — v. 413. Confiet) Ita Lamb. Sed Gif. Par. Nard. al. *non fiet;* et in versu antec. *et* pro *sed*. — v. 417. Vincti) Quidam Codd. *iuncti*. — v. 421. Tua — vita) Creech. coni. *tuo* — *vate*. — v. 433. Vapore) Preig. *vaporem*. — v. 434. Genuntur) Gif. Par. al. *geruntur*. Creech. mallet *feruntur*. — v. 440. Omnibus e membris) Alii Codd. *ex hominis membris*, quod probatur Gassend. Gifanius et Par. *ex omnibus membris*. Nam *omnibus* Terent. et Plaut. saepe corripiunt. — v. 454. Linguaque mensque) MS. Voss. *lingua*, *madet mens*. Gif. in marg. *lingua*, *animusque*. — v. 457. Ceu fumus) Gif. et Par. *ceu fumum*. Creech. coni. *cum corpore*, quod melius convenit seqq. — v. 458. et 459. Videmus — fatiscit) Al. *videtur* — *fatisci*. Non tanti est. Praestat ta-

men vulg. — 461. Dolorem) Al. *laborem*, comprobante Creech. Al. *pavorem*. Sed *dolorem* defendi potest e vers. 473. — v. 465. Dementit) Lambinus, cui suspectum est verbum *dementire*, mallet *dementat*, quod sane usitatius est. Al. *dementia*. — v. 467. Nutuque) MSS. Flor. Gif. Par. al. *vultuque*. — v. 474. Post hunc versum alii inserunt

Praeterea mentem sanari, corpus ut aegrum,
Et pariter flecti medicina posse videmus.

v. 480 et 481. Quaecunque sequuntur? Cur ea sunt, nisi etc.) Preig. Hav. *quaecunque sequuntur, Curvascunt? nisi etc.* — v. 490. Inconstanter) Preig. *incunctanter*. — v. 492. Spumans ut in etc.) Al. *spumans volat:* al. *spumantes aequore salso Ventorum ut etc.* Gif. *spumantes ut in aequore salso*, et literam *s* in *spumantes* abradit. En litem Grammaticis dignam! *Creech.* — v. 493. Fervescit — unda) Al. *fervescunt — undae*. — v. 497. Bene hunc versum delendum censent Lamb. et Creech. — v. 503. Talipedans) MSS. *vacillans*. Sed Lamb. restituit *talipedans*, quae vox est Enniana. — v. 511. Mentem) Alii *vitam*. — v. 513. Aliud) Lamb. Gif. Par. Nard. *aliquid*. — v. 525. Cernimus ire) Al. *cernis obire*. — v. 526. Deperdere) Quidam legunt *dispergere*. — v. 544. An contractis etc.) Ita hunc versum legit Nonius in voce *Brutum*. Alii *An contracta suis e partibus obbrutescat*. — v. 552. Sed tamen in parvo linquuntur tempore tali) Hunc versum spurium esse ait cum Lamb. et Gassend. Creechius. Is. Voss. Preig. Hav. legunt: *Secta etenim parvo liquuntur tempore tabi.* — v. 572. Atque animans) Aliis placet *aeque animis*. — v. 573. In eo) Gif. Par. al. *in eos*. Sed *in eo*, int. *aëre*, probatur versu proxime inferiori: *Quos ante in nervis etc.* — v. 578. Animam) Quidam *animae*. — v. 589. Esse sibi) Gif. *isse sibi*, ut mox *ire anima* v. 593. — v. 594. Hunc et seq. versum Lamb. Gif. Creech. al. reiiciunt. — v. 596. Quod genus est, animo etc.) Al. *quod genus aut animo*. Lamb. *quod genus*, *esse animo*. Sed τὸ *est* damnari non

debet, iudice Fabro. — v. 600. Conlabefiunt) Gif. et Par. *conlabascunt*. frustra. — v. 604. Omnem possit) Lamb. *omne incolumis*. — v. 617. Omnis inhaeret) Codd. *omnibus haeret*. Gif. et Par. *omnis haeret*. — v. 620. Hunc cum seq. versu Lamb. Gassend. al. delent. Pro *pro totis* alii Codd. exhibent *par totis*, s. *in totis*, s. *de totis*, Voss. *dispertitum*. — v. 632 sq. Nec aures Absq. an.) Salmas. *neque auris' Auditum*, pro auditu. — v. 633. Absque anima per se etc.) Gif. Par. Nard. al. *auditum* (i. e. sonum) *per se*. Lambinus, aliquid e textu excidisse existimans, cum argumentum non plane explicatum videret, tres seqq. versus subiungit:

Nec sensus ipsi seorsum consistere possunt
Naribus, atque manu, atque oculis, atque auribus, atque
Lingua: nec possunt per se sentire, neque esse.

At Creech. rectius delet versum 633, ut prorsus inutilem, et in praecedente versu legit *Esse potest animae*. Sic argumentum est integrum, et satis explicatum. — v. 657 seq. Minantis serpentis caudam) Alii legunt: *minacem serpentem, et cauda*. — v. 674. Mutata) Gif. Par. al. *vitiata*. — v. 675. Omnis) Gif. et Par. *omnium*. — v. 681. Limen inimus) Gif. Par. al. *lumen adimus*. — v. 685. Hunc versum nothum censent Lamb. et Gassend. nec adamat Creech. — v. 694. Oppressus sub dente e frugibus) Omnes Codd. *oppressus subitis e frugibus*: unde quidam *subito de frugibus*: Faber *subitis offractibus*. Voss. *subitis affrictibus*. Creech. *expressus subito de frugibus*. — v. 700. Tanto quaeque) Faber *tanto nempe*. Sed MSS. Preig. *tanto cuique*. — v. 710. Peritat) Al. *periit*. — v. 717. Sinceris membris) Faber *sincera ex membris*. Recte. — v. 723. Privas) Preig. *priva si*. — v. 736. Cum) Faber *quod*. Bene. Olim enim ita scriptum, inde *quom*, et tandem *cum*. — v. 745. Inque genuntur) Ita Lambinus. Codd. tamen *ingenioque*. *Ingenerascunt* habet aliquid latius, et quod ad speciem magis pertinet; at *ingenuuntur* ad singularia, seu individua, ut vocant.

Faber. — v. 747. Toto) Alii *quoque*, ut et vers. 765. Probat Creech. — v. 758 et 759. Hos versus delet Creech. — v. 767. Confugient) Gif. Par. al. *confingent.* Lamb. Gassend. Creech. *non fugient,* i. e. non poterunt negare. Ferri tamen potest *confugiunt.* — v. 772. Hunc versum quidam Codd. non agnoscunt. — v. 776. Sunt immortali) Gif. et Par. *sunt iam immortali.* — v. 790. Longius) Al. *longiter.* — v. 794. In eodem homine, atque in eodem vase) Faber legit *in toto homine*, *aqua ut in toto vase.* Mox pro *maneret* alii *manere.* Utrumque displicet Creech. cui reiiciendus potius videtur versus, qui nihil profecto hic loci agit. — v. 814. Fungitur) Ita Lamb. reposuit pro *frangitur*, quod male habent alii. — v. 818. Diffugiat) Gif. Par. al. *diffugiant.* — v. 824. Proruere) MSS. *corruere.* Sed Lamb. edidit *proruere*, quoniam *corruere* non usurpatur ἐνεργητικῶς. — v. 831. Lethalibus) Alii *vitalibus*, inepte: ut et *plena salutis* in seq. versu. — v. 836. Praeter enim quam quod) Fayus *praeter enim quod tum*, quod et aliquando placebat Lambino. — *Ibid.* Morbis tum corporis aegrit) Gif. et Par. cum Lamb. *morbi est*, *cum corpori aegre est.* Al. *morbi est*, *cum corpus aegrotat.* — v. 839. Admissa annis) Al. *admissa malis*: al. *male admissis.* Male. — v. 847. Auris) Gif. et Par. *oris.* — v. 848. Fuit sub utrorum regna) Ita recte Lamb. Codd. *fuere utrorum ad regna.* Unde Gif. *fueret utrorum ad regna.* — v. 863. Repetentia) Gif. Par. al. *retinentia.* Al. *repentia.* Sed praeferenda est Lambini emendatio *repetentia.* — v. 871. Deprendere) Lamb. Gif. Par. *reprehendere.* — v. 874. Quoi forte) Voss. *si forte.* — v. 875. Cum male) Alii legunt *cui male.* — v. 876. At quoniam) Alii MSS. et edd. *id quoniam.* — *Ibid.* Im, prohibetque) Quidam Codd. *esseque prohibet*, quod aptius videbatur Salmasio. — v. 878. In quibus et nunc nos sumus) Al. *quibus aegri nunc sumus.* Inepte vero Gif. e suis Codd. *quibus e nunc nos sumus.* — v. 881. Differre) Lamb. *referre.* — v. 883. Miserarier) Al. *indignarier*, male, iudice Creech. — v. 885.

Aut flammis interfiat, malisve) Creech. *aut interfiat morsu malisve.* Sic et prisca exempll. Pii. — v. 889. Et inde) Alii *abunde.* — v. 894. Vindicat) Alii *dividit*, probante Creech. — v. 910. Factis tibi fortibus esse, tuisque) Alii *factis florentibus esse cuiquam.* Gif. et Par. *factis florentibus esse tuis.* Quos versus quis ferat? — v. 911. Miser! o miser!) Gif. Par. Nard. al. *misero misere.* — v. 914. Insidet rerum insuper) Al. *rerum superinsidet.* — v. 922. Ab hoc) Gif. *ob hoc.* forsan melius. — v. 927. Homullis) Faber *homulli.* — v. 928. Fuerit) Creech. *fuerint.* — v. 930. Torreat) Lamb. *terra.* frustra. — v. 931. Rei) Al. *res.* — v. 934. Hunc versum sequenti subiicit Salmasius: et pro *soporem* legit *suprema.* Al. *supremo.* — v. 956. Nec) Al. *non.* — v. 962. Hunc versum quidam improbe reiiciunt. — v. 967. Barathro) Gif. Par. al. *barde.* Al. *baro.* Heins. *balatro.* — v. 979. Decidit) Gif. Par. Nard. al. *deditur.* — v. 982. Quam nunc) Al. *quam tu.* Gif. *quam quae.* — v. 1001. Dispensis) Ita optime reposuit Lamb. pro *dispersis,* quod Gif. Par. al. male exhibent. — v. 1007. Cuppedine) Gif. e Codd. *torpedine.* Sed non est acuta *torpedo,* qua *curae scindant.* — v. 1028. Luela) Al. *numella.* vid. Varr. L. 2. de R. R. Columell. L. 7. et Plaut. in Asinar. — v. 1038. Lumina sis oculis etiam) Frustra quidam legunt, *lumina sic etiam solis.* — v. 1044. Super ire) Gif. et Par. *superire,* antique pro *superare.* — v. 1045. Aquis insultans) Ita recte Lambinus. Gif. legit *equis insultans*, probante Salmas. Quasi id ageret Lucretius, ut sciremus Xerxem Hellesponto iuncto tam equites quam pedites traiecisse. — v. 1050. Unus Homerus) Al. *avus Homerus*, imperite. — v. 1053. Memorem) Gif. Par. al. *memores.* — v. 1055. Ipse Epicurus) Quidam huc retrahunt praecedens *ipse*, ita ut sit *ipse ipse Epicurus:* et pro *lumine* legunt *limite.* — v. 1057. Praestinxit) Salmas. e scriptis *restinxit.* — v. 1068. Et — cognoscere) Al. *e — quoque noscere.* — v. 1091. Certa quidem) Al. *certe equidem.* minus bene. — v. [illegible]

Vehat) Quidam *ferat*. — v. 1101. Delibrare) Gif. Par. Nard. *delibare*, i. e. detrahere de tempore. Recte.

LIBRO IV.

v. 9. Lepore) Quidam Codd. *liquore*. imperite. cf. I, 29. — v. 17. Tactu) Al. *pacto:* al. *facto*. Gif. coni. *tractu*, i. e. haustu. Non tanti est. — v. 24. Perspicis) Vulg. *percipis*. — v. 25. Persentis) Lamb. Gif. Par. *praesentis*. Male. — v. 31. Comta) Faber *côpta*, ut et lib. III, 260. — v. 47. Corpore) Recte Lambinus Gifanium cum suo *cortice* e Codd. desumto castigat. — v. 56. Veteres) Al. *teretes*, et mox *aetate* pro *aestate*. frustra. — v. 61. Haec quoniam) Al. cum Lamb. *quae quoniam*. — v. 64. Hiscendi) Ita ex optimis Codd. Lamb. et vani sunt, qui *ostendi* praeferunt. — v. 67. Veterem et formae) Al. *solitam et formae*. Quidam *et conformem* s. *et consimilem formae*. Gif. et Par. *et con formae*. — v. 69. Et sunt) Gif. et Par. *ut sunt*. — v. 70. Nam certe iaci, atque emergere) Gassend. *nam iacier certe etc*. Gif. et Par. *nam certe iacier ac tergeri*. Al. *nam detergeri atque emergere*. Hav. *nam certe facile impertiri*. — v. 82 Cum corpore) Al. *ceu corpore*. — v. 85. Certa) Al. *caeca*; male. — v. 125. Ciebis) Al. *movebis*. Voss. *revolvas*. — v. 126. Quamprimum noscas) Voss. e veteris scripturae vestigiis, *quin potis es noscas*. — v. 139. Aëra mulcenteis motu) Al. *aëre mulcentes motum*. Gif. Par. al. *aëra mulgentes motum*, i. e. impellentes, l. agitantes. Al. *mulcantes*, i. e. verberantes. Decem hi versus in Codd. misere turbati sunt. In aliquem saltem ordinem redegit Lambinus: forsan non in optimum. Versum igitur 143 *Inde alios trahere etc*. loco suo motum, versui 138 subiungas, et cum Gassendo legas: *Inde alios trahere atque inducere nubila nimbos*. Nihil tamen muto. *Creech*. — v. 144. Genantur) Ita Lambinus. Gif. Par. al. *gerantur*. Item vers. 155 et vers. 160. *geruntur*. — v. 152. Accidit) Gif. Par. al. *occidit:* quae quidem ferri potest lectio, sed altera probabilior. — v. 159. Texturas)

Meursius *exturas*. — v. 167. Queiscunque obvertimus oris etc.) Al. *quocunque obvertimus*, *illuc Res tibi respondent*. Turneb. *quoicunque obvertimus aeris*. Lamb. maluit *quoicunque obvertimus orae*, l. *quamcunque obvertimus oram*. Quidam vero, *quocunque obvertimus*, *omneis Res tibi respondent*. — v. 170. Foede) Gassend. *saepe*. — v. 180. In quemcunque) Gif. Par. al. *in quem quaeque*, probante Creech. — *Ibid.* Numine) Alii legunt *nomine*. — v. 194. Parvola) Faber *plurima*. Sed non opus est ista emendatione, si *parvola* non voci *causa*, sed *simulacra* iungas. vid. v. 66. — v. 200. Ex alto in terras) Quidam legunt *ex altoque foras*. forsan rectius, iudice Creech. — v. 208. Multiplexque) Gif. Par. al. *multiplicisque*. — v. 216. Ad terrarum accidat) Al. *in terrarum incidat*. — v. 217. Mitti haec) Gif. Par. al. *minima haec*. — v. 219. Odores) Al. *obortu*, imperite. Ceterum Lamb. hunc versum subiungit versui 221. — v. 221. Circum) Preig. *propter*. — v. 222. Auras) Gif et Par. *per aures*. — v. 230. Et sentire sonorem) Recte sic: et idipsum agnovit Lamb. qui aliquando legit *exaudire sonorem*. Gif. tamen *sentire sonare*. — v. 249. Omnis) Ita necessario legendum. Lamb. *omnes*. — v. 256. Quale sit) Creech. mallet *quali' sit*. — v. 261. Privam) Lamb. *primam*. frustra. *Privam* enim rectius opponitur voci *universum* v. 263 et cf. III, 390. — v. 264. Aliquae) Al. *aliqua*. — v. 271. Remmota) Gif. et Par. *remota*. perinde est. *Semota* vero reiice. — v. 275. Is quoque enim) Gif. Par. *ipse etenim*. — v. 276. Posteis) Gassend. *positus*. — v. 290 sq. Hos tres versus delendos censet cum Lamb. Creech. Sane hic loci otiosi sunt. — v. 294. Fit ut in) Muret. *fit uti*. — v. 298. Cretea persona) Al. *cerea persona*. male. Lamb. mallet *cressam*. s. *creteam personam*. — v. 299. Fronte) Quidam legunt *forte*. — v. 304. Sexve ut) In quibusdam scriptis et edd. est *sex ut*. — v. 311. Inde retrorsum reddit se) Gif. et Par. omittunt *se*. Quidam Codd. *inde retroversum redit*. — v. 322. Illinc) Lamb. *illuc*, quae lectio admitti non

potest. — *Ibid* Reverti) Gassend. *remitti.* — v. 326. Tendere) Al. *intendere.* Gif. et Par. *cernere.* — v. 337. Pingunt) Gassend. *tingunt.* — v. 349. A luce) Lamb. Gif. Par. *e luce,* comprobante Creech. — v. 353. Coniecta) Lamb. et Par. *contecta,* contradicente v. 347. ubi vox *adaperta* legitur. — v. 362. Quasi tornata ut) Ita Lambinus. Gif. Par. al. *quasi ut ad tornum.* — v. 377. In ignem lana) Scaliger Observ. ad Tibull. legit *carmine lana,* ut edidit Par. Carmen autem est instrumentum lanificum. — v. 399 sq. Idem Apparent, et longe divolsi licet) Quidam Codd. haec non agnoscunt, et Lamb. reiicit. — v. 421. Huic versui iniquus est Lamb. et reiicit. Faber emendat, legitque: *Corpora mirando sub terras abdita pacto.* Al. vero: *Corp. mirandi sub terras abdita coeli.* Gif. et Par. *Corp. mirande etc.* — v. 430. Longa) Gif. Par. al. *longe,* i. e. procul. — v. 438. In portu) Creech. *in ponto:* quia navigia in portu non obnituntur undis. — v. 447. Nubeis) Gif. Par. Nard. al. *nimbos.* — v. 448. Quam quo) Quidam Codd. *ac vera.* — v. 450. Pressit eum, quodam) Gif. et Par. *pressit; cum quodam.* — v. 452. Florentia) Al. *flagrantia.* frustra. — v. 460. Conclusoque loco) Gif. in marg. *conclusique loco.* — v. 469. Egregius) Alii Codd. *aegrius est.* Rectius, iudice Creech. Ceterum hunc et seq. versum Lamb. ὀβελίζει, quod minime probandum. — v. 470. Addit) Al. *abdit.* male. — v. 472. Qui) Al. *quo.* Gassend. *quom.* — v. 473 sq. Hos duos versus omnes Codd. agnoscunt, suspectos tamen habet Lamb. tandem vero legit, *Hunc igitur contra quidnam contendere curem etc.* Mox pro *instituit* Gassend. mallet *insistit.* Gronov. vero *in statuit:* quam lect. duo MSS. Voss. confirmant. — v. 475. Hoc quoque uti) Gassend. *hunc quoque ubi.* — v. 481. Sensus) Gif. et Par. *sensibus.* imperite. — v. 507. Quaequam) Gif. et Par. cum Gassend. *quaeque.* — v. 531. Praeterradit enim vox) Al. MSS. *praeterea radit vox.* — v. 536. Hunc versum reiicit Lambinus. At Creech. retinendum censet, quod ad rem facit, et commodam explica-

tionem patitur. Pro *viis* al. legunt *suis*. — v. 550. Retrocita cornua) Hunc versum Lucretio abiudicat Lamb. Al. legunt *retrocita barbara*. Voss. *berecynthia barbara*, i. e. tibia Phrygia. — v. 551. Mirifica circa h. l. variantium lectionum multitudo est. Quidam legunt

Vallibus et validis ne tortis ex Heliconis.

Alii

Vallibus et cycni nece detorti ex Heliconis.

Alii

Et gelida cycni nece torti ex antro Heliconis.

Vulg. debetur Lamb. quem sequitur Faber. Sed loco *orti* substituit *cörti*. Voss. tandem legit

Et validis cycni torrentibus ex Heliconis.

v. 564. Neque hilum) Ita recte Lamb. quamvis aliorum tam *illa* quam *illam* recipi potest. — v. 583. Iterabant dicta referre) Codd. *iterabant dicta referri*. Pro *iterabant* Faber mallet *tradebant*. — v. 602. Conloquimur etc.) Gif. et Par. e Codd. *Conloquium clausis foribus quoque saepe tenemus*. Versum subditivum esse affirmant Lamb. et Fab. Sed omnes Codd. agnoscunt: et rectius cum al. *cum loquimur* legendum. — v. 606. Travolat) Gif. et Par. *trameat*. Al. *qua traviat*. Perinde est. — v. 619. Haec, queis) *Nec, queis* cum Fabro legit Creech. — v. 631. In fine palati) Voculam *in* delet Palmer. — v. 650. Generatim) *Variatim* legendum esse multis contendit Faber. Frustra. — v. 651. Circumcaesura) Gif. Par. al. *circumtextura*. Sed *circumcaesura* utitur Arnobius, et Lucretius ipse III, 220. — v. 679. Volvat) Ita melius, quam *solvat*. — v. 685. Promissa) Al. *permissa*; ut v. 692 *permitti*. — v. 692. Alio — alter) Faber *illo — ille*, quia de duobus agitur, ubi non potest dici, *alter est maior alio*. — v. 699. Atque recedere) Ita Codd. Lambinus tamen mavult *ac decedere* s. *atque excedere*. — v. 701. Conlabefacta) Sic L. I, 493. Gif. et Par. vero *concalefacta*. — v. 708. Decurrit) Vett. libb. *decurrunt*. — v. 733. Percipiunt) Gif. et Par. *percutiunt*. — v. 735. Sensumque) Faber *mentemque*,

probante Creech. — v. 742. Et quae consistunt etc.) Quidam Codd. et edd. *et quae confiunt etc.* Lamb. *partim quae constant ex harum etc.* — v. 745. Convenit) Gif. Par. *concurrit.* — v. 746. Haerescit) Al. *accrescit.* — v. 754. Oculis) Quidam MSS. et edd. *illi.* — v. 765. Reddita vitai iam mors) Salmas. *reddita vita etc.* consentientibus Codd. Voss. Faber *reddita vitai iam pausa.* — v. 767. Effecti) Leg. *offecti.* Sic II, 155. Al. *affecti.* — v. 770. Dissentit) Creech. coni. *discernit.* — v. 777. Huic versui Codd. subiungunt,

Tanta est mobilitas, et rerum copia tanta;
Tantaque sensibili quovis est tempore in uno
Copia particularum, ut possit suppeditare.

Sed spurios censet cum Lamb. Creech. — v. 778. Quaeruntur) Pius *quaerendum.* — v. 779. Exponere) Fay. *expandere.* Perinde est. — v. 792. Oculis) Creech. *ollis.* — v. 793. Madent) Ita Codd. et recte. Alii tamen *valent.* — v. 796. Cum sentimus id: ut cum etc.) Gif. Par. al. *consentimus, id est, cum etc.* Sed eiicit Lamb. nec revocat Creech. — v. 815. Frustramur et ipsi) Cod. Voss. *frustraminis ipsi.* — v. 821 sq. Illud in his rebus vitium etc.) Gif. Par. al.

Illud in his rebus vitium vehementer inesto,
Effugere illorumque errorem praemeditemur.

Alii

Illud in his rebus vitium vehementer vise
Effugere, errorem vitareque praemetuenter.

Faber

Illud in his rebus vitium vitare memento,
Effugere illorumque errorem praemetuenter.

Quidam

Illud in his rebus vitium vehementer nosse
Et fugere errorem, vitareque praemetuenter.

subaudito *oportet.* Nardius denique

Effugere errorem illorum, qui haec praemeditantur.

Sed de his litigent Grammatici. — v. 823. Ne facias) Gif. et Par. *qui faciunt.* — v. 859. Plurima) Faber *plu-*

ria, non probante Creech. — v. 876. Varieque) Ita melius, quam *vareque,* quod quidam Codd. exhibent. — v. 894. Hinc) Faber *his.* — v. 895. Corpus uti, ut navis) Gif. et Par. *corporis ut haec navis*; inepte. — *Ibid.* Velis) Gassend. optime coni. *remis* — v. 902. Unum) Gif. et Par. *una*, sc. manus. Al. *unus*, sc. navis rector. — v. 912. Discedas) Al. *discedant.* Sed vulg. melius. — v. 926. Caeco) Ita Codd. et recte. Al. *tecto.* — v. 932. Tundier) Haec vera est lectio, ut v. 955. *contusa.* Al. *trudier.* — v. 934. Aut seta, aut conchis) Gif. et Par. *aut etiam conchis.* Al. *aut cute conclusae.* — v. 946. Aditus) Gif. et Par. *coitus.* Sed Lambini coniectura praestat Gifanii Codicibus. — v. 950. Procumbunt) Gif. *procubant*, ut luxatus versus luxatis poplitibus conveniat. Perperam. Turneb. *cubant pro.* Alii autem legunt *cubanti*, et subiungunt

Saepe etiam summittuntur, viresque resolvunt.

Alii

Saepe tama summittuntur, viresque resolvunt.

Sed Lamb. legit *procumbunt*, et versum *Saepe etc.* reiicit. — v. 963. Leges) Sunt qui legant *lites.* — v. 965. Cernere bellum) Gif. *degerere bellum*, pro *gerere.* — v. 973. Huic versui voculam *at* praeponit Gif. cum Par. Male. — v. 987. Hunc versum reiiciunt interpp. Retineri tamen posse iudicat Lamb. si legatur,

Tunc quasi carceribus patefactis tempore puncto.

Sed Hav. hunc et antecc. ita emendat et in ordinem redigit:

Spirareque saepe;
Haud, quasi carceribus patefactis, stare quiete,
Et quasi de palma summas contendere vires.

v. 994. Erroribus) Ita Turnebus. Gifanii Codd. *terroribus.* Male. Quid enim terreat canes, vestigia ferae persequentes? — v. 996. Hunc versum postulante sententia inseruit Lamb. — v. 999. Semina eorum) Rectius cum Gif. Par. al. leg. *seminiorum*, s. quod Creech. mallet, *semina rerum.* — v. 1020. Pusi) *Pusi, Puri, Pueri,*

legi potest: eadem enim omnium significatio. — v. 1026. Quoque) Gif. et Par. *quoique.* — v. 1030. Fluminis) Gif. *seminis*, s. *fleminis*. — v. 1040. Huic versui quidam subiiciunt,

Incitat irritans loca turgida semine multo. Frustra. v. 1042. Hunc et duo sqq. versus eradit Lamb. qui tamen ad rem facere, et non indigni Lucretio videntur. — v. 1051. Nomen) Creech. bene coni. *numen.* — v. 1053. Fervida) Gif. Par. Nard. al. *frigida*, contra Codd. antiquos, et sententiam Lucretii. — v. 1057. Absterrere) Gif. Par. *abstergere.* — v. 1059. Conversum unius amore) Faber cum quibusdam Codd. *conceptum unius amorem.* Recte. — v. 1061. Post hunc versum inserit Gassend.

Quod cupido affixum cordi viviscit, ut ignis.

v. 1081. Coram) MSS. *totum.* — v. 1089. Tenuia, quae vento etc.) Gif. Par. *Tenuia, quae vento spes captat etc.* Faber *Tenuia, quae venti suevit raptare procella.* Sed versum, vel ita emendatum, reiice cum Lamb. et Creech. — v. 1098. Flore fruuntur) Lamb. *flore iuvantur.* Gif. *flore utuntur.* Palmer. *flore luuntur* (λύονται). Sed Creech. stat pro vulg. quo sane nihil facilius latiniusve. — v. 1108. Rupit) Edd. ante Creech. *erupit.* — v. 1118. Unguenta) Faber *unioque*, s. *fibulaque*, s. *Tyrrhena.* Nam *unguenta* locum hic habere nequeunt. — v. 1136. Aperto) Voss. *operto.* — v. 1150 sqq. Hos tres versus deleri vult Lamb. contradicente Fabro. — v. 1155. ἴα) Sive μία legas, nihil interest. — v. 1173. Venientem) Alii *veniens*, probante Creech. Faber coni. *vel venti.* — v. 1192. Subat, ardet) Al. *subito ardet.* — v. 1196. Non) Melius cum Gif. leg. *cum.* — v. 1202 sq. Semen forte virile Feminea commulxit etc.) Salmas. *semine, forte virilis Femina vim vicit etc.* Gif. et Par. *Femina immulsit.* — v. 1218. Nihilo minus) Gif. Par. al. *nihilo magis.* — v. 1264. Clunibus) Faber *crissans ipsa.* — v. 1267. Seminis ictum) Faber *semini' iactum.* Recte. — v. 1268. Idque sua causa) Lamb. *sicque sua causa*, s. *atque.* Fa-

ber *hacque ipsa causa.* — v. 1279. In longo) Gif. e Cod. *id longo.*

LIBRO V.

v. 3. Qui fundere laudes) MSS. constanter habent *fingere*, s. *fundere*. Gif. tamen legit *pingere*. Faber *quis* i. e. *queis fingere*. — v. 8. Ille fuit) Gif. Par. al. *ipse fuit.* — v. 45. Tunc ingratis) Gif. *est ingratis.* Al. *sunt ingratis.* — *Ibid.* Insinuandum) Voss. *se insinuant dum.* — v. 56. Nunc rationes) Al. *dum rationes.* Forsan melius, iudice Creech. — v. 117. Aeterna manere) Quidam Codd. *aeterna meare.* — v. 124. Sic sunt indigna) Alii *quae sint indigna.* — v. 129. Nec in aequore) Al. *non aequore*, uti III, 786. — v. 135—138. Quatuor hos versus huc cum aliis temere translatos coniicit Faber. Sed ad rem aeque ac reliqui faciunt. — v. 155. De corpore) Lamb. *pro corpore.* — v. 164. Summam) Al. *summa.* Lamb. *fundo.* — v. 174. Amorem accendere) Al. *amore accendere.* — v. 181. Esse creatum) Al. *esse creato*, ut v. 177 *esse creatis.* — v. 187. Creandi) Lamb. *creando*, comprobante Creech. — v. 188. Multa modis multis) Lamb. Gif. Par. al. *multimodis multis.* — v. 195. Genitur) Gif. Par. Nard. al. cum MSS. *geritur.* — v. 202. Avidam) Marull. *alium.* Bene: nisi malis cum Creech. *habitant;* neque enim insolentius *montes habitant*, quam *sylvae possident.* — v. 222. Apportant) Lamb. *importans.* Sic III, 825, et infra v. 370. — v. 225. Vitali) Ita Muret. dum Codd. *vitaï.* — v. 230. Nec crepitacula eis opus sunt) Quidam Codd. *nec crepitacula eis opus est.* Rectius. Sic Plaut. *Puero opus est cibum.* — v. 240. Debet tota eadem) Gif. Par. *debet eodem omnis.* — v. 258. Alid auget) Lamb. Gass. al. *alit*, *auget.* — v. 261. Limatur) Al. MSS. et edd. *libatur*, melius. — *Ibid.* Recrescit) Gassend. *senescit.* — v. 309. Fessa fatisci) Faber *fissa fatisci.* — v. 312. Hunc versum delendum censet Faber. — v. 313. Cedere proporro etc.) Gif. Par. al. *Quaerere proporro sibi cunque senescere*

credas, i. e. ut credas, ea quaerere sibi aliquando senectutem. Consentiunt quaedam MSS. Faber coni. *Omniaque ut porro, subitoque sen. credas*. Sed melior vulgata lectio. — v. 348. Magnasque) Gassend. *tristesque*. — v. 362. Summarum) Gassend. *summaï*. — v. 363. Quis) MSS. Hav. *qui*. — v. 396. Regnarit) Gassend. *superarit*. — v. 397. Ambens) Al. *ambiens*. — v. 399. Terrasque per omneis) Gassend. *terrasque perussit*. — v. 407. Vera est animi) Vett. libb. *vera nimis est*, probante Creech. — v. 413. Ut fama est hominum etc.) Gif. Par. Nard. al. *ut fama est, hominum multos quando obruit undis*. Voss. *multas* (i. e. crimina hominum, s. impios homines) *quando obruit undis*. At quid hic loci Lucretius cum criminibus hominum? Profecto Epicureus nunquam credidit istas aquas ad eluenda hominum peccata fuisse terrarum orbi immissas. *Cr*. — v. 416. Imbres) Gassend. *nubes*. — v. 419. Solisque et lunae) Gif. Par. al. *solis lunaï*. — v. 430. Tandem ea conveniant, quae ut convenere repente). Al. *tandem conveniunt* (al. *conveniant*) *ea quae coniuncta repente*: et melius. vid. II, 1060. — v. 431. Saepe) Faber *nempe*, quae emendatio nulla est. vid. II, 1061. — v. 452. In medioque imas) Turneb. *in medio, atque imas*. — v. 460. Signifer) Quidam Codd. *ignifer*. — v. 465. Ipsa quoque) Al. *ipsaque ut*. — v. 473. Hunc versum delet Lamb. parenthesi includunt Gif. et Par. delet item Creech. Pro *inter utrosque* Faber legit *astrorumque*. Sed nulla est haec emendatio. Cf. Creech. ad h. l. — v. 477. Viva) Fayus *bina*. — v. 480. Moveantur) Al. MSS. et edd. *moveant nos*. — v. 483. Suffudit) Al. *suffodit*. — v. 508. Ponti mare) Ita recte Lamb. qui etiam coni. *tantum mare*. Gif. *ponto mare*, i. e. in ponto mare. Absurde. — v. 513. Extraque tenere) Al. *et utraque tenere*. — v. 515. Aeterni) Faber *alterni*. — v. 522. Volvunt se immania) *Tò se* Creech. delendum censet. Pro *immania* alii legunt *inania*. — v. 533. Quae vegeat motum signis) Marullus *qua vigeat motus* etc. Al. *quae vegeat motu insignis*. — v. 539. Si-

dit) Gif. Par. al. *vivit.* Male. — v. 546. Cui quae adiaceat) Gif. Par. *quid quae adiaceat.* — v. 548. Obiecta) Quidam libri *adiecta.* — v. 561. Quis potis est) Faber *quid potis est.* — v. 569. Illa ipsa intervalla nihil) Gif. Par. *nihil visus intervalla.* — *Ibid.* Limant) Al. *libant.* — v. 572. Loca tingunt) Al. *loca fulgent.* — v. 573. Filumque) Gif. *sublime*, quod ferri potest. Al. *illimque*, antique, pro *illic*: frustra. — v. 588. Perparvum) Gassend. *perpetuum.* — v. 589. Cum longus) Al. *quo longius.* — v. 597. Flumen) Al. *lumen.* fortasse melius. — v. 608. Accipere) Sic VI, 149. Gif. et Par. tamen *accendere.* — v. 635. Revisunt) Alii *recurrunt.* Sed *visere ad*, et *revisere ad* optimi auctores, et ipse Lucretius VI, 1236 et alibi. — v. 650. Extima coeli) Al. cum Turneb. *ultima coeli.* perinde est. — v. 656. Defert) Quidam Codd. *differt*, i. e. late spargit. — v. 675. Non nimis incertis) Faber *non minus haec certis.* — v. 676. Hunc versum delet Faber, et in sequenti legit *Namque uti res mundi etc.* At Creech. retinet, et pro *namque ubi sic fuerunt* legendum coni. *namque uti sanxerunt.* — v. 678. Consequa natura est iam rerum etc.) Gronov. ex vet. Cod. *consequiae quoque rerum sunt etc.* — v. 719. Globus ut, si forte, pilaï) Douza filius *globus ut sit forte pilaï.* — v. 722. Donicum eam) Gif. Par. al. *denique eam.* — v. 725. Luciferam partem) Douza fil. *dimidiam partem.* — v. 732. Abolescere) Gif. et Par. *aborisci.* Gassend. *aboriri.* — v. 734. Difficile est) Faber *id facile est*, improbante Creech. — v. 746. Ac dentibus algus) Al. *accentibus algi*, eamque lect. male praefert Fayus. — v. 749. Cum fieri possint) Lamb. ex 2 MSS. *cum florere queant.* — v. 762. Oppressum solem super ipsa) Lamb. *oppressum sub solem ipsa.* male. — v. 769. Pererrat) Gif. Par. al. *peragrat.* Al. *per exit.* — v. 798. Adulto) Al. MSS. et edd. *adulta.* — v. 809. Ibi) Lamb. *ibus*, pro *iis.* — v. 837. Androgynum etc.) Heins. ad Claud. Phoen. legit *Androgynen inter neutra, atque ab utroque remotum.* Mittimus aliorum emendationes. Ver-

sus spurius est, et omnino delendus. — v. 839. Multa) Alii *muta:* et venustius. — v. 844. Absterruit) Gif. et Par. *absterguit.* — v. 848. Producere) Al. *procudere.* — v. 850. Qua) Al. *quae.* Et versu seq. — *habere, Mutua queis nectant inter se gaudia uterque.* — v. 856. Mobilitas) Barthius coni. *nobilitas.* male. vid. v. 861. ubi *fuga.* — v. 879. Hinc illinc par vis etc.) Ita Turneb. nec incommode. Alii aliter. Faber *hinc illinc par vis ut partibus esse potis sit.* Quidam *hinc pars ut non sit, pars illinc esse potis sit.* — v. 883. Lactantia) Vossius ad Catull. *laetantia.* — v. 890. Rapidis) Creech. cum Heinsio *rabidis.* — v. 892. Discordia) Creech. *dissortia.* — v. 894. Proiiciunt) Ita Lamb. Al. Codd. et edd. *proficiunt.* — v. 899. Flamma quidem vero) Al. *ignea flamma quidem.* — v. 912. Ponere) Alii *pandere.* — v. 921. Res sic quaeque — et omnes) Gif. Par. al. *sed sic quidque — et omnia.* — v. 930. Tractabant) Al. *tolerabant.* — v. 932. Molirier) Aliis non displicet *mollirier.* — v. 945. Claricitat late) Haec est Sim. Boysii coniectura plausu dignissima. Al. *clare citat ad se*, s. *clarior accitat.* — v. 946. Noctivagi) Ita melius quam *nota vagis.* — v. 968. Sylvestria) Gif. et Par. *sylvestribus.* — v. 973. Respectabant) Faber *exspectabant.* At Creech. mallet *resupinabant.* — v. 983. Setigeri) Al. *spumigeri.* — v. 987. Labentis) Ita Muret. Codd. *lamentis.* — v. 1000. Sed temere, incassum mare etc.) Codd. *Sed temere, incassum, frustra mare saepe coortum.* Voss. ad Catull. *sed temere, incassum, flustro mare saepe coortum.* frustra. — v. 1001. Ponebat) Al. *miscebat.* — v. 1037. Vixdum cum ipsis sunt) Gif. et Par. *vix etiam cum sunt.* Lamb. *Vix dum etiam cum sunt*, s. *vix dum eis cum sunt.* — v. 1063. Fremunt) Ita recte legitur, nec admittendum est Nonii *tremunt:* reiiciendum vero, licet mille Codd. exhibeant, Gifanii *premunt.* Cr. — v. 1067. Iactant) Al. *lactant.* — *Ibid.* Petentes) Voss. *patente.* — v. 1068. Teneros) Faber *veros*, improbante Creech. — v. 1098. Et micat) Lamb. Gif. al. *emicat.* — v. 1111. Viresque vigebant)

Faber *viresque vigentes.* — v. 1130. Hunc et sequentem versum deleri vult Creech. — v. 1142. Docuere) Creech. coni. *didicere.* — v. 1150. Hunc versum post v. 1152. ponendum censet Creech. — v. 1158. Procraxe) i. e. elocutos esse, a *κράζω*. Al. *protraxe*, pro *protraxisse.* — v. 1163. Sanus et integer est versus; quem Faber spurium putat, s. ita mutandum: *Quae nunc in cunctis fumant arisque focisque.* — v. 1176. Et manet omnino, et quod) Gif. et Par. *et tamen omnino, quos:* qui quid velint ipsi videant. Alii *et manet omnino, quos.* — v. 1189. Severa) Gassend. *serena.* — v. 1208. Deum nobis) Pro *nobis* Faber substituit *endo polis*, in coelis. Sed ista audacior est coniectura, et *tibi*, *sibi*, *vobis*, *nobis*, etc. pro libitu inserebant vett. poetae. *Cr.* — v. 1213. Et tanti motus etc.) Al. *et taciti motus etc.* perinde est. Faber *Hunc tanti motus possint sufferre laborem.* — v. 1252. Altis) Al. *altas*, minus bene. — v. 1265. Sylvasque excidere) Creech. *quibu' sylvas caedere.* — v. 1266. Materiem laevare, dolare etc.) Creech. *materiamque dolare, et laevia reddere.* Perinde est. Gif. et Par. *materiemque dolere, laevare etc.* — v. 1289. Serebant) Al. *ferebant*, i. e. inferebant. At Tacitus *proelia serere:* Livius *pugnam couserere:* Plautus *pugnos serere.* — v. 1296. Reppertum) Alii *armatum*, probante Creech. — v. 1297. Dextraque vigere) Gif. et Par. *vegere*, i. e. incitare, impellere. Quasi dextra equos equites impellant! Faber *virgave viere.* — v. 1299. Biiugo) Faber *biiugos*, quae felicior est coniectura. — v. 1307. Moenere) Al. *moenera*, s. *munera.* — v. 1309. Parthi) Al. *partim.* — v. 1314. Hunc versum abesse velit Faber. Alibi legitur lib. II, 632. sed suo loco, et una voce variat. — v. 1318. Petebant) Gif. Par. al. *patebant.* — v. 1319. Diripiebant) Turneb. *deripiebant.* — v. 1320. Deplexaeque) Al. *depexae*, i. e. horridae. Al. *devexae*, i. e. pronae et deorsum ruentes. Mox pro *vinctos* Gif. et Par. *victos.* — v. 1326. Posteriorem multi, utrumque versum Lambinus veruto conficit; nec illum crudelem censet Creech. —

v. 1338. Boves Lucae) Lamb. *boves lectae.* At Gif. e Codd. *boves templis.* — *Ibid.* Male mactae) Al. *male caesae*, quae lectio est Codd. Gifanii. — v. 1339. Fera facta) Lamb. *fera fata.* — v. 1340. Sic fuit) Quidam MSS. *si fuit.* — v. 1346. Ipsique perire) Nonnulli libri *ipsique perirent.* — v. 1350. Tela parantur) Codd. et Gif. *tela paratur.* Tela enim aliquando significat ipsum instrumentum textorium, cui accommodatur tela. — v. 1359 Hunc versum spurium esse monet Faber. — v. 1390. Omnia cordi) Faber *otia cordi.* venuste. Voss. ad Catull. *omnia chordae*, quia post satietatem cibi nihil hominibus aeque placeat ac musica, utpote quae tunc sit τὰ πάντα. Priorem lect. praefert Creechius. — v. 1398. Coronis) Gif. Par. al. *corollis.* — v. 1420. Distractum) Al. *distractam*, int. vestem: et in seq. versu *disperiisse.* Sed hanc lectionem sequentia *neque in fructum etc.* non patiuntur. — v. 1427. Signisque ingentibus) Gassend. *gemmisque insigniter.* — v. 1440. Discretaque) Gif. Par. al. *descriptaque.* — v. 1441. Velivolum) Gif. cum sequacibus *velivolis.* — *Ibid.* Navibus pandis) Ita bene Lamb. e quibusdam Codd. Gif. et Par. *navibus ponti.* Al. MSS. *propter odores*, quod nemo intelligat. Voss. coni. *Protei ad oras.* frustra. — v. 1455. Videmus) Alii *videbant.* imperite.

LIBRO VI.

v. 1. Frugiferos) Al. *frugiparos.* — v. 10. Hunc versum delet Lamb. quoniam *vitam tutam consistere* nullo modo dici possit: et exempla Gifanii ab hac significatione τοῦ *consistere* prorsus aliena esse affirmat. Vix tamen a me impetrare possum, quin credam Lucretium scripsisse *consistere*: ista enim vox Epicuro propria, qui ἡδονὴν καταστηματικὴν τοῦ σώματος, et non solum ἡδονὴν ἐν τῇ κινήσει agnovit. *Cr.* — v. 14. Cuiquam) Alii *quidquam.* — v. 15. 16. (v. lect. Forb.) — v. 29. Quod flueret naturae vi) Ita Lamb. Codd. enim *quod flueret naturali.* Alii *quod flueret naturali viro atque veni-*

ret. Faber. *quod fl. permananter*, s. *permutatim*. Sunt etiam qui legant *quod fl. fortunai*. Sed Creech. totum versum deleri vult; qui sane abesse potest. — v. 44. Fientque, necesse) Gif. Par. Nard. al. *fierique necesse est:* et versu sq. pro *esse ea dissolvi*, *Pleraque dissolvi*; quae merae sunt nugae. — v. 46 sq. Io. Auratus totum hunc locum sic legendum censebat:

Quandoquidem semel haud segnis conscendere currum
Ventosum spes hortata est, atque —

Gif. et Par. *ventorum* (eorum quae consequetur) *exhortantur spes*. Alii *voterum*. Lamb. hos duos versus cum sq. supposititios putavit. Vossius tandem ad Catull. legit:

Quandoquidem semel insignem conscendere currum
Ventorum exhortat pellacia, et omnia rursum
Quae fuerant, sunt placato conversa favore.

v. 66. Tota regione) Gif. Par. al. *caeca ratione*. — v. 67 sq. Longeque remittis — putando) Alii *longeque renutas* (s. *remittis*) — *putare*. Heins. *putata*. — v. 69. Delibata) *Delibata* an *delibrata* legi debeat, certant Lamb. et Gif. Sed neutra vox ferri potest. Creech. coni. *deirata*, i. e. valde irata; quam emendationem sqq. versus confirmant. — v. 70. Quod) Lamb. Gif. al. *quo*. — v. 80. Profata) Alii *profecta*. — v. 82. Ratio coeli speciesque) Lamb. Gif. Par. al. *ratio superum coelique*. — v. 84. Quaeque ferantur) Alii *cunque ferantur*. — v. 103. Tam tenues) Creech. *tam tenui:* ut vers. 101. *tam condenso*. — v. 104. Nam aut cadere abrupto) MSS. *nam cadere aut bruto*, i. e. gravi; eamque lect. bene revocant Fab. et Creech. — v. 109. Malos) Al. *muros*. frustra. v. Creech. ad h. l. — v. 117. Corpori' tractum) Gif. *corporis tactum*. ridicule. — v. 119. Exierit) Creech. mallet *exierunt*. Consentiunt duo Codd. Voss. — v 124. Intorsit) Al. *infereit*. — v. 127. Commovit) Ita melius, quam *contumuit*. — v. 146. Clamore) Lamb. *clangore*. — v. 181. Nictantia) Voss. *minitantia*. — v. 182. Adlicit) Al. *attigit*, eadem significatione. Al. *adficit*, et Pal-

mer. *adtigit.* — v. 185. Impete miro) Creech. mallet *agmine miro.* — v. 200. E nubibus) Creech. *in nubibus*, ita postulante sententia. — v. 220. Halantes) Quidam libri *halantis.* — v. 222. Per se) Melius, quam *saepe.* — v. 228. Clamor uti ac voces) Alii *clamor uti vocis.* Sed totus versus abesse posse videtur Creechio. — v. 236. Pollens) Sic recte Lamb. et valeat Gifanii *tollens*, et aliorum *candens*, vel *sellens.* — v. 241. Demoliri) Gif. Par. Fay. *commoliri.* — v. 257. Et fertur tenebris procul, et trahit atram) Preig. *et fertus tenebris, procul attrahit atram.* Faber *et fertur terris procul, et trahit etc.* Sed cf. Creech. ad h. l. — v. 265. Nec tanto possent haec terras etc.) Gassend. *nec tanti possent venientes opprimere imbres.* Alii aliter. Sed non opus est mutatione. — v. 278. Ipse sua nam) Lamb. *ipse suapte*, probante Creech. non enim placet vocis istius *nam* repetitae sonus. — v. 291. Atque ita praecipitans) Faber *atque ita Pyrrhae nos.* Ingeniose quidem: sed minus vere. Cf. lib. V, 256. — v. 293. Provolat) Al. *pervolat.* — v. 346. Intendunt) Gif. et Par. *intendant.* — v. 348. Liquidis) Creech. cum Nard. *liquidus.* — v. 356. Stellis fulgentibus alta) Faber *telis fulgentibus* (i. e. fulmine) *alta.* Creech. *stellis fulg. apta.* — v. 381. Indicia) Al. MSS. et edd. *iudicia.* — v. 388. Quo cuique est cunque voluptas) Gif. Par. al. *quo ducit quemque voluptas.* al. *voluntas.* — v. 390. Halent) Alii *edant.* — v. 396. An con brachia suefaciunt) Alii *an tum brachia consuescunt.* — v. 404. Huic versui Lamb. existimat versum, qui ab hoc septuagesimus est, si modo Lucretianus est,

Nam ratio cum sanguine abest humoribus omnis.

subiungendum. — v. 420. Plurimaque huius) Gif. et Par. *plurimaque plus.* — v. 431. Quam coepit) Gassend. *qua coepit*, et ita postulat sententia. — v. 442. Venti se nubibus) Al. *ventis e nubibus.* — v. 453. Comprensa) Sic potius legendum, quam *compressa.* Ita v. 455. *comprendunt inter se.* — v. 465. Condensa ac stipata etc.) Gif. Par. Nard. al. *et condensa atque arta apparere, et*

simul ipso. Hunc versum, cum verss. 467 et 468. multi reiiciunt. Ferri tamen possunt, seu potius videntur necessarii, praecipue duo posteriores, quibus ventos sursum tendere, atque ideo nebulas ad montium cacumina tollere declaratur. *Cr*. — v. 473. Momine ponti) Al. *numine ponti*. Minus bene. Voss. *momina ponto*. — v. 474. Hunc versum nonnulli subiungunt v. 404. alii v. 522. Sed omnino delendum censet Creech. — v. 482. Hunc — in coetum) Al. *huc — in coelum*. — v. 498. Utrasque) Lamb. Gif. Par. al. *utrumque*. — v. 500. Corpus cum sanguine) Lamb. *sanguis cum corpore:* et versum seq. delet. At *corpus cum sanguine*, et *humor cum membris* respondent versui 498 *pariterque ita crescere utrasque*. — v. 502. Concipiunt) Al. *consugunt*, al. *conciliant*. — v. 508. Nubes vi venti) Creechius, cui voces *vi venti* e seq. versu huc delatae videntur, Lucretium scripsisse coni. *nubes imbres tum*. — v. 510. Coorta) Al. MSS. et edd. *coacta*. — v. 514. Stillantque) Gif. et Par. *stillantia*. — v. 516. Utroque) Al. *utrinque*. — v. 519. Multa fuerunt) Voss. *multa flentur* frustra. — v. 531. Reperire) Alii *te per te*, quos pauci sequuntur. — v. 540. Submersaque saxa) Voss. ad Catull. legit e Codd. *submerso capte*, i. e. capite. — v. 553. Aqua et fluctu) Alii *aquae fluctu*, et mox *vacillans*. Gif. *aquae fluctu — vacillet*, quod nullo modo ferri potest. — v. 554. Ut vas in terra) Voss. ad Catull. *ut vas inferii*, i. e. vini novi. Male. — v. 568. Eunteis) Lamb. Gif. Par. *euntem*, probante Creech. — v. 580. Magnas) Faber *magno*. — v. 582. Simul artam) Lamb. Gif. al. *simul altam*. Par. *simulatam*. — v. 599. Idque) Lamb. *imque*, i. e. illumque. — v. 609. Quo tantu' fuat) Al. *quo fit tantus*. Gif. et Par. *quo fiat tantus*. — v. 619. Pelage) Frustra Gif. rescribit *pelagi*. cf. V, 36. — v. 632. Coniunctas — cingit) Ita Lamb. At omnes Codd. *coniuncta est — cingens*. — v. 641. Media de clade) Gronovii Cod. *media Graecia de*. Salmas. *media e,re clade*, i. e. ex media rerum natura. Faber *dia de clude*, quae egregia est coniectura. Sunt et

qui legant *mediocri clade*. non male. — v. 647. Tibi rebus) Al. *tibi in rebus*. — v. 652. Et quota pars homo terraï etc.) Voss. Preig. *nec tota pars*, *homo terrai quota totius unus*. — v. 663. Haec tellus nobis coelumque) Gif. Par. Nard. *haec tellus morbi*, *coelumque*. — v. 674. Fluvius, qui non est, maximus eii est) Al. MSS. et edd. *fluvius*, *qui visus*, *maximus eii*. Non male. Salmas. *fluvius quis visus maximus eii*. — v. 698. Et penctrare mari etc.) Alii:

Et penetrare mare, et penitus se cogier arcto.

Sed displicet haec lectio Fabro, quoniam non de maris, sed de venti in speluncas ingressu agitur. Itaque legendum putat:

Et penetrare animam penitus res cogere aperto.

Creech. mallet:

— *animam penitus res cogit aperta.*

Lamb vero versum spurium censet. — v. 701. Ventigeni crateres) Al. *vertice item* (al. *enim*) *crateres*. Sed prior lectio praeferenda. — v. 710. Quod concio dicat) Al. *quod contigit eii*. — v. 720. Flumine) Al. *flamine*. male. — v. 722. Virum, percoctaque secla calore) MSS. Lugd. *virum percocto secla colore*. — v. 746. Averno est) Creech. *Avernu' est* — v. 747 seq. De duobus hisce verss. multa interpretes; quorum omnium commenta refutavit Faber, et ipse tandem legit:

Ut Cumas apud est locus Euboico sub monte.

Gassendus vero:

Qualis apud Cumas Miseni sub pede montis.

v. 755. Ipsa sua vi) Alii *ipsa suapte*. — v. 756. Item locus esse, videri) Faber *item spelunca videri*. Creech. *item locus esse*, *vigentes*. — v. 757. Quadrupedes etc.) Hunc versum Faber ita emendat:

Quadrupedem quo secla simul vestigia prima.

v. 782. Infesto sensu) Lamb. corrigit *infestae sensu*, i. e. sensui. At nihil mutandum. — v. 793. Deiicere ut pronos qui morbus etc.) In Codd. mira est varietas. Faber hunc vers. ita refingit:

Nidore ut somnos qui morbus mittere suevit.
Gif. e Codd. *deicere ut prives qui*, etc. Sed Creech. retinet *pronos*, et morbum qui pronos deiicit, recte interpretatur *morbum Comitialem*. — v. 798. Sedibus intus) Gassend. *sedibus ipsis*. — v. 804 sq. At cum membra hominis etc.) Gif. et Par.

Aut nisi membra prius pertexit frigida servus,
Aut sit odos vini, plagae manabilis mora.

Quasi haec omnia essent remedia contra vim gravem et odorem carbonum. — v. 823. Ut cadat) Gassend. *et ca dat*. — *Ibid.* Qua dirigit aestus) Gif. *derigit*, i. e. deorsum tendit. At aestus non dicitur deorsum tendere, sed de terra surgere in auras, v. 819. Faber legit *qua se erigit aestus*. frustra. Leg. *dirigit*, et omnia sunt plana. — v. 836. Nictari) Gif. Par. Fab. al. *nixari*. — v. 858. Sociare vapori) Alii *satiare vapore*. — v. 869. Terram) Creech. *umbram*. — v. 878. Nodosque) Quidam Codd. *venasque*. Gif. *nervosque*, improbante Fabro. — v. 890. Endo mari spirat) Locus male sanus. Voss. Preig. *endo mari Aradio*. Creech. *Aradius spirat:* de quo fonte Strabo in libr. Geogr. 6. — v. 913. Ordine demisso) Al. *ordine demissos*. — *Ibid.* Auris) Al. *hamis*. frustra. neque enim hamis iactantur annuli. — v. 922. Mitti spargique necesse est) Alii *mitti fateare necesse est*. — v. 946. Diditus) Sive cum aliis *diditur* legas, perinde est. — v. 954. Undique qua circum corpus lorica etc.) Ita aliquando Lamb. In iterata ed. legit *qua circum corii lorica*. Gif. et Par. *circum coli*, i. e. pectus, venter et latera. Salmas. *circum coeli*, et in versu anteced. *qui ferri* pro *quin ferri*. Faber tandem *quam circum corii*. Sed hae nugae sunt. Creechius nihil mutat, sed in seq. vers. pro *morbida vis* legit *fervida vis*, et interpretatur de militibus loricatis, qui dum urbem expugnant, pice, sulphure, seu aqua fervente aspersi, vim fervidam loricas suas penetrantem senserunt. — v. 956. Et tempestates — coortae) Faber *nam tempestatem — coortam*. — v. 957. E coelo emotae etc.) Gif. Par. Nard. al. *in coelum*

terrasque remotae iure facessunt. Faber *vel ferri natura timet, circumque fatiscit*. — v. 965. In eius) Alii *in ignis*. — v. 977. Haec res munda) Alii *haec iucunda*, quae lectio ferri potest. — v. 986. Alia — aliaque) Gif. Par. Nard. al. *alio — alioque*. perperam. — v. 988. Lamb. Gif. Par. al. hunc versum collocant post vers. 995. — v. 1007. Nec res ulla) Lamb. *nam res nulla*. — v. 1021. Hic versus Lambino suspectus est. *Pro adiumento* Palmer. legit *molimento*. — v. 1030. Parvas) Al. *pronas*, l. *privas*. Gassend. *primas*. — v. 1039. Et quamquam in partem) Omnes fere MSS. et edd. *et partem in vacuum*. — v. 1046. Interposito discordia) Al. *interposito, et discordia*, sublato puncto post *videtur*. — v. 1051. Fluctu) Lamb. *flictu*. — v. 1062. Magnesi semina saxi) Al. *Magnesi flumina saxi*. Al. *Magnesia flamina saxi*. — v. 1076. Denique res auro argentum etc.) Faber,

Denique auro res aurum copulat.

recte, iudice Creech. licet non sit reiicienda vulgata. — v. 1103. Discrepat aër) Al. *discrepitant res*. inepte. — v. 1104. Britannum coelum) Lamb. *Britanno coelo*, et vers. seq. *Id quod* pro *et quod*. Sed Codd. constanter *Britannis*, unde Faber *Brittanidis*. — v. 1117. Alienum est) MSS. Lugd. *venenum*. — v. 1132. Coeli — amictum) Alii *coelum amicum:* et in seq. vers. *inimicum* s. *corruptum* pro *cruentum*. — v. 1136. Aestus) Al. *aër:* sed *aestus* olim Macrob. — v. 1152 et 1153. Duos hos versus suo loco emotos versui 1149. *Inde ubi etc*. subiungendos censet Creech. — v. 1166. Ad ossa) Alii *adesa*. Quidam insuper reiiciunt versum sequentem. — v. 1168. Nil adeo posset cuiquam) Lamb. Fab. *nil adeo ut posset quidquam*. — v. 1169. Vertere) Al. *verti*. — v. 1174. Mersans) Faber *vexans*, improbante Creech. — v. 1184. Aut ingens) Gif. Par. al. *ac ingens*. frustra. — v. 1186. Contincta) Al. *contacta*. — v. 1193. Inhorrebat rictum, frons tenta minebat) Rutgers. *inhorrescens rictum — minabat*. Alii *meabat*. absurde. Creech. *micabat*, s. *manebat*. — v. 1198. Ulceribus) Al. *visceribus*. — v. 1202.

Huc) Faber *hac*, i. e. ea parte, per nares scilicet. — v. 1210. Incesserat) Ita Lamb. MSS. *incusserat*. Par. *invaserat*. — v. 1217. Solibus) Al. *sedibus*. At *solibus* melius respondet voci *noctibus* in sq. vers. — v. 1218. Noctibus) Al. *noxia*. — v. 1233. Idque vel in primis etc.) Codd. Lugd. Rutgers. hunc versum post vers. 1235. *Ex aliis alios etc.* collocant, eumque ordinem probat Creech. — v. 1245. Inque aliis alium) Faber *inque aliis alius*. — v. 1257. Nec minimum partim) Alii melius *nec minimam partem*. — *Ibid.* Aegroris) Al. *moeroris*. Fab. *aegror is*. — v. 1260. Quo mage eos tum Confertos) Al. *quo magis aestu Confectos*. Utraque lectio ex Thucyd. probari potest. — v. 1269. Ulceribus tetris prope iam, sordique sepulta) Turneb. *Ulceribus caecis prope iam, sordique sepultis*. Al. *visceribus*. — v. 1277. Ut prius hic) Gif. Par. al. *ut pius hic*. Frustra. nam Thucyd. οἷς πρότερον ἐχρῶντο.

ANIMADVERSIO.

Postquam Lucretium quoque diu multumque efflagitatum ab se humanissimus bibliopola suae adiicere veterum auctorum collectioni decreverat, tantum abfuit, ut, quod plerumque levissimi quique consultores facillime suadere consuerunt, recentissimam quamque textus recensionem sequeremur, — ut vulgatam, quam Bipontina prima exhibet, quum propter maiorem intellectus facilitatem in autore per se iam perquam difficili, probandamque plerisque in locis lectionem, tum imprimis propter orthographiam retinendam arbitraremur, probe gnari magni illius taedii quod antiqua illa scriptura in plerorumque lectorum animis creare solet, cui recentissimus editor, ut multi nostratium, ultra modum videtur favisse; scribit enim ille ubique *quei* pro *qui*, *reparan-*

deis pro *reparandis*, *ventei* pro *venti*, *quur* pro *cur*, *olli*, *olla*, *ollorum*, *ollis* pro *illi*, *illa*, *illorum*, *illis*; quod ut saepe adamaverint seriores etiam inter antiquos, (quibus tamen certo accensendus est Lucretius) certe non ubique ita scripsisse nullum dubium esse debet. Est modus in rebus etc., omnisque omnino illa quaestio de scriptura antiqua nondum ab omni parte ad liquidum esse perducta videtur. Alii enim hoc, alii alio modo scriptitant, alii alia sectantur, alia omittunt. Accedit quod neque aetates dum recte inter se sunt distinctae, neque auctores ipsi. Ut longe consultius esse videatur, aut certum aliquem codicem in hac re, aut vulgatam sequi, quae medium servat, ab recentiorum autem in his rebus somniis abhorrere. Neque enim apparet profecto, quid intersit, an legamus *quum*, an *quom*, an *cum*, (nisi forte metrum dissyllabum flagitet, ut in *relicuum*) modo recte scriptoris ingenium percipiamus; id quod ab istis rebus minime pendet, imo valde interdum illis impeditur. — Atque haec potissima fuit causa, quare illam antiquam sequeremur, quippe quae prudenter miscuerit in his, ut ait Horatius, stultitiam consiliis brevem. Altera fuit, quod animadvertimus, recentissimos editores, et Forbigerum etiam, une ore pedeque constanter sequi unum Wakefieldum. Cuius textum quum paullo accuratius contemplaremur, perspeximus equidem, Lambinum, quem in plerisque sequitur vulgata, longe optimum istunc secutum esse codicem, qui in uniuscuiusque scriptoris lectione constituenda primarium locum merito semper occupare debet, notitiam inquam linguae rerumque, et intellectum ipsius scriptoris. Quem codicem etsi neutiquam abiudicaverimus Wakefieldio, tamen ille, suos secutus codices, plura, imo permulta reduxit, quae non erant reducenda; illumque Forbigerus, tametsi saepe, ut ipse fatetur, invitus, tamen ita secutus est, ut nonnisi in paucis ab eo recederet, idque recte cum Eichstaedtio (qui utinam suam editionem absolveret!) interdum tamen etiam non sequendos secutus duces. ut v. c.

Orellium, qui qualis sit iudicii homo, nuper in Phaedro suo exemplum edidit, cui versus ille obtrusit, qui numquam nisi ab insano versus vocari poterunt; similiter in aliis, ut mirandum sit, posse adhuc viros haud sane mediocri praeditos doctrina caeci huius ducis in suis notis mentionem facere. — Ceterum quoniam haud pauci plerumque recentissimae cuiusque in quoque scriptore recensionis lectionem saltem noscere cupiunt adfectantque, haud deesse in hac re voluimus lectoribus, Forbigerianaeque editionis, (quae facile inter omnes reliquas editiones, quae apud Teubnerum prodierunt, palmam reportaverit), varietatem, quae in longe plerisque fideliter Wakefieldianam repraesentat, quantum quidem eam excerpere valuimus, hic adiiciendam curavimus.

VARIETAS WAKEFIELDO - FORBIGERIANA.

LIBRO I.

11. Genitalis. 16. *Inclusus versus.* (*Cf. III,* 456.) 35. devictus. 45. Memmius. 52. Quoque. 57—62. *inclusi, ut et in ed. Wakef.* 71. Irritat virtutem animi, confr. *ex Orellio, male. Nam orta ea l. in codd. quibusdam ex eo quod crederent* Irritat *esse praesens, quum sit perfectum. Cf. III,* 710. *VI,* 586. *Al.* Irritat animi virtutem, ecfringere *quod Wakef.* 83. saepius illa. 86. Iphianassaeo, *item ex Orellio.* 126. lacrumas effundere salsas. 130. gerantur. 142. efferre. 150. Quoius principium hinc. 165. tenerent. 170. quaeque creantur. 176. suadente. 208. possimus editor quaeque. 229. et reductum. 231. aeternaque. favisse; scrib indupedita. 243. corpore, quorum. 250. in

corpore mat. 256. puerum. 262. perculsa. 265. adiuta. 283. quem largis. 288. incurrit. 290. quidquam. 292. validum quom flumen pr. 295. rapideique *(rapidique)* rotanti turbine portant. 297. et moribus. 301. Nec calidos. 305. aut tangi. 368. vacuum. 387. quod fiat. 411. recesseris. 419. Sed nunc, ut rep. 421. Constitit in rebus. 423. dedicat. *Notum verbum* delicare *vel e* *Plauto*. 426. animos. 428. haud quaquam. 429. quoquam. 430. supra. 433. sit numero natura rep. 436. Quom si t. 437. Corporis. 443. possunt. 454. saxi — ignis. 456. paupertas, divitiaeque, Libertas. 470. Namque aliud terris, aliud legionibus ipsis. 488. Etsi difficile esse videtur, fors ita quidquam. *Verum l.* credere *aperte habuerunt et quatuor Lambini optimi codices, et alii haud spernendi libri.* 492. fere ferventi. 518. queat tectum cohibere. 522. corpora certa. 526. distinctum, quoniam. 527. corpora certa. 532. supra. 537. Et quo quaeque. 544. supra. 556. pervadere finem. 559. Infinita. 561. Numquam id relicuo. 569. gerantur. 577. *Post hunc versum inseruntur septem versus, qui apud nos leguntur a versu* 629. 579. Crescundeis — tenendi. 584. corpore. 590. haerens. 593. quoniam est extremum quodque cacumen Corporis illius, quod nostri. 597. post haec. 602. unde queant nulla. 617. Quod, quoniam. 625. quae nullis sunt. 628. per quos. 630. tempore quaeque. *(Hi versus supra post* 577 *collocati.)* 647. Ex uno. 656. Id quoque, si faciant. 658. contraria inesse. 659. purum; Ardua. 661. exemtum rebus inane. 668. ex nulla. 673. ollis. 681. discedere. 682. Atque alio. 683. Si tantum. 684. crearet. 698. quae nilo. 701. potest? qui. 704 igneis. 712. longei derrasse. 722. Aeoliae terrarum. 725. vis ut vomat. 735. supra. 754. quoniam prim. rer. 758. vigescere. 762. tempestate coacta. 777. Cum terra simul et quodam cum rore m. 788 A coelo. 796. usquam. 808. possint. 814. multimodis. 815. primordia multa 830. *ὁμοιομέρειαν*. 831. Graiei. 834. *ὁμ*. 841. Ignibus ex igneis, humorem humoribus esse. 846. atque

ollis iuxta, quos. 853. sanguis an? anne os? 866. putentur. 867. sanguine mixta. 874. Linquitur hic quaedam latitandi copia tenvis. 877. plurima. 880. saepe, minaci Rob. 882. aut aliquid. 883. [Quom lapidem in lapidem t., m. c.] 886. quales sunt ubere l. 889. ac in terram. 899. Donec flammai fulserunt flore coorto. 903. Quod si facta foret. 931. animum. 952. summai quaedam sit. 954. gerantur. 956. pateat vasteque prof. 965. possedit. 978. non est a fine profectum. 994. geruntur. 995. infernaque. 997. res rem. 1012. ut pateat tamen. 1021. Ordine se suo quaeque sagaci. 1023. Sed, quia multa, modis multis mutata, p. o. 1032. summa quoque gens an. 1036. quaeque. 1040. Materies, aliqua ratione av. v. 1041. possunt. 1060. suppa vagari. 1066. agitare diebus. 1074. concedere debet. 1078. ulli subs. deb. 1081. in concilium. 1082. Praeterea quoniam non o. 1083. liquoris. 1084. magnasque. 1090. ibi colligat omnis. 1090. *Hic vs. inclusus uncinis.* 1095. Ne, volucri ritu flammarum, m. m. 1100. rerum coelique. 1104. corpora desse. 1107. perductus opella.

LIBRO II.

5. 6. *Transpositi hi versus, ut sextus legatur ante quintum.* 16. Nonne videre est. 17. nisi ut, quoi. 21. quae demant quomque dol. *(cunque).* 29. Quom tamen inter se. 42. *Versus inclusus.* 43. His tibi cum rebus. 45. Tum vacuum tempus linquunt. 52. quin omni' sit haec rationi' potestas. 84. nam quom, cita saepe, Obvia conflixere. 93. Pluribus ostendit; certa et r. 100. convecta result. 105. Cetera dissiliunt. 130. undique partes. 151. quod sic diverberat undas 165. Nec persectari. 168. reddi. 169. admoderate. 171. Et iam. 175. deos quom fingunt, omnibus rebus. 181. quamquam haec sint pr. 197. Non, quo magis ursimus altum. 200. exsiliantque? 219. depellere. 220. quod minimum mutatum. 242. gerat res. 243. inclinare. 260. sed uti. 276. Donec eam. 278. Pellat, et invitos cogat. 279. rapi.

286. ollis innata p. 299. Et post haec. 313. ubi ipsam. 320. coruscant. 325. *Sex hi versus hoc ordine:* Fulgur — Aere — Excitur — Icti — Et circ. — Tram. *Nostrum ordinem Lambinus constituit, a codd. recedens, et recte, ut ego opinor.* 332. Stare videntur. 336. Non, quo multa. 339. ut docui. 348. differre figuris. 369. Balatum pecudes. 372. Quidque suo genere. 380. quadam. 381. Perfacile est animi. 388. per cornum. 422. quae mulcet quomque videntum. 428. Sed magis angellis. 429. possint. 439. confundunt. 441. atque experiare. 451. Olla quidem. 452. *Post hunc versum interiectus vers. ex codd., uncinis tamen inclusus:* [Namque papaveris haustus item est facilis quod aquarum:] *quem omnes ante Wakefieldum editores reiecerant.* 457. Si minus omnia. 464. minume mirabile quoiquam. 466. Est; et levibus. 467. retinere hamata necessum. 470. Et quod m. 476. possint. 482. Nam quod eadem una quoiusvis in brevitate. 484. face. 485. Corpora prima; tribus. 489. Formarum sp. 494. Ergo formarum. 499. non esse probare. 504. sudor smyrnae. 511. non sunt, quin rebus reddita certa. 516. Omnis enim. 517. Inter utrasque i. 533. magis naturam. 536. Sic, uti. 543. orbi. 548. rei. 553. cavernas. 561. per omnem. 569. itaque exitiales. 583. videtur. 586. Et quaequomque magis vis multas possidet in se. 587. plurima. 590. frigora fontes. 601. Sedibus. 604. feras, quod, qu. 613. orbes. 628. catervam. 629. Graecei. 631. sanguine fleti, Terr. 658. dum vera re tamen ipse. 661. eodem sub t. c. 663. retinente parentem. 667. Hinc porro quemvis — omnibus una Ossa. 672. tamen haec in corpore aluntur. 676. Invenies igitur. 678. quibus et color et s. u. 680. tangere pacto. 682. sucus. 683. et seorsum. 691. Non, quo multa. 692. ex omnibus eadem; 697. feratur. 698. et fruges. 702. e gigni. 715. quoquam potuere, neque inter. 718. quaedam 722. Non, quo. 723. Sed quod. 733 imbuta. 743. nostrae quoque menti. 757. et variis. 772. possent. 774. possint. 778. unaque figura. 790. sed va-

riis ex. 792. quam nigro, nata colore. 798. Lumine qui in ipso mutatur. 808. Scire licet, — putandum. 845. proprium. 847. halat. 849. ac possis. 853. Propterea tandem. 857. vaporem. 858. ita sunt tamen, 871. putorem. 874. fluviei in frundes. 892. Sensile et extemplo me gigni dicere sensus: 902. suëtei. 909. necesse est. 910. Namque alios — respuit omnis. 917. animalibus in mortalibus. 922. Sic itidem, qua sentimus, sentire necesse est, *loco nostri*, *quem dedit Lambinus ex vet. cod.* 924. attribui id, quod. 925. quo fugimus ante, Quatenus. 931. sensus mutabilitate, Ante, aliquo t. 935. Nec quidquam commutari sine conciliatu Principiôm; nequeunt. 839. terraque creatis. 940. convenienteis. 940. quibus omne tuentes. 950. eïcit. 960. coniecta. 968. ex ollis. 973. Principieis si iam est. 974. de quibus auctum est. 985. non ex — auctus. 992. Humoris guttas. 994. humanum, parit omn. 1004. Res ita conv. 1017. discrepitant res. 1028. Quod non paullatim minuant mirarier omnes. Principio coeli clarum purumque c. 1031. Lunai et s. 1032. nunc si. 1034. si sint. 1037. Quam sibi. 1041. videntur. 1042. si falsum est. 1044. rationem. 1053. infraque superque. 1052. quom vorsum. 1060. coaluerint. 1068. geri. 1078. Quin aliquoius siet. 1081. geminam. 1087. Tam manet haec, et tam nativo corpore constant. 1088. abundans. 1093. multumque serenum. 1098. Omnibus inve. 1102. telum, quo. 1115. Denique. 1121. hilarem grandescere ad auctum. 1124. inditur. 1127. atque recedere. 1129. Donec alescundi. 1132. ademto. 1134. Plura modo. 1135. ei. 1138. *Inclusus uncinis versus.* 1144. *Post hunc sequitur versus ab antt. eiectus, paullum immutatus:* Et fulcire cibus, cibus omnia sustentare. 1149. fracta est. 1158. ser pabula. 1161. Conficimus, sereis vix arveis suppeditati. 1163. labore. 1166. *Hic quoque duo versus inepti inserti, quos maiores reiecerunt:* Tristis item vetulae vitis sator [atque fatiscens] Temporis incusat momen, coelumque fatigat. 1171. Ad capulum.

LIBRO III.

9. Tu, pater, es r. 15. rerum, divina. 19. nec. 21. semper innub. 24. delibat. 26. despiciantur. 28. His ibi me. 30. Tam manifesta patens, ex omni parte retecta est. 34. res ex his. 43. animae. *Post hunc versum sequitur is, qui apud nos est* 46. — 48. idem. 56. quid sit. 58. Eliciuntur. 65. Turpis enim ferme contemtus. 69. Effugisse — remosse. 71. caede. 76. claro qui incedit honore. 84. suadet. 101. Ἁρμονίαν — qui faciat nos. 103. Saepe itaque — aegrum. 113. quem somno. 117. ac curas. 122. rursum. 133. Nomen, ab organicis alto delatum Heliconi. 147. commovet una. 155. Sudoresque ita palloremque exsistere toto. 182. Hinc licet — possis. Nil. 186. quorum. 197. papaveris. 199. spicarumque. 200. corpora pro quam. 201. fruuntur. 202. quaequomque. 209. dedicat eius. 214. libatum. 219. Quatenus. 237. moveri. 241. volutant. 245. Nec magis est parvis et levibus. 250. Concutitur sanguis. 251. postremis. 255. Usque adeo vitae defit locus. 256. Diffugiunt partes. 267. quo vis an. visere volgo, *mira interpretatione, nec commemorata quidem lectione* viscere, *unice hic probanda.* 281. atque animae quasi totius ipsa. 286. ab omnibus. 290. Quom fervescit, — acrius ardor. 292. Qua ciet horrorem membris. 294. sit qui. 304. Nec minus irai fax numquam s. p. 305. umbram. 306. gelidis. 307. utrasque. 310. animi. 334. Nec sibi quaeque, sine alterius vi, posse vid. 339. neque post. 341. neque ea causa. 347. etiam membris, alvoque reposto. 351. refutat. 359. *Uncinis inclusus versus.* 362. Difficile est, — ducat. 373. priveis. 376. quibus et corpus. 383. sidere cretam. 386. Nec supera. 390. nec prima pedum. 393. *Hic versus post sequentem collocatus.* 395. Et, quantis intervallis tuditantia! 401. facul, et. 405. remotus. 413. non fiet eorum. 415. *Hic versus post sequentem positus.* 417. iunctei. 422. Tu face. 428. aquai. 431. moventur 439. Ocius, ac citius dissolvi in corp. pr. 440. semel ex

hominis membris. 442. Quam coh. 445. incohibessit? 458. videmus. 459. fatisci. 461. laborem. 475. Denique, cor hominum quom. 477. membrorum, praeped. 486. subito, vi morbi. 492. animam. 493. fervescunt viribus undae. 496. Eliciuntur. 501. reflexit. 502. acer. 503. vacillans. 506. Iactentur, — laborent. 513. aliquid. 521. ut edocui. 522. rationis. 530. atque animo. 544. An contracta, suis e partibus obbrutescat. 551. Secreta ab nobis, nequeunt sentire. 552. Secta etenim parvo liquuntur tempore tabi. 555. Sive aliud quid vis potius connexius ei. 556. connexu corpus. 562. radicibus. 564. videtur. 570. movere. 572. animam serit aer. 573. atque in eos. 585. Fundamenta, foras manant animaeque per artus. 593. corpore mentem. 598. vitae reprehendere vinclum. 612. Non tam se. 614. *Inclusus uncinis versus*. 617. omnibus haeret. 622. creari. 632. ne que aures Auditum per se possunt. 642. abscidere. 643. de subito. 648. petessit. 657. minanti. 658. cauda et proc. c., utrumque. 659. discidere. 669. disciditur. 686. neque. 694. oppressus subitis e frug. 700. Tanto quoique mag. 702. Dispertita ergo per caulas. 712. nec fur. 723. et priva si in corp. 731. quom sunt. 732. alguque. 733. vitiis et fine l. 734. cuncta animus contagi. 736. Quod sub. 738. Nec tamen est, qui cum perf. 742. sequitur, volpeis dolus, et f. c. 745. alvo generascunt ingenioque. 747. cum corpore quoque. 775. An, domus aet. 776. At non sunt iam immort. 779. Exspectare imm. 791. Quod si p. 794. Quamde in eod. 801. mortalem. 815. loci sit c. 818. diffugiant. 831. Quod vitalibus ab. 835. *Versus uncinis inclusus*. 839. Praeteritisque male admissis peccata r. 857. quei comtu coni. 863. repetentia nostris. 866. *Versus uncinis inclusus*. 871. reprehendere. 874. misere est quoi forte aegreque futurum. 875. tempore, quoi male possit Accidere: id quoniam mors eximit, esseque prohibet O. 878. eadem, quibus'e nunc nos. 881. an ullo. 882. mors quom imm. 883. hominem indignarier ipsum. 889. et unde. 894. se dividit hilum.

900. Stansque, iacentem se lacerari urive, dolere. 905. quom summo. 907. Nam iam. 910. facteis florentibus esse, tueisque Praesidium: misero misere, aiunt. 914. rerum insidet insuper una. 917. lecto sop. 932. requiret. 939. putandum est. 948. Nam gratum fuerit tibi vita. 954. in offenso est. 955. quod pereat, mali, et ingr. 956. finem iacis atque l. 967. lacrumas, barathre, et. 975. agedum, magneis conc. 979. Nec quisquam — deditur. 982. quam tu cecidere. 990. Non omni. 991. Atque animarum etiam. 996. quem quoique ferat. 998. Nec quid sub. 999. possunt. 1001. dispersis. 1007. turpedine curae. 1024. lucis egestas. 1026. Quei neque — nec. 1029. iactus eorum. 1031. conscia factis. 1044. superare. 1045. equis insultans. 1053. memores. 1057. Restinxit, stellas exortus uti aetherius sol. 1068. E quibus — causis quoque noscere. 1074. subitoque reventat. 1076. ad villam praecipitanter. 1082. haeret, et odit. 1088. manendo.

LIBRO IV.

8. Pando. 17. attactu. 24. percipis. 53. solutae. 56. teretes. 61. Quae quoniam. 62. corpore rerum. 66. ordine eorum. 67. Quo fuerint, et formai. 70. Nam certe iacere ac perciri. 75. flutant. 77. Scenalem. 90. veniunt extrinsecus. 92. quae contendunt. 96. Postremo speculis. 103. dissimilesque, Effigies. 115. tantula, ut horum, Tertia pars nulla possit r. v. 125. Quorum ununq. 126. Quin potius noscas. 128. 129. *Inclusi uncinis.* 130. vagari. 136. in oras. 137. Ut n. facere i., quom crescere in altum Cern. 142. succedere propter. 144. gerantur. 148. sed, ubi asp. 149. materiem ligni. 153. possunt. 155. redundent. 160. geruntur. 167. quoquomque. 179. longo spatio ut br. 180. In quem quaeque l. 185. Corporibus stanteis. 188. cuduntur. 191. fulgure. 200. Ex altoque foras mitt. 204. Quod super est; — volucri levitate. 205. prima fronte. 212. sub diu. 213. stellante sereno 216. in terr. accidit oras? 217. atque etiam mi-

ra f. u. e. 219. fluant — obortu. 230. sentire sonare. 247. procudit. 250. pertergit. 261. Acre fluit frigus, non primam. 271. remota. 276. Primus enim citra posteis concernitur aer. 278. pertinget. 281. procudit 284. sed, ubi in spec. 285. in eum, quae f. 289. semota 292. utraque. 294. fit uti laeva. 304. Quinque, etiam sex, ut fieri simul. 305. latebit. 311. Inde retro rursum redit, et convortit eodem. 349. e luce. 353. contecta. 361. Hoc *(i. e. hoc modo, ut et infra saepius.)* 362. Fit, quasi ut ad tornum saxorum structa. 367. si credis. 368. gestumque. 393. assiduo sunt. 399. exitus; ingens, *omissis quae inclusa dedimus.* 416. At coniectus aquae. 421. mirande. 433. Donec. 439. aplustris, fractas obnitier undas. 445. tum. 446. quom. 458. videntur. 464. mirande. 469. aegrius est. 470. abdit. 472. quo se. 474. suo in statuit vestigia sese. 493. Et quod molle sit et gelidum fervensve, videri; Et seorsum varios rerum, *uno versiculo eiecto.* 496. coloribu' sint coni. 500. reprehendere. 507. quoquam. 531. Propterea radit vox. 535. redditur oris. 546. 547. *Hi duo versus inferius leguntur post vs.* 556, *unde eos huc transtulerat Lambinus.* — 550. Et revocat raucum retro cita barbara bombum; Vallibus et cycnei, nece tortei, ex Heliconis. 556. *Post h. vs. sequuntur illi, qui sunt apud nos* 546 *et* 547. — 557. Hoc, ubi non longum spatium est, unde una prof. 564. possis sentire, neque ollam. 567. Praeterea, verbum saepe. 568. missum. 572. incidit ipsas. 574. allisa, lapis reiecta, son. 576. Quae, bone, quom v. 582. collibus ipsei. 583. referri. 588. sonus, *ex quarta declinatione, praeeunte Wakef., cum libri omnes sonos habeant.* 591. vallamina. 600. Per loca, qua. 602. Colloquium clusis foribus quoque s. 608. ubi nam. 612. circum fuerunt. 615. Saepta supra. 619. Hoc, qui sent. 620. plus operaeque. 623. ac siccare coepit. 626. Hoc, ubi. 631. e suco fine pal. 637. alius qui sit c. 639. perdulce. 642. Est itaque, ut s., hominis quae tacta salivis. 646. Id quibus ut fiat rebus. 652. Proinde et s. 659. figu-

rarum ratio ut m. 662. Hoc, ubi quod. 663. Illi, quoi. 664. Contractabiliter. 667. est ex his rebus. 670. iam totum. 672. sensum quae. 680. Et fluere. 685. permissa. 703. Principiis, quam vox. 708. decurrunt, nuntia r 714. explodentibus alis. 724. in remorando. 737. fauceis. 742. Et quae conficiunt ex. 744. animai. 754. Quatenus hoc simile est illi. 756. docui quoniam, me forte leonum. 762. nisi qua. 767. Corp. offectei. 775. Hoc, ubi. 776. Inde statu, prior hic. 777. *Post hunc inseruntur tres versus, a Lambino Creechioque reiecti:* Tanta est mobilitas, et rerum copia tanta, Tantaque sensibili quovis est tempore in uno Copia particularum, ut possit suppeditare. 796. Consentimus id. 799. locos in quosque. 800. et rerum c. t. *Post hunc inseruntur duo vss., qui iam adfuerunt vs.* 775 *et* 776, *ideoque hic reiecti sunt ab Lamb. et Creechio, licet in omnibus libris legantur:* Hoc, ubi prima perit, alioque est altera nata Inde statu, prior hic gestum mutasse videtur. 801. nisi quae cont. 806. quae sunt. 811. Tempore semotum fuerit longeque remotum. 815. frustraminis ipsei. 818. vir uti factus. 821. vehementer inesse. 822. praemetuenter. 829. possemus. 832. Nil ideo. 849. possunt. 851. Olla quidem, seorsum. 852. Nata, dedere. 860. Ex animalibus; haec quia sunt exercita m. 876. vareque. 877. protudere. 894. hic igitur. 913. neque cernere possis. 926. et ex. 834. Aut etiam conch. 943. Eliciatur. 945. neque motu. 946. saepit coetus natura. 949. languescuntque. 950. poplitesque cubanti Saepe tama summittuntur, viresque resolvunt, *recepto versu, qui in pluribus libris desideratur.* 956. parte animai. 959. Et, quo quisque. 961. Atque in ea rat. 965. degere bellum. 971. Ass. dederint. 972. destiterunt. 985. spirareque semper. 987. Aut quasi. 995. domu. 996. *Versus hic omittitur.* 999. Et quo quaeque magis sunt aspera seminiorum. 1008. clamorem. 1015. Ut quei pr. 1020. Purei. 1022. saccatum corporis fundunt. 1045 ictus. 1051. hinc ductum est nomen amoris; Hinc olla et primum. 1053.

successit. 1058. coniectum. 1068. Nam certe pura est. 1073. illudunt. 1074. affligunt. 1081. contra totum natura. 1082. quoius quo. 1089. spes rapta est s. 1091. ardorem qui membris st 1099. iam quom. 1105. interdum velle. 1106. *omissa* iu. 1108. erupit nervis coniecta. 1114. absumunt nervos, p. 1123. atque Alidensia Chiaque vortunt. 1128. Aut quom. 1134. male. 1138. ne illiciaris. 1139. ne iaciamur. 1145. Ut quae — perpetia. 1146. Nam faciunt. 1155. *ula*. 1157. quit? 1167. turpeis. 1173. iam immissum. 1176. Stultitiaque. 1180. adscriptosque. 1181. posses. 1182. inquirere risus. 1184. Praetermittere hum. 1193. retractant. 1194. Nonne vides, Memmi. 1196. In triviis quom s. c. 1200. Quae iacere in fr. 1202. quom semine forte virili Femina vim mulxit s. 1207. de patrio ac mat. 1229. Quod plerumque putant. 1236. abortu. 1237. Crassius hic porro. 1253. *Deest hic versus.* 1254. Atque in eo refert. 1266. sulcum. 1267. Vomeris. 1272. Nec divinitus interdum 1275. corpore culta. 1279. Vincitur id longo.

LIBRO V.

3. fingere. 30. Thraciam, *(e coni.)* 31. *Verba:* uncisque — volucres *uncinis inclusa.* 36. Oceanum propter litus pelagique severa. 37. nec barb. 45. sunt ingr. 46. Quantae tum scindunt. 48. sparcitia ac pet. 49. desidiaeque? 56. dum rationes. 59. valeant aevi. 61. primum cons. 62. incolumem magn. 65. nunc huc rat. 79. haec inter. 86. supra. 94. Quorum naturam. 106. motibus ortis. 117. aeterna meare. 123. distent. 124. quae sint ind. 129. arbor, non aequore. 131. neque sax. 134. longius esse. 135. Quod si p. 153. quit, si tangi. 159. Allaudabile. 163. suis ulla vi ex. 164. evortere summa. 183. dis unde est ius. 186. Quidque inter. 188. ita multimodis multis. 195. geritur. 230. Nec crepitacillis opus est. 234. Quei sua t. 240. Debet eadem omnia. 242. nativo in mortalib. 247. Principale. 248. ne corripuisse

261. libatur. 274. quid corpore t. 285. ei. 297. fuligine tedae. 301. ei. 302. celeri celeratur. 305. flammarum. 312. monimenta — videmus? 313. Quaerere proporro sibi quomque senescere credas. 320. terrarum. 326. Terrarum. 327. supra. 329. neque. 332. Natura mundi est. 343. ac oppida. 344. Tanto quique magis. 345. terrarum. 350. idem. 363. Qui locis est. 369. Corruere. 375. neque. 407. a vera nimis est. 413. Ut fama est, hominum multos quando obruit undis. 418. terram et coelum. 419. Solis, lunai cursus. 421. Ordine se suo quaeque sagaci. 430. Tandem conveniant ea, quae conventa repente. 434. nec. 435. nec. 443. motus conturbât. 448. uti secretum humorque p. 452. In medio, atque imas. 465. Ipsaque et interdum. 472. sequuta, et Inter utrasque. 477. inter utrasque. 482. Maxuma qua nunc. 492. Densabant procul. 503. aëris auras Commisci. 508. Ponto mare. 512. parte. 513 eludere. 514. supra. 522. volvunt immania. 539. insita vivit. 546. quid quaeque queat res. 550. uniter aucta. 568. Allicere, et. 569. Nil missus intervallis de corpore librant. 570. nihil. 572. fulgent. 574. addere vera. 576. Sive suo proprio. 578. qua cernimus. 579. semota. 581. Quam minui. 583. quoque not. 584. Quantaque quanta est, hinc nobis videatur. 588. videtur, Alteram utram — quo longius absit. 597. lumen. 598. mundo quia sic. 608. Accidere. 612. Aestifer in t. 613. aut recta. 616. metas ad. 627. multum. 628. lunam; quanto. 644. alternis e p. 650. ultima coeli. 654. supra. 677. Atque ita res. 678. Consequiae quodque est iam rerum. 686. Donec. 696. igni. 702. Quei faciunt solem certa desurgere parte. 706. Donec. 713. *Versus inclusus.* 714. Est etiam quare proprio cum lumine. 720. parte. 722. Denique eam partem. 728. quasi id fieri. 732. aborisci. 736. et, Veris praen. 737. Zephyrus, vestigia propter Hora. 746. Algu. 752. secludere poscis. 765. vel supra. 767. si fulget. 769. inimica per exit? 780. incerteis creduint committere venteis. 787. Quadrupedum membris. 789. mortalia cor-

da. 778. adulta. 805. Hoc, ubi. 821. animans. 837. Androgynem inter utras, nec utramque, utrimque remotum. 847. concurrere debent. 851. possit, habere Mutua, quî nectant inter se gaudia uterque. 861. ut fuga cervos. 875. Donec. 876. nec. 877. Esse queunt; duplici. 879. potissit. 883. quaeret. 886. puerili aevo florente. 889. neque esse. 894. perficiunt. 899. Ignea flamma quidem quom corpora fulva leonum. 904. acrem flaret de corp. 912. ut pandere posset. 920. possunt. 921. Sed si quaeque suo. 926. Fundatum, validis. 933. neque altis. 942. Pabula dira. 945. Claru' citat. 946. Denique, nota vageis. 947. excibant. 951. neque uti. 956. neque ullis. 969. Nudabant terrae. 987. lamentis lumina. 1000. frustra mare saepe coortum. 1019. Fimitumei. 1022. omni. 1037. Vix etiam quom sunt dentes. 1046. notities est? Utilitas etiam, unde data est. 1048. ut sciret animoque videret? 1052. Quid sit opus facto. 1061. etenim licet in rebus. 1064. sonitu rabies districta minatur. 1076. Et quom. 1079. in salso. 1083. cornicum secla. 1098. Emicat. 1104. magis invictum. 1116. gubernat. 1119. voluerunt se atque. 1128. Pr. sine, incassum defessi. 1131. sunt altis. 1150. Inde metus. 1158. protraxe. 1176. Et tamen omnino, quod tantis. 1188. quia nox et luna videtur. 1200. neque. 1202. placata. 1208. Ne quae. 1213. Et taciti motus. 1226. verrit. 1243. seu coeli. 1257. claro in terras. 1265. sylvasque et caedere possint, Materiemque dolare, levare ac radere t. 1271. Nec poterant p. 1279. et miro mortales. 1281. facile est ipsi per te. 1284. Et, flamma atq. 1293. Vorsaque in obscoenum sp. 1296. Et prius est armatum in eq. 1299. Et bijugom prius est. 1311. heis possent. 1320. victos. 1322. suos taurei. 1324. et terram minitanti m. 1327. *Versus inclusus.* 1333. Si quos. 1334. Effervescere. 1336. reducere. 1342. fieret. 1350. paratur. 1358. ipsei pariter durum. 1404. solatia somno. 1408. Et numeris. 1409. Maiore — dulcedine. 1415. cepit. 1417. ferina. 1420. distractam. 1421. Disperiisse. 1424. resedit. 1427. ri-

gentibus. 1441. velivolis florebat propter odores. 1450. ac daedala signa politus. 1454. erigit oras.

LIBRO VI.

1. frugiparos. 10. *Hic versus post sequentem collocatus.* 14. cordi. 15. Atque animi ingratis vitam vexare quer. *postque hunc versum insertus seq.* Causam, quae infestis cogit saevire querelis. 16. Intellegit ibi. 26. tramite parvo. 29. naturae vi. 44. fiunt, fierique necesse est, Pleraque diss. 47. (e coni.) Vectorem exhortant plaudendo, ut obvia cursu Quae fuerint, sint placato convorsa favore. 54. regum: Quorum. 56. ac fieri. 60. supra. 66. caeca ratione. 68. putare. 70. Saepe oberunt: non, quo. 72. quietus. 80. profecta. 82. et ratio superûm coelique tenenda. 84. de causa quomque f. 91. callis. 94. insigni. 104. Nam cadere aut bruto d. 105. nequirent. 110. petulantibus auris. 115. omissa ut. 117. corpora tractim. 119. exierunt. 125. vorsante. 132. Ut sonitus f. 142. Dant in frangendo gr. 146. continuo magno cl. trucidat. 148. gelidum propter dem. 168. per auras. 171. Et simili causa, conc. 183. oculorum ad limina nostra. 217. Terrore et sonitis f. 224. minutis motibus atque C. 227. enim validum. 230. Curat item, vasis. 232. vasi. 234. ut, insinuatus in ipsum. 234. adeo cellens. 265. possent venientes opp. 268. Hic igitur 270. supra. 278. ipse sua cum. 295. maturo a culmine nubem. 297. quem patrio. 314. frigida vis ferri est. 319. tanta vi missa. 323. pergunt tibi fulmina. 345. Forsitan ex ipso. 346. incendunt. 348. quia traviat ignis. 349. perfregit. 356. fulgentibus apta. 361. Inter utrasque. 369. inter sese, turbareque. 381. menti. 388. ignem — voluntas. 392. nulla sibi turpi conscius in re. 396. An tum brachia consuescunt. 401. successere, ipsus in aestum Desc. 420. plurima quo plus. 424. descendant. 439. detrudit. 446. atque procellat. 453. compressa, 459. quoique. 465. Et condensa atque arcta apparere,

et simul ipso. 466. videatur. 468. et sensum. 474. Nam ratio consanguinea est humoribus omnis. 482. illi. 498. utrumque. 504. mare ventei. 508. nubes tum se dimittere certant. 511. Urguens ex supero. 514. stillante, quasi. 516. utraque. 522. redhalat. 530. refrenat aventes. 535. face. 536. ut supera, ventosis undique plenam Spel. 538. diruptaque. 549. exultant aedes, ubiquomque equitum vis. 553. aquae fluctu quoque terra vacillans. 560. supra. 562. In clinata. 567. ventei, vis nulla refrenet. 568. reprehendere. 573. suas in p. 578. aut ipsa tellure. 582. et simul, altam D. 584. In Syria S. — Aegi. 594. atque movere. 602. Et tamen. 607. *Inclusus versus*. 609. quo sit tantus. 623. ventei quoque magnam t. 624. aequora ventei. 632. Est, et coniuncta est, oras maris undique cingens; 641. neque enim dia de clade coorta. 647. Hisce tibi in rebus. 648. despiciundum. 652. Nec tota pars, homo terrai quota totius unus. 671. Et temp. 674. et fluvius, qui visus, maximus ei est. 690. Vortitque ardorem. 694. ex parte mare. 695. resolvit. 699. flammam. 701. sunt vortice enim crateres. 702. nos quod f. 708. nec. 710. ex hoc, quod contigit ei. 712. Nilus in aestatem. 716. qui Etesiae esse feruntur. 721. parte. 722. percocto secla. 727. amnis. 735. Forsitan Aethiopum. 740. vocantur nomine, id ab re. 742. quom venere volantes. 743. Remigiom oblitae. 746. Averni. 747. Hic locus est Cumas apud; acri sulfure montes Oppl. -- aucti. 754. Pervigili. 755. loci opus efficit ipsa suapte. 761. quibus e fiant causis. 762. Ianua ne posita his Orci reg. 763. Credatur; post hinc an. 768. nam nunc re de ipsa tibi dicere conor. 771. Multa, cibo quae sunt. 778. atque aspera tactu. 779. neque. 783. tributa, Usq. 786. Est etiam magnis. 792. consopit ibidem Concidere; ut pronos qui morbus mittere suevit. 799. si calidis — lavabris. 800. et flueris solio ferventis. 804. quom membra domus percepit fervida, nerveis Tum. 810. Qualcis exspiret scaptensula. 815. vis magna, necesse est? 816. exaestuat aestus, Exspiratque. 843. tel-

lus effeta calore. 844. Fit quoque frigidior. 846. fit scilicet in coeundo. 852. terram. 858. vapore. 862. circum fontem. 864. Hoc, ubi. 868. vaporem. 875. et in lucem. 880. Stuppa iacit flammam. 889. conciliare. 890. indu mari Aradio fons. 896. quae quom Conveniunt, aut in tedai corpore adh. 900. ad lumina linum. 918. rei. 927. per auras. 935. et sentire sonare. 941. nisi corpus mixtum in inani. 946. Diditur. 953. Ignis; qui — suevit Denique, qua circum colli lor. 955. Morbida visque simul, quom extrinsecus ins. 956. Et tempestatem, terra coeloque coortam, In coelum terramque remote iure facessunt. 958. nihil est, nisi raro c. u. 963. altas. 965. liquefit. 971. Effluat. 972. Qua nihil est homini quod amariu' frondeat estu. 977. eadem suibus haec munda v. 986. alio — alioque. 987. alio. 988. *Hic versus infra locatus post vs.* 995. — 990. aliud lignis, aliud. 992. *Versus parenthesi inclusus.* 1010. quod dicitur, ex elementis Corp. 1015. Hoc fit idem. 1021. *Hic versus infra sequitur post vs.* 1031. — 1029. Hic tibi, — ferri Parvas. 1031. quasi naves velaque ventis. *Post hunc vs. sequitur vs. qui apud nos est* 1021. — 1039. et vacuam partem in conamina. 1043. Ac ram. 1053. sine eo quod s. 1062. ut eam Magnesia flumina saxi. 1067. taurino iungitur una. 1072. conchyli iungitur uno. 1076. auro aurum conc. 1081. paucis praestat. 1084. iunctura haec optuma. 1099. putorem. 1103. longe discrepitant res. 1104. quid Britanneis c. 1106. differre, et Gad. 1107. virûm percocto s. 1117. forte venenum. 1130. etiam pigris balantibus aegros. 1133. natura coruptum. 1139. Aegypti finibus. 1145. atrae. 1158. per saepe. 1166. pars hominum vero flagrabat. 1167. Flagrabat. 1168. posses. 1176. defessa. 1178. totiens, ardentia morbis. 1186. contacta colore. 1188. nervei trahere, et tremere. 1193. Duraque; in ore iacens rictum. 1194. post artus morte. 1198. Visceribus. 1201. sanguis expletis naribus ibat. 1210. incusserat. 1218. nec noxia secla. 1221. aegre. 1225. quod alî dederat. 1232. *Hic*

vs. infra positus post vs. 1235, *interposito versu*, *qui apud nos est* 1240. — 1237. cupidos. 1252. Languebat — casa. 1257. partem ex agris moeror is in u. 1260. Omnia condebant l. — quo magis aestu. 1264. aquarum. 1266. cum corpore. 1269. Visceribus. 1277. Quo pius hic. 1278. repedabat. 1280. Multaque vi subita paup. 1282. Insuper exstructa ingenti.

LECTORI.

Habes ergo hic, insigni Tauchnitii liberalitate, qui, ubicunque potest, bonis literis commodisque lectorum prospicere solet, integram recentissimae editionis varietatem, una cum praestantissima lectionis varietate ex ed. I. Bipontina, cuius textum, praeter septem aut decem locos leviter immutatos, ceterum plane intactum dedimus. Quodsi igitur praeter vulgatam illam Creechianam, quae fere Lambiniana est, Wakefieldianam quoque, de qua supra in Animadversione quaedam adiecimus, cognoscere cupieris, evolvas hanc Forbigerianam; quo facto si, quid aut codices aut antiquiores editiones praebeant, rescire placuerit, quaeras eundem locum in Varietate lectionis, huic praemissa. Sin de verbis, quae antiqua multa in Lucretio occurrunt, constructionibusque edoceri velis, vide Latinitatis indicem, qui iam sequetur. Contextum operis ipsius clare perspicies ex argumentis, quae a nobis singulis libris praemissa sunt.

Weise.

EDITIONES LUCRETII.

Princeps prodiit sine loco et anno, per Thomam Ferandum, fol. — *Veronensis, a.* 1486. *fol.* — *Mediolanensis* 1491. *fol.* — *Veneta*, 4. *a.* 1495. — *Aldina I*, 4. 1500. — *Bononiensis*, *cum commentariis. I. Bapt. Pii, codice diligenter emendato, fol.* 1511. — *Ascensiana, Par. fol.* 1514, *quae et textum et comm. Bononiensis refert.* — *Iuntina, Florentiae* 1512. 8. *cum varr. lectt.* — *Aldina II. Venetiis*, 1515. 8. — *Lambini editio I, ope* 5. *codicum emendata, cum commentariis eius prodiit Paris. et Lugd.* 1564. 4. *et IIda, textu denuo recognito, Par.* 1570. 4. *et Frankof. ap. Weehel.* 1583. 8. — *Gifanii ed. apud Plantinum*, 1566. 8. — *Parei, Frankof.* 1631. 8. — *Tan. Fabri*, *Salmurii* 1662. 4. — *Creechii*, *Oxon.* 1695. 8. — *Fayi*, *Par.* 1680. 4. — *Londinensis*, *cum varr. lectt.* 1712. *fol. et* 4. — *Havercampi*, *cum notis Preigeri*, *Lugd. Bat.* 1725. 4. *II Voll.* — *Cum not. Bentleii*, *Lips. Wolf.* — *Cum not. Creechii*, *Bas. Turneisen.* 1770. *et Lips. Schwickert.* 1778. — *Bipontina I*, 1782. 8. *IIda Argent.* 1808. — *Alteri ed. Vindob.* 1787. 8. — *Wakefieldi*, *Lond.* 1796—97. 4. *III Voll. et Glasguae* 1813. 8. *IV Voll.* — *Eichstaedtii*, *Lips.* 1801. *nunc Altanae ap. Hammeric.* 8. *Vol. I.* — *Mediolanensis, fol. e typ. Mussiano*, 1807. — *Forbigeri*, *Lips.* 1828. 8.

Germanice verterunt: Mayr, *Vindob.* 1784.; *Meineke*, *Lips.* 1795. *et v. Knebel*, *Lips.* 1821. *ap. Goeschen.*

INDEX LATINITATIS.

Prior numerus librum, alter versum denotat.

A.

E.

I.

N.

P.

S.